Oana-Ramona Ilovan • Adrian-Daniel Muntean
editori

GEOGRAFIA DEZVOLTĂRII. ABORDĂRI CENTRATE PE OM ÎN CONTEXTUL ROMÂNESC

Presa Universitară Clujeană

OANA-RAMONA ILOVAN ▪ ADRIAN-DANIEL MUNTEAN

(editori)

GEOGRAFIA DEZVOLTĂRII.

ABORDĂRI CENTRATE PE OM ÎN CONTEXTUL ROMÂNESC

Această carte apare sub egida
Centrului de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare,
Facultatea de Geografie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Centrul de Cercetare pentru
Identități Teritoriale și Dezvoltare

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Alois Gherguț
Conf. univ. dr. Daniela Emanuela Dănăcică
Conf. univ. dr. Sorina Voiculescu
Lector univ. dr. Ana-Irina Lequeux-Dincă
Lector univ. dr. Marinela Istrate
Lector univ. dr. Daniel Tudora
Cercetător dr. Zoltan Maroşi

ISBN 978-606-37-1205-0
https://doi.org/10.52257/9786063712050

Design copertă: Dr. Zoltan Maroși
Corectură și editare: Adrian-Daniel Muntean

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hașdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro

OANA-RAMONA ILOVAN ▪ ADRIAN-DANIEL MUNTEAN

(editori)

GEOGRAFIA DEZVOLTĂRII.

ABORDĂRI CENTRATE PE OM ÎN CONTEXTUL ROMÂNESC

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2021

CUPRINS

Lista autorilor

Remus-Adrian CARANFIL, masterand, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, remus.adrian10@gmail.com

Alexandra-Maria COLCER, doctorandă, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Școala Doctorală de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, alexandra.colcer@ubbcluj.ro

Emanuela DIMITRIU, masterandă, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, dimitriu.emanuela@gmail.com

Oana-Ramona ILOVAN, conf. univ. dr., Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Departamentul de Geografie Regională și Planificare Teritorială și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, oana.ilovan@ubbcluj.ro

Adrian-Daniel MUNTEAN, masterand, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, nr. 5-7, Str. Clinicilor, Cluj-Napoca, 400006, adriand.muntean@gmail.com

Alexandra POP, masterandă, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, pop.alexaandra@gmail.com

Mălina Mihaela SIMIOANĂ, masterandă, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, malinasimioana@yahoo.com

Capitolul 1. Introducere.
Geografia dezvoltării: o abordare centrată pe om

Oana-Ramona ILOVAN[1], Adrian-Daniel MUNTEAN[2]

Începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, ideea echității sociale a fost centrală pentru abordările radicale sau alternative privind dezvoltarea societății. O astfel de abordare este cea a dezvoltării de jos în sus sau inițiată de fiecare dintre membrii societății. Modelul de dezvoltare promovat este centrat pe om, ceea ce „combină etica dezvoltării cu durabilitatea" (Potter et al., 2012, p. 72). În acest mod, și majoritatea săracă poate beneficia de dezvoltare, fiindcă devine ea însăși emancipată și capabilă să inițieze dezvoltare.

Dezvoltarea societății exclusiv prin creșterea economică nu este un model care să răspundă tuturor problemelor existente (Porter, 2015). Succesul înseamnă și crearea unui context în care cetățenii să beneficieze de oportunități egale și să le fie îndeplinite nevoile de bază, asigurându-se o creștere a calității vieții și protecția mediului. Progresul social trebuie împletit cu cel economic pentru a se asigura o dezvoltare incluzivă (Porter, 2015).

În cadrul rezoluției 72/233 din 2017 privitoare la eradicarea sărăciei, Adunarea Generală a Națiunilor Unite consideră dezvoltarea

[1] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Departamentul de Geografie Regională și Planificare Teritorială și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, oana.ilovan@ubbcluj.ro

[2] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, nr. 5-7, Str. Clinicilor, Cluj-Napoca, 400006, adriand.muntean@gmail.com

sustenabilă și creșterea economică (o creștere economică care să fie totodată sustenabilă, incluzivă, și echitabilă) ca fiind esențiale pentru eradicarea totală a sărăciei globale, considerând necesară și reducerea inegalităților atât în interiorul țărilor, cât și între acestea (United Nations General Assembly, 2017, p. 4). Pentru Adunarea Generală, emanciparea unor categorii vulnerabile sau sărace este de asemenea importantă pentru eradicarea sărăciei, dintre acestea fiind amintite femeile, copiii, tinerii, vârstnicii, și persoanele cu dizabilități (United Nations General Assembly, 2017, p. 4).

În acest context global, Uniunea Europeană țintește să devină mai echitabilă prin diferite politici și acțiuni menite să ofere tuturor posibilitatea de exprimare, iar echitatea va facilita luarea în considerare a nevoilor fiecărui cetățean în procesul decizional (Comisia Europeană, 2021, p. 86). Din perspectiva Uniunii Europene, pentru a realiza o creștere incluzivă, este nevoie să se investească atât în oameni (abilități pentru angajare pe piața muncii, educație, pregătire), cât și în sistem (modernizarea pieței muncii, a sistemelor de protecție socială), pentru a se putea combate sărăcia și pentru a ajuta cetățenii să se adapteze mai bine pieței muncii și avansului tehnologic, realizându-se coeziunea în cadrul societății (Pisiotis, Peschner, 2020, p. 8).

Această carte explorează abordarea unei dezvoltări axate pe om, mai umanizate, în care rolul societății civile este primordial în promovarea și susținerea acțiunilor de dezvoltare. În ciuda caracterului utopic al unei dezvoltări de care să beneficieze toți în mod egal, acest tip de dezvoltare propune un discurs și acțiuni în care prioritățile sunt reprezentate de bunăstare și pentru cei săraci sau marginalizați, dezvoltarea ariilor rurale, grija pentru un mediu mai curat și sănătos, participarea și emanciparea oamenilor în procesul de dezvoltare și a controlului resurselor pentru dezvoltare de către majoritate. Principalele obiective ale dezvoltării centrate pe om sunt: menținerea vieții și satisfacerea nevoilor de bază, stima de sine, obținută prin autonomie individuală, și libertatea individului de a-și determina viitorul (Potter et al., 2012, p. 77).

Capitolele acestei cărți examinează ideea dezvoltării orientate spre satisfacerea nevoilor umane materiale și non-materiale și a non-discriminării în acest demers economic și social. În cadrul dezvoltării societale centrate pe om și nu pe atingerea unor indicatori economici, este prioritară emanciparea indivizilor și construirea capacității necesare pentru ca aceștia să-și atingă propriile obiective și să contribuie la bunăstarea comunității din care fac parte. Astfel, se țintește spre o participare democratică la dezvoltare, prin consens și incluziune.

Din această perspectivă, volumul actual evidențiază rolul crucial pentru dezvoltarea societății al unor categorii, de multe ori, marginalizate: copiii, tinerii, vârstnicii, femeile, persoanele cu dizabilități și minoritățile sexuale. Așadar, o dezvoltare incluzivă presupune și o componentă care ia în considerare rolul statului pentru asigurarea progresului individual și comunitar, prin reglementarea respectării drepturilor omului și prin promovarea non-discriminării. Această nouă ortodoxie privind dezvoltarea, bazată pe respectarea drepturilor omului, domină sfera internațională de la sfârșitul anilor 1990 și până în prezent (Potter et al., 2012, p. 215).

Având în vedere cele expuse anterior, structura celor cinci capitole, discutând studii de caz pentru România, include poziția cercetătorilor români privind cinci dintre grupurile dezavantajate și marginalizate până în prezent în cadrul procesului de dezvoltare societală. Acesteia i se alătură prezentarea și discutarea poziției statului și celei a societății civile.

Această carte este o resursă bibliografică utilă pentru cursul de *Strategii de dezvoltare regională*, din cadrul masteratului de Planificare și Dezvoltare Teritorială, de la Facultatea de Geografie, a Universității Babeș-Bolyai, din Cluj-Napoca. Cartea acoperă, în cadrul celor cinci capitole, tot atâtea teme abordate în cadrul cursului. Mai mult, fiecare capitol, prin prezentarea celor trei poziții mai sus-menționate, formează o perspectivă complexă care permite studenților să se informeze în detaliu cu privire la tematicile lor de

interes, dimensiunea geografică aleasă – România – fiind familiară și, astfel, facilitând învățarea.

Structura identică a capitolelor facilitează un studiu ușor și organic pentru studenți sau cititori, în general. Listele bibliografice bogate oferă posibilitatea cititorului de a studia și mai în detaliu, dar totodată pot servi ca punct de plecare pentru studii complementare în domeniul geografiei dezvoltării.

Un alt punct forte al cărții este diagnoza „la zi" a aspectelor societale, prin utilizarea de surse și date actuale. Nu în ultimul rând, datorită naturii interdisciplinare a capitolelor, cititorii vor putea corela informația cu alte subiecte din cadrul dezvoltării centrate pe om.

Lucrarea este o adiție inspirată în rândul cercetărilor despre geografie, dezvoltare și societate. Lucrările de acest tip pot reprezenta un îndrumar util atât studenților geografi, cât și cititorilor din alte domenii și autorităților publice.

Bibliografie

Comisia Europeană (2021). *UE în 2020 – Raport general privind activitățile Uniunii Europene*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f59f7b32-8084-11eb-9ac9-01aa75ed71a1/language-en (accesat 16 august 2021).

Pisiotis, A.K., Peschner, J. (2020). The Rise of the Paradigm of Sustainability and the Quest for Its Measurement in the Social Domain. *Employment and Social Developments in Europe*, (1), Working Paper KE-04-20-379-EN-N. https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8345&furtherPubs=yes (accesat 16 august 2021).

Porter, M. (2015). *Why Social Progress Matters*. World Economic Forum. https://www.weforum.org/agenda/2015/04/why-social-progress-matters/ (accesat 15 august 2021).

Potter, R., Conway, D., Evans, R., Evans, S.L. (2012). *Key Concepts in Development Geography*. London: SAGE Publications Ltd.

United Nations General Assembly (2017). *Implementation of the Third United Nations Decade for the Eradication of Poverty (2018-2027)*. https://undocs.org/A/73/298 (accesat 15 august 2021).

Capitolul 2. Copii, tineri și dezvoltare în România

Remus-Adrian CARANFIL[1], Emanuela DIMITRIU[2]

1. Introducere

La nivel global, copiii și tinerii ocupă o poziție proeminentă în ceea ce privește drepturile și dezvoltarea omului, deoarece majoritatea discursurilor și obiectivelor de dezvoltare realizate de către agențiile globale de dezvoltare (Organizația Națiunilor Unite, Banca Mondială etc.) sunt adesea realizate folosind indicatori precum mortalitatea în rândul copiilor și tinerilor, educația și sănătatea (Potter et al., 2012, p. 170). În ciuda rolului important pe care copiii și tinerii îl au în societate, dar și în ceea ce privește dezvoltarea, există dovezi că sărăcia în rândul copiilor și violența împotriva lor par să crească la nivel global, într-un ritm mai rapid decât în cazul adulților (Potter et al., 2012, p. 170).

Scopul acestui studiu este de a urmări modalitățile prin care copiii și tinerii din România, în special cei cu dizabilități sau cei aflați în orfelinate, sunt marginalizați sau le sunt încălcate drepturile, deși legislația în vigoare subliniază faptul că tinerii și copiii din România beneficiază de aceleași drepturi precum adulții, fiind de menționat dreptul la sănătate, educație și bunăstare.

[1] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, remus.adrian10@gmail.com

[2] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, dimitriu.emanuela@gmail.com

În afară de marginalizarea și discriminarea copiilor cu dizabilități, au fost urmărite și modalități de incluziune socială, în special în sistemul educațional, întrucât aceștia sunt marginalizați de colectivul din care fac parte din cauza prejudecăților pe scară largă a populației despre persoanele cu dizabilități, dar și a lipsei pregătirii profesionale adecvate (în cele mai multe cazuri) a cadrelor didactice, în vederea incluziunii lor în sistemul educațional (Gliga, Popa, 2010, p. 4469). Despre persoanele cu dizabilități s-a discutat pe larg în capitolul al patrulea al acestei cărți.

Obiectivele stabilite pentru atingerea scopului acestui studiu sunt: *(1)* analiza abordărilor pe care cercetătorii români le au cu privire la acest subiect, *(2)* analiza legislației în vigoare la nivel național pentru a surprinde perspectiva statului/autorităților statului român cu privire la acest subiect, *(3)* surprinderea perspectivei societății asupra subiectului. În ceea ce privește premisele de la care a pornit acest studiu, acestea sunt: (a) articolele studiate nu oferă o perspectivă generală asupra copiilor și tinerilor, ci se axează mai mult pe incluziunea socială a copiilor și tinerilor cu dizabilități, (b) la nivel național, legislația pentru copii și tineri este deficitară, (c) societatea civilă contribuie la promovarea rolurilor pe care copiii și tinerii le au.

În ultimii treizeci de ani, România și-a aliniat legislația cu privire la respectarea drepturilor omului la cea internațională, fiind urmărită înlăturarea discriminării, unul dintre cele mai importante aspecte cu privire la legislația internațională a drepturilor omului. Nediscriminarea pe scară largă este dublată și de principiul egalității, stipulat în Articolul 1 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului*: „Toți oamenii se nasc liberi și egali în demnitate și drepturi”(Organizația Națiunilor Unite, 2020, p. 2).

Deși în legislație este specificat că toate persoanele au drepturi egale, iar discriminarea nu este acceptată, există aspecte de natură religioasă sau istorică care duc la discriminarea copiilor și la nerespectarea drepturilor și a integrității acestora. Una dintre problemele majore ale României legate de drepturile omului rămâne lipsa atenției adecvate acordate persoanelor cu dizabilități, în special

în rândul copiilor, aceștia fiind de multe ori trimiși în instituții specializate sau orfelinate (Dinu, 2014, p. 4). Cu toate acestea, în ultimii 20 de ani, „în România au existat schimbări majore la nivel politic social, economic sau educațional” (Gliga, Popa, 2010, p. 4468) în ceea ce privește persoanele cu dizabilități.

Discriminarea copiilor, în special a celor cu dizabilități, este strâns legată de normele religioase. Uneori, copiii cu dizabilități nu sunt acceptați în societate, întrucât Biserica consideră copiii cu dizabilități ca fiind pedepsiți pentru păcatele din trecut ale părinților. Cercetări anterioare arată că această concepție este răspândită într-o foarte mare măsură în rândul populației datorită influenței pe care o are Biserica (Dinu, 2014, p. 2).

Discriminarea copiilor cu dizabilități nu este doar de natură religioasă, ci și de natură istorică, din cauza regimului totalitar care a condus România timp de peste patruzeci de ani (Dinu, 2014, p. 4). În această perioadă, au existat nenumărate încălcări ale drepturilor omului în rândul copiilor, fie că aceștia sufereau de dizabilități sau nu, fiind supuși unor tratamente grele în orfelinatele de stat din România (Arun, 2020b; Dinu, 2014, p. 5).

Aspecte precum personal insuficient, condiții insalubre și absența serviciilor sociale de bază (educație, tratament etc.) au dus la creșterea incidenței diverselor forme de dizabilități în rândul copiilor, dar și la dezvoltarea unor boli infecțioase precum HIV sau la rate ridicate ale mortalității infantile (Arun, 2020b; Dinu, 2014, p. 6).

2. Fundamentare teoretică

Înainte de a aborda acest subiect la nivelul României, a fost necesară definirea termenilor „copilărie” din perspectiva organismelor internaționale și din perspectiva legislației în vigoare, și „tinerețe”, în acest caz doar din perspectiva organismelor internaționale. Necesitatea definirii celor doi termeni este datorată percepțiilor diferite ale organismelor care au delimitat legislativ copilăria sau

tinerețea, întrucât definirea acestor termeni se axează pe stabilirea unui prag de vârstă până la care o persoană se încadrează ca fiind copil sau tânăr.

Pe lângă aspectele sus-menționate, definirea celor doi termeni a inclus și perspectiva unor autori cu expertiză în domeniul studiilor despre copii, tineret și dezvoltare. Prima definiție a copilăriei este mai mult cantitativă, autorul făcând referire la definirea copilăriei la nivel internațional:

> „Definițiile recunoscute internațional se referă la vârsta cronologică în procesul de demarcare dintre copilărie și maturitate, adesea, acest prag fiind stabilit la vârsta de 18 ani" (Evans, 2012, p. 4).

Definirea tinerilor este realizată în egală măsură cantitativ și calitativ, tinerii fiind considerați:

> „un grup social format din oameni cu vârste cuprinse între 15 și 25 de ani, care nu mai îndeplinesc rolul copiilor, dar nu sunt recunoscuți încă de societate ca fiind adulți. Tinerii au modul lor caracteristic de gândire și comportament, un sistem distinct de modele, norme și valori" (Smolík, 2014, p. 205).

O organizație internațională care definește copilăria este UNICEF. Experții UNICEF nu stabilesc un prag de vârstă între copilărie și maturitate, ci dau o definiție a copilăriei din punct de vedere calitativ:

> „Copilăria este momentul în care copiii trebuie să fie la școală, la joacă, să devină puternici și încrezători cu ajutorul familiei, care le oferă dragoste și încurajare, dar și cu ajutorul unei comunități extinse de adulți care îi ajută pe copii să se dezvolte. Este un timp prețios pe care copiii ar trebui să îl trăiască fără să le fie frică, să fie feriți de violență și să fie protejați de abuz sau exploatare. Ca atare, copilăria înseamnă mai mult decât perioada dintre naștere și atingerea maturității. Se referă la starea vieții unui copil și la calitatea acelor ani" (UNICEF, 2005).

Cea de-a doua definiție a copilăriei, de data aceasta una cantitativă, este elaborată de Parlamentul României și stipulată în

Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului. Conform acestei legi, copilul este „persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani și nici nu a dobândit capacitatea deplină de exercițiu, potrivit legii” (Parlamentul României, 2004, Legea 272/2004, articolul 4, litera a). În ceea ce privește definirea termenului de „tânăr”, tot din perspectivă cantitativă, potrivit legislației în vigoare din România, tinerii „reprezintă cetățenii cu vârsta cuprinsă între 14 și 35 de ani” (Parlamentul României, 2006, Legea 350/2006, articolul 2, alineatul 2, litera a).

Organizația Națiunilor Unite definește termenul de „tânăr” atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ. Experții Organizației Națiunilor Unite afirmă că:

> „tinerețea este cel mai bine înțeleasă ca o perioadă de trecere de la dependența copilăriei la independența maturității. De aceea, tineretul este mai fluid decât alte grupe fixe de vârstă. Cu toate acestea, vârsta este cel mai simplu mod de a defini acest grup, în special în ceea ce privește educația și ocuparea forței de muncă, deoarece tineretul se referă adesea la persoane cu vârste cuprinse între părăsirea învățământului obligatoriu și găsirea primului loc de muncă” (Organizația Națiunilor Unite, 2013).

Același organism vine cu o definiție cantitativă, elaborată în anul 1981, pentru o cât mai bună evidență statistică, și care afirmă că „tineretul reprezintă acele persoane cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani, fără a influența definițiile elaborate de alte state” (Organizația Națiunilor Unite, 2013).

Un alt aspect important este legat de tinerii NEET (Not in Employment, Education or Training) (OECD, 2021). Tânărul NEET este:

> „persoana cu vârsta cuprinsă între 16 ani și până la împlinirea vârstei de 25 de ani, care nu are loc de muncă, nu urmează o formă de învățământ și nu participă la activități de formare profesională” (Sava, 2020, p. 106).

Din această categorie fac parte mai multe grupuri de tineri, după cum urmează: tineri care au abandonat sistemul educațional,

tineri care au obținut o diplomă de calificare, dar care nu au reușit să intre pe piața muncii, tineri aflați în șomaj de scurtă/lungă durată, dar totodată și tineri indisponibili din cauza unor dizabilități sau obligații familiale. Acest concept a apărut în Marea Britanie, iar ulterior a fost adoptat și la nivel european, la începutul secolului al XXI-lea. În cadrul acestui concept sunt urmărite aspecte precum identificarea unor soluții în ceea ce privește dezvoltarea tinerilor din punct de vedere financiar, social și personal.

Pe plan social, există tineri care activează în domenii pe care nu le doresc din motive precum salariu mic sau neplăceri în privința domeniului pe care îl practică. Tot pe plan social sunt încadrați și tinerii care beneficiază de șomaj și se află în căutarea unui loc de muncă sau sunt indisponibili din cauza unor dizabilități ori obligații familiale. Conceptul are implicații și în ceea ce privește dezvoltarea personală, întrucât aspectele specifice acestei categorii de persoane pot duce la scăderea stimei de sine, afectarea calității vieții și a stării de bine.

3. Metodologie

Documentarea pentru acest studiu a constat în mare măsură în consultarea unor lucrări bibliografice care abordează tematica dezvoltării copiilor și a tinerilor, atât la modul general, cât și la nivel particular, în această ultimă categorie fiind lucrări bibliografice care abordează studii de caz din România.[3]

A fost necesară și consultarea legislației în vigoare la nivel național pentru definirea termenilor „copii” și „tineri”, cât și consultarea unor resurse online precum pagina oficială UNICEF sau pagina oficială a Organizației Națiunilor Unite, pentru a identifica asemănările și deosebirile dintre cei doi termeni.

[3] Dorim să mulțumim colegei noastre Ioana Botezat, care a contribuit la colectarea datelor într-o fază incipientă a studiului.

3.1. Colectarea și interpretarea datelor

Pentru îndeplinirea primului obiectiv al studiului (analiza abordărilor pe care cercetătorii români le au cu privire la acest subiect) a fost folosit motorul de căutare Google Scholar, fiind utilizate cuvinte cheie precum „children”, „youth” și „Romania”. Cuvintele cheie au fost în cele din urmă utilizate sub forma „children youth in Romania”. Au rezultat aproximativ 89.000 de rezultate, însă, din cauza numărului foarte mare de rezultate generat, au fost consultate doar 50 dintre acestea, în funcție de titlu și care se bazau exclusiv pe studiul subiectului în România.

Studiile de caz care se desfășurau pe teritorii mai mari, dar în care era inclusă și România, nu au fost analizate întrucât abordarea subiectului era una internațională, pentru atingerea acestui obiectiv (abordarea globală a problematicii) fiind folosite alte resurse bibliografice relevante. După consultarea celor 50 de rezultate, au fost selectate opt dintre acestea care reprezentau studii de caz din România, iar alte opt rezultate au reprezentat studii care abordau această tematică într-o manieră generală, rezultând astfel un număr de 16 lucrări bibliografice relevante pentru acest studiu.

De asemenea, a fost necesară și analiza unor sub-categorii extrem de vulnerabile, aici regăsindu-se copii de etnie romă, cei cu dizabilități și, nu în cele din urmă, tinerii care s-au confruntat cu traiul în centrele de reeducare. În acest fel, s-a expus o viziune amplă a cercetărilor din România privind importanța generației tinere și ce dorește să promoveze sfera academică prin raportare la această tematică.

În vederea analizei acestui subiect, este necesară o evidență, atât numerică cât și statistică a copiilor și tinerilor la nivel național, grupați pe categorii de vârstă conform *Legii 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului*, dar nu și a *Legii 350/2006 privind tinerii*. După cum a fost menționat anterior, „persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani și nici nu a dobândit capacitatea deplină de exercițiu, potrivit legii” (Parlamentul

României, 2004, Legea 272/2004, articolul 4, litera a) este considerată copil, iar „cetățenii cu vârsta cuprinsă între 14 și 35 de ani” (Parlamentul României, 2006, Legea 350/2006, articolul 2, aliniatul 2, litera a) sunt considerați tineri.

În acest sens, a fost necesară o restructurare a categoriilor de vârstă întrucât categoria de vârstă 14-17 ani ar fi fost încadrată atât la copii, cât și la tineri. Astfel, în urma restructurării, persoanele cu vârsta între 0 și 17 ani sunt considerate copii, iar persoanele cu vârsta între 18 și 35 de ani sunt încadrate ca fiind tineri.

Cele mai recente date furnizate de Institutul Național de Statistică (INS) arată că, la nivel național, în anul 2020, din 22.142.153 de persoane, 3.900.112 erau copii (0-17 ani) și 5.041.710 erau tineri (18-35 ani), ambele categorii însumând 8.941.822 de persoane (INS, 2021). Exprimat în procente, numărul copiilor este de 17,61% din populația totală, iar cel al tinerilor este de 22,76%, ambele categorii (copii și tineri) reprezentând 40,37% din populația totală a României.

Întrucât evidența numerică și statistică s-a realizat folosind „populația după domiciliu”, rezultatele obținute nu sunt în totalitate corecte, deoarece peste 5,6 milioane de români trăiesc în afara granițelor țării (Radio Europa Liberă, 2019), neexistând date concrete cu privire la evidența românilor care trăiesc în afara țării pe categorii de vârstă.

4. Rezultate și discuții

Subiectul copiilor și tinerilor din România a fost analizat din trei perspective și anume: perspectiva cercetătorilor români cu privire la acest subiect (interesul pentru acest subiect), perspectiva statului/autorităților române, respectiv poziția societății civile (ONG-uri, asociații) și a societății (persoanele de rând).

4.1. Interesul cercetătorilor români privind copiii, tinerii și dezvoltarea

Datorită interesului cercetătorilor români, perpetuat de la an la an, atât societatea civilă, cât și legislația au recunoscut însemnătatea pe care copiii și tinerii o au în dezvoltarea României. Au fost sesizate trei direcții principale (educația, sănătatea și socializarea), reprezentând laitmotivul studiilor întreprinse de cercetătorii români.

4.1.1. Educația

Rezultatele diverselor studii (realizate în special în ultimii ani) tind să sublinieze faptul că sectorul educațional românesc nu oferă un mediu favorabil pentru dezvoltarea unor angajamente puternice în ceea ce privește educația, vocația și planurile de viitor pentru tinerii români. Acest fapt poate fi legat de structura foarte rigidă a sistemului liceal din România, deoarece adolescenții au foarte puține oportunități curriculare de a alege materii școlare în funcție de interesele și obiectivele lor personale (Negru-Subțirică, Damian, 2018).

Angajamentele educaționale și vocaționale ale adolescenților români pot fi ghidate de părinți, de structura curriculară rigidă a traseului lor educațional și de modul în care își imaginează viitorul educațional și vocațional. Sistemul de învățământ românesc nu se concentrează pe promovarea alegerii individuale, deoarece promovarea de la un ciclu educațional la următorul este în mare parte legată de notele pe care tinerii le-au dobândit anterior și de distribuția automată, computerizată, la anumite școli, pe baza acestor note (Damian et al., 2016), astfel sistemul creând traiectorii de dezvoltare disfuncționale de-a lungul maturității copiilor.

Tranziția de la mediul școlar la cel profesional se lovește de dificultatea de adaptare la șocurile economice, sociale și culturale provocate de trecerea de la sistemul comunist la o economie de piață liberă (Istrate, Horea-Șerban, Muntele, 2019).

În plus, un alt factor ce influențează negativ această tranziție este și decalajul între cunoștințele teoretice ale absolvenților și abilitățile practice ale acestora. Astfel, este necesar ca sistemul educațional să promoveze valori, atitudini și modele comportamentale adecvate în care să se regăsească principiile sociologiei educației, dar și ale dezvoltării durabile (Boţan, Ilovan, Pop, 2005; Cocean, Ilovan, 2008; Havadi-Nagy, Ilovan, 2013; Ilovan et al., 2018; Ilovan, Sochircă, 2012), pliindu-se totodată asupra nevoilor sociale ale fiecărui tânăr.

Riscul abandonului școlar este corelat cu nivelul de educație al părinților, venitul gospodăriei, cheltuielile legate de școală, etnicitate, localizarea în zonele rurale, numărul de copii din gospodărie. De asemenea, în gospodăriile cu mulți copii, cei mai mici au riscuri semnificativ mai mari de a părăsi școala înainte de finalizarea studiilor (Stănculescu, Marin, Popp, 2012, p. 63).

Cu toate acestea, etnia este singurul factor determinant semnificativ al ambelor riscuri ale abandonului școlar sau ale abandonului școlar timpuriu. De exemplu, a fi un copil rom crește semnificativ probabilitatea abandonului, indiferent de vârsta copilului, sexul și starea de sănătate, nivelul de educație al mamei, numărul de copii din gospodărie, zona rezidențială și cheltuielile gospodăriei legate de școală sau venitul gospodăriei (Stănculescu, Marin, Popp, 2012). A fi identificat ca rom în mediul școlar crește considerabil șansele ca acesta să fie catalogat de către profesori sau colegi ca „viitor candidat" la abandonarea studiilor. Astfel, acest rezultat poate reflecta, cel puțin parțial, un mediu discriminatoriu împotriva copiilor romi din școli.

„Școala Altfel", program inițiat de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, a fost conceput ca o alternativă pentru a cultiva atitudini pozitive față de schimbare și față de dezvoltarea competențelor sociale necesare în derularea vieții, fiind implementat pentru prima dată în anul școlar 2011-2012. Într-un studiu realizat în 2013, se analizează actorii implicați în procesul educațional, în special copiii, cadrele didactice și părinții. Cea mai

mare realizare a programului, din perspectiva elevilor, este creșterea interesului lor pentru procesul educațional (Pălășan, Voinea, 2013). Este subliniată necesitatea de a adapta școala și practicile educaționale la sarcini autentice și contexte reale de învățare.

Elevii au dezvăluit, de asemenea, punctele slabe ale programului, în special lipsa unei game largi de activități. Aceste opinii subliniază existența unei mentalități tradiționaliste conform căreia procesul de învățare are loc doar într-un mediu formal, în interiorul clasei. Rolul personalului didactic în schimbarea atitudinii față de procesul de învățare devine foarte important în acest moment (Pălășan, Voinea, 2013). Deși există diferențe între categoriile de profesori, o majoritate copleșitoare (73,45%) consideră că programul „Școala Altfel" este obositor și solicitant.

În lipsa unor rapoarte naționale concrete, următoarele opinii sunt desprinse din rapoartele anuale realizate în cadrul unor școli gimnaziale. Conform lui Tomoiaga (2018), proiectarea activităților din cadrul „Școlii Altfel" se realizează în patru etape, mai exact: investigarea intereselor elevilor, realizarea ofertei de activități, înscrierea elevilor la activități și elaborarea propriu-zisă a programului. Analizând propunerile venite din partea elevilor, se sesizează preferința acestora pentru activitățile desfășurate în exteriorul ansamblului școlar, iar nivelul ridicat de birocrație care însoțește planificarea acestui program reprezintă o dificultate concretă pentru unele cadre didactice. De asemenea, pentru a ajunge la cele mai bune rezultate, este necesară și încurajarea implicării părinților în activitățile din cadrul programului, această contribuție având un potențial uriaș însă neexploatat optim.

4.1.2. Sănătatea

O altă coordonată care influențează dezvoltarea și înrolarea copiilor în societatea actuală este sectorul medical, iar reacția promptă a autorităților privind protejarea și tratarea acestei categorii de vârstă poate avea implicații importante pentru viitorul economic al unui stat.

Un factor de risc semnificativ este reprezentat de rujeolă, în special când boala degenerează în pneumonie (maladie care ucide mai mulți copii decât orice altă boală infecțioasă). România a experimentat un focar mare de rujeolă la nivel național în perioada 2016-2018 (Donadel et al., 2021). În ciuda angajamentului de a ajunge la eliminarea rujeolei până în 2020, cea mai mare incidență a acesteia raportată la nivelul continentului european pentru anul 2016 s-a înregistrat în România, la 124 de cazuri pe milion, și în 2017 la 464 de cazuri pe milion și a fost a cincea cea mai mare incidență a rujeolei din regiune în 2018.

Pentru ca România să își atingă obiectivul de a stopa răspândirea și agravarea rujeolei, studiul aduce în atenția publicului câteva soluții ca: vaccinarea, spitalizarea exclusivă a cazurilor severe, asigurarea faptului că întregul personal medical este imun la rujeolă înainte de angajare, implementarea practicilor de prevenire și control al infecțiilor în fiecare spital, dar și punerea în aplicare de către autoritățile naționale a unor strategii de imunizare a populației expuse riscului (Donadel et al., 2021).

Un alt exemplu este reprezentat și de cancerul tiroidian nonmedular (TC), care afectează populația tânără a României, dar care este un subiect puțin studiat, lipsind cu desăvârșire linii directoare specifice pentru analizarea și combaterea acestei afecțiuni. Unul dintre motivele prezenței acute a acestei maladii ar putea fi efectul accidentului nuclear de la Cernobîl (Ștefan et al., 2021, p. 2). Studiul este relevant deoarece ilustrează caracteristicile clinice ale pacienților pediatrici cu mPTC într-o țară în care diversele motive (precum accidentul nuclear, poluarea, absența îngrijirilor de specialitate) pot modifica riscul și rezultatul tumorilor. Pentru a face față acestei boli, după ce tinerii trec prin operație, aceștia sunt supuși tratamentului de-a lungul întregii vieți. Expertiza profesională în ceea ce privește tratamentul, supravegherea și consilierea copiilor cu TC și multiplicarea studiilor care analizează acest subiect pot avea un impact semnificativ asupra rezultatelor pe termen lung și calității vieții supraviețuitorilor (Ștefan et al., 2021, p. 7).

Într-o altă cercetare se sesizează faptul că, dintre cei 435 de copii analizați, 16% au fost considerați infectați cu HIV. Această rată a scăzut în etape, de la 45% în 2005 la 17% în 2010. Principalele cauze de transmitere au fost diagnosticarea tardivă a HIV la mamă, lipsa profilaxiei/tratamentului pentru mame, nașterea naturală, alăptarea, lipsa profilaxiei la copii sau întârzierea în inițierea ei. Din păcate, rata de transmitere a HIV este încă foarte mare. Eliminarea acestei căi de infecție este considerată la nivel global un obiectiv realist al politicilor de sănătate publică. În acest sens, este necesară colaborarea și implicarea activă a specialiștilor din diverse domenii medicale și sociale (Petre et al., 2012).

În studiile românești anterioare, experiența de a fi lăsat în urmă de către părinții migranți a fost demonstrată ca un factor de risc pentru internalizarea și exteriorizarea problemelor la copii (Tripa et al., 2020, citând pe Tomșa, 2015). Problemele de internalizare sunt dificultățile interne cu care se confruntă o persoană, cum ar fi anxietatea, depresia sau dificultățile legate de conceptul de sine (auto-eficacitate, claritatea conceptului de sine etc.). Problemele de externalizare sunt cele care apar în mediul social, cum ar fi agresivitatea, comportamentul inadecvat, dificultățile de adaptare, delincvența etc. (Tripa et al., 2020, citând pe Tomșa, 2015). Un alt rezultat negativ experimentat de copii este performanța școlară scăzută.

În ceea ce privește vârsta separării de părinți, studiile anterioare au arătat că separarea timpurie are un impact mai mare asupra bunăstării psihologice a copiilor. Între timp, auto-vătămarea, agresivitatea, abuzul de substanțe și dificultățile de sănătate mintală au fost raportate mai frecvent de către participanții separați de părinții lor migrați în adolescență (Tripa et al. 2020). Astfel, se sesizează importanța pe care sănătatea mintală o are în vederea dezvoltării normale a unui copil, evenimentele destabilizatoare petrecute în copilărie sau adolescență ajungând să afecteze viitorul adult dacă acestea nu sunt luate în considerare în vederea remedierii psihologice.

Disparitățile de sănătate derivă din inegalitățile sociale; este larg acceptat faptul că grupurile minoritare și tinerii care trăiesc în condiții de vulnerabilitate și excludere au, în general, șanse mici în a-și menține sănătatea optimă. Aceștia prezintă un risc mai mare de consum și abuz de droguri, cu efecte negative mai puternice, fapt întâlnit și în cadrul minorității rome, comunitate marginalizată constant în România (Marcu, 2016, p. 2).

4.1.3. Socializarea

Comportamentul uman este descris ca imitația acțiunilor făcute de alte persoane care acționează în jurul nostru, iar astfel de anturaje servesc ca modele care influențează obiceiuri și comportamente specifice. Un astfel de exemplu este reprezentat de preferințele muzicale, care joacă un rol important în identitatea socială a unui adolescent (tinerii tind să își aleagă prieteni cu preferințe muzicale similare) (Ghețău, Hărăguș, 2020, pp. 121-134), acestea fiind la rândul lor unul dintre cele mai familiare subiecte care pot fi abordate în procesul de socializare.

Socializarea reprezintă astfel un aspect important în dezvoltarea copiilor și tinerilor, iar „când socializarea nu se întâmplă cu naturalețe, trebuie să ne întrebăm, mai degrabă, ce anume nu funcționează în relația de atașament a copilului" (Samoila, 2020, citând pe Lupașcu, 2020). Astfel, socializarea copiilor și a tinerilor este o coordonată cheie care trebuie analizată și urmărită pentru ca generația tânără să reușească să atingă normalitatea în vederea dezvoltării ca tineri adulți.

Ciucă și Băban (2016) susțin, prin studiile de caz pe care le analizează, că subiectul dezvoltării copiilor și tinerilor este unul foarte important pe termen lung. Astfel, cei mai mulți autori consideră adolescența ca fiind o etapă crucială de dezvoltare din viața fiecărui individ. Această etapă contribuie la dezvoltarea fizică și psihică a tânărului, iar componenta educațională se manifestă în mod direct. Sistemul educațional trebuie să aibă în vedere vulnerabilitățile ce pot

apărea în cadrul diferitelor grupuri de adolescenți pentru a găsi modalități de a le combate (Ciucă, Băban, 2016).

Dintre subcategoriile de tineri aflați într-o situație extrem de vulnerabilă este necesar să radiografiem și situația copiilor de etnie romă, a celor cu dizabilități și a celor care au experimentat traiul în anumite centre specifice (orfelinate și/sau centre de reeducare).

Deși unele modele de consum de droguri de către tinerii romi nu diferă mult de cele ale omologilor lor din populația generală (normalizarea consumului de canabis, consumul recreativ de droguri și consumul de alcool în timpul weekend-urilor, de exemplu), sărăcia, segregarea, accesul scăzut la educație, ocuparea forței de muncă și serviciile precare de sănătate le mențin în continuare la un risc mai mare și produc consecințe durabile și grave.

Este subliniată deci importanța de a începe cu punctul de vedere al tinerilor în dezvoltarea programelor de intervenție și necesitatea de a aborda probleme structurale mai largi (cum ar fi accesul la servicii, viața segregată, ocuparea forței de muncă și înțelegerea între sexe).

Putem vedea cum consumul de droguri nu se referă doar la modele comportamentale individuale, ci se împletește cu idei despre sex, clasă și etnie. În grupurile stigmatizate, descrierile consumului de droguri funcționează fie pentru a respinge alte grupuri, fie pentru a construi identități sociale mai apreciate. Acest fapt subliniază importanța colaborării cu comunitățile pentru a evita stigmatizarea ulterioară pe bază etnică și pentru a recunoaște și a trata într-un mod deschis și proactiv problemele create de consumul de droguri (Marcu, 2016, p. 27).

De asemenea, dizabilitățile mintale și senzoriale sunt percepute ca factor limitativ pentru integrare, în principal din cauza lipsei unor structuri de sprijin adecvate, acest lucru datorându-se faptului că în România asociațiile și ONG-urile sunt cele care se concentrează cel mai mult pe persoanele cu dizabilități (Gliga, Popa, 2010).

În cadrul Conferinței Mondiale despre Științele Educației (2010), părinții copiilor fără dizabilități considerau că prezența copiilor cu dizabilități în clasă poate crește acceptarea diversității. Prin urmare, este posibil ca interacțiunea repetată cu acești copii cu dizabilități îi poate ajuta pe cei fără dizabilități să descopere punctele tari și abilitățile, nu numai punctele slabe ale copiilor cu dizabilități, ducând astfel la o creștere a acceptării și înțelegerii dizabilităților (Gliga, Popa, 2010).

Se estimează că 20% dintre cei mai săraci oameni din lume sunt cei cu dizabilități, iar mai mult de 90% dintre copiii cu dizabilități din țările în curs de dezvoltare nu frecventează școala. Astfel, incluziunea este procesul de pregătire a instituțiilor de învățământ pentru a include toți membrii din comunitatea educațională, indiferent de dezavantajele sau dificultățile acestora (Borca, 2010, p. 2).

În România, un număr de 52.521 de copii cu dizabilități severe multiple (Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități, 2020) nu frecventează școala din cauza lipsei opțiunilor de transport, a echipamentelor și a serviciilor sociale. Cu toate acestea, integrarea în școlile publice este considerată posibilă. În școlile obișnuite, serviciile de asistență sunt inadecvate și ineficiente atât pentru copiii cu cerințe educaționale speciale (CES) și familiile lor, cât și pentru profesori, însă sistemul devine în fiecare zi mai deschis. Copiii cu dizabilități au acces la școlile publice și beneficiază de servicii de sprijin pentru a facilita acest tip de integrare. Reforma educației speciale este și mai extinsă, deoarece trebuie să includă atât principii noi abordate de școlile normale, cât și noile principii dezvoltate de educația specială în lume (Borca, 2010).

Cât despre situația copiilor care au avut experiența dură a centrelor de reeducare, atunci când faptele criminale sunt făcute de copii, aceștia intră în ceea ce se numește delincvență juvenilă și pedeapsa lor se bazează pe gravitatea faptei, vârsta copilului și anumite criterii relevante pentru dezvoltarea copilului, iar sancțiunile impuse de instanțe copiilor sunt măsuri exclusiv educative. Din februarie 2014, copiii și tinerii infractori din România, cu hotărâri

judecătorești care dispun măsuri educative privative de libertate, se află în cinci unități speciale: două centre de învățământ (Buziaș pentru fete și băieți, Târgu Ocna pentru băieți) și trei centre de detenție pentru copii si tineri (Craiova, Târgu Mureș și Tichilești) (Muntean, Cojocaru, 2016).

Întâlnirile cu administrația centrelor au informat echipa de cercetare a studiului lui Muntean și Cojocaru (2016), în mod repetat, că o proporție de 75-80% dintre copiii aflați în aceste centre se găsesc ulterior în închisorile pentru adulți.

Este necesar ca sistemul de protecție a copilului să acorde atenție și să aibă grijă de copiii vulnerabili care trăiesc în unități private de libertate. De asemenea, trebuie ridicate semne de întrebare referitoare la ce acțiuni întreprindea același sistem când tinerii sufereau și erau abuzați de către propriile familii. În ciuda numărului semnificativ de tineri aflați în detenție în România, sistemul încă nu le acordă atenția necesară (Muntean, Cojocaru, 2016). Posibilitățile de reziliență a acestor tineri și necesitatea unor programe care să le ajute capacitatea de a se restabili pe făgașul normal sunt necesare în vederea dezvoltării acestei categorii, transformându-i în cetățeni responsabili, care pot aduce un plus de valoare în dezvoltarea României.

4.2. Perspectiva autorităților

În România, instituții precum Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Tineretului și Sportului și Ministerul Muncii și Protecției Sociale se ocupă de aplicarea normelor legislative pentru copii și tineri. Prima instituție

> „are rol de sinteză și de coordonare în domeniul educației, formării profesionale, cercetării științifice, dezvoltării tehnologice și inovării. Ministerul Educației și Cercetării, în calitate de autoritate de stat, proiectează, fundamentează și aplică strategiile naționale în domeniul educației, formării profesionale

> și cercetării științifice, dezvoltării tehnologice și inovării" (Guvernul României, 2011, art. 1, alin. 5, p. 3).

Cea de-a doua instituție, Ministerul Tineretului și Sportului, are următoarele obiective care vizează tineretul:

> „aplică politica guvernamentală pentru tineret, fundamentează și elaborează studii și cercetări, analize și prognoze privind problemele tineretului, în colaborare cu persoane juridice ori fizice autorizate, colaborează și sprijină structurile de și pentru tineret, legal constituite, în vederea atingerii obiectivelor cuprinse în programele sale; înființează centre de tineret noi prin amenajarea spațiilor și imobilelor neutilizate din domeniul public al statului sau a spațiilor aflate în administrarea instituțiilor din subordinea sa, avizează proiectele de acte normative inițiate de alte instituții în domeniul tineretului, fundamentează și elaborează studii și cercetări, analize și prognoze privind problematica studențească" (Parlamentul României, 2012, Decizia Nr. 1.008 din 27 noiembrie 2012, Partea I, Nr. 42/19.I.2013, p. 9).

Ministerul Muncii și Protecției Sociale are la bază principii care vizează atât copiii, cât și tinerii din România, precum:

> „principiul protecției sociale, principiul respectării demnității umane, egalității de șanse și tratament, principiul coeziunii sociale, principiul respectării dreptului fiecărei persoane la muncă decentă, principiul contribuției și al solidarității în promovarea progresului social sau principiul promovării unei societăți echilibrate" (Guvernul României, 2020, HG nr. 81/2020, p. 3).

În ceea pe privește legislația care vizează copiii și tinerii din România, putem aminti *Legea Educației Naționale nr. 1/2011* (actualizată în 2020), *Ordonanța Guvernului nr. 57/2002 privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică*, aprobată cu modificări și completări prin *Legea nr. 324/2003*, cu modificările și completările ulterioare, *Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului*, *Legea 333/2006 privind înființarea centrelor de informare și consiliere pentru tineri*, *Legea 350/2006 - Legea Tinerilor* și *Hotărârea Nr. 259 din 22 februarie 2006 privind*

aprobarea Normelor de cheltuieli pentru realizarea programelor Autorității Naționale pentru Tineret în domeniul activității de tineret.

Întrucât în abordarea subiectului a fost atinsă problematica copiilor cu dizabilități, a fost inclusă și legislația ce vizează persoanele cu dizabilități, precum *Legea 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap*, *Legea 221/2010 pentru ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, semnată de România la 26 septembrie 2007 (Baciu, Lazăr, 2017, p. 10) și *Legea nr. 487/2002 privind sănătatea mintală și protecția persoanelor cu tulburări mintale*, *Legea nr. 95/2006* (Dinu, 2014, p. 7). Consultarea legislației în vigoare cu privire la acest subiect corespunde cu cel de-al doilea obiectiv al acestui studiu (analiza legislației în vigoare la nivel național pentru a surprinde perspectiva statului/autorităților statului român cu privire la acest subiect).

Pentru a evidenția responsabilitățile pe care părinții și autoritățile le au față de copii, a fost consultată *Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului*. În acest sens:

> „răspunderea pentru creșterea și asigurarea dezvoltării copilului revine în primul rând părinților, aceștia având obligația de a-și exercita drepturile și de a-și îndeplini obligațiile față de copil ținând seama cu prioritate de interesul superior al acestuia" (Parlamentul României, 2004, Legea 272/2004, capitolul I, articolul 5, alineatul 2).

Întrucât responsabilitatea pentru creșterea și asigurarea dezvoltării copilului nu revine în totalitate părinților, au fost identificate responsabilitățile statului față de copii și părinți, după cum este stipulat în lege:

> „În subsidiar, responsabilitatea revine colectivității locale din care fac parte copilul și familia sa. Autoritățile administrației publice locale au obligația de a sprijini părinții sau, după caz, alt reprezentant legal al copilului în realizarea obligațiilor ce le revin cu privire la copil, dezvoltând și asigurând în acest scop servicii diversificate, accesibile și de calitate, corespunzătoare nevoilor

> copilului” (Parlamentul României, 2004, Legea 272/2004, capitolul I, articolul 5, alineatul 3).

Nu în ultimul rând, în vederea creșterii și dezvoltării adecvate a copiilor:

> „intervenția statului este complementară; statul asigură protecția copilului și garantează respectarea tuturor drepturilor sale prin activitatea specifică realizată de instituțiile statului și de autoritățile publice cu atribuții în acest domeniu” (Parlamentul României, 2004, Legea 272/2004, capitolul I, articolul 5, alineatul 4).

Obiectivul *Legii Educației Naționale nr. 1/2011* (actualizată în 2020) reflectă unul dintre drepturile fundamentale ale omului, întrucât „prezenta lege asigură cadrul pentru exercitarea sub autoritatea statului român a dreptului fundamental la învățătură pe tot parcursul vieții” (Parlamentul României, 2011, Legea 1/2011, Titlul I, articolul 1). Pe lângă dreptul fundamental la învățătură pe tot parcursul vieții, în prezenta lege au fost identificate principiile care guvernează învățământul preuniversitar și superior, întrucât principiile fac trimitere la drepturile copiilor și tinerilor din România. Astfel, în Legea Educației Naționale nr. 1/2011, au fost identificate principii precum:

> „principiul echității - în baza căruia accesul la învățare se realizează fără discriminare, principiul calității - în baza căruia activitățile de învățământ se raportează la standarde de referință și la bune practici naționale și internaționale, principiul relevanței - în baza căruia educația răspunde nevoilor de dezvoltare personală și social-economice, principiul eficienței - în baza căruia se urmărește obținerea de rezultate educaționale maxime, prin gestionarea resurselor existente, [...] principiul recunoașterii și garantării drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, principiul asigurării egalității de șanse, [...] principiul fundamentării deciziilor pe dialog și consultare, principiul respectării dreptului la opinie al elevului/studentului ca beneficiar direct al sistemului de

învățământ” (Parlamentul României, 2011, Legea 1/2011, Titlul I, articolul 3).

4.3. Poziția societății civile

În România există 34 de organizații non-guvernamentale (ONG-uri) înregistrate care oferă servicii sociale pentru copii și 36 de ONG-uri care prestează servicii pentru tineri (Camera Deputaților, 2021). De menționat este faptul că 34 dintre acestea sunt atât pentru copii, cât și pentru tineri, doar două dintre organizații fiind doar pentru tineri.

Dintre ONG-urile care oferă servicii sociale pentru copii și tineri, amintim „Salvați Copiii” România, Asociația „Har Roditor”, Fundația „Împreună pentru Solidaritate Socială” și „Atelierul Fără Frontiere”, iar dintre ONG-urile care prestează servicii sociale pentru persoanele cu dizabilități, amintim Fundația „Motivation” România (Baciu, Lazăr, 2017, p. 17) și „Sense International România” (Sense International Romania, 2021). Implicarea societății și a societății civile (ONG-uri, organizații etc.) corespunde cu cel de-al treilea obiectiv al studiului (surprinderea perspectivei civile asupra subiectului).

Una dintre cele mai active organizații non-guvernamentale din România este „Salvați Copiii”, organizație care „apără și promovează drepturile copilului în România din 1990” (Salvați Copiii România, 2021). Activitatea organizației este apreciată la nivel național de societate întrucât:

> „Salvați Copiii România a contribuit în mod unic la promovarea disciplinei pozitive, a educării părinților și a celor care lucrează cu copii în sensul comunicării corecte cu aceștia, la interzicerea prin lege a bătăii și tratamentelor umilitoare ale copiilor și, nu în ultimul rând, la schimbarea mentalității opiniei publice cu privire la drepturile copilului” (Salvați Copiii România, 2021).

Succesul pe care îl are organizația Salvați Copiii România este reflectat în serviciile pe care le oferă de mai bine de trei decenii, pentru că „peste 1.900.000 de copii au fost implicați în programele și campaniile Salvați Copiii. Organizația are filiale în 14 județe (Argeș,

Brașov, București, Caraș-Severin, Cluj, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Hunedoara, Iași, Mureș, Neamț, Suceava, Timiș, Vaslui), peste 6.000 de membri și 2.500 de voluntari activi” (Salvați Copiii România, 2021).

Asociația „Har Roditor” este o organizație non-guvernamentală recent înființată (luna aprilie, 2020) care:

> „activează pentru promovarea valorilor morale, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, a drepturilor economice, sociale și culturale ale omului, în context național și european” (Asociația Har Roditor, 2020).

În scurta perioadă de la înființare și cu ajutorul voluntarilor, asociația a ajutat tineri părinți, elevi, studenți și vârstnici cu cele necesare traiului zilnic (Asociația Har Roditor, 2020). Legătura dintre activitatea asociației și subiectul copiilor și tinerilor din România este reflectată în ariile de interes ale societății, precum:

> „îmbunătățirea calității vieții membrilor comunităților aflați în dificultate, cu risc de marginalizare și excluziune socială, furnizarea serviciilor de orientare, consiliere și asistență educațională în vederea prevenirii fenomenului de abandon școlar, furnizarea de servicii de consiliere pentru părinți, în vederea înțelegerii importanței educației și rolul acestora în educația copilului, propunerea de măsuri pentru școlarizarea elevilor și orientarea absolvenților în forme superioare de învățământ, dezvoltarea de activități socio-educaționale pentru copii preșcolari și școlari” (Asociația Har Roditor, 2020).

Fundația „Împreună pentru Solidaritate” din Piatra Neamț are ca obiective principale combaterea marginalizării sociale

> „prin redarea demnității umane, ajutorarea și încurajarea persoanelor defavorizate din comunitate, prin solidaritate și angajament social” (Fundația Împreună pentru Solidaritate, 2021).

Activitatea organizației presupune:

> „strângerea sau colectarea de obiecte de uz casnic de la persoane fizice sau juridice, obiecte care mai puteau fi folosite, și

> distribuirea acestora familiilor vulnerabile din municipiul Rădăuți. De asemenea, aceste familii primeau și pachete cu alimente, îmbrăcăminte, rechizite sau jucării" (Fundația Împreună pentru Solidaritate, 2021).

În primii ani de la înființare, activitățile organizației presupuneau:

> „asigurarea mesei de prânz gratuite unui număr de 55 de copii, organizarea de activități sportive și artistice în timpul vacanțelor, consilierea copiilor cu probleme" (Fundația Împreună pentru Solidaritate, 2021).

Până în 2015:

> „pe lângă cei 605 copii cu vârste între 4 și 18 ani, și 300 de familii afectate de situații sociale dificile (șomaj, familii monoparentale, romi), un număr de 325 de participanți de la Tabăra de creație «Aripi de Înger», au beneficiat de servicii gratuite (cazare, masă, transport etc.)" (Fundația Împreună pentru Solidaritate, 2021).

„Atelierul Fără Frontiere" este o organizație non-profit dedicată tinerilor din România

> „pentru inserția socială, profesională și civică a persoanelor vulnerabile, excluse și marginalizate, parte din SOS Group - International Action, o rețea globală ce lucrează pentru atingerea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă" (Atelierul Fără Frontiere, 2021).

Întrucât activitatea organizației se axează pe incluziunea socială a tinerilor din România din mai multe perspective,

> „Atelierul Fără Frontiere a creat 3 întreprinderi sociale de inserție prin activitatea economică - atelierul reconnect, atelierul remesh și ferma bio&co, în care oferă servicii personalizate de acompaniere socială, consiliere pentru inserție, psihoterapie și acompaniere pedagogică pentru formarea de competențe persoanelor care cumulează multiple dificultăți la angajare (șomaj de lungă durată, adicții, dizabilități, abandon școlar, violență domestică, trafic de persoane, probațiune, pedepse

> privative de libertate, lipsă locuință etc.)” (Atelierul Fără Frontiere, 2021).

Pentru incluziunea socială a tinerilor vulnerabili pe piața muncii din România, membrii asociației oferă:

> „o punere în situație de muncă - contract de muncă și salariu, pentru a avea acces la drepturi, a se reabilita și a învăța deprinderile de muncă. La sfârșitul parcursului de acompaniere socio-profesională la Atelierul Fără Frontiere, îi sprijinim să se angajeze pe piața convențională a muncii sau în forme protejate” (Atelierul Fără Frontiere, 2021).

Au fost incluse și organizațiile non-guvernamentale care prestează servicii pentru persoanele cu dizabilități, întrucât există o legătură între cele două subiecte (copii, tineri și dizabilități). În acest sens, pot fi amintite Fundația Motivation România care, prin Proiectul IMPACT România, „a propus furnizarea de servicii în comunitate pentru copii cu dizabilități medii și severe abandonați în Centre de plasament publice” (Fundația Motivation România, 2021), sau Sense International România, care oferă nou-născuților și copiilor cu deficiențe de auz și/sau vizuale:

> „diagnostic, reabilitare și intervenție timpurie, cu sprijinul echipelor multidisciplinare formate din personal medical, profesori de învățământ special, psihologi și părinți” (Sense International Romania, 2021).

Prin intermediul unui blog informal (Arun, 2020a), a fost surprinsă parțial perspectiva societății asupra acestui subiect. Au fost urmărite aspecte ce țin de discriminarea copiilor care suferă de mastocitoză, autorul folosind interviuri de la persoane care suferă de această boală. Mulți copii care suferă de această boală sunt marginalizați după cum arată și mărturiile persoanelor intervievate: „un copil a fost lăsat în mijlocul camerei de la grădiniță, iar infirmiera striga la ceilalți să nu-l atingă, pentru că e bubos” (Arun, 2020a).

5. Concluzii

Atât societatea civilă, cât și sectorul legislativ au recunoscut însemnătatea pe care copiii și tinerii o au în dezvoltarea României. Este necesară efectuarea mai multor cercetări care să ofere o abordare generală asupra copiilor și tinerilor, întrucât majoritatea studiilor pe acest subiect se referă la incluziunea socială a copiilor și tinerilor cu dizabilități, fiind astfel confirmată prima premisă a studiului (articolele studiate nu oferă o perspectivă generală asupra copiilor și tinerilor, ci se axează mai mult pe incluziunea socială a copiilor și tinerilor cu dizabilități). De asemenea, studiile efectuate de către cercetători pot contribui la îmbunătățirea diferitelor strategii care îi vizează pe tineri, precum și educația și formarea lor profesională.

Drepturile copiilor (ca drepturi ale omului) nu sunt nimic mai mult decât nevoile copilului pentru o dezvoltare sănătoasă, cu intenția de a promova o societate sănătoasă. Comportamentul și atitudinile tinerilor sunt foarte importante pe termen lung, deoarece reprezintă viitorul fiecărei societăți, subliniind astfel importanța pe care aceștia o au în procesele de dezvoltare.

Legislația care vizează copiii și tinerii din România are nevoie de o rectificare pentru a exista o delimitare cât mai clară între aceștia în ceea ce privește vârsta (pentru a nu mai exista suprapuneri). Întrucât în lege este stipulat că persoanele sub 18 ani sunt copii, categoria de vârstă 18-35 de ani ar trebui considerată tânără, în prezent legislația considerând persoanele între 14 și 35 de ani tineri. Suprapunerea atât la copii, cât și la tineri a grupei de vârstă 14-18 ani face dificilă atât evidența statistică, cât și încadrarea în una dintre cele două categorii sociale. În același timp, există puține legi pentru copiii și tinerii din România, fiind astfel confirmată cea de-a doua premisă a studiului (legislația la nivel național pentru copii și tineri este deficitară).

Organizațiile non-guvernamentale au un rol important, întrucât acestea contribuie activ la apărarea și promovarea

drepturilor copiilor și tinerilor, educarea părinților pentru a comunica corect cu copiii și pentru a conștientiza importanța educației în vederea reducerii abandonului școlar, pentru incluziunea socială a tinerilor din România pe piața muncii sau pentru organizarea de activități dedicate copiilor și tinerilor. Având în vedere activitatea organizațiilor non-guvernamentale, schimbările în societate au început să prindă contur în sensul recunoașterii rolurilor pe care le au copiii și tinerii, fiind confirmată cea de-a treia premisă a studiului (societatea civilă contribuie la promovarea rolurilor pe care copiii și tinerii le au).

Bibliografie

Arun, G. (2020a). *Handicapul de a suferi de un handicap în România*. https://www.dw.com/ro/handicapul-de-a-suferi-de-un-handicap-%C3%AEn-rom%C3%A2nia/a-52041968 (accesat 20 mai 2021).

Arun, G. (2020b). *Orfelinatele, ghetouri comuniste.* https://www.dw.com/ro/orfelinatele-ghetouri-comuniste/a-55367893 (accesat 20 mai 2021).

Asociația Har Roditor (2020). *Ce este asociația Har Roditor?* http://har-roditor.ro/despre/ (accesat 12 mai 2021).

Atelierul Fără Frontiere (2021). *Misiunea noastră*. https://www.atelierefarafrontiere.ro/misiune (accesat 12 mai 2021).

Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități (2020). *Statistici trimestriale.* http://anpd.gov.ro/web/transparenta/statistici/trimestriale/ (accesat 9 mai 2021).

Baciu, E.L., Lazăr, T.A. (2017). Between Equality and Discrimination: Disabled Persons in Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 51 E, 5-19.

Borca, C.V. (2010). The School Inclusion of Children with Special Educational Needs in Romania. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4325-4329.

Boţan, C.N., Ilovan, O.-R., Pop, A.-M. (2005). The Geographical Region and the Desiderata of Sustainable Development. *Romanian Review of Regional Studies*, 1, 83-90.

Camera Deputaților (2021). *Repertoar ONG.* http://www.cdep.ro/informatii_publice/ong2015.pe_dom (accesat 10 mai 2021).

Ciucă, A.M., Băban, A. (2016). Youth Mental Health Context in Romania. *The European Health Psychologist*, 18(3), 111-115.

Cocean, P., Ilovan, O.-R. (2008). Elemente ale managementului dezvoltării durabile. *Geographia Napocensis*, 2(2), 5-17.

Damian, L.E., Negru-Subțirică, O., Pop, E.I., Băban, A. (2016). The Costs of Being the Best: Consequences of Academic Achievement on Students' Identity, Perfectionism, and Vocational Development. În Montgomery, A., Kehoe, I. (eds.), *Reimagining the Purpose of Schools and Educational Organisations* (pp. 173-188). Cham: Springer.

Dinu, A. (2014). Rights of Children with Disabilities in Post-Communist Romania. *Righting Wrongs*. *A Journal of Human Rights,* 4(1), 1-11.

Donadel, M., Stănescu, A., Pistol, A., Stewart, B., Butu, C., Jankovic, D., Păunescu, B., Zimmerman, L. (2021). Risk Factors for Measles Deaths among Children during a Nationwide Measles Outbreak - Romania, 2016-2018. *BMC Infectious Diseases* 21(1), 279.

Evans, R. (2012). Understanding Young People's Rights to Decide What Is Childhood and What Do We Mean by 'Young Person'? International Planned Parenthood Federation, London. https://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_right_to_decide_01.pdf (accesat 5 iunie 2021).

Fundația Împreună pentru Solidaritate (2021). *Despre Fundația Împreună pentru Solidaritate*. https://solidaritatesociala.ro/despre-noi/ (accesat 12 mai 2021).

Fundația Motivation România (2021). *Programe.* https://motivation.ro/programe/ (accesat 11 mai 2021).

Gheţău, C., Hărăguș, P.T. (2020). Alternative Music Preference and Youth Engagement in Risky Behaviors (Romania). *Revista de Asistență Socială*, XIX(3), 121-134.

Gliga, F., Popa, M. (2010). In Romania, Parents of Children with and without Disabilities Are in Favor of Inclusive Education. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4468-4474.

Guvernul României (2011). *Regulamentul de organizare și funcționare a Ministerului Educației și Cercetării*. https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2020/Reorganizare%20MEC/ROF%20MEC%202020.pdf (accesat 10 mai 2021).

Guvernul României (2020). *HOTĂRÂRE nr. 81/2020 din 28 ianuarie 2020 privind organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale*. http://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/HG_81din2020_Organiz_funct_MMPS.pdf (accesat 16 iulie 2021).

Havadi-Nagy, K.X., Ilovan, O.-R. (2013). Educational Programs in the National Parks of Romania. Focus on Competences. În Pogolşa, L., Bucun, N. (eds.), Educația pentru dezvoltare durabilă: inovație, competitivitate, eficiență. *Materialele conferinței științifice internaționale 18-19 octombrie 2013* (pp. 636-642). Chișinău.

Ilovan, O.-R., Dulamă, M.E., Boţan, C.N., Havadi-Nagy, K.X., Horvath, C., Nițoaia, A., Nicula, A.-S., Rus, G.M. (2018). Environmental Education and Education for Sustainable Development in Romania. Teachers' Perceptions and Recommendations. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 19(1), 350-356.

Ilovan, O.-R., Sochircă, E. (2012). Coordonatele dezvoltării regionale durabile în economia cunoașterii. În *Volumul Conferinței Științifice Internaționale Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii, 28-29 septembrie 2012, Chișinău, Republica Moldova* (pp. 137-140). Chișinău: Editura ASEM.

Institutul Național de Statistică (2021). *Statistică socială*. http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table (accesat 9 mai 2021).

Istrate, M., Horea-Șerban, R., Muntele, I. (2019). Young Romanians' Transition from School to Work in a Path Dependence Context. *Sustainability*, 11(5), 1254.

Marcu, O. (2016). Using Participatory, Visual and Biographical Methods with Roma Youth. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 17(1).

Ministerul Educației (2011). *Regulamentul de organizare și funcționare a Ministerului Educației și Cercetării*. https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2020/Reorganizare%20MEC/ROF%20MEC%202020.pdf (accesat 10 mai 2021).

Muntean, A., Cojocaru, S. (2016). Resilience of Children Behind Bars. *Revista de cercetare și intervenție socială*, 52, 64-79.

Negru-Subțirică, O., Damian, L.E. (2018). The Great Escape: Linking Youth Identity Development to Growing Up in Post-Communist Romania. În Lebedeva, N., Dimitrova, R., Berry, J. (eds.), *Changing Values and Identities in the Post-Communist World. Societies and Political Orders in Transition* (pp. 333-347). Springer: Cham.

OECD (2021). *Youth not in Employment, Education or Training (NEET)*. https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm (accesat 4 iunie 2021).

Organizația Națiunilor Unite (2013). *Definition of Youth*. https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf (accesat 10 mai 2021).

Organizația Națiunilor Unite (2020). *Universal Declaration of Human Rights*. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf (accesat 16 iulie 2021).

Parlamentul României (2004). *LEGE nr. 272 din 21 iunie 2004 (republicată) privind protecția și promovarea drepturilor copilului*. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/156097 (accesat 9 mai 2021).

Parlamentul României (2006). *LEGE nr. 350 din 21 iulie 2006.* http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/73834 (accesat 9 mai 2021).

Parlamentul României (2012). *Decizia Nr. 1.008 din 27 noiembrie 2012, Partea I, Nr. 42/19.I.2013*. http://mts.ro/wp-content/uploads/2013/08/MO-422.pdf (accesat 10 mai 2021).

Pălășan, T., Voinea, M. (2013). "A Different School" the National Program – An Impact Study in Euro Region Centre Development (Romania). *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 76, 612-617.

Petre, C., Drăghicenoiu, R., Ungurianu, R., Tudor, A., Mitran, M., Benea, O., Oțelea, D., Mărdărescu, M. (2012). Prevention of HIV Infection Transmission from Mother to Child in Romania - A Simultaneous Objective and Challenge. *Journal of the International AIDS Society*, 15(S4), 18257.

Potter, R., Conway, D., Evans, R., Evans, S.L. (2012). *Key Concepts in Development Geography*. London: SAGE Publications Ltd.

Radio Europa Liberă (2019). *Ministrul pentru românii de pretutindeni: 9,7 milioane de români trăiesc în afara granițelor țării, iar 5,6 milioane sunt în diaspora*. https://romania.europalibera.org/a/ministrul-pentru-diaspora-9-7-milioane-de-romani-traiesc-in-afara-granitelor-tarii-iar-mai-mult-de-jumatate-sunt-in-diaspora/30073056.html (accesat 9 mai 2021).

Salvați Copiii România (2021). *Cine suntem.* https://www.salvaticopiii.ro/cine-suntem (accesat 12 mai 2021).

Samoila, A. (2020). *Beneficiile socializării. De unde trebuie să începem pentru a avea copii fericiți și viitori adulți împliniți*. https://revistacariere.ro/inspiratie/cum-sa/beneficiile-socializarii-de-unde-trebuie-sa-incepem-pentru-a-avea-copii-fericiti-si-viitori-adulti-impliniti/ (accesat 15 mai 2021).

Sava, S. (2020). De la formulare de politici educaționale, la practici reale - tinerii NEETs din România. *Revista de Pedagogie*, LXVIII(2), 105-124.

Sense International Romania (2021). Intervenție timpurie. https://surdocecitate.ro/ce-facem/interventie-timpurie/ (accesat 11 mai 2021).

Smolík, J. (2014). Youth and the Cult of Youth? [Młodzież i kult młodości?]. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*, 1(5), 203-212.

Stănculescu, M.S., Marin, M., Popp, A. (2012). *Being a Child in Romania. A Multidimensional Diagnosis*. UNICEF, București: Vanemonde.

Stefan, A.-I., Piciu, A., Cosnarovici, M.M., Dragomir, M., Netea-Maier, R., Piciu, D. (2021). Thyroid Microcarcinoma in Pediatric Population in Romania. *Children*, 8, 422.

Tomoiaga, E. (2018). *Șapte ani de „Școala altfel”*. https://revistaprofesorului.ro/sapte-ani-de-scoala-altfel/ (accesat 14 mai 2021).

Tripa, L., Sava, F.A., Paloș, R., Măgurean, S., Macsinga, I. (2020). Adult Psychological Outcomes of Former Left Behind Children in Romania. *Romanian Journal of Applied Psychology*, 22(2), 51-58.

UNICEF (2005). *Childhood Definition*. https://www.unicef.org/sowc05/english/childhooddefined.html (accesat 9 mai 2021).

Capitolul 3. Îmbătrânire și dezvoltare în România

Alexandra POP[1], Adrian-Daniel MUNTEAN[2], Emanuela DIMITRIU[3]

1. Introducere

Este o realitate a secolului nostru că segmentul populației vârstnice a globului crește rapid, în principal datorită creșterii longevității și totodată a scăderii fertilității pe parcursul ultimului secol (Potter et al., 2012, p. 198). În raportul *World Population Prospects* (ediția pentru anul 2017), întocmit de Organizația Națiunilor Unite (United Nations - UN), se afirmă că, la nivel global, segmentul celor cu vârste de 60 ani și peste se mărește mai rapid decât toate grupele de vârstă de dinaintea lor (UN, 2017, p. 11). În ediția pentru anul 2019 a aceluiași raport se afirmă că până în 2050, comparativ cu anul 2019, populația în vârstă de peste 65 de ani la nivel global va crește de la 9% la 16% din totalul populației mondiale, 2018 fiind primul an din istorie când această grupă a depășit ca număr copiii cu vârsta de sub cinci ani (UN, 2019).

Îmbătrânirea demografică nu este un fenomen specific doar Occidentului sau țărilor percepute drept dezvoltate din așa-numitul „Nord Global”. Până în 2050, toate continentele vor avea aproape

[1] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, pop.alexaandra@gmail.com

[2] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, nr. 5-7, Str. Clinicilor, Cluj-Napoca, 400006, adriand.muntean@gmail.com

[3] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, dimitriu.emanuela@gmail.com

25% din totalul locuitorilor în vârstă de 60 de ani și peste, cu excepția Africii (UN, 2017, p. 11). Grupa de vârstă a celor de 65 de ani și peste se va dubla, conform prognozelor, și în spații cu populație mai „tânără”, precum mare parte din continentul asiatic, Africa de Nord, America de Sud, America Centrală și spațiul caraibean (UN, 2019).

Aceste creșteri se datorează în bună parte progreselor medicale și creșterii accesului la servicii sanitare. Africa, la rândul ei, a înregistrat în 2015 o speranță de viață la naștere de 60,2 ani, înregistrând o creștere cu 6,6 ani între 2000 și 2015 (UN, 2017, p. 7). Mai mult, până în 2050, conform prognozelor aferente scenariului median, cele mai mari reduceri ale fertilității de pe mapamond se vor înregistra pe continentul african (UN, 2017, p. 14).

Europa Centrală și de Est (Central and Eastern Europe – CEE), fostă componentă a blocului sovietic ori aflată sub sfera sa de influență, se confruntă cu probleme demografice acute. Toate aceste țări, inclusiv România, suferă și astăzi un fenomen combinat al scăderii populației și emigrării, după căderea regimurilor comuniste în perioada 1990 (Botev, 2012, p. 72; Ilovan, Sochircă, 2011). Îmbătrânirea demografică în această regiune (precum și în România) s-a datorat în bună parte scăderii fertilității pe parcursul anilor 1990, pe fondul tranziției socio-economice spre capitalism (Hoff, 2008, p. 14). Pe lângă aceasta, a avut (și are) loc o emigrare în special către țări din vestul Europei (realizată preponderent de către cei tineri) care, cuplată cu fertilitatea scăzută, a agravat efectele îmbătrânirii demografice (Botev, 2012, p. 72). Până în anul 2050, pe fondul scăderii demografice, România va avea o populație cu 15% mai mică (UN, 2017, p. 5).

Mărirea contingentului populației vârstnice presupune o serie de schimbări și adaptări ale diferitelor sisteme ce funcționează în cadrul statelor. Din punct de vedere economic, se va modifica semnificativ raportul de dependență demografică, ceea ce se traduce prin creșterea numărului persoanelor „dependente” de cei în vârstă de muncă. Modificarea acestui raport va pune presiune pe sistemul fiscal și politic (UN, 2017, p. 11) și va afecta negativ întreg sistemul

economic, al asigurărilor și serviciilor sociale, precum și sistemul de sănătate. Îmbătrânirea demografică va crește vulnerabilitatea economică a României (și a unei mari părți a fostelor state comuniste din Europa), întrucât majoritatea acestor sisteme sunt gestionate public, de către ministerele statului. Aceste transformări vizează direct și fundamental strategiile de dezvoltare și dezvoltarea.

Actualmente, îmbătrânirea populației a devenit una dintre preocupările principale ale organismelor internaționale. Fenomenul de îmbătrânire a populației este luat în considerare în Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) ce se doresc a fi îndeplinite până în anul 2030. Ca urmare a preocupărilor cu privire la îmbătrânire, organizații internaționale, precum Organizația Mondială a Sănătății (World Health Organization), și organisme politice și economice, precum Uniunea Europeană, dezvoltă concepte cheie precum îmbătrânirea activă (active ageing), îmbătrânirea pe loc (ageing in place), economia pentru seniori (silver economy) și altele. De asemenea, îmbătrânirea este astăzi larg cercetată și în mediul academic, existând numeroase reviste dedicate îmbătrânirii și gerontologiei (precum și ramurii medicale geriatrice).

Scopul acestui capitol a fost de a prezenta o imagine de ansamblu asupra îmbătrânirii și dezvoltării în România, printr-o abordare sintetică a perspectivei legislative, academice și a societății civile, precum și a comunității locale. Prin scopul său, cercetarea este una de tip exploratoriu și constatativ.

Au fost stabilite câteva obiective de cercetare care să faciliteze urmărirea scopului studiului. *Primul obiectiv* s-a concentrat pe examinarea cadrului legislativ în context european și național, astfel încât să fie oferită o perspectivă asupra modului în care autoritățile administrative se raportează la problematica îmbătrânirii populației. *Al doilea obiectiv* formulat a fost analiza literaturii științifice scrise pe tema îmbătrânirii în România, pentru a oferi o privire de ansamblu asupra modului în care cercetătorii se raportează la această temă. *Ultimul obiectiv* s-a referit la definirea activității organizațiilor non-

guvernamentale din România în raport cu seniorii; și complementar la surprinderea perspectivei asupra îmbătrânirii a comunității locale.

Studiul a avut ca puncte de pornire câteva premise care au fost urmărite pe parcursul cercetării. Prima premisă a fost aceea că îmbătrânirea demografică este o preocupare a autorităților, fapt pentru care se regăsește în actele normative din România. În al doilea rând, dat fiind faptul că în media românească îmbătrânirea este discutată mai ales economic prin prisma sistemului de pensii, s-a pornit de la asumpția că literatura științifică analizată va urmări dominant subiecte din sfera economică, și cu precădere sistemul de pensii. Ultima asumpție este aceea că ONG-urile aflate în contact cu vârstnicii au multiple disfuncționalități și că numărul acestora este, de asemenea, insuficient în raport cu amploarea și complexitatea problemelor generate de procesul de îmbătrânire în România.

Capitolul continuă cu fundamentarea teoretică, unde sunt prezentate numeroase noțiuni teoretice și sunt definiți anumiți termeni. Mai departe, este descrisă metodologia. În cadrul secțiunii de rezultate și discuții sunt prezentate rezultatele studiului, în conformitate cu obiectivele stabilite în introducere. În cadrul acestei secțiuni, sunt discutate și premisele cercetării în raport cu rezultatele. La final, sunt formulate câteva concluzii și sunt evidențiate limitele studiului, precum și viitoare direcții de cercetare.

2. Fundamentare teoretică

Îmbătrânirea este un proces complex, atât la scara umană, cât și la scara societății. Prin efectele sale resimțite pe mai multe planuri ale societății, îmbătrânirea este strâns împletită cu procesul dezvoltării, la rândul său foarte complex. La nivel fundamental, dezvoltarea facilitează îmbunătățirea unor componente, cât și progresul sau creșterea (Society for International Development, 2021). Conceptul dezvoltării induce transformări pe diferite planuri. O semnificație a acestuia este cea de creare a bogăției și distribuția sa echitabilă, pentru a se reduce inegalitățile sociale (Shrum, 2001, p. 13608).

În 2017, conform UN, trăiau pe glob 926 de milioane de oameni cu vârste de 60 de ani și peste (2017, p. 11). Acest segment va ajunge la 1,4 miliarde în 2030, 2,1 în 2050, și ar putea ajunge la 3,1 miliarde în anul 2100. Dintre continente, Europa avea în 2017 cea mai mare pondere a celor în vârstă de 60 de ani și peste – 25% (UN, 2017, p. 11).

Powell demonstrează extensiunea îmbătrânirii globale prin enumerarea unor factori: (i) îmbătrânirea întregului Glob; (ii) creșterea speranței de viață la naștere; (iii) creșterea numărului celor de 85 de ani și peste; (iv) apariția problemei majore a bolilor netransmisibile; (v) declinul demografic al unor populații; (vi) schimbarea structurilor familiale; (vii) evoluția sistemelor de asigurare socială; (viii) apariția unor noi provocări economice și (ix) modificarea raportului de dependență demografică (Powell, 2010, p. 2).

De multe ori, discursurile referitoare la îmbătrânire și impactul său asupra populației sunt privite printr-un filtru negativ. Sunt invocate adesea lipsa independenței și vulnerabilitatea vârstnicilor, incapacitatea caracteristică de a realiza diferite acțiuni și o calitate precară a vieții acestora (Lloyd-Sherlock, 2004, p. 5). Când sunt priviți din punct de vedere economic (mai ales în cazul țărilor dezvoltate), vârstnicii sunt văzuți ca o „greutate” care afectează economia prin faptul că nu produc, renunță la acțiunile deținute sau diferite investiții, și, în general, prin nevoile scumpe pe care le au, reduc cantitatea de resurse (financiare și de altă natură) pe care statele le pot mobiliza (Lloyd-Sherlock, 2004, p. 5). În țările în curs de dezvoltare (inclusiv unele țări europene precum România), în schimb, provocarea îmbătrânirii demografice este exacerbată și de faptul că statul nu dispune de mecanismele necesare gestionării sale, iar vârstnicii sunt în mod considerabil mai vulnerabili decât în țările dezvoltate:

> „realitatea situației demografice globale este că unele țări în curs de dezvoltare vor înfrunta «o îmbătrânire fără precedent», fără infrastructura socială și economică sau instituții publice care să susțină acești vârstnici firavi și dependenți care nu pot să se susțină economic” (Desai, 2014, p. 650).

Vârstnicii sunt și o categorie expusă unor fenomene de risc, precum izolarea și excluziunea socială, depresia și diferite boli. Excluziunea socială este determinată de o combinație complexă de factori, dar este adesea asociată cu niveluri ridicate ale sărăciei (Bradshaw et al., 2004, p. 103).

De asemenea, îmbătrânirea nu este un proces identic pentru toți vârstnicii, ci diferă de la stat la stat, de la o comunitate la alta, inclusiv în funcție de gen. Powell (2010, p. 10, citând pe Walker & Naeghele, 2000) atrăgea atenția că un mare procent de femei vârstnice din unele țări europene (peste 40%) locuiesc fără un partener sau alți membri de familie, fenomen care în istorie era asociat cu „izolarea socială sau abandonarea de către familie”.

Alt proces la care sunt supuși vârstnicii este discriminarea pe baza vârstei (ageism), caracterizată prin aplicarea de stereotipuri vârstnicilor și „discriminarea oamenilor pentru că sunt bătrâni” (Pain, 2002, p. 118, citând pe Butler, 1987, p. 22). Creșterea numărului de vârstnici va crește totodată numărul celor care au nevoie de îngrijire. De asemenea, presiunea tot mai mare pe sistemul de îngrijire formal și alți factori vor conduce la modificări ale sistemelor de îngrijire de lungă durată al multor țări în viitor (Plöthner et al., 2019, p. 2).

Este importantă a fi cunoscută diferența dintre îmbătrânirea demografică și îmbătrânirea biologică. Cele două noțiuni nu trebuie confundate. Dacă îmbătrânirea biologică se referă la degradarea aspectului fizic și psihic (spre exemplu, scăderea nivelului de concentrare, pierderi de memorie etc.), îmbătrânirea demografică constă în creșterea ponderii populației vârstnice cu vârsta mai mare sau egală cu 63 de ani în raport cu populația tânără, care scade (cf. Logofătu et al., 2019).

Această vârstă de 63 de ani este limita pentru pensionare la femei, respectiv 65 de ani la bărbați conform *Legii nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice,* aflată în vigoare până în 31 august 2023, în România. Concret, nu există un consens global privind vârsta înaintată, fiind considerată uneori egală cu vârsta de 50 sau 55

de ani (luată în calcul în anumite sondaje care vizează vârstnicii) și peste această vârstă, fiind diferită de la un organism internațional la altul, și în funcție de speranța de viață a fiecărei țări. Din perspectivă economică, se poate argumenta că vârsta înaintată este asociată cu o reducere semnificativă a producției economice (adesea în țările dezvoltate).

În România, vârstnicii continuă să muncească adesea și după pensie, mai ales în spațiile rurale unde sunt ocupați în agricultură. Din punct de vedere statistic, vârsta de la care persoanele sunt considerate vârstnice în România corespunde pragului demografic de 65 de ani și peste (Guvernul României, 2015, p. 6).

Hopkins și Pain (2007) argumentau că studiul vârstelor în geografie se află într-o continuă schimbare, cu un interes mai recent pentru copii și tineri, în comparație cu vârstnicii. Atenția asupra persoanelor vârstnice a fost mult mai neuniformă în comparație cu copiii și alte categorii de vârstă, deși atât vârstnicii cât și tinerii „ocupă marginile socio-cronologice" și fiindu-le atribuită eticheta de „dependenți economic, mai puțin capabili fizic și excluși social" (Hopkins, Pain, 2007, p. 288, citând pe Pain et al., 2001).

Conform acelorași autori, în funcție de vârstă, oamenii experimentează spațiul în mod diferențiat și au acces diferit în spații, iar spațiile, în funcție de grupa de vârstă cu care sunt identificate, influențează accesul și utilizarea lor. Autorii afirmă că vârstei i s-a conferit o rigiditate nenaturală în raport cu fluiditatea și variația culturală (2007, p. 288).

În ceea ce privește drepturile persoanelor vârstnice și importanța lor pentru societate și dezvoltare, conform lui Potter et al. (2012, p. 204), acestea au fost discutate începând cu anii 1980. Înaintea acestei perioade, au existat preconcepții despre lipsa de productivitate la bătrânețe și eșecul de a recunoaște contribuțiile oamenilor în vârstă la dezvoltare. Astfel, în 1982, s-a adoptat *Planul Internațional de Acțiune pentru Îmbătrânire de la Viena*, care a plasat

persoanele în vârstă pe agenda de dezvoltare internațională pentru prima dată (Potter et al., 2012, p. 204).

Îmbătrânirea este astăzi larg cercetată, existând numeroase reviste dedicate acesteia, precum și numeroase articole (Vasunilashorn et al., 2012). Căutarea revistelor științifice care își concentrează activitatea pe îmbătrânire (ageing/aging), gerontologie (gerontology) sau geriatrie (geriatrics), utilizând platforma online gratuită *SCImago Journal & Country Rank* (care se folosește de date Scopus), evidenţiază peste 100 de rezultate de pe întreg globul (SCImago, f.a.).

Pentru a exemplifica, dintre revistele axate pe îmbătrânire, putem aminti *Ageing Research Reviews*, *Age and Ageing* și *Mechanisms of Ageing and Development*. Printre cele dedicate gerontologiei și geriatriei, se numără *The Gerontologist*, *Journal of Applied Gerontology* și *Geriatrics and Gerontology International*. Alte reviste se concentrează pe probleme legate de îmbătrânire, precum *Journal of Aging and Health* sau *Aging & Mental Health*. Îmbătrânirea este o provocare globală, realitate demonstrată de prezența revistelor orientate pe regiuni geografice, precum *Australasian Journal of Ageing*, *Iranian Journal of Ageing*, *Turk Geriatri Dergisi*, *Revista Espanola de Geriatria y Gerontologia* sau *European Journal of Ageing*, printre altele.

Unul dintre termenii cei mai utilizați astăzi în politicile de dezvoltare care vizează îmbătrânirea este cel de „îmbătrânire activă". Organizația Mondială a Sănătății a definit pentru prima dată îmbătrânirea activă în *Active Aging. A Policy Framework*, în anul 2002 (Fernández-Ballesteros et al., 2013, p. 2). Aceasta vede îmbătrânirea activă prin caracterul său optimizator, în care calitatea vieții vârstnicilor crește odată cu optimizarea oportunităților de sănătate, participare și protecție oferite (Guvernul României, 2015, p. 31, citând Organizația Mondială a Sănătății, 2002). Termenul este definit de către Comisia Europeană drept:

> „ajutorul acordat oamenilor pentru ca aceștia să rămână responsabili pentru propria viață cât mai mult timp posibil pe

> măsură ce îmbătrânesc și, dacă este posibil, să-și aducă contribuțiile în economie și în societate” (Guvernul României, 2015, p. 31, citând Comisia Europeană, 2014).

Deși promițătoare, implementarea politicilor de îmbătrânire activă este stingherită de o lipsă de claritate în definirea precisă a acestui concept, care în practică se transpune de fapt prin discursuri adesea contrastante (Walker, 2015, p. 2). Chiar dacă este diluată de politici confuze care utilizează multiple expresii înrudite, dar nu complet sinonime, precum îmbătrânirea de succes (successful ageing), îmbătrânirea productivă (productive ageing), îmbătrânirea sănătoasă (healthy ageing), îmbătrânirea pozitivă (positive ageing), îmbătrânirea optimă (optimal ageing) sau altele, îmbătrânirea activă presupune mai mult decât valența economică sau productivă, punând accentul atât pe întreținerea sănătății fizice și mintale, cât și pe participarea și incluziunea vârstnicilor în societate ca indivizi complet funcționali (Walker, 2015, p. 3).

În avizul emis în anul 2019 de către Comitetul European al Regiunilor, care prevede Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, se subliniază că îmbătrânirea activă trebuie promovată în rândul europenilor printr-o abordare la nivel comunitar, de jos în sus (Comitetul European al Regiunilor, 2019, p. 12). Tot în cadrul acestui aviz, se menționează că:

> „dezvoltarea de tehnologii digitale poate transforma schimbările demografice într-o triplă victorie pentru Europa: îmbunătățirea calității vieții populației noastre care îmbătrânește, tranziția către sisteme de sănătate și de îngrijire mai durabile și crearea unei creșteri economice și a unor locuri de muncă durabile în economia de argint” (Comitetul European al Regiunilor, 2019, p. 13).

Cercetări cu privire la îmbătrânirea activă au fost efectuate de către autori precum Quattrociocchi et al. (2020), care au studiat îmbătrânirea activă în spațiul italian, sau Zaidi și Howse (2017), care au reflectat asupra discursurilor politice referitoare la îmbătrânirea activă.

Un termen insuficient explorat în lucrările de cercetare este „îmbătrânirea pe loc” (aging in place), definit ca:

> „oportunitatea pentru persoanele în vârstă de a rămâne în propria casă cât mai mult timp, fără a fi nevoie să se mute într-o unitate de îngrijire pe termen lung” (Pani-Harreman et al., 2021, p. 2033, citând pe Grimmer et al., 2015).

Vasunilashorn et al. studiază conceptul îmbătrânirii pe loc, afirmând că acesta era puțin abordat în publicațiile științifice din anii 1980, dar popularitatea sa a crescut considerabil începând cu anii 1990 (Vasunilashorn et al., 2012, p. 3), ajungând în prezent să fie considerat de către actorii politici și specialiști „un țel realizabil și valoros”, pe care se pune un accent mai mare (Vasunilashorn et al., 2012, p. 2).

Îmbătrânirea pe loc are avantajul că facilitează economisirea anumitor cheltuieli sociale și fiscale, dar și avantajul că este preferată de vârstnici (Van Dijk et al., 2015, p. 1771, citând pe Gitlin, 2003; Heywood, Oldman, Means, 2002). Cartierele orașelor pot fi spații propice pentru crearea condițiilor îmbătrânirii pe loc, întrucât acestea pot facilita coeziunea socială și interacțiunea între vecini (Enßle, Dirksmeier, Helbrecht, 2020, p. 1), iar vecinii pot compensa lipsa familiei în apropiere (Enßle, Dirksmeier, Helbrecht, 2020, p. 14).

Una dintre provocările implementării acestui concept este că spațiile de locuit nu sunt adaptate vârstnicilor și persoanelor cu dizabilități, fiind cel mai des construcții vechi neadaptate nevoilor actuale ale populației îmbătrânite (Frías-López, Queipo-de-Llano, 2020, p. 1), așa cum ilustrează pe larg cazul blocurilor construite în perioada comunistă în România.

Hopkins și Pain (2007, p. 288) discută în plus despre câteva concepte „pe care geografii încep să le adopte” în studiul vârstelor. Primul este „intergeneraționalitatea” (interacțiunea dintre membrii diferitelor generații). Alte concepte sunt „intersecționalitatea” (suprapunerea unor identități sau factori) și „cursul vieții”

(recunoașterea dinamismului vieții și abandonarea perspectivelor fixe asupra stadiilor vieții) (Hopkins, Pain, 2007).

Economia pentru seniori (silver economy – termen provenit din literatura științifică anglofonă) precum și componenta sa, turismul pentru seniori (silver tourism), au fost concepute de către Uniunea Europeană pentru a crea o strategie economică în concordanță cu realitatea demografică curentă a Europei, cea a îmbătrânirii populației (Worthington et al., 2018, p. 6).

În 2015, economia pentru seniori contribuia la PIB-ul european cu 4.2 trilioane de euro și 78 de milioane de locuri de muncă (Worthington et al., 2018, p. 8). Aceste concepte sunt studiate și de către Taloș et al. (2021). Vârstnicii, ca o grupă demografică mai puțin implicată în activități turistice mai ales în cazul României, ar putea deveni în viitor, prin politici și programe specifice, consumatori mai mari de produse turistice. „Turismul de argint" ar putea contribui astfel atât la redresarea și dezvoltarea economică generală, cât și la sprijinirea îmbătrânirii active în România (Taloș et al., 2021).

Pandemia COVID-19 a creat noi riscuri pentru vârstnici și a adus această grupă în atenția generală, în principal datorită pericolului pe care acest virus îl impune celor de vârstă înaintată. Datorită vulnerabilității lor, s-a argumentat de exemplu importanța prioritizării acestora în campaniile de vaccinare (Brenner, 2021; Pontrelli et al., 2021). Walsh et al. (2021) au subliniat modul în care situația epidemiologică a accentuat excluziunea socială a persoanelor în vârstă, referindu-se la forme de excludere digitală, dificultăți în accesarea informațiilor critice de sănătate online, riscul crescut de singurătate și lipsa de sprijin, prioritizarea persoanelor mai probabil să se recupereze în centrele de tratament.

Perioadele când contactul social este redus, în special cele de închidere parțială sau totală (lockdown parţial sau sever), pot avea repercusiuni negative în rândul vârstnicilor, aceștia fiind privați de contactul pe care îl au în mod normal cu familia și prietenii sau comunitatea. Situația epidemiologică a îngreunat și transporturile,

afectând negativ și vârstnicii, un grup care era oricum caracterizat de o mobilitate mai redusă (Ravensbergen, Newbold, 2020).

3. Metodologie

Pentru atingerea scopului acestui capitol au fost utilizate exclusiv surse de informare din mediul online (legi, ordonanțe, hotărâri, rapoarte oficiale, diferite articole științifice, cărți și alte publicații, pagini ale ONG-urilor, blog-uri și alte surse similare). S-a ales acest mod de cercetare din două raționamente. Primul dintre acestea a fost abundența surselor online în contextul mondial și național actual. Cel de-al doilea a fost ușurința coordonării studiului și colaborării în contextul epidemic actual.

Colectarea și interpretarea datelor

Pentru primul obiectiv, concentrat pe examinarea cadrului legislativ în context european și național, un demers inițial a constat în identificarea documentelor europene, legilor și inițiativelor guvernamentale din România special concepute pentru persoanele în vârstă. Căutările au avut loc, în mare parte, pe Portalul Legislativ, unde s-a utilizat termenul „vârstnici” pentru a identifica legile care vizează exclusiv vârstnicii. În urma introducerii cuvântului cheie, în baza criteriului de căutare „cuvinte din text”, au fost analizate calitativ 11 documente legislative, care au permis urmărirea primei premise a studiului (dacă autoritățile administrative sunt preocupate de chestiunea îmbătrânirii demografice).

De asemenea, pentru alte căutări, s-a utilizat termenul „îmbătrânire”. În urma acestei căutări, au fost generate 256 de rezultate, ale căror discursuri au fost analizate calitativ și din care au fost extrase citate relevante în vederea susținerii unor idei. Alte căutări au avut loc în Google Search unde au fost utilizate mai multe combinații de cuvinte care să vizeze documentele europene destinate temei, precum rapoarte, strategii și statistici. Printre

combinațiile de cuvinte, s-au utilizat „îmbătrânire activă”, „drepturile vârstnicilor” și „îmbătrânire demografică”.

Obiectivul al doilea a fost urmărit prin extragerea de articole științifice relevante de pe platforma Web of Science. Pentru căutare a fost utilizată combinația de cuvinte cheie „ageing” și „Romania”. A fost realizată o căutare separată utilizând același termen în varianta americană „aging”, dar rezultatul căutării a fost identic. Odată cu introducerea cuvintelor cheie și căutarea, au fost afișate 3.280 de rezultate.

Fiecare din aceste articole a fost examinat citindu-se titlul, și, după caz, rezumatul, păstrându-se în final 82 dintre acestea, considerate relevante pentru studiu (concentrându-se pe vârstnici, îmbătrânire, și parțial sau total pe România). Dintre cele 82 de texte, doar 55 au putut fi accesate în întregime, pentru celelalte 27 fiind accesibil gratuit doar rezumatul. Deși au fost studiate toate cele 82 de materiale, în secțiunea dedicată perspectivei academice au fost incluse doar texte din cadrul celor 55 disponibile în întregime. Au fost reținute și descrise 32 dintre cele 55 de texte, din două raționamente. În primul rând, s-a urmărit varietatea subiectelor abordate și evitarea, pe cât posibil, repetării unui singur subiect. În al doilea rând, s-au reținut acele texte concentrate pe aspecte legate de dezvoltare și care fac obiectul studiului de față.

Pentru cel de-al treilea obiectiv, informațiile au fost colectate consultând site-uri web ale ONG-urilor relevante și blog-uri personale care au ca interes tematica prezentată. Au fost studiate 26 de pagini web ale ONG-urilor, precum și cinci texte cu autori din cadrul comunității locale, realizându-se o analiză calitativă de discurs.

Selectarea instrumentelor online (site-uri oficiale și bloguri personale) a fost realizată complet aleatoriu, urmărindu-se strict diversitatea punctelor de vedere în raport cu subiectul cercetării. Analiza s-a realizat în mediul online datorită disponibilității surselor necesare, dar și datorită limitărilor impuse de condițiile epidemice curente. Pentru o mai bună imagine de ansamblu, au fost utilizate

citate specifice din articolele publicate de către comunitatea locală pe blog-uri informale, evidențiindu-se opinii individuale relevante pentru subiectul acestei cercetări.

4. Rezultate și discuții

Această parte a fost împărțită conform celor trei obiective ale studiului, într-o secțiune dedicată perspectivei legislative, o alta pentru cea academică, și o a treia pentru perspectiva societății civile și a comunității locale.

Perspectiva legislativă oferă o privire asupra legilor relevante, diferitelor statistici și documente oficiale privind procesul de îmbătrânire în România. Perspectiva academică conține o trecere în revistă a studiilor realizate pentru România în ceea ce privește îmbătrânirea, din multiple domenii conexe: economie, medicină, tehnologie, psihologie și altele. În cadrul secțiunii dedicate perspectivei societății civile și a comunității locale, sunt inventariate o serie de ONG-uri și blog-uri informale care, prin activitatea sau subiectul lor, au contact cu vârstnicii (sau tratează acest grup demografic) și sunt relevante pentru procesul îmbătrânirii în România.

4.1. Perspectiva legislativă

Aspecte privind procesul de îmbătrânire sunt menționate și incluse în principalele documente europene care au ca punct de plecare provocări comune și general valabile pentru toate statele implicate. Aceste documente urmăresc o dezvoltare bazată pe o structură demografică echilibrată care să nu afecteze economia întregului spațiu european.

Principala provocare se referă la presiunile asupra sistemului de pensii datorate ieșirii la pensie prea devreme raportat la speranța de viață aflată în creștere. Această problemă este subliniată încă de la început în *Cartea Albă* (2012), în care se menționează următoarele:

> „creșterea longevității și pensionarea treptată a generației baby-boom vor avea consecințe economice și bugetare importante în UE, reducând potențialul de creștere economică și exercitând presiune asupra finanțelor publice" (Comisia Europeană, 2012, p. 3).

În acest sens, documentul vine cu recomandările ulterioare, printre care menționează:

> „necesitatea de a prelungi viața profesională a lucrătorilor în vârstă, în special prin creșterea vârstei de pensionare și adaptarea acesteia în funcție de creșterea speranței de viață. În primul rând, creșterea vârstelor efective de pensionare ar compensa într-o anumită măsură creșterea longevității din trecut, care nu a fost reflectată în calculul pensiilor. Corelarea vârstei de pensionare cu speranța de viață ar contribui la stabilizarea echilibrului dintre anii de muncă și anii petrecuți la pensie" (Comisia Europeană, 2012, p. 10).

Comisia Europeană a plasat demografia printre prioritățile agendei politice a UE și, în 2021, s-a oficializat *Cartea Verde Privind Îmbătrânirea Populației*, document care cuprinde o serie de provocări socio-economice și oportunități cu accent pe îmbătrânirea activă. Cartea Verde

> „adoptă o abordare bazată pe ciclul de viață (de la anii de formare, perioada activă, până la pensionare și nevoile în creștere), reflectând impactul universal al îmbătrânirii asupra tuturor generațiilor și etapelor vieții" (Ministerul Educației, 2021).

Documentele în cauză, alături de *Strategia Europa 2020*, contribuie la promovarea îmbătrânirii active, adoptând o atitudine responsabilă față de examinarea problemelor și soluționarea lor. În plus, prin intermediul *Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene* (2010), articolul 25, se recunoaște dreptul persoanelor în vârstă de a duce o viață demnă și independentă și de a participa la viața socială și culturală (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2010).

Evidența populației din România, pe categorii de vârstă și după numărul persoanelor pensionate, este ținută în baza de date a Institutului Național de Statistică (INS). În anul 2019, INS a emis un

raport în ceea ce privește fenomenul de îmbătrânire a populației, cuprins în publicația sa *Tendințe Sociale*. Acest raport surprinde:

> „accentuarea procesului de îmbătrânire demografică, argumentată de creșterea în perioada 2010-2019 a indicelui de îmbătrânire demografică: 118,8 persoane vârstnice (65 ani și peste) la 100 copii (0-14 ani) la 1 ianuarie 2019 față de 102,1 la 1 ianuarie 2010” (Logofătu et al., 2019, p. 19).

Autoritățile și organele competente dețin un rol major în asigurarea transpunerii eficiente a prevederilor la nivel teritorial. Cu scopul de a reprezenta persoanele vârstnice din România și de a asigura dialogul social între acestea cu autoritățile publice centrale și locale, s-a înființat Consiliul Național al Persoanelor Vârstnice în temeiul *Legii nr. 16/2000*.

În contextul național, s-au adoptat o serie de acte normative care vizează drepturile persoanelor vârstnice. Printre acestea, se aduc în atenție *Legea nr. 16/2000 privind înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Național al Persoanelor Vârstnice*, menționată anterior, *Legea nr. 17/2000 privind asistența socială a persoanelor vârstnice*, *Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice*, *Legea nr. 363/2003 privind finanțarea activităților ocazionate de sărbătorirea în România a Zilei Internaționale a Vârstnicilor*, *Legea nr. 47/2006 privind sistemul național de asistență socială*, *H.G. nr. 499/2004 privind înființarea, organizarea și funcționarea comitetelor consultative de dialog civic pentru problemele persoanelor vârstnice, în cadrul prefecturilor*, *H.G. nr. 1317/2005 privind sprijinirea activităților de voluntariat în domeniul serviciilor de îngrijire la domiciliu pentru persoanele vârstnice*, *Ordinul nr. 246/2006 privind aprobarea Standardelor minime specifice de calitate pentru serviciile de îngrijire la domiciliu pentru persoanele vârstnice și pentru centrele rezidențiale pentru persoanele vârstnice*, *H.G. 541/2005 privind aprobarea Strategiei Naționale pentru dezvoltarea asistenței sociale pentru persoanele vârstnice*, respectiv *Ordinul nr. 68/2003 privind serviciile sociale*.

Conform Raportului de țară din 2020 privind România:

> „se preconizează că raportul de dependență dintre populația vârstnică și cea activă, și anume raportul dintre persoanele cu vârste de peste 65 de ani și populația în vârstă de muncă (15-64 ani), se va dubla, ajungând de la 26,3% în 2016 la 52,8% în 2070" (Comisia Europeană, 2020, p. 11).

Aceste tendințe sunt mai pronunțate în zonele rurale, unde un factor important este migrația persoanelor apte de muncă spre zonele urbane, în căutarea unor locuri de muncă și a unui trai decent. Predominant în mediul urban sau periurban, minoritatea de etnie romă deține un număr însemnat de persoane apte de muncă, dar care constituie un dezavantaj prin slaba participare pe piața muncii, având alte surse de venit informale (Guvernul României, 2020, p. 13). Aceste situații vor atrage după sine o presiune asupra costurilor aferente pensiilor, serviciilor medicale și serviciilor de îngrijire de lungă durată.

Continua creștere a numărului de pensionari în detrimentul forței de muncă crește sarcina suportată de către persoanele în vârstă de muncă. Astfel, apar dezechilibre în asigurarea cheltuielilor sociale necesare pentru populația senescentă, și pentru o serie de servicii asociate acesteia (Eurostat Statistics Explained, 2020).

În prezent, speranța de viață a crescut, însă populația este mai vulnerabilă la diverse boli. Starea de sănătate a majorității se deteriorează înainte de împlinirea vârstei de 65 de ani. Cele mai comune boli netransmisibile, inclusiv bolile cardiovasculare, cancer, boli respiratorii și diabetul reprezintă împreună 86% din cauzele de deces din UE (Guvernul României, 2015, p. 7). O altă problemă tratată de către Comisia Europeană vizează sistemul de sănătate deficitar, care nu acoperă în întregime nevoile grupurilor cu venituri mici și al persoanelor vârstnice (Comisia Europeană, 2020, p. 7). În plus, dezvoltarea diferențiată a infrastructurii medicale în cadrul regiunilor din România induce diferențe accentuate între zonele urbane și rurale.

Pentru asigurarea unui venit de pensie, afectat de problemele discutate în rândurile de mai sus, s-au adus noi modificări în *Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice*. Desigur, nu este suficient, România având încă de lucrat la îmbunătățirea legislației și la aplicarea acesteia, cât și la îmbunătățirea condițiilor de îngrijire medicală și inserție socială a vârstnicilor.

În ceea ce privește implicarea vârstnicilor în activități de voluntariat, în urma studierii *Strategiei naționale pentru promovarea îmbătrânirii active și protecția persoanelor vârstnice 2015-2020* (Guvernul României, 2015, p. 20), s-a constatat că aceasta este redusă comparativ cu a altor state din UE. În schimb, seniorii joacă un rol important în activitățile gospodărești, sunt implicați în creșterea nepoților, contribuind la dezvoltarea și educația lor prin transferul de cunoștințe, valori culturale, abilități și experiențe de viață.

Statul își manifestă interesul privind problematica îmbătrânirii demografice direct legate de dezvoltarea țării prin intermediul legilor adoptate, cât și a încercărilor sale de a lua măsuri prin intermediul *Strategiei naționale pentru promovarea îmbătrânirii active și protecția persoanelor vârstnice 2015-2020*, aprobată prin HG 566/2015. De asemenea, încearcă să acorde o mai mare importanță voluntariatelor în rândul vârstei a treia, cât și îngrijirii și sprijinirii vârstnicilor în vederea unei îmbătrâniri sănătoase, lucru realizat prin dezvoltarea în curs a infrastructurii destinate asistenței sociale: centre de îngrijire, centre de zi, servicii formale de îngrijire la domiciliu. Astfel, România numără 659 de cămine pentru persoanele în vârstă (Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 2021).

Unul dintre drepturile persoanelor vârstnice constă în posibilitatea de a beneficia anual de bilete pentru tratament balnear într-una din stațiunile de interes național și local. Criteriile pe baza cărora se acordă biletele sunt stabilite de către Casa Națională de Pensii Publice și aprobate în baza art. 122 alin. (5) din *Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice*, cu modificările și completările ulterioare și al art. 24 alin. (4) din *Legea nr. 346/2002*

privind asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale, republicată (Casa Națională de Pensii Publice, 2018).

Anul 2012, recunoscut ca *Anul european al îmbătrânirii active și al solidarității între generații*, s-a remarcat prin inițiativele menite să mențină vârstnicii activi în comunitate. S-a înaintat o nouă perspectivă asupra vârstnicilor, îndreptată spre rolul pe care aceștia îl pot avea în societate. Începând cu acest an, se remarcă implicarea Guvernului în colaborare cu Consiliul Național al Persoanelor Vârstnice, ONG-uri și autorități locale, în ceea ce privește demararea activităților axate pe vârstnici. Anul European 2012 a fost desemnat drept un an de referință pentru o mai bună implementare a conceptului de îmbătrânire activă, în toate țările membre UE, vizând ocuparea forței de muncă, participarea la viața societății și traiul independent (Găgăuz, 2012).

Pe lângă promovarea conceptului de îmbătrânire activă, s-a dat startul la 22 de inițiative desfășurate individual, sau în colaborare cu alte țări membre UE. Una dintre inițiative a avut în vedere reactivarea persoanelor în vârstă și a tinerilor în societate – „ReAge" – și s-a desfășurat în baza unui parteneriat între șase țări: România, Polonia, Slovenia, Regatul Unit, Grecia și Olanda, pe o perioadă determinată de doi ani. Proiectul a vizat învățarea între generații, prin implicarea tinerilor în educarea vârstnicilor cu privire la Tehnologia Informației și Comunicației (TIC). Vârstnicii, la rândul lor, au împărtășit experiențele lor de viață, încurajându-i pe tineri să-și prețuiască propriile experiențe prin intermediul unor „cutii de memorie". Acestea au făcut parte dintr-o expoziție itinerantă (Comisia Europeană, 2013).

O altă inițiativă a fost proiectul „Bunicii mei sunt cool!". Acesta a constat în realizarea unui site web destinat menținerii relației dintre tineri și bunicii lor. În cadrul aceluiași proiect, Centrul de Politici pentru Diversitate și Securitate a organizat o acțiune denumită „livezi pentru viitor" în sate din sudul României, cu scopul de a reuni tinerii și vârstnicii (Comisia Europeană, 2013).

Așadar, în urma studierii acestora, am constatat că documentele și legile aflate în vigoare tratează provocările induse de îmbătrânirea demografică și recomandă soluții. Cadrul legislativ cu privire la vârstnici reflectă interesul autorităților cu privire la gestionarea dezvoltării în contextul îmbătrânirii populației, încurajând îmbătrânirea activă. Studiul actelor normative întărește premisa că îmbătrânirea demografică se regăsește în numeroase documente administrative și în numeroase legi din România, reprezentând o preocupare a autorităților administrative.

În opinia noastră, legislația este una stufoasă, greu de urmărit, și necesită îmbunătățiri, precum și adaptarea prevederilor la nevoile persoanelor vârstnice, în special în contextul pandemic actual. Raportul oficializat în 2021 susține că măsurile guvernamentale, restrictive, luate în scopul stopării răspândirii virusului SARS-CoV-2, afectează mai ales drepturile persoanelor deja vulnerabile sau expuse riscurilor, cum ar fi persoanele în vârstă (Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2021, p. 8).

4.2. Perspectiva academică

Literatura științifică internațională din ultimele decenii a identificat nevoia unei noi interpretări a procesului global de îmbătrânire. În *Living Longer: Ageing, Development and Social Protection*, îmbătrânirea este privită ambivalent, fiind atât o mare realizare a secolului trecut, cât și o nouă provocare care necesită soluții de ordin social, cultural, economic și politic (Lloyd-Sherlock, 2004, p. 1). Desai subliniază, în *Ageing and Poverty,* că

> „este important să înțelegem cum schimbările sociale și economice au afectat sau vor afecta situația bunăstării și a sprijinului pentru vârstnicii din prezent sau viitor” (Desai, 2014, p. 650).

Alte aspecte importante pentru studiul îmbătrânirii sunt considerate de Desai (2014) ca fiind susținerea vârstnicilor de către familie, văduvia, schimburile intergeneraționale, inserția vârstnicilor

pe piața muncii și reforma sistemului de pensii. Directorul Institutului Național de Cercetare pentru Dezvoltare Socială al Națiunilor Unite (United Nations Research Institute for Social Development), Thandika Mkandawire, preciza că subiectul „sistemelor de pensii și infrastructura îngrijirii vârstnicilor trebuie să fie grijile societății de astăzi” (Lloyd-Sherlock, 2004, p. XII).

Articolele și capitolele identificate prin căutarea pe Web of Science, deși nu în număr foarte mare, oferă o perspectivă robustă asupra vârstnicilor și îmbătrânirii în România. O parte dintre articole, scrise de colective internaționale, descriu situația din multiple țări precum și din România, făcând adesea comparații între ele. Prin prisma perspectivei externe asupra situației interne și datorită comparațiilor, am considerat că și aceste texte corespund obiectivului.

Textele au fost împărțite în trei secțiuni, din raționamentul de a separa textele în unele care abordează trăsături, procese și fenomene relevante vârstnicilor (prima secțiune), cadrul socio-economic și medical mai larg (a doua secțiune), respectiv cadrul familial și îngrijirea informală (a treia secțiune).

4.2.1. Reprezentări ale vârstnicilor, caracteristici și nevoi specifice

În această secțiune, au fost grupate texte care investighează diferite caracteristici și fenomene relevante (bunăstare, singurătate, sănătate, surse de informare etc.), diferite necesități (facilități adaptate vârstei a treia, tehnologii, spații etc.) și reprezentări ale vârstnicilor în cadrul altor grupe de vârstă. Conform tematicii au rezultat patru grupe de texte referitoare la: nevoi sociale; nevoi legate de sănătate; nevoi legate de utilizarea TIC și a mijloacelor media; reprezentări ale vârstnicilor.

Nevoi sociale

Caciula, Boscaiu și Cooper (2019) au invitat 147 vârstnici din centre sociale (două cluburi pentru seniori și un centru de zi) să răspundă la opt chestionare, pentru a observa nivelurile de bunăstare și satisfacția în viață. Aceștia au validat ipoteza formulată în concordanță cu literatura științifică scrisă despre îmbătrânirea de succes, aceea că valorile mai mari ale bunăstării și satisfacției vor fi asociate cu niveluri mai scăzute ale singurătății și depresiei. Autorii afirmă că există

> „o lipsă în cercetarea despre îmbătrânirea de succes, sau conceptul abstract și asociat al bunăstării vârstei înaintate în România" (Caciula, Boscaiu, Cooper, 2019, p. 130).

Trebuie menționat, totuși, că termenul „îmbătrânire de succes" poate avea un caracter discriminatoriu și nu are o definiție unică și acceptată (Walker, 2015, p. 2).

Precupetu, Aartsen și Vasile (2019) au analizat răspunsurile a 259 români în vârstă de peste 55 ani la sondajul European Quality of Life Survey din 2018, pentru a identifica legături între bunăstarea mentală și excluderea socială. Rezultatele acestora au arătat că „oamenii mai în vârstă au o bunăstare mentală mai scăzută față de indivizii mai tineri, și au niveluri mai mari ale excluderii sociale pe trei dimensiuni: resurse materiale și financiare, relații sociale, cartier și comunitate" (Precupetu, Aartsen, Vasile, 2019, p. 9).

Într-un capitol din cartea *Emotions and Loneliness in a Networked Society*, Marinescu și Balica (2019) studiază problema singurătății la seniorii români. Autoarele au aplicat un chestionar axat pe particularitățile singurătății pe un număr de 40 de seniori bucureșteni, aflând că „toți respondenții experimentaseră singurătatea în viața de zi cu zi" (Marinescu, Balica, 2019, p. 190). La finalul studiului, s-a atras atenția că îmbătrânirea demografică a României ar putea exacerba singurătatea seniorilor.

Ciobanu și Fokkema (2020) au observat că seniorii români care au migrat în Elveția în timpul regimului comunist nu par a suferi din

cauza singurătății. Autoarele au investigat strategiile de adaptare (coping) care îi protejează pe seniori de sentimentul de singurătate, derulând 21 de interviuri amănunțite. Rezultatele interviurilor au arătat că „deși participanții nu se simt singuri în prezent, unii dintre ei au trecut prin unul sau mai multe episoade de singurătate în viața lor” (Ciobanu, Fokkema, 2020, p. 6).

Respondenții au făcut referire la „două tipuri de strategii de adaptare: bazate pe probleme și bazate pe emoții” (Ciobanu, Fokkema, 2020, p. 7). Din primul tip, se pot enumera recăpătarea libertății de exprimare, practicarea religiei, fondarea unor asociații și biserici ortodoxe, iar din categoria a doua, observarea contrastului dintre regimul comunist românesc și libertatea din Elveția, acceptarea situației sau diferite distrageri ale atenției prin activități.

Chestionând o parte din personalul administrativ din cadrul a 126 de centre de îngrijire a vârstnicilor din șase țări (Austria, Germania, România, Slovenia, Polonia și Norvegia), Artmann et al. (2017) au subliniat importanța spațiilor verzi urbane (atât grădini ale instituțiilor, cât și parcuri, păduri, sau alte spații verzi) pentru îmbunătățirea calității vieții vârstnicilor din aceste centre.

Onose et al. (2020) au investigat patru parcuri din București pentru a „analiza cât de prietenoasă este planificarea, design-ul și folosința acestora pentru vârstnici” (Onose et al., 2020, p. 3). Autorii au creat o bază de date spațiale și au chestionat 5.752 de vizitatori ai acestor parcuri (922 dintre ei fiind vârstnici). Au fost identificate o serie de neajunsuri pentru vizitatorii vârstnici, printre care lipsa facilităților speciale pentru ei, suprafețele cu pante mari (impracticabile pentru cei cu mobilitate redusă) și elemente legate de siguranță. Autorii afirmă că în România nu există reglementări și politici pentru planificarea și design-ul parcurilor incluzive, și că este necesar să fie luate în considerare „nevoile, cerințele, și dorințele tuturor grupurilor principale de vizitatori” (Onose et al., 2020, p. 12).

Nevoi legate de sănătate

Ghinescu et al. au chestionat și apoi intervievat 549 de vârstnici din zona metropolitană a Bucureștiului, pentru „a descrie sănătatea adulților români în vârstă și pentru a examina relația acesteia cu factorii socio-demografici, psihologici și sociali” (Ghinescu et al., 2014, p. 926). Rezultatele au arătat că „starea de sănătate a adulților români în vârstă este, în medie, departe de a fi bună”, iar autorii au subliniat că este important să se distingă, când vine vorba de sănătate, între funcționarea independentă, bolile cronice, și sănătatea psihologică, deoarece „sunt parțial independente unele de altele și au «propriile lor» relații cu factorii independenți” (Ghinescu et al., 2014, p. 931).

Într-un studiu despre creșterea activității fizice a vârstnicilor, Herghelegiu et al. (2017) au demonstrat beneficiile chestionării preliminare a vârstnicilor și apoi a consilierii lunare a acestora cu privire la importanța activităților fizice pentru menținerea sănătății. Grupul de intervenție a raportat o creștere a timpului petrecut făcând activități fizice, în principal a mersului pe jos, dar și a activităților fizice moderat viguroase și a timpului petrecut pe scaun, comparativ cu grupul de control (Herghelegiu et al., 2017, p. 10).

Nevoi legate de utilizarea TIC și a mijloacelor media

Nimrod și Ivan (2019) au analizat discuțiile din cadrul a 27 de focus-grupuri cu 184 de bunice din șapte țări (Canada, Columbia, Israel, Italia, Peru, România și Spania), pentru a observa ce rol are Tehnologia Informației și Comunicațiilor (TIC) în petrecerea timpului liber al femeilor vârstnice. Rezultatele au indicat că:

> „TIC a ajutat participantele la studiu să rămână implicate activ și social în anii de bătrânețe prin economisirea timpului care ar putea fi folosit pentru relaxare, facilitarea participării în diverse activități de destindere și facilitarea unor experiențe mai

> semnificative de relaxare atât online, cât și offline. Totuși, utilizarea TIC a presupus timp pierdut și implicare perturbată, sau a servit pentru umplerea timpului. Aceste roluri au fost jucate adesea simultan, rezultând efecte contradictorii și ambivalență considerabilă față de tehnologie în sens general" (Nimrod, Ivan, 2019, pp. 8-9).

Sitar-Taut et al. au chestionat 154 de vârstnici pentru a observa „gradul de acceptare al tehnologiilor inteligente pentru monitorizarea statusului sănătății curente/raportarea evenimentelor curente" (Sitar-Taut et al., 2018, p. 292). Dintre aceștia, doar 18.2% au folosit internetul în mod frecvent (Sitar-Taut et al., 2018, p. 293). Vârstnicii au fost mai deschiși în general față de diferiți senzori (senzor portabil – 71.9%, senzor în perete – 68%, senzor de detectare a căderii – 69.1%) decât față de camere video (33.1%), iar motivele principale invocate pentru respingerea tehnologiei au fost „frica de a pierde dispozitivul, percepția de a nu necesita unul și îngrijorări legate de confidențialitate" (Sitar-Taut et al., 2018, p. 293).

Într-un studiu complex despre percepția riscului față de comunicațiile mobile, Ivan și Fernández-Ardèvol (2017) au intervievat vârstnici din România și Catalonia (Spania) și au analizat discursurile mass-media pentru a observa diferențele din discursurile personale în funcție de informația prezentată de mass-media. Totodată, au urmărit dacă vârstnicii sunt mai îngrijorați pentru ei când vine vorba de risc, sau dacă sunt mai îngrijorați pentru alții (Ivan, Fernández-Ardèvol, 2017, p. 4). Rezultatele au arătat că „discursul media în România s-a concentrat pe înșelătorii și fraude, ceea ce a corespuns cu discursul vârstnicilor, pe când în Catalonia, discursul media s-a concentrat mai mult pe probleme de sănătate, conform cu îngrijorările exprimate în interviuri" (Ivan, Fernández-Ardèvol, 2017, pp. 10-11).

De asemenea, vârstnicii din România au fost mai „preocupați de riscul referitor la alți oameni, mai precis riscuri de sănătate pentru membrii mai tineri ai familiei, pe când seniorii din Catalonia au fost mai preocupați de riscul referitor la ei" (Ivan, Fernández-Ardèvol,

2017, p. 11). Seniorii români nu s-au arătat îngrijorați de radiații electromagnetice sau antene, spre deosebire de cei catalunezi. Totuși, noile tehnologii din ultimii ani, precum cea 5G (Tudosie, 2019), care a fost foarte prezentă în presă, ar putea să fi schimbat și percepția vârstnicilor (și nu numai) din România despre riscul comunicațiilor.

Ivan, Beu și van Hoof (2020) au examinat inițiativele de tip smart city din România din perioada 2012-2020 pentru a observa în ce măsură acestea au o componentă „age-friendly" (adaptată vârstei a treia). Autorii au analizat multiple „documente politice, documente oficiale și website-uri care prezentau diferite inițiative atât din cadrul instituțiilor publice, cât și din cadrul industriei, fragmente de legislație și prezentări în conferințe locale pe subiectul smart city" (Ivan, Beu, van Hoof, 2020, p. 8). Rezultatele au arătat următoarele: „componenta *age-friendly* este în principal absentă în cele mai proeminente strategii și programe smart city în România din ultimii opt ani", doar câteva documente având abordări adaptate pentru seniori (Ivan, Beu, van Hoof, 2020, p. 12).

În urma desfășurării unui interviu cu 13 seniori din București, Marinescu și Balica au observat că ierarhia surselor de informare este alcătuită în principal din forme media tradiționale (televizor, radio și ziare) (Marinescu, Balica, 2019, p. 189). Nimrod (2017, p. 4) a chestionat 6.989 de utilizatori de internet cu vârste de peste 60 ani din șapte țări (Austria, Danemarca, Israel, Olanda, România și Spania), cu scopul de a înțelege cum înlocuiesc vârstnicii formele media pe care le utilizează și cum TIC îi ajută să își îndeplinească nevoile.

Chestionarul a „explorat utilizarea media a participanților cu o zi înainte ca aceștia să răspundă sondajului" (Nimrod, 2017, p. 4). Modul de utilizare al acestor mijloace a fost similar în toate țările analizate, iar în cazul României s-a evidențiat o rată mare a înlocuirii ziarelor printate cu cele în format digital, comparativ cu celelalte forme media (Nimrod, 2017, pp. 6-7).

Reprezentări ale vârstnicilor

Crăciun și Făgărășan (2020) au recrutat 120 de copii cu vârste cuprinse între 11 și 14 ani, elevi în ciclul gimnazial. Aceștia au fost rugați să deseneze o persoană în vârstă, în felul în care doresc ei, iar apoi cercetătorii i-au intervievat, rugându-i să explice diferite aspecte ale desenului lor. Autoarele au avut ca scop identificarea felului în care seniorii și îmbătrânirea sunt reprezentați în mentalul copiilor și „înțelegerea felului în care acestea ar putea reflecta contextul social și cultural în care apar” (Crăciun, Făgărășan, 2020, p. 1).

Reprezentările au fost variate în funcție de vârsta copiilor, genul copiilor, genul vârstnicilor portretizați, însă toate au avut în comun declinul, atât fizic, cât și ca parte a ciclului vieții (Crăciun, Făgărășan, 2020, p. 4). Portretizările au fost mixte, unele pozitive, altele negative, elevii mai mari (13-14 ani) realizând desene mai negativiste (Crăciun, Făgărășan, p. 6). Autoarele subliniază rolul crucial pe care copiii îl au ca viitori implementatori ai politicilor de îmbătrânire activă și nevoia de politici educaționale care să stimuleze „contactul și comunicarea intergenerațională” (Crăciun, Făgărășan, p. 9). Subiectul copiilor și tinerilor în contextul dezvoltării a fost tratat pe larg în primul capitol al acestei cărți.

Într-un studiu online, Cosco et al. (2015) au aplicat chestionare tinerilor cu vârste între 18 și 35 ani din șapte țări (Belgia, Estonia, Germania, Olanda, România, Elveția și Turcia) pentru a observa comparativ ce înseamnă pentru aceștia o îmbătrânire de succes (succesful aging). Aspecte comune tuturor respondenților includ „un puternic accent pe resurse personale cu respect față de atribute, perspective și satisfacție. […] Au fost multiple teme predominante în cadrul tuturor țărilor, între care în mod notabil o concentrare asupra resurselor personale precum hedonismul, optimismul, împlinirea și satisfacția” (Cosco et al., 2015, p. 810). Unele dintre răspunsurile oferite și de respondenții români cu privire la o îmbătrânire de succes au inclus acceptarea schimbărilor care vor apărea, planificarea pentru viitor încă din tinerețe, sănătatea, deținerea unei locuințe, iar

un răspuns exclusiv al respondenților români a fost „de a avea o familie mare” (Cosco et al., 2015, p. 811).

Emandi a identificat clișee și stereotipuri ale seniorilor în reclamele TV din România, difuzate între 2012 și 2014 (Emandi, 2014, p. 347). Analizând semiotic și stilistic, autoarea a arătat că „per total, cei în vârstă sunt portretizați într-un mod pozitiv. Foarte puține stereotipuri au putut fi identificate [...]. Au fost identificate stereotipuri pozitive precum: bunicul perfect, omul productiv la vârsta de aur, activistul și conservatorul” (Emandi, 2014, p. 351). Din perspectiva stereotipurilor negative, bătrânii au fost portretizați „ca având considerabil mai multe afecțiuni decât persoanele mai tinere” (Emandi, 2014, p. 350).

4.2.2. Îmbătrânirea, sistemul economic și îngrijirea formală

În această secțiune, au fost grupate texte care țin de cadrul mai larg al societății, prin prisma socio-economică (sistemul de pensii, participarea pe piața muncii) și medicală (studiile geriatrice, relația cu medicul și îngrijirea formală).

Un studiu des citat în literatură este cel al lui Bodogai și Cutler (2014), intitulat *Aging in Romania: Research and Public Policy*. Autorii radiografiază aspecte demografice, legale, birocratice și ale sistemului de pensii și trec în revistă mai multe studii gerontologice derulate în România. Totuși, ei atrag atenția că „cercetarea gerontologică este rară” (Bodogai, Cutler, 2014, p. 149) și că pentru cercetare este nevoie de extinderea tematicilor studiate, creșterea fondurilor alocate cercetării și realizarea de studii comparative între situația din România și alte țări (Bodogai, Cutler, 2014, p. 152).

Preda și Grigoraș au demontat cinci dintre miturile pensionării în România, anume că (1) pensionarii sunt cetățeni vârstnici care nu mai pot lucra și trebuie să beneficieze de pensie, (2) că deși au lucrat toată viața, pensionarii beneficiază de pensie doar câțiva ani, (3) că sunt mult mai săraci decât restul populației, (4) că pensiile sunt prea

mici în raport cu salariile și (5) că femeile ar trebui să iasă la pensie înaintea bărbaților (Preda, Grigoraș, 2011, p. 238).

Analizând situația demografică a României și sistemul economic, Stober atrage atenția că „bugetul de pensii publice nu mai este sustenabil în forma sa curentă și are nevoie de o reformă majoră pentru a evita colapsul în timpul următoarelor decenii" (Stober, 2015, p. 36). De asemenea, o predicție pentru anul 2060 arată că o persoană care muncește va finanța opt dependenți, fapt care va influența negativ creșterea economică (Stober, 2015, p. 39).

Balteș et al. (2018) fac o analiză complexă prin timp a sistemului românesc de pensii. Autorii scot în evidență nevoia unei reforme substanțiale a sistemului de pensii, printr-o abordare multisectorială, pentru ca acest sistem să poată răspunde provocărilor care se vor manifesta în viitorul apropiat (Balteș et al., 2018).

Krpan, Pavković și Žmuk (2020) au examinat comparativ sistemele de pensii din Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia și Slovenia, la momentele 1996, 2006 și 2016. Toate aceste state au trecut prin transformări socio-economice radicale după căderea regimurilor comuniste din Europa. Discutând modul în care experiențele țărilor pot fi valoroase pentru crearea unor politici de pensii mai sustenabile, aceștia afirmă că „sistemele de pensii din economiile baltice și România se evidențiază ca fiind mai sustenabile în comparație cu celelalte economii analizate" (Krpan, Pavković, Žmuk, 2020, p. 220).

Păunescu și Blid au investigat „percepția asupra antreprenoriatului populației vârstnice din România. Lucrarea ridică câteva probleme cheie pentru creatorii de politici, care să fie considerate în conceperea politicilor de intervenție gândite a spori antreprenoriatul seniorilor din România și a îmbunătăți calitatea vieții lor" (Păunescu, Blid, 2017, p. 827). Autoarele au analizat chestionarele a 813 vârstnici români de peste 60 ani care au participat la Amway Global Entrepreneurship Reports (AGER) în

perioada 2014-2016 (Păunescu, Blid, 2017, p. 829). Rezultatele au arătat o „atitudine negativă asupra antreprenoriatului", tendința negativă crescând continuu în intervalul de trei ani (Păunescu, Blid, 2017, p. 832).

Gil-Lacruz, Gil-Lacruz și Saz-Gil (2020) au analizat datele din cadrul World Values Survey a persoanelor cu vârste între 51 și 70 ani. Perioada investigată a fost reprezentată de valurile 1994/98, 2005/09 și 2010/14, iar țările investigate au fost Germania, Polonia, România, Rusia, Slovenia, Spania, Suedia, Turcia și Ucraina. Scopul studiul a fost de a „examina determinanții socio-demografici ai bunăstării seniorilor, în particular deciziile de voluntariat. Seniorii voluntari ar putea fi mai protejați de hazardurile pensionării, declinului fizic, și inactivității decât alții de aceeași vârstă care nu desfășoară muncă voluntară" (Gil-Lacruz, Gil-Lacruz, Saz-Gil, 2020, p. 2). Rezultatele studiului au arătat că în țările est-europene, starea de sănătate mai precară a vârstnicilor ar putea fi corelată cu activitatea voluntară mai redusă (Gil-Lacruz, Gil-Lacruz, Saz-Gil, 2020, p. 11).

Ungureanu et al. (2020) au explorat modul în care se desfășoară profesia geriatrică în România. Aceștia au analizat date cantitative furnizate de Institutul Național de Statistică, au identificat articole științifice despre profesia geriatrică și au intervievat doi geriatricieni (un doctor și o asistentă), pentru o privire complexă asupra domeniului geriatric (Ungureanu et al., 2020, pp. 28-30). Studiul lor sugerează că „riscul crescut de burnout, stres și epuizare este una dintre principalele provocări legate de forța de muncă geriatrică din România" (Ungureanu et al., 2020, p. 30). Autorii subliniază că este nevoie să se pună accent pe sănătatea și bunăstarea practicienilor din domeniul medical (Ungureanu et al., 2020, p. 30).

Craciun a intervievat 34 de medici de familie (17 femei și 17 bărbați), urmărind să identifice „cum genul medicilor de familie joacă un rol în reprezentările medicilor despre îmbătrânire și cum percep ei femeile în vârstă versus bărbații în vârstă ca pacienți" (Craciun, 2016, p. 2). În urma interpretării interviurilor, autoarea a afirmat că,

în general, „medicii de familie s-au referit la pacienții în vârstă ca la un grup omogen, caracterizat de boală, sărăcie și singurătate. Sărăcia a fost prezentată ca o consecință a pensiilor mici și cheltuielilor mari pentru mijloacele de trai, în care se includ și costurile mari ale medicamentelor" (Craciun, 2016, p. 6).

Alexa et al. au chestionat 386 de pacienți cu vârsta de peste 65 ani internați la Clinica Geriatrică a spitalului „Dr. C.I. Parhon" din Iași, iar 21.5% au raportat o formă de abuz (Alexa et al., 2019, p. 7). Matei et al. (2018) au analizat spațial distribuția centrelor rezidențiale pentru îngrijirea seniorilor din România, prin tehnici GIS, și au evaluat atât percepția rezidenților, cât și a beneficiarilor indirecți (sociologi, psihologi etc.) asupra acestor spații (printr-un total de 40 de interviuri). Rezultatele analizei spațiale au arătat o concentrare a acestor centre la „periferia arealelor turistice (Valea Prahovei, Bucovina de Nord, Marea Neagră etc.) sau a marilor centre urbane, care se întâmplă să fie și cele mai mari furnizoare de seniori pentru aceste centre (București, Sibiu, Brașov, Cluj-Napoca etc.)" (Matei et al., 2018, p. 8).

Conform studiului, există mult mai multe centre rezidențiale în spațiul urban decât cel rural. Cele mai apreciate centre au fost cele conduse de ONG-uri, urmate de cele private, iar cele mai subapreciate de ambele grupuri de respondenți au fost cele publice (Matei et al., 2018, p. 8). Pe baza interviurilor, autorii propun o serie de măsuri pentru îmbunătățirea serviciilor și implicit a condițiilor privind îmbătrânirea în cadrul centrelor de îngrijire pentru vârstnici din România, printre care: crearea în centrele rezidențiale a unei atmosfere mai familiare și primitoare, implementarea unor programe de îmbunătățire a sănătății pentru a reduce numărul de vârstnici care apelează la aceste centre, crearea unor locuințe „age-friendly" (adaptate vârstei a treia) pentru seniori (pentru ca aceștia să poată fi îngrijiți și acasă).

Într-un studiu exploratoriu, Marinescu și Rodat (2018) au analizat calitativ 20 de interviuri semi-structurate amănunțite derulate cu vârstnici români (12 interviuri) și germani (8 interviuri).

Scopul a fost de a investiga comparativ „cum seniorii români și germani folosesc internetul pentru informații și care sunt caracteristicile căutărilor legate de sănătate ale seniorilor români și germani” (Marinescu, Rodat, 2018, p. 26). Seniorii români și germani au avut câteva asemănări, precum aceea că „folosesc internetul ca punct de plecare pentru a căuta informații generale despre sănătate, dar când este momentul deciziilor informate despre sănătate, ambele grupuri aderă modelului de îngrijire centrat pe medic” (Marinescu, Rodat, 2018, p. 40).

Există și diferențe, precum aceea că vârstnicii români utilizează motorul de căutare Google, în timp ce vârstnicii germani utilizează site-uri medicale (Marinescu, Rodat, 2019, p. 34), sau aceea că germanii caută pe internet „nu doar boli, simptome, sfaturi, tratamente și efecte ale tratamentului, ci și informații despre doctori, spitale sau clinici, nutriție și un stil de viață sănătos etc.” (Marinescu, Rodat, 2018, p. 34). Seniorii români atribuie un statut superior medicului, în timp ce germanii îl văd ca pe un partener de discuție, căruia adesea îi prezintă informații găsite de ei pe internet pentru a le discuta (Marinescu, Rodat, 2018, p. 41).

4.2.3. Îmbătrânirea, familia și îngrijirea informală

În această secțiune, au fost grupate textele care tratează îmbătrânirea în raport cu familia (dinamica familială, coabitarea mai multor generații în spațiul de locuire) și structurile de sprijin (îngrijirea informală).

Glaser et al. (2018) au analizat bazele de date Integrated Public Use Microdata Series (IPUMS) și Office for National Statistics’ Longitudinal Study (ONS LS) pentru a observa „prevalența oamenilor în vârstă de 40 de ani sau mai mult care locuiesc împreună cu nepotul/nepoții” în Austria, Anglia, Țara Galilor, Franța, Grecia, Portugalia, România și SUA (Glaser et al., 2018, p. 238). De asemenea, autorii au investigat „caracteristicile socio-economice și demografice asociate cu acești indivizi și gospodăriile lor și modificările asociate

atât indivizilor cât și gospodăriilor pe parcursul timpului” (Glaser et al., 2018, p. 238). Din Europa, România a fost singura țară care între anii 1981 și 2011 a înregistrat o creștere semnificativă a gospodăriilor alcătuite din trei generații (bunici – copii – nepoți). Autorii au menționat că „astfel de gospodării pot fi utilizate tot mai mult ca o strategie adaptativă a familiilor cu cele mai puține resurse” (Glaser et al., 2018, p. 247).

Prin intermediul a 24 de interviuri amănunțite cu bunici care au grijă de copii ai căror părinți lucrează în străinătate, Pantea (2012) dezvăluie contextul social complex pe care bunicile trebuie să îl gestioneze atunci când iau rolul de părinte surogat. Autoarea afirmă că „bunăstarea bătrânilor trebuie să fie înțeleasă în contextul global al migrației. Totuși, când vine vorba despre monitorizarea situațiilor care depășesc frontierele, asistența socială din România în mod clar este lipsită de resursele necesare” (Pantea, 2012, p. 76). Se atrage atenția că dinamica intergenerațională trebuie atent gestionată.

Rada (2020) a chestionat 601 pacienți cu vârste între 55 și 93 de ani de la Institutul Național de Gerontologie și Geriatrie „Ana Aslan”. Obiectivele au fost de a determina „nivelul de violență în cadrul cuplului, nivelul de comunicare și satisfacție în familie, și posibila asociere dintre aceste elemente” (Rada, 2020, p. 3). Rezultatele au arătat că abuzurile erau frecvente, în special cele de ordin emoțional și psihologic (insulte, înjurături și umilințe), iar în familiile cu niveluri mici ale comunicării și satisfacției, violența era mai mare (Rada, 2020, p. 9).

Ciobanu și Bolzman (2019) au intervievat 39 de migranți români în vârstă care au trăit în România și Elveția (36 dintre ei cu domiciliul în Elveția și trei dintre ei întorși în România definitiv). O parte dintre intervievați se stabiliseră în Elveția în timpul comunismului, iar alții au migrat acolo după tranziția spre democrație. Autorii s-au întrebat „cum evoluează mobilitatea migranților români în vârstă pe parcursul timpului în raport cu poziția lor în cadrul cursului vieții, schimbărilor societății și relațiilor sociale semnificative” (Ciobanu, Bolzman, 2019, p. 5).

Analiza interviurilor arată o situație diversă, în care, din diferite cauze, unii nu s-au mai întors în România (spre exemplu, din cauza familiei din Elveția sau condițiilor bune din această țară), au încercat să se întoarcă și nu au reușit (de obicei, pentru că nu s-au putut reintegra), vizitează România periodic (de obicei, anual), au reușit să se reintegreze în România cu succes, sau sunt angajați într-o mișcare transnațională (de obicei, au migrat în Elveția pentru a îngriji nepoții).

În urma analizei literaturii de specialitate, s-a observat că îmbătrânirea în România este o temă larg abordată, atât de către cercetători români, cât și din afara țării, fiind conectată la discursurile academice internaționale. Asumpția inițială că discursul științific va reflecta ceea ce se observă în media românească s-a dovedit a fi eronat, cadrul academic al îmbătrânirii fiind unul matur și populat cu studii variate ca subiecte și abordări. Studiile existente despre îmbătrânire pot fi utilizate de actorii interesați pentru găsirea unor soluții care să îmbunătățească situația vârstnicilor în România.

4.3. Perspectiva societății civile și a comunității locale

În urma unei analize amănunțite, au fost identificate 26 organizații non-guvernamentale (ONG-uri) înregistrate care prestează servicii sociale (Camera Deputaților, 2015), printre care se găsesc și cele dedicate persoanelor vârstnice. Dintre aceste ONG-uri, doar unul, și anume Pământurile Daciei-Getica, are ca direcție principală exclusiv ajutorarea categoriei vârstnice, între inițiativele organizației nefiind incluse și celelalte categorii de vârstă.

De asemenea, au fost inventariate și activitățile/evenimentele organizate și întreprinse de anumite federații sau asociații cu privire la seniori. Dintre cele mai vizibile din această perspectivă, se pot menționa Asociația Habilitas-CRFP, Confederația Caritas România, Fundația Crucea Alb-Galbenă România, Asociația de Ajutor Mutual București și Asociația Four Change.

Asociațiile deja enumerate sunt și inițiatoare ale proiectului „SerioriNET- rețea ONG de servicii dedicate persoanelor vârstnice", proiect care își propune realizarea primei rețele informale la nivel național de organizații active în sectorul serviciilor pentru vârstnici. Printre obiectivele principale ale acestui proiect se numără atât creșterea capacității interne a ONG-urilor implicate, cât și sporirea nivelului de informare și conștientizare a autorităților și a populației cu privire la serviciile adresate vârstnicilor din România (Asociația Habilitas, 2021).

La nivel național, există exemple de bune practici prin care s-a reușit stimularea persoanelor cu vârste peste 50 de ani de a se implica în activități menite să le angreneze potențialul în cadrul activităților sociale și civice. Unul dintre proiecte se numește Programul „Sfântul Vasile cel Mare", în care au fost implicați 97 de vârstnici. Proiectul a fost inițiat în anul 2003, dar se desfășoară cu succes și în prezent la nivel local, în orașul Cluj-Napoca. Acesta presupune asistarea persoanelor dependente și prestarea serviciilor de îngrijire la domiciliu pentru acestea, precum însoțirea la vizite medicale, plata taxelor sau ajutor la cumpărături (WEActiveVol, 2016).

Un alt proiect de succes, inițiat în anul 2009 și derulat timp de doi ani, s-a numit „Rămâi activ! Fii voluntar!". Acesta a constat în schimburi internaționale de voluntari vârstnici din cinci țări participante: Italia, Slovacia, Slovenia, Ungaria și România, prin care aceștia au avut ocazia să dobândească cunoștințe noi cu privire la modul de desfășurare a programelor de voluntariat în fiecare țară parteneră și să le pună în practică în propria țară, prin inițierea unor evenimente și activități susținute cu fonduri din bugetul proiectului. Una dintre etapele proiectului a fost schimbul de voluntari (pe o perioadă scurtă de timp) desfășurat între țările partenere, în care voluntarii vârstnici au fost găzduiți de către organizații non-guvernamentale și unde aceștia au desfășurat diverse activități alături de voluntarii din aceeași categorie de vârstă din țările gazdă.

În România, asociația Pro Vobis a fost cea care a delegat și, în același timp, care a găzduit grupe de participanți aflați la vârsta a treia în cadrul proiectului. Au fost planificate vizite în Cluj-Napoca, la organizații precum Asociația Familia Regăsită și Fundația Română pentru Copii, Comunitate și Familie. Astfel, această participare benevolă a fost consacrată ca unul dintre instrumentele de mobilizare a potențialului maxim al persoanelor vârstnice de a contribui la dezvoltarea societății (Pro Vobis - Centrul Național de Resurse pentru Voluntariat, 2021).

Proiectul „Cetățeni Activi la Puterea a Treia" vizează sporirea capacității persoanelor aflate la o vârstă înaintată de a contribui la adoptarea deciziilor și a politicilor publice. Se urmărește amplificarea abilităților în ceea ce privește expunerea doleanțelor și formularea propriilor opinii de către beneficiari, dar și promovarea îmbătrânirii active. Principalele obiective ale acestui proiect sunt dezvoltarea de competențe și constituirea unor deprinderi pentru reprezentanți ai 30 de asociații sau grupuri voluntare din România care vor expune interesele persoanelor aflate la senectute către factorii de decizie locali și centrali. De asemenea, prin acest proiect s-a dorit punerea bazelor unui Parlament al Seniorilor, format din opt membri care vor monitoriza legislația dedicată persoanelor vârstnice și va crea cadrul unei îmbătrâniri sănătoase (Confederația Caritas România, 2021).

Aproximativ 46% dintre facilitățile de îngrijire din România sunt coordonate de către ONG-uri. Infrastructura care furnizează aceste facilități (calitatea serviciilor și numărul căminelor de bătrâni, existența și disponibilitatea camerelor pentru o singură persoană, accesibilitatea generală și integrarea în cadrul societății) este insuficient dezvoltată, reprezentând o serioasă provocare pentru deceniul următor (Banca Mondială, 2014, p. 139). Un alt neajuns este procentul extrem de scăzut al serviciilor de îngrijire la domiciliu pentru vârstnici, mai ales în zonele rurale (Mitran, 2015), acest sector continuând să fie subdezvoltat și subfinanțat. Astfel,

> „peste 20% din populația de peste 65 de ani a României are nevoie de îngrijire la domiciliu, însă doar 0,23% beneficiază de astfel de condiții” (Mitran, 2015).

Un demers care are ca scop mobilizarea populației active în înțelegerea și ajutarea vârstnicilor în integrarea în cadrul societății actuale (care se află într-o continuă schimbare) a fost organizarea Conferinței Naționale „Activ la vârsta a treia”, desfășurată în perioada 9-10 decembrie 2020. Astfel, acest eveniment și-a propus să invite populația să sesizeze oportunitățile care vin odată cu fenomenul de îmbătrânire activă, punându-se accent mai degrabă pe soluțiile propriu-zise, decât pe problemele generate de îmbătrânirea demografică (Fundația de Sprijin Comunitar, 2020).

Cât despre perspectiva societății asupra acestui subiect, aceasta a fost urmărită prin intermediul unei serii de bloguri informale. Astfel, o primă percepție vine din partea blogger-ului Danutj, care afirmă:

> „Este un fapt fără precedent ca, în condiții de pace și fără evenimente naturale majore, populația să scadă progresiv de la un an la altul. În plus, lucrurile sunt cu atât mai delicate cu cât această scădere are la bază un spor natural negativ” (Jemna, 2019).

Autorul analizează și procesele asociate sau care conduc la intețirea fenomenului de îmbătrânire demografică și anume: depopularea zonelor rurale, migrația, mortalitatea infantilă, avortul, creșterea speranței de viață (de altfel, aceasta reprezentând un aspect pozitiv al evoluției demografice).

Pe blog-ul paulslayer au loc diverse discuții care au ca punct central părerile indivizilor asupra filmului documentar *Demographic Winter: Decline of the Human Family* (2007). Acesta aduce în prim-plan situația actuală a scăderii accentuate și îmbătrânirii populației. Comentariile venite din partea internauților subliniază situația nerealistă (referitoare la România) a alternativelor propuse: „protecția socială a tinerilor căsătoriți fiind egală cu 0” (Grigoriu, 2008).

Cu soluții fiabile pentru situația îmbătrânirii demografice vine Angheluță (2017), care insistă pe promovarea unui model activ de îmbătrânire:

> „este necesar să se abordeze programe de sănătate, să se activeze și să se creeze o bătrânețe de succes pentru cei foarte tineri, iar prima educație ar trebui să se refere și la copiii de vârstă preșcolară. În consecință, trebuie să modificați stereotipurile negative despre vârsta înaintată și să deveniți mai conștienți de influența proprie asupra calității vârstei adulte înaintate" (Angheluță, 2017).

Astfel, primordial în înaintarea omului de-a lungul anilor este starea sa de sănătate, determinată de propriul stil de viață. În plus, trebuie create condiții optime pentru organizarea activităților de promovare a sănătății, educația reprezentând cea mai convenabilă modalitate de prevenire a bolii.

Într-un articol pe site-ul Atena Blog, se accentuează premisa că imigrația este o soluție considerabilă la problema amintită, muncitorii străini fiind văzuți ca posibilități viabile în creșterea economiei. Acest fapt este argumentat prin flexibilitatea caracteristică, dar și prin deschiderea acestora către sectoarele profesionale în care există cel mai mare deficit de muncă. Astfel, va fi înregistrat un impact pozitiv național „atunci când societatea este capabilă de a administra și consolida imigrarea" (Atena, 2019).

Într-un articol publicat de RadioMaria, este atrasă atenția asupra situației incerte și presante la care va fi supusă generația tânără. De asemenea, o direcție de redresare ar fi reprezentată de realizarea unor studii complexe care să abordeze aspectele cauzale ale situației demografice actuale:

> „Trebuie studiate mai în profunzime cauzele natalității scăzute. Declinul populației nu mai poate fi stopat în România, dar îi putem reduce dimensiunea" (Ardelean, 2018, citând pe Ghețău, f.a.).

Din perspectiva lui Unteanu (2018), declinul demografic este văzut ca „vulnerabilitate națională extremă în perspectiva viitoarelor

două sau trei generații”, structura populației din România riscând să se modifice pe termen lung dacă nu se iau măsuri urgente de remediere. Astfel, este afectată credibilitatea angajării potențiale a României în viitoarele programe strategice de dezvoltare (Unteanu, 2018). Raportându-se la eventualele soluții, autorul arată faptul că este imperioasă atragerea accelerată a banilor europeni alocați României prin politicile de coeziune pentru a se realiza programe speciale menite să stabilizeze forța de muncă tânără.

Pe site-ul DoR este analizată categoria vârstei a patra (vârstnicii mai în vârstă - 80 ani și peste) (cf. Negoescu, 2020) și sunt expuse câteva povești de viață ale unor persoane din această categorie. Din păcate, majoritatea covârșitoare a vârstnicilor români ajung, la un moment dat, în stadiul de semi- sau dependență totală față de altă persoană, indiferent dacă au sau nu familii. De asemenea, aceștia se lovesc constant de marginalizare, singurătate și/sau lipsa de activitate, variantele lor pentru o viață demnă fiind limitate. Pe lângă aceste mărturii și neajunsuri, în articol sunt surprinse și felurile de bătrânețe din România, făcându-se o trecere prin „variantele” restrictive din care vârstnicii pot alege pentru a-și petrece bătrânețea, și mai exact: centrele de zi, Fundația Principesa Margareta, îngrijirea la domiciliu, serviciile comunitare sau instituționalizarea – internarea într-un cămin pe perioadă nedeterminată (Ilie, 2014). Fundația Regală Margareta a României a înființat și linia telefonică denumită „Telefonul Vârstnicului”, linie care oferă sprijin și informații seniorilor (Fundația Regală Margareta a României, 2020).

Chiar dacă au fost prezentate inițiative și o serie de soluții pentru problemele identificate, este necesară înțelegerea acestor disfuncții, demersurile prezentate venind ca reacție a societății civile. Astfel, pe lângă numărul mic al ONG-urilor care activează în asigurarea unor beneficii acestei grupe de vârstă, se remarcă lipsa personalului (inclusiv a celui calificat), lipsa diversității serviciilor prestate, răspândirea teritorială neuniformă a acestor organizații pe

teritoriul României, dar și lipsa de activități care să răspundă nevoilor seniorilor.

O posibilă soluție este reprezentată de voluntariat, ca potențial sprijin împotriva efectelor îmbătrânirii demografice, atunci când pensiile și serviciile de sănătate pentru vârstnici devin o problemă pentru bugetul statului. Acesta poate reprezenta un instrument valoros care, utilizat adecvat, poate facilita găsirea unor soluții pentru îmbunătățirea mediului de îngrijire a celor aflați la o vârstă înaintată și integrarea socială a grupurilor marginalizate. Astfel, voluntariatul efectuat de către vârstnici reprezintă un instrument educațional, de angajament civic, cetățenie activă, coeziune socială și de dezvoltare a standardului de viață pentru toate generațiile (Asociația Obștească „Tinerii pentru dreptul la viață”, 2017), inclusiv în beneficiul seniorilor.

Comparând rezultatele expuse anterior cu premisa corespondentă (ONG-urile care au contact cu vârstnicii sunt insuficiente ca număr și au disfuncționalități), se constată la nivelul României o situație frustrantă. Dintre toate ONG-urile prestatoare de servicii sociale, unul singur este înregistrat ca sprijinind exclusiv persoanele vârstnice. S-a sesizat o carență acută a ONG-urilor și altor forme asociative care au ca punct central protejarea și îngrijirea acestei categorii de vârstă precum și disfuncționalități în ceea ce privește activitatea lor (lipsa susținerii din partea statului, dificultatea de a derula proiecte, birocrația excesivă, implicarea fluctuantă a comunității locale).

5. Concluzii

Îmbătrânirea este, din multe puncte de vedere, un proces pozitiv și un rezultat remarcabil al progreselor făcute în domeniul social, economic și medical în ultima sută de ani. Totodată, aceasta atrage după sine noi realități. Fenomenul îmbătrânirii demografice, la care se adaugă scăderea fertilității, emigrarea și speranța crescută de viață

presupun noi provocări pentru societatea de astăzi. Acest fenomen se manifestă la nivel mondial.

Îmbătrânirea colectivității umane are un impact crucial atât asupra tuturor generațiilor, cât și asupra unui procent ridicat din domeniile de activitate economică și socială: piața muncii, protecția socială, cultura, educația și politica. Efectele economice sunt deja previzibile și în România, ceea ce constituie un aspect îngrijorător. Este nevoie, așadar, de o schimbare în modul de interpretare și gestionare a vârstei înaintate.

Perspectiva legislativă din România se concentrează pe provocările socio-economice induse de fenomenul de îmbătrânire a populației și pe soluționarea acestora, promovând îmbătrânirea activă și un mod de a menține vârstnicii activi în comunitate. De asemenea, legislația este orientată și către drepturile vârstnicilor, în prezent acestea fiind afectate de pandemia COVID-19. Actualmente, nevoile vârstnicilor necesită o atenție sporită în contextul pandemic actual, având în vedere consecințele pe care această pandemie la are asupra acestei categorii de populație (restricționarea liberei circulații, privarea de socializare, discriminarea, inegalitatea și altele).

Îmbătrânirea nu este o noutate pentru cercetătorii români și numeroase studii au fost scrise despre valențele îmbătrânirii în România. Literatura științifică analizată este bogată și abordează o varietate de subiecte, de la reprezentări ale vârstnicilor, la analiza sistemului socio-economic, studii medicale, investigarea structurilor de îngrijire, precum și multiple studii care explorează aspecte ale unei îmbătrâniri active sau ale bunăstării în rândul seniorilor. Având în vedere multitudinea de rezultate și sugestii lansate de cercetători, este obligatoriu ca legiuitorii și actorii relevanți să utilizeze aceste resurse pentru a pregăti strategiile de dezvoltare la diferite niveluri pentru următorii ani.

Odată identificată activitatea ONG-urilor și determinat modul în care societatea civilă se raportează la seniori, pasul următor este adresarea carenței cauzate de numărul mic al ONG-urilor (și,

îndeosebi, a serviciilor furnizate de acestea), pas care ar putea contribui la îmbunătățirea bunăstării vârstnicilor. Considerăm prioritară luarea unor măsuri concrete pentru remedierea acestor disfuncționalități în așa fel încât vârstnicii să aibă parte de o bătrânețe demnă. Pe de altă parte, trebuie asigurată o stabilitate, pentru ca grupele mai tinere, când vor îmbătrâni, să aibă parte de o senectute adecvată.

Nu trebuie subestimat rolul pe care îl poate avea voluntariatul în vederea implicării persoanelor vârstnice în problemele societății secolului al XXI-lea, voluntarii din rândul seniorilor reprezentând voci demne de luat în considerare când ne raportăm la soluționarea unor situații dificile, datorită experienței și inteligenței acumulate de-a lungul vieții. De asemenea, considerăm că prin voluntariat vârstnicii ar trebui antrenați direct în constituirea unor scheme de îngrijire a persoanelor din aceeași categorie de vârstă, seniorii fiind cei mai apți în luarea unor decizii care îi privesc strict pe aceștia.

O limitare a acestui studiu a fost desfășurarea sa în întregime în mediul online. Astfel de studii pot beneficia și de o cercetare de teren, în care să fie intervievați diverși actori relevanți pentru îmbunătățirea calității vieții seniorilor (autoritățile statului, ONG-uri) și care să studieze provocările și soluțiile pentru o îmbătrânire mai mult sau mai puțin activă (cercetătorii). O altă limitare a fost reprezentată și de imposibilitatea accesării în întregime a 27 de texte științifice scrise despre îmbătrânire.

De asemenea, utilizarea exclusivă a Web Of Science (care afișează rezultate doar în limba engleză) nu a luat în calcul studii în limba română, care astfel nu au putut fi accesate. Totodată, referitor la cel de-al treilea obiectiv, s-a observat că anumite site-uri web ale ONG-urilor și blog-urilor informale nu erau actualizate, iar unele dintre acestea nu prezintă informațiile în mod exhaustiv (au lacune), și sunt diferite ca structură și prezentare a conținutului între ele.

În ciuda acestor limitări, care prin natura lor și datorită metodelor de investigare folosite nu au pus în pericol cercetarea de

față, considerăm că rezultatele obținute contribuie la îmbogățirea cunoștințelor cu privire la îmbătrânire și dezvoltare în România, prezentând o imagine sintetică de ansamblu a conținutului legislativ, academic, al societății civile și a comunității locale pe acest subiect la momentul actual – scopul acestui capitol.

Studii viitoare pot să urmărească modul în care politicile UE cu privire la includerea vârstnicilor pe piața muncii sunt implementate (sau nu) în România, și conturarea elementelor economiei pentru seniori (silver economy), care să răspundă noii situații demografice europene în secolul al XXI-lea. De asemenea, o sugestie ar fi ca o serie de studii să se axeze pe conceptul insuficient explorat al îmbătrânirii pe loc. Astfel, acestea ar putea oferi soluții pentru crearea unor locuințe și comunități incluzive și inteligente, care să crească bunăstarea vârstnicilor. Nu în ultimul rând, pe măsură ce grupa de vârstă a seniorilor va crește ca pondere în cadrul societății românești, va fi din ce în ce mai oportună studierea amănunțită a relațiilor intergeneraționale.

Bibliografie

Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (2021). *Raportul Privind Drepturile Fundamentale 2021*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-fundamental-rights-report-2021-opinions_ro.pdf (accesat 17 iulie 2021).

Alexa, I.D., Ilie, A.C., Pislaru, A.I., Dronic, A., Gavrilovici, O., Alexa-Stratulat, T., Stefaniu, R., Sandu, I., Nuta, C., Herghelegiu, A.M. (2019). Elder Abuse and Associated Factors in Eastern Romania. *Psychogeriatrics*, 20(2), 196-205.

Angheluță, S. (2017). *Îmbătrânirea societăților - o problemă demografică sau provocarea epocii moderne?* https://epale.ec.europa.eu/ro/blog/imbatranirea-societatilor-o-problema-demografica-sau-provocarea-epocii-moderne (accesat 10 iunie 2021).

Ardelean, C. (2018). *Îmbătrânirea populației, tot mai accentuată | Vasile Gheţău: Trebuie studiate mai în profunzime cauzele natalității scăzute. Declinul populației nu mai poate fi stopat în România, dar îi putem reduce dimensiunea.* https://www.radiomaria.ro/2018/04/27/imbatranirea-populatiei-tot-mai-accentuata-vasile-ghetau-trebuie-studiate-mai-in-profunzime-cauzele-natalitatii-scazute-declinul-populatiei-nu-mai-poate-fi-stopat-in-romania-dar-ii-putem-reduce/ (accesat 10 iunie 2021).

Artmann, M., Chen, X., Iojă, C., Hof, A., Onose, D., Poniży, L., Zavodnik Lamovšek, A., Breuste, J. (2017). The Role of Urban Green Spaces in Care Facilities for Elderly People across European Cities. *Urban Forestry and Urban Greening*, 27, 203-213.

Asociația Habilitas (2021). *SenioriNET*. https://www.habilitas.ro/index.php/ro/proiecte-incheiate/seniorinet/ (accesat 14 iunie 2021).

Asociația Obștească „Tinerii pentru dreptul la viață” (TDV) (2017). *Voluntariatul 50+*. https://tdvmoldova.wordpress.com/2017/01/25/voluntariatul-50/ (accesat 6 iunie 2021).

Atena Blog (2019). *Curba demografică afectează lucrătorii?* https://atena.sk/blog/ro/curba-demografica-afecteaza-lucratorii/ (accesat 8 iunie 2021).

Balteș, N., Dumiter, F., David, D., Jimon, Ș. (2018). Trends Regarding the Evolution of the Romanian Pension System. *Studia Universitatis “Vasile Goldiș” Arad. Economics Series*, 28(1), 1-16.

Banca Mondială (2014). *Viață lungă, activă și în forță. Promovarea îmbătrânirii active în România*. Document al Băncii Mondiale. https://mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/DGAS/IA-RO/Raport_Active_Aging_RO.pdf (accesat 15 iunie 2021).

Bodogai, S.I., Cutler, S.J. (2014). Aging in Romania. Research and Public Policy. *The Gerontologist*, 54(2), 147-152.

Botev, N. (2012). Population Ageing in Central and Eastern Europe and Its Demographic and Social Context. *European Journal of Ageing*, 9(1), 69-79.

Bradshaw, J., Kemp, P., Baldwin, S., Rowe, A. (2004). *The Drivers of Social Exclusion. A Review of the Literature for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series*. Office of the Deputy Prime Minister. London: Social Exclusion Unit https://www.bristol.ac.uk/poverty/downloads/keyofficialdocuments/Drivers%20of%20Social%20Exclusion.pdf (accesat 20 iulie 2021).

Brenner, H. (2021). Focusing COVID-19 Vaccinations on Elderly and High-Risk People. *The Lancet Regional Health – Europe*, 2, 100044.

Caciula, I., Boscaiu, V., Cooper, C. (2019). Prevalence and Correlates of Well-Being in a Cross-Sectional Survey of Older People in Romania Attending Community Day Facilities. *The European Journal of Psychiatry*, 33(3), 129-134.

Camera Deputaților (2015). *Repertoar ONG*. http://www.cdep.ro/informatii_publice/ong2015.pe_dom?dom=33 (accesat 16 iunie 2021).

Casa Națională de Pensii Publice (2018). *Ordinul nr. 1157/2018*. https://pensiicluj.ro/wp-content/uploads/2018/02/CRITERII-BILETE-TRATAMENT-2018.pdf (accesat 9 iunie 2021).

Ciobanu, R.O., Bolzman, C. (2019). The Construction of Personal Geographies among Romanian Older Migrants in Switzerland. *Population, Space and Place*, 26(4), e2284, 1-14.

Ciobanu, R.O., Fokkema, T. (2020). What Protects Older Romanians in Switzerland from Loneliness? A Life-Course Perspective. *European Journal of Ageing*, 1-9.

Comisia Europeană (2012). *Detalii de publicare. Carte Albă. O agendă pentru pensii adecvate, sigure și viabile*. https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/32eda60f-d102-4292-bd01-ea7ac726b731 (accesat 5 iunie 2021).

Comisia Europeană (2013). *European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations 2012*. https://ec.europa.eu/archives/ey2012/ey2012main5bb7.html (accesat 2 iunie 2021).

Comisia Europeană (2020). *Document de lucru al serviciilor Comisiei. Raportul de țară din 2020 privind România*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european_semester_country-report-romania_ro.pdf (accesat 1 iulie 2021).

Comitetul European al Regiunilor (2019). *Aviz. Obiectivele de dezvoltare durabilă (ODD): o bază pentru o strategie a UE pe termen lung pentru o Europă durabilă până în 2030*. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiB0eef_pXyAhUsxosKHaUPCjkQFnoECAIQAw&url=https%3A%2F%2Fwebapi2016.cor.europa.eu%2Fv1%2Fdocuments%2FCOR-2019-00239-00-00-AC-TRA-RO.docx%2Fcontent&usg=AOvVaw1GLkvyzJJ542UdR_ZN8zcJ (accesat 2 iulie 2021).

Confederația Caritas România (2021). *Cetățeni Activi la Puterea a Treia*. https://caritasromania.ro/cetateni-activi-la-puterea-a-treia/ (accesat 7 iunie 2021).

Cosco, T.D., Brehme, D., Grigoruta, N., Kaufmann, L.-K., Lemsalu, L., Meex, R., Schuurmans, A.A.T., Sener, N., Stephan, B.C.M., Brayne, C. (2015). Cross-Cultural Perspectives of Successful Aging: Young Turks and Europeans. *Educational Gerontology*, 41(11), 800-813.

Craciun, C. (2016). (De)Gendering Older Patients: Exploring Views on Aging and Older Patients in Romanian General Practitioners. *Actualidades en Psicología*, 30(121), 1-9.

Crăciun, I.C., Făgărășan, S. (2020). From Friendly to Rebel Grannies and Psycho Older Men: Views on Aging and Old People among Romanian Children. *Educational Gerontology*, 46(3), 129-139.

Desai, V., Potter, R.B. (eds.) (2014). *The Companion to Development Studies*, Third Edition. Abingdon: Routledge.

Emandi, M.E. (2014). Seniors in Commercials – A Semio-Stylistic Approach. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 142, 346-351.

Enßle, F., Dirksmeier, P., Helbrecht, I. (2020). Does Spatial Proximity Supplant Family Ties? Exploring the Role of Neighborly Support for Older People in Diverse, Aging Cities. *Urban Geography*, 1-20.

Eurostat Statistics Explained (2020). *Population Structure and Ageing/Ro*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/ro (accesat 9 iunie 2021).

Fernández-Ballesteros, R., Robine, J.M., Walker, A., Kalache, A. (2013). Active Aging: A Global Goal. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 298012, 1-4.

Frías-López, E., Queipo-de-Llano, J. (2020). Methodology for 'Reasonable Adjusment' Characterisation in Small Establishments to Meet Accessibility Requirements: A Challenge for Active Ageing and Inclusive Cities. Case Study of Madrid. *Cities*, 103(2), 102749, 1-21.

Fundația de Sprijin Comunitar (2020). *Conferința Națională - Activ la vârsta a treia*. https://fsc.ro/eveniment/conferinta-nationala-activ-la-varsta-a-treia/ (accesat 9 iunie 2021).

Fundația Regală Margareta a României (2020). *Telefonul Vârstnicului*. https://www.frmr.ro/telefonul-varstnicului/ (accesat 16 iunie 2021).

Găgăuz, O. (2012). Îmbătrânirea populației: de la provocări la beneficii. *Monitor Social*, 14, 1-42. *http://www.viitorul.org/files/4011353_md_monitor_0.pdf* (accesat în 3 iulie 2021).

Ghinescu, M., Olaroiu, M., van Dijk, J.P., Olteanu, T., van den Heuvel, W.J.A. (2014). Health Status of Independently Living Older Adults in Romania. *Geriatrics & Gerontology International*, 14(4), 926-933.

Gil-Lacruz, A., Gil-Lacruz, M., Saz-Gil, M.I. (2020). Socially Active Aging and Self-Reported Health: Building a Sustainable Solidarity Ecosystem. *Sustainability*, 12(7), 2665, 1-16.

Glaser, K., Stuchbury, R., Price, D., Di Gessa, G., Ribe, E., Tinker, A. (2018). Trends in the Prevalence of Grandparents Living with Grandchild(ren) in Selected European Countries and the United States. *European Journal of Ageing*, 15, 237-250.

Grigoriu, P. (2008). *Un film șocant în premieră în România*. https://paulslayer.blogspot.com/2008/11/ (accesat 7 iunie 2021).

Guvernul României (2020). *Strategia Guvernului României de Incluziune a Cetățenilor Români Aparținând Minorității Rome Pentru Perioada 2021-2027*. http://sgglegis.gov.ro/legislativ/docs/2020/11/152nftks6zbd3vpw8_jr.pdf (accesat 17 iulie 2021).

Guvernul României, Ministerul Muncii și Protecției Sociale (2015). *Strategia națională pentru promovarea îmbătrânirii active și protecția persoanelor vârstnice pentru perioada 2015-2020*. http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2015-DSS/2015-09-21-sn-ia-2020-anexa1.pdf (accesat 9 iunie 2021).

Herghelegiu, A.M., Moser, A., Prada, G.I., Born, S., Wilhelm, M., Stuck, A.E. (2017). Effects of Health Risk Assessment and Counselling on Physical Activity in Older People: A Pragmatic Randomised Trial. *PLoS ONE*, 12(7), 1-16.

Hoff, A. (2008). Population Ageing in Central and Eastern Europe as an Outcome of the Socio-Economic Transition to Capitalism. *Socialinis Darbas*, 7(2), 14-25.

Hopkins, P., Pain, R. (2007). Geographies of Age: Thinking Relationally. *Area*, 39(3), 287-294.

Ilie, G. (2014). *Cum îmbătrânim în România?* https://www.dor.ro/cum-imbatranim-in-romania/ (accesat 8 iunie 2021).

Ilovan, O.-R., Sochircă, E. (2011). Geodemographic Problems in the Republic of Moldova and in Romania, after 1990. *Studia UBB, Geographia*, LVI(1), 105-116.

Ivan, L., Beu, D., van Hoof, J. (2020). Smart and Age-Friendly Cities in Romania: An Overview of Public Policy and Practice. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(14), 5202, 1-25.

Ivan, L., Fernández-Ardèvol, M. (2017). Older People, Mobile Communication and Risks. *Societies*, 7(2), 1-16.

Jemna, D. (2019). *Provocările demografiei României*. https://danutj.wordpress.com/2019/02/22/provocarile-demografice-ale-romaniei/ (accesat 9 iunie 2021).

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (2010) *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF (accesat 1 iulie 2021).

Krpan, M., Pavković, A., Žmuk, B. (2020). Cluster Analysis of New EU Member States' Pension Systems. *Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 18(2-B), 208-222.

Lloyd-Sherlock, P. (ed.) (2004). *Living Longer. Ageing, Development and Social Protection*. London and New York: Zed Books.

Logofătu, G., Rădoi, F., Anghel, M., Adam, R. (2019). *Tendințe Sociale*. București: Editura Institutului Național de Statistică. https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/tendinte_sociale.pdf (accesat 18 iunie 2021).

Marinescu, V., Balica, E. (2019). Lonelier than Ever? Romania's Forgotten Seniors. În Fox, B. (ed.), *Emotions and Loneliness in a Networked Society* (pp. 179-200). London: Palgrave Macmillan.

Marinescu, V., Rodat, S. (2018). Romanian and German Seniors in Quest of Online Health-Related Information: An Exploratory Comparative Study. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 20(1), 43, 25-45.

Matei, E., Saghin, D., Dumitrache, L., Nae, M. (2018). Multidimensional Approach on Sustainability of Ageing in Romanian Residential Care Centres for Elders. *Sustainability*, 10(9), 3336, 1-16.

Ministerul Educației (2021). *Consultare publică document CE: Cartea verde privind îmbătrânirea populației*. https://edu.ro/consultare-publică-document-ce-cartea-verde-privind-îmbătrânirea-populației (accesat 10 iunie 2021).

Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Direcția Politici Servicii Sociale (2021). *Cămine pentru persoane vârstnice licențiate la 15.02.2021.* https://mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/15022021_Camine_persoane_varstnice.pdf (accesat 19 iunie 2021).

Mitran, L. (2015). *ONG-uri: Peste 20% din vârstnicii din România au nevoie de îngrijire la domiciliu, 0,23% beneficiază*. Mediafax. https://www.mediafax.ro/social/ong-uri-peste-20-din-varstnicii-din-romania-au-nevoie-de-ingrijire-la-domiciliu-0-23-beneficiaza-14466730 (accesat 6 iunie 2021).

Negoescu, S. (2020). *Vârsta a patra: perioada celor mai în vârstă dintre vârstnici*. Consiliul Național al Persoanelor Vârstnice. http://cnpv.ro/wp-content/uploads/2020/07/Varsta-a-patra-perioada-celor-mai-in-varsta-dintre-varstnici-MP.pdf (accesat 15 iunie 2021).

Nimrod, G. (2017). Selective Motion: Media Displacement among Older Internet Users. *Information, Communication & Society*, 22(9), 1269-1280.

Nimrod, G., Ivan, L. (2019). The Dual Roles Technology Plays in Leisure: Insights from a Study of Grandmothers. *Leisure Sciences. An Interdisciplinary Journal*, 1-18.

Onose, D.A., Iojă, I.C., Niță, M.R., Vânău, G.O., Popa, A.M. (2020). Too Old for Recreation? How Friendly Are Urban Parks for Elderly People? *Sustainability*, 12(3), 790, 1-14.

Pain, R.H. (2002). 'Old Age' and Ageism in Urban Research: The Case of Fear of Crime. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(1), 117-128.

Pani-Harreman, K.E., Bours, G.J.J.W., Zander, I., Kempen, G.I.J.M., van Duren, J.M.A. (2021). Definitions, Key Themes and Aspects of 'Ageing in Place': A Scoping Review. *Ageing & Society*, 41(9), 2026-2059.

Pantea, M.-C. (2012). Grandmothers as Main Caregivers in the Context of Parental Migration. *European Journal of Social Work*, 15(1), 63-80.

Parlamentul României (2000). *Legea nr.16/2000 privind înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Național al Persoanelor Vârstnice.* http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/21307 (accesat 1 iulie 2021).

Parlamentul României (2010). *Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice*. https://lege5.ro/Gratuit/geztsmrxgu/legea-nr-263-2010-privind-sistemul-unitar-de-pensii-publice (accesat în 28.06.2021).

Păunescu, C., Blid, L. (2017). Seniorpreneur as a Career Option for Smart Active Ageing. A Study on Romania. În Dima, A.M., Vargas, V. (eds.), *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 11(1), 826-833.

Plöthner, M., Schmidt, K., de Jong, L., Zeidler, J., Damm, K. (2019). Needs and Preferences of Informal Caregivers Regarding Outpatient Care for the Elderly: A Systematic Literature Review. *BMC Geriatrics*, 19(82), 1-22.

Pontrelli, G., Cimini, G., Roversi, M., Gabrielli, A., Salina, G., Bernardi, S., Rocchi, F., Simonetti, A., Giaquinto, C., Rossi, P., Labini, F.S. (2021). Prioritizing the First Doses of SARS-CoV-2 Vaccine to Save the Elderly: The Case Study of Italy. *Frontiers in Public Health*, 9, 684760, 1-6.

Potter, R., Conway, D., Evans, R., Evans, S.L. (2012). *Key Concepts in Development Geography*. London: SAGE Publications Ltd.

Powell, J.L. (2010). The Power of Global Aging. *Ageing International*, 35(1), 1-14.

Precupetu, I., Aartsen, M., Vasile, M. (2019). Social Exclusion and Mental Wellbeing in Older Romanians. *Social Inclusion*, 7(3), 4-16.

Preda, M., Grigoraș, V. (2011). The Public Pension System in Romania: Myths and Facts. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 32 E, 235-251.

Pro Vobis - Centrul Național de Resurse pentru Voluntariat (2021). *RAMAI ACTIV! FII VOLUNTAR!* https://www.provobis.ro/ramai-activ-fii-voluntar/ (accesat 12 iunie 2021).

Quattrociocchi, L., Tibaldi, M., Marsili, M., Fenga, L., Caputi, M. (2021). Active Ageing and Living Condition of Older Persons Across Italian Regions. *Journal of Population Ageing*, 14(1), 91–136.

Rada, C. (2020). Violence, Communication, and Satisfaction among Middle-Aged adults and Older People from Romania. *Humanities & Social Sciences Communications*, 7, 109, 1-12.

Ravensbergen, L., Newbold, B. (2020). "I Wouldn't Want to Get on the Bus": Older Adult Public Transit Use and Challenges during the COVID-19 Pandemic. *Findings*, 1-5. DOI: https://doi.org/10.32866/001c.18202

SCImago (f.a.). *SJR – SCImago Journal & Country Rank [Portal]*. https://www.scimagojr.com (accesat 13 iulie 2021).

Shrum, W. (2001). Science and Development. În Smelser, N.J., Baltes, P.B. (eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (pp. 13607-13610). Amsterdam: Elsevier Ltd.

Sitar-Taut, A.-V., Sitar-Taut, D.-A., Cramariuc, O., Negrean, V., Sampelean, D., Rusu, L., Orasan, O., Fodor, A., Dogaru, G., Cozma, A. (2018). Smart Homes for Older People Involved in Rehabilitation Activities – Reality or Dream, Acceptance or Rejection? *Balneo Research Journal*, 9(3), 291-298.

Society for International Development (2021). *What is Development?* https://sid-israel.org/en/what-is-development/ (accesat 13 iulie 2021).

Stober, E.O. (2015). Aging Population - A Cloud on Romania's Economic Future. *Management Research and Practice*, 7(4), 32-42.

Taloș, A.-M., Lequex-Dincă, A.-I., Preda, M., Surugiu, C., Mareci, A., Vijulie, I. (2021). Silver Tourism and Recreational Activities as Possible Factors to Support Active Ageing and the Resilience of the Tourism Sector. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, Special Issue 8, 29-48.

Tudosie, T. (2019). *Tehnologia 5G este în plină și, deși este disponibilă doar în câteva locuri momentan, urmează să devină o opțiune standard*. PLAYTECH. https://playtech.ro/2019/cinci-frici-despre-5g-care-iti-arata-ca-unii-nu-vad-decat-apocalipsa/ (accesat 12 iunie 2021).

Ungureanu, M.-I., Brînzac, M.G., Forray, A., Paina, L., Avram, L., Crișan, D.A., Donca, V. (2020). The Geriatric Workforce in Romania: The Need to Improve Data and Management. *European Journal of Public Health*, 30(4), 28-31.

United Nations (2017*). World Population Prospects. The 2017 Revision. Key Findings and Advance Tables*. Working Paper No. ESA/P/WP/248.

United Nations (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights*. https://www.un.org/development/desa/publications/world-population-prospects-2019-highlights.html (accesat 29 iulie 2021).

Unteanu, C. (2018). *Combinația mortală pentru supraviețuirea României: declin demografic – migrațiune – îmbătrânirea populației*. Adevărul. https://adevarul.ro/news/societate/combinatia-mortala-supravietuirea-romaniei-declin-demografic-migratie-imbatranirea-populatiei-1_5a9116f6df52022f75ea7444/index.html (accesat 7 iunie 2021).

Van Dijk, H., Cramm, J., Van Exel, J., Nieboer, A. (2015). The Ideal Neighbourhood for Ageing in Place as Perceived by Frail and Non-Frail Community-Dwelling Older People. *Ageing and Society*, 35(8), 1771-1795.

Vasunilashorn, S., Steinman, B.A., Liebig, P.S., Pynoos, J. (2012). Aging in Place: Evolution of a Research Topic Whose Time Has Come. *Journal of Ageing Research*, 120952, 1-6.

Walker, A. (2015). Active Ageing: Realising Its Potential. *Australasian Journal on Ageing*, 34(1), 2-8.

Walsh, K., Scharf, T., Van Regenmortel, S., Wanka, A. (2021). The Intersection of Ageing and Social Exclusion. În Walsh, K., Scharf, T., Van Regenmortel, S., Wanka, A. (eds.), Social Exclusion in Later Life. *International Perspectives on Ageing*, 28 (pp. 3-21). Cham: Springer.

WeActiveVol (2016). *Bune practici în domeniul voluntariatului la persoane de peste 50 de ani*. https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/7d93bd12-9575-436a-ad47-7bc61a497584/Brochure_final_RO.pdf (accesat 25 iunie 2021).

Worthington, H., Simmonds, P., Farla, K., Varnai, P. (2018). *The Silver Economy*. European Commission, Directorate-General of Communications Networks, Content & Technology. DOI: 10.2759/685036

Capitolul 4. Sănătate, dizabilități și dezvoltare în România

Remus-Adrian CARANFIL[1], Adrian-Daniel MUNTEAN[2]

1. Introducere

Sănătatea a fost de-a lungul timpului una dintre preocupările centrale ale politicilor de dezvoltare, multe dintre Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului (Millennium Development Goals) cu privire la sănătate vizând

> „combaterea foametei și a subalimentației, mortalitatea infantilă și maternă, precum și combaterea răspândirii HIV, a malariei și a altor boli infecțioase" (Potter et al., 2012, p. 180).

În ciuda poziției centrale a sănătății în cadrul politicilor de dezvoltare, adesea, accesul la asistență medicală pentru persoanele cu venituri reduse, în special femei și copii din zonele rurale îndepărtate, este restricționat (Potter et al., 2012, p. 180). *Scopul* acestui capitol este de a surprinde rolul sănătății și importanța sa în societatea românească, precum și viziunea la nivel național asupra dizabilității, ca sursă a inegalităților și ca factor cheie al unei societăți incluzive.

Pentru atingerea scopului a fost necesară stabilirea a trei *obiective: (1)* identificarea interesului cercetătorilor români cu privire

[1] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, remus.adrian10@gmail.com

[2] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, nr. 5-7, Str. Clinicilor, Cluj-Napoca, 400006, adriand.muntean@gmail.com

la acest subiect, *(2)* identificarea perspectivei statului/autorităților statului român cu privire la acest subiect, *(3)* identificarea perspectivei societății civile asupra sănătății, dizabilității și a incluziunii sociale în România. Premisele de la care s-a pornit în realizarea acestui studiu sunt: (a) articolele științifice vor trata mai mult valența medicală și mai puțin cea de dezvoltare și incluziune socială, (b) legislația din domeniul sănătății și cea care vizează persoanele cu dizabilități este deficitară, (c) societatea civilă, prin reprezentanții ei, are un rol important cu privire la acest subiect.

În abordarea acestei problematici au fost urmărite aspecte precum drepturile și nevoile persoanelor cu dizabilități, excluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din cauza lipsei infrastructurii adecvate (în special a celei de acces), a discriminării pe piața muncii sau a lipsurilor din sistemul medical dedicat persoanelor care suferă de diverse boli. În afară de aspectele menționate anterior, au fost urmărite și modalitățile specifice pentru o cât mai bună incluziune socială, de care persoanele cu dizabilități să beneficieze, indiferent că acestea au o dizabilitate fizică sau mentală. Studiul nu este exhaustiv, ci are un caracter exploratoriu.

Agențiile responsabile pentru dezvoltare (Organizația Națiunilor Unite, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional) au realizat în ultimele decenii că drepturile și nevoile persoanelor cu dizabilități trebuie incluse în strategiile de reducere a sărăciei, deoarece acești doi indicatori, sărăcia și handicapul, sunt corelați. În vederea unei dezvoltări adecvate, este nevoie ca infrastructura sanitară să fie concepută astfel încât să nu excludă persoanele cu dizabilități, iar aceasta să fie în primul rând axată pe prevenție și, în secundar, pe tratarea bolilor.

Având în vedere aspectele menționate, este evident că sănătatea și bunăstarea persoanelor cu dizabilități este strâns legată de reducerea inegalităților economice, socio-culturale și politice de care aceste persoane suferă frecvent.

2. Fundamentare teoretică

Înainte de a aborda această problematică la nivelul României, a fost necesară în primul rând definirea termenilor de „dizabilitate” și „handicap”, pentru a surprinde asemănările dintre aceștia întrucât cei doi termeni sunt adesea folosiți pe scară largă ca având aceeași semnificație. Termenul de „handicap” a fost definit din două perspective, precum și termenul de „dizabilitate” care a fost definit din perspectiva Comisiei Europene și din perspectiva legislației în vigoare la nivel național. Nu în ultimul rând, a fost urmărită viziunea CIF (Clasificarea Internațională a Funcționării, dizabilității și sănătății), care oferă o perspectivă generală asupra subiectului.

Termenul de „handicap” reprezintă:

> „limitarea funcțională în ceea ce privește o anumită activitate, iar acesta se referă la un dezavantaj în îndeplinirea unui rol față de anumite persoane. Adesea, handicapul se referă la o problemă cu o structură sau un organ al corpului” (EMORY University School of Medicine, 2018).

O altă definiție a acestui termen este cea elaborată de Centrul de Control și Combatere a Bolilor, din cadrul Departamentului de Sănătate și Servicii Publice al Statelor Unite [Centers for Disease Control and Prevention/U.S. Department of Health and Human Services], care afirmă că:

> „un handicap este o afecțiune a corpului sau a minții care face mai dificilă pentru persoana care suferă de acea afecțiune să desfășoare anumite activități (limitarea activităților) și să interacționeze cu persoanele din jur (restricții de participare)” (Centers for Disease Control and Prevention, 2020).

În ceea ce privește termenul „dizabilitate”, Articolul 1 din Convenția Drepturilor pentru Persoanele cu Dizabilități (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities [UNCRPD]) organizată de Națiunile Unite în 2006, prevede că:

> „persoanele cu dizabilități includ pe cei care au tulburări fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale pe termen lung, care pot

> crea bariere și care pot împiedica participarea deplină și efectivă a acestor persoane în societate la egalitate cu alte persoane" (Organizația Națiunilor Unite, 2006).

La nivel național, definirea termenului de „dizabilitate" se face în baza *Legii 519/2002 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 102/1999, privind protecția specială și încadrarea în muncă a persoanelor cu handicap*:

> „Persoanele cu handicap, în înțelesul prezentei ordonanțe de urgență, sunt acele persoane cărora mediul social, neadaptat deficiențelor lor fizice, senzoriale, psihice, mentale, le împiedică total sau le limitează accesul cu șanse egale la viața socială, potrivit vârstei, sexului, factorilor materiali, sociali și culturali proprii, necesitând măsuri de protecție specială în sprijinul integrării lor sociale și profesionale" (Parlamentul României, 2002, Legea 519/2002, articolul 1, alineatul 1).

CIF (Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității și Sănătății) reprezintă o clasificare, întâlnită atât la nivel european cât și la nivel mondial, care oferă o perspectivă asupra funcționalității sau dizabilității unui individ (Organizația Mondială a Sănătății, 2001, p. 21). Importanța clasificării derivă din obiectivul principal al CIF (Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității și Sănătății) și anume:

> „de a oferi un limbaj standardizat și unitar, precum și un cadru general de descriere a stării de sănătate și a celorlalte stări asociate stării de sănătate" (Organizația Mondială a Sănătății, 2001, p. 3).

Întrucât nu există diferențe semnificative între termenii „dizabilitate" și „handicap", există o tendință de renunțare la termenul „handicap" atât în documente oficiale, în terminologia de specialitate, cât și în limbajul comun. Această tendință de renunțare la termenul „handicap" vine în special datorită utilizării acestuia în paralel cu termenul „dizabilitate".

3. Metodologie

Analiza acestui subiect s-a bazat în mare parte pe consultarea unor lucrări bibliografice care abordează tematica sănătății și a dizabilității atât la nivel general, cât și la nivel particular, în a doua categorie fiind lucrări bibliografice care abordează studii de caz din România. Analiza lucrărilor bibliografice a fost necesară pentru atingerea primului obiectiv al studiului (surprinderea interesului cercetătorilor români cu privire la acest subiect), dar și pentru documentarea cu privire la această temă.

În afară de studiul lucrărilor bibliografice relevante pentru acest subiect, a fost necesară și consultarea legislației cu privire la statutul persoanelor cu dizabilități, pentru atingerea celui de-al doilea obiectiv al studiului (surprinderea perspectivei statului/autorităților statului român cu privire la acest subiect). Consultarea legislației s-a realizat la nivel european și național, pentru a surprinde asemănările și deosebirile dintre cele două abordări. Identificarea legislației care vizează persoanele cu handicap s-a realizat din surse precum Baciu și Lazăr (2017) și site-ul oficial a Agenției Naționale pentru Persoanele cu Dizabilități (ANPD).

Pentru consultarea unor resurse bibliografice relevante pentru acest subiect, au fost folosite motorul de căutare Google Scholar și baza de date Web of Science. Între motorul de căutare și baza de date, au existat diferențe privind numărul total de lucrări bibliografice, dar și privind numărul de lucrări bibliografice relevante pentru acest studiu.

În primul rând, a fost folosit motorul de căutare Google Scholar, în vederea căutării fiind utilizați termenii „health”, „disability” și „Romania”, acești termeni fiind într-un final utilizați sub forma „health disability in Romania”. În urma utilizării acestor termeni, au rezultat aproximativ 45.600 de rezultate, însă nu toate rezultatele s-au dovedit relevante pentru acest studiu, întrucât o foarte mare proporție nu se axau exclusiv pe studii de caz pentru România, ci acestea erau studii de caz realizate pe un teritoriu mai vast, care includea și România, pentru acestea fiind folosită o bază de

date (anume Web of Science, pentru perspectiva academică). Din cele 45.600 de rezultate, au fost accesate 50 dintre acestea, care se bazau exclusiv pe studii de caz pentru România însă, în urma unei analize amănunțite a acestora, doar șapte rezultate s-au dovedit a fi relevante pentru cercetare. Celelalte 43 de rezultate se bazau pe studii amănunțite cu privire la diferite boli cronice, respectiv modalități de combatere medicală sau prevenire a acestora, aspecte care nu fac obiectul acestui studiu.

În al doilea rând, s-au realizat două căutări în baza de date Web of Science, pentru îndeplinirea primului obiectiv al studiului (identificarea interesului cercetătorilor români cu privire la acest subiect). Prima căutare s-a realizat după cuvintele cheie „Health" și „Romania", afișându-se 3.042 rezultate. Selectând, 87 au fost considerate corespunzătoare temei și, în același timp, au studiat aspecte din cadrul României (și alte teritorii, inclusiv România).

A doua căutare s-a realizat după cuvintele cheie „Disability" și „România", afișându-se 187 rezultate. Selectând, 42 au fost considerate corespunzătoare temei și, în același timp, au studiat aspecte din cadrul României (și alte teritorii, inclusiv România). Algoritmul a afișat și rezultate neconforme, precum unele care: nu tratau despre România; tratau despre România dar fie aveau un focus strict medical, fie de altă natură, irelevantă pentru studiu; cuvintele cheie erau folosite în alt context, sănătatea și dizabilitatea fiind doar indicatori statistici, ori erau menționate fugitiv.

Textele identificate au fost reprezentate de articole din reviste sau participări la conferințe. Ele acoperă o paletă largă din cadrul tematicii sănătății și dezvoltării, ca lungime, de la texte mai condensate (Borca, 2010; Nadolu, 2020; Ștefănescu, 2016;) la analize detaliate (Berbecar et al., 2020; Druică et al., 2019; Saghin, Lucheș, Marici, 2016). Ele se axează fie pe o temă mai în detaliu (Bunt et al., 2020; Dumitrache et al., 2020; Mihalache, Apetroi, Tomaziu-Todosia, 2019), fie oferă atenție mai multor subiecte (Gorghiu et al., 2018; Sergentanis et al., 2021; Tomaziu-Todosia, 2019).

Textele au variat de la studii de caz cu metodologii specifice, la texte care tratau aspecte mai teoretice. Multe texte au fost scrise de autori români, altele au fost colaborări dintre autori autohtoni și externi (Baiocco et al., 2021; Crăciun, Todorova, Băban, 2018; Valdebenito et al., 2020) sau texte exclusiv externe (Collins, Coughlan, 2016; Kühlbrandt, 2019; Sørensen, 2020). O serie de texte al căror focus nu era exclusiv pe România (Antipova et al., 2021; Mészner et al., 2019; Tambor et al., 2013) au fost relevante prin compararea dintre intern și internațional.

Pentru a identifica perspectiva societății civile asupra acestui subiect, aspect care corelează cu cel de-al treilea obiectiv al studiului (identificarea perspectivei civile asupra sănătății, dizabilității și a incluziunii sociale în România), au fost folosite cuvinte cheie precum „sănătate", „handicap" și „România". Au fost folosite cuvintele cheie sub forma „sănătatea în România" sau „handicapul în România" pe platforma de căutare Google, pentru a identifica bloguri informale ale persoanelor de rând. În urma analizei rezultatelor, doar unul dintre acestea a corespuns cu perspectiva societății asupra acestui subiect, alta decât cea a ONG-urilor. ONG-urile care prestează servicii sociale pentru persoanele cu dizabilități au fost identificate în urma consultării unei lucrări bibliografice (Baciu, Lazăr, 2017, p. 17), iar activitatea acestora a fost preluată de pe site-urile oficiale.

4. Rezultate și discuții

În 2015, Organizația Națiunilor Unite a adoptat *Sustainable Development Goals - SDGs* (Obiective de Dezvoltare Durabilă – ODD), care prezintă 17 obiective pe care omenirea trebuie să se străduiască să le îndeplinească până în 2030 (United Nations Development Programme, 2021). Aceste obiective succed vechile obiective numite *Millenium Development Goals – MDGs*.

Între aceste 17 obiective, obiectivul 3, denumit *Good Health and Well-Being* (Sănătate și bunăstare), abordează diferite direcții ale dezvoltării (United Nations, 2021): sănătatea maternă, mortalitatea

infantilă, vaccinări, diferite boli și sistemul medical. În România, *Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030* are un conținut similar pentru obiectivul al treilea. În volumul *Strategizing National Health in the 21st Century: A Handbook*, sub egida Organizației Mondiale a Sănătății, este subliniată importanța politicilor de dezvoltare în crearea unui sistem medical funcțional, care să facă față provocărilor de sănătate ale secolului al XXI-lea (Schmets, Rajan, Kadandale, 2016).

La nivelul anului 2020, conform celor mai recente date, numărul total al persoanelor cu dizabilități din România, atât neinstituționalizate, cât și instituționalizate (plasate în centre specializate pentru nevoile lor) era de 854.965 (Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități, 2020). Conform Institutului Național de Statistică, cele mai recente date cu privire la populația cu domiciliul în România din anul 2020 arată că, la nivel național, populația este de 22.142.153 de persoane (Institutul Național de Statistică, 2021). Dacă raportăm numărul persoanelor cu dizabilități la populația totală a României, rezultă un procent de 3,86% din populația totală a țării ca având o dizabilitate, indiferent că aceasta este fizică sau mentală.

Acest procent de 3,86% nu reprezintă în totalitate realitatea, întrucât procentul a fost obținut folosind datele oficiale de actualitate. În primul rând, numărul total al persoanelor cu dizabilități poate fi mult mai mare decât cel din datele oficiale, întrucât foarte multe persoane cu dizabilități nu se declară ca având vreo dizabilitate, datorită percepției pe care populația o are despre persoanele cu dizabilități, aceștia fiind considerați „victime care au nevoie de ajutor financiar, fiind dependenți de alte persoane, la fel cum au nevoie și cerșetorii" (Dinu, 2014, p. 10).

În al doilea rând, populația totală la nivelul anului 2020 nu reprezintă numărul total al persoanelor care trăiesc în România, ci indică numărul total al persoanelor care au domiciliul în România (care este posibil să nu aibă reședința permanentă în România). Conform celor mai recente date, peste 5,6 milioane de români trăiesc

în diaspora (Radio Europa Liberă, 2019), numărul total al persoanelor care au reședința permanentă în România coborând astfel la 16,5 milioane. Punând în balanță cele două aspecte menționate anterior, procentul persoanelor cu dizabilități din România se situează în jurul valorii de 10% (Băbăiță, 2012, p. 481).

În cele mai multe situații, persoanele cu dizabilități preferă să nu declare că suferă de o dizabilitate de teama de a nu fi judecați de societate. Această frică se datorează în mare parte trecutului pe care România l-a avut, între anii 1945 și 1989, sub un regim totalitar. În acea perioadă, toate persoanele cu dizabilități erau instituționalizate în condiții greu de suportat și expuse la tratamente care le puneau în pericol sănătatea (Dinu, 2014, p. 4). Din cauza condițiilor grele, precum insalubritatea sau absenţa unor servicii sociale de bază ca educație sau tratament, peste 100.000 de copii instituționalizați sufereau de dizabilități în urma expunerii la un astfel de mediu (Dinu, 2014, p. 4).

4.1. Analiza literaturii de specialitate

Literatura științifică analizată urmează îndeaproape discursul internațional și demonstrează că subiectul sănătății și dizabilității în raport cu dezvoltarea este unul de interes major. Subiectele analizate au fost extrem de diverse și le-au inclus pe majoritatea celor abordate și în context internațional. Autorii au tratat despre aspecte teoretice, legislative (instituții, politici, drepturi), economice (integrarea pe piața muncii, costuri de spitalizare), educaționale (incluziune, competențe) și medicale (cancer, HIV, tuberculoză).

4.1.1. Cercetări despre aspecte teoretice, istorice, legislație, starea sistemului medical și aspecte ale societății

Aceste texte abordează teme mai largi ale sănătății și dezvoltării, de la concepte teoretice la analize detaliate ale sistemului medical

românesc (privat și public), precum și aspecte ce țin de populație sau diferite categorii de pacienți.

Utilizând argumente teoretice și practice, Tomaziu-Todosia (2019) evidențiază importanța politicilor sanitare pentru îmbunătățirea sănătății populației și a echității sociale în sănătate. Într-un alt articol, este abordat conceptul de „sănătate în toate politicile” (Health in All Policies – HiAP) și perspectivele implementării sale în România (Tomaziu-Todosia, 2020).

Analizând în paralel statistici ale Ucrainei, Poloniei, României și Lituaniei, Antipova et al. (2021) constată că în perioada 2010-2019 aceste „state caracterizate prin ajutor social” (welfare states) au derulat o modernizare semnificativă, reflectată inclusiv în îmbunătățirea sectorului medical și a standardelor sociale.

Popa et al. (2016) identifică punctele tari și slabe ale serviciilor sanitare din România pentru ca apoi să formuleze propuneri și recomandări. Fanea-Ivanovici et al. (2020) explorează interacțiunea dintre sectorul medical public și cel privat românesc, iar Mărcuță et al. (2018) analizează relația dintre dezvoltarea durabilă și sănătatea publică în România. Dumitrache et al. (2020) analizează spațial accesibilitatea geografică la spitalele publice.

În legătură cu sistemul medical s-a mai scris și despre: inabilitatea de a plăti pentru serviciile medicale și nevoia unor politici de creștere a accesibilității la servicii medicale în șase țări europene (Tambor et al., 2013); percepția populației asupra calității sistemului medical românesc între 1990 și 2010 (Ștefănescu, 2016); dinamica sănătății în raport cu calitatea vieții în zece țări europene (Kilimova, Lysikova, 2019); echitatea în finanțarea sistemului medical românesc (Mihalache, Apetroi, Tomaziu-Todosia, 2019); satisfacția pacienților români cu privire la calitatea serviciilor medicale publice (Druică et al., 2019); relația dintre sănătate și calitatea vieții în medii rurale românești (Berbecar et al., 2020).

Studiind sistemul medical din țările central și est europene, Ćwiklicki et al. (2020) argumentează că implicarea autorităților și a

managerilor în dezvoltarea unor programe și legi pentru e-sănătate (e-health) va facilita răspândirea acestor servicii. Costea-Marcu și Militaru (2019) au aplicat un chestionar pentru a determina dacă potențialii pacienți sunt deschiși față de dispozitivele tip Internet of Things (IoT).

Studiind un eșantion de studenți din România, Năsui et al. (2021) subliniază importanța unor campanii sanitare care să promoveze un stil de viață sănătos și echilibrat. În urma aplicării unui chestionar, Gorghiu et al. (2018) identifică concepte ale educației alimentare care ar trebui introduse în învățământul preuniversitar. Baiocco et al. (2021) analizează nevoia de a introduce strategii de informare a personalului medical din șapte țări europene despre nevoile medicale specifice comunității LGBT+.

Nadolu (2020) studiază practicarea activităților fizice (în Timișoara) și atitudinea față de activitățile fizice, iar Buhaș, Săveanu și Bacter (2020) fac un studiu similar pentru Oradea. Stănescu et al. (2020) detaliază proiecte sportive românești cu rol de inovare socială.

Alte studii au avut ca subiect: nașterile în timpul adolescenței în România (Dimitriu et al., 2018), provocările medicale ale minorității rome (Kühlbrandt, 2019; Tombat, van Dijk, 2020; Lee et al., 2014), discutarea temei sexualității în familie (Faludi, Rada, 2019), politici pentru ajutarea persoanelor fără adăpost în patru state membre UE (Trummer et al., 2020), violența ca problemă socială și medicală (Rada, 2020; Valdebenito et al., 2020), emigrarea medicilor în altă țară (Saghin, Lucheș, Marici, 2016), povara indusă de afecțiunile mentale (Iovu, Breaz, 2019).

4.1.2. Cercetări despre boli și infecții (inclusiv criza COVID-19)

Aceste texte se focusează în principal asupra studiului detaliat al diferitelor boli și infecții majore care au un impact asupra sistemului medical. Am analizat aici și cea mai recentă infecție cauzată de SARS-CoV-2.

Popa și Popa (2019) studiază documente oficiale pentru a determina dispozițiile care influențează și condiționează munca celor care au învins cancerul, și propun recomandări. Un studiu similar, dar abordând perspectiva angajatorului, a fost elaborat de Popa et al. (2019). Într-un studiu despre alfabetizarea în sănătate (health literacy) în raport cu cancerul la nivelul Uniunii Europene, pentru România nu s-a identificat un plan național de control al cancerului (Sørensen, 2020). Crăciun, Todorova și Băban (2018) examinează cauzele ratelor scăzute de depistare a cancerului cervical în România și Bulgaria. Todor et al. (2021) studiază cauzele dificultății prevenirii cancerului cervical în România.

Analizând zece țări est-europene prin prisma accesului la facilități medicale pentru cancerul la sân, precum și a mecanismelor și facilităților existente, Dimitrova et al. (2020) surprind și situația din România. Furtunescu et al. (2021) consideră cancerul la sân o problemă majoră pentru România, analizând statisticile de după aderarea la UE. Discutând cu romi europeni (unii originari din România), Condon et al. (2021) au încercat să surprindă perspectiva lor cu privire la prevenția și depistarea cancerului.

Ciutan et al. (2016) subliniază nevoia creșterii accesibilității populației la serviciile medicale și a creșterii personalului medical, pentru a se putea preveni o serie de condiții medicale ce necesită internare, dar care ar putea fi evitate (avoidable hospital conditions). Le Roux (2017) discută despre implicarea actorilor religioși în educarea cu privire la HIV în țări cu prevalență scăzută (Rusia, Armenia și România). Chestionând un eșantion de homosexuali, bisexuali, și alți bărbați care întrețin relații sexuale cu bărbați (GBMSM), din șase țări europene, inclusiv România, Maté et al. (2020) propun o metodă de testare personală pentru HIV. Manolescu et al. (2019) atrag atenția asupra pericolului indus de sifilis asupra femeilor însărcinate din România și a nou-născuților acestora.

Golli et al. (2019) analizează numărul de cazuri de tuberculoză și diferiți indicatori, demonstrând că România a făcut progrese importante în tratamentul și prevenirea infecției, dar aceasta

continuă să fie o problemă importantă de sănătate. Sima et al. (2021) arată nevoia implementării unor strategii de sănătate pentru prevenirea și îngrijirea persoanelor cu diabet și picioare diabetice.

Vladescu, Ciutan și Sfetcu (2020) analizează numărul de spitalizări din cauza astmului și fac recomandări cu privire la implementarea unor politici specifice. Roșca et al. (2021) realizează o analiză sistematică a bolii Parkinson în România, iar Mészner et al. (2019) prezintă o analiză sistematică a varicelei în mai multe țări central și est europene, printre care și România. Având ca studiu de caz șapte țări europene, inclusiv România, Sergentanis et al. (2021) au aplicat chestionare liceenilor pentru a investiga cyberbulling-ul asupra tinerilor supraponderali și obezi.

Dascălu et al. (2021) discută despre strategia de vaccinare împotriva SARS-CoV-2 în România. Lucheș, Saghin și Lupchian (2021) radiografiază prima epidemie de coronavirus din județul Suceava și surprind percepția populației cu privire la criza sanitară (Matei et al., 2021). Gheorghe et al. (2021) au investigat cunoștințele cu privire la COVID-19 ale unui eșantion de pacienți cu cancer și sugerează implementarea unor programe educaționale pentru acești pacienți.

Au fost realizate studii cu privire la impactul COVID-19 asupra: sistemului medical și presiunile asupra fondurilor bugetare ca urmare a necesității modernizării sale (Onofrei et al., 2021); serviciilor dentare, printr-un studiu de caz al unei clinici stomatologice din Cluj-Napoca în timpul închiderii din aprilie 2020 (Petrescu et al., 2020); operațiilor ortopedice în trei centre românești (Vermeșan et al., 2021); procesului educațional (Dulamă, Ilovan, 2020; Dulamă et al., 2022; Ilovan, 2020; Ilovan et al., 2022; Radu et al., 2020; Răcăşan et al., 2022); pieței muncii din România (Rădulescu et al., 2021).

4.1.3. Cercetări despre dizabilități

Cele mai multe texte s-au axat pe componenta educațională, prin subiecte precum asigurarea incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități. Însă, capitolul dizabilităților este abordat și prin prisma

pieței muncii, a cadrului legislativ, a portretizării media și a dificultăților pe care persoanele cu dizabilități le au în societate.

Una dintre publicațiile care conține texte importante pentru studiul dizabilităților din România este Revista de Asistență Socială, editată de Facultatea de Sociologie și Asistență Socială din cadrul Universității din București. Înființată în 2002 și cu o frecvență a numerelor de patru ori pe an, în cadrul revistei sunt publicate cercetări despre cadrul legislativ, asistența, protecția, incluziunea socială, educația specială și calitatea vieții persoanelor cu dizabilități (Revista de Asistență Socială, f.a.).

Borca (2010) descrie cadrul legal pentru includerea în școli a copiilor cu nevoi speciale (special education needs – SEN). Gherguț (2011) analizează obstacolele și provocările educației incluzive în România, studiind istoricul și legislația aferentă, iar Vrășmaș (2014) investighează literatura de specialitate pentru a putea creiona un curriculum școlar incluziv.

Isăilă și Nicolau (2010) tratează despre învățarea digitală asistată pentru persoanele cu dizabilități în România, oferind o perspectivă generală. Blândul și Bradea (2016) discută despre percepția profesorilor bihoreni cu privire la rolul instrumentelor TIC în instruirea elevilor cu nevoi speciale, prin aplicarea unui chestionar.

Aplicând un chestionar părinților cu copii cu dizabilități, precum și fără dizabilități, Gliga și Popa (2010) ajung la concluzia că mare parte din părinți sunt în favoarea educației incluzive. Gherguț (2014) studiază influența părinților și a școlii în decizia vocațională a tinerilor cu nevoi speciale. Blândul și Bradea (2017) au identificat diferitele tipuri de competențe ale profesorilor pentru elevii cu nevoi speciale din județul Bihor, prin aplicarea unui chestionar.

Printr-un chestionar adresat profesorilor din România, Gherguț (2010) a urmărit să afle percepția acestora față de educația incluzivă. Un studiu similar este realizat de Foloștină, Duță și Prăvălici (2014), respectiv Costea-Bărluțiu și Rusu (2015), cei din urmă pentru mediul universitar. Utilizând mai multe metode, Mărgăritoiu, Eftimie

și Enache (2011) identifică nevoile unui eșantion de adolescenți cu dizabilități din România, pentru a putea să contureze eventuale cariere profesionale.

Studiind cazul Bulgariei, României, Croației și Macedoniei de Nord, Phillips (2012) urmărește felul în care politicile Uniunii Europene au adus reforme în cadrul drepturilor persoanelor cu dizabilități. Hanyecz-Debelka și Szanto (2016) studiază cadrul legal din jurul incluziunii și protecției copiilor cu dizabilități și propun ca studiu de caz situația unei fetițe din județul Bihor.

Prin prisma a 11 interviuri semi-structurate, Pașcalău-Vrabete și Băban (2018) investighează cum percep persoanele cu dizabilități contextul în care trăiesc (cum reacționează societatea la dizabilitatea lor). Bratu, Verza și Foloștină (2012) demonstrează că persoanele cu dizabilități mentale ar beneficia mai mult de pe urma îngrijirii în centre mai mici, decât în instituțiile mari actuale. Bunt et al. (2020) analizează legile anti-discriminare pentru persoanele cu autism din țările UE.

Bungău et al. (2019) fac o analiză a pieței muncii din România, prin prisma angajării persoanelor cu dizabilități (people with disabilities – PD), afirmând că dizabilitatea este în primul rând o condiție socială și semnalează nevoia schimbării mentalității cu privire la dizabilități. Printr-un chestionar trimis instituțiilor publice, Junjan et al. (2011) au încercat să afle informații despre persoanele cu dizabilități angajate în cadrul lor și dacă legislația pentru aceste persoane este implementată la locul de muncă.

Baciu și Lazăr (2017) investighează accesul la piața muncii al românilor cu dizabilități, prin intervievarea unui eșantion de persoane cu dizabilități. Dănăcică și Cîrnu (2014) analizează duratele de șomaj înregistrat ale persoanelor cu dizabilități, pe piața muncii din România, iar Vrășmaș și Vrășmaș (2012) abordează problema tranziției tinerilor cu dizabilități de la statutul de elev/student la cel de angajat.

Alte texte abordează: experiențele persoanelor cu dizabilități pe baza unor bloguri personale și forumuri din România (Pașcalău-Vrabete, Crăciun, Băban, 2020); dificultățile îngrijirii părinților cu dizabilități în cinci țări europene (Wolf, Raissian, Grundy, 2015); portretizarea media a dizabilității din perspectivă românească (Ciot, Van Hove, 2010); stabilirea diagnosticului de „copil cu dizabilități" în viziunea mamelor acestor copii din România (Collins, Coughlan, 2016), turismul adaptat pentru persoanele cu dizabilități (Băbăiță, 2012), reforme în sistemul medical pentru persoanele cu dizabilități mentale (Friedman, 2006) și drepturile copiilor (și a persoanelor în general) cu dizabilități în România post-decembristă (Dinu, 2014).

4.2. Perspectiva autorităților

La nivel național, Ministerul Muncii și Justiției Sociale realizează trimestrial o statistică cu privire la numărul total al persoanelor cu dizabilități din România, atât instituționalizate, cât și neinstituționalizate. Centralizarea datelor nu se realizează doar la nivel de persoane instituționalizate sau neinstituționalizate, existând și date statistice precum numărul pe județe și pe regiuni de dezvoltare, statistici cu privire la gradul de handicap, numărul persoanelor care suferă de boli cu transmitere sexuală, numărul de centre de îngrijire a persoanelor cu handicap pe județe, tipul centrelor de îngrijire a persoanelor cu handicap pe județe, respectiv împărțirea pe categorii în funcție de vârstă (copii sau adulți) (Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități, 2020).

În ceea pe privește legislația care vizează persoanele cu handicap, putem aminti *Legea 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap*, *Legea 221/2010 pentru ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, la 13 decembrie 2006, deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de România la 26 septembrie 2007 (Baciu, Lazăr, 2017, p. 10), *Legea nr. 487/2002 privind sănătatea*

mintală și protecția persoanelor cu tulburări mintale, *Legea nr. 95/2006 privind reforma asistenței medicale*, *Ordonanța de Urgență a Guvernului 102/1999 privind îngrijirea specializată și încadrarea în muncă a persoanelor cu dizabilități*, *Hotărârea Guvernului nr. 682/2006 privind organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății Publice* (Ministerul Sănătății în prezent), *Ordinul Ministerial al Sănătății Publice nr. 372/2006 privind standardele de implementare ale Legii nr. 478/2002* sau *Ordinul Ministerial al Sănătății Publice nr. 373/2005 privind înființarea și funcționarea Centrului Național Pentru Sănătate Mintală din Cadrul Institutului Național de Cercetare și Dezvoltare în Sănătate din București* (Dinu, 2014, pp. 7-8).

În urma unei analize amănunțite a *Legii 448/2006* (cu actualizările cele mai recente) privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap (legea etalon pentru abordarea acestui subiect), au fost identificate aspecte care pot fi observate „în teren” în urma punerii în aplicare a normelor specifice din legislația în vigoare. Înainte de a menționa drepturile persoanelor cu dizabilități, este necesară trecerea în revistă a unor aspecte importante stipulate în *Legea 448/2006*:

> „Protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap au la bază următoarele principii: respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, prevenirea și combaterea discriminării, egalizarea șanselor, egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, solidaritatea socială, responsabilizarea comunității, subsidiaritatea, adaptarea societății la persoana cu handicap, interesul persoanei cu handicap, abordarea integrată, parteneriatul, libertatea opțiunii, a controlului sau/și a deciziei asupra propriei vieți, a serviciilor și formelor de sprijin de care beneficiază, abordarea centrată pe persoană în furnizarea de servicii, protecție împotriva neglijării și abuzului, alegerea alternativei celei mai puțin restrictive în determinarea sprijinului și asistenței necesare, integrarea și incluziunea socială a persoanelor cu handicap, cu drepturi și obligații egale cu ale tuturor celorlalți membri ai societății, cu respectarea nevoilor

> specifice persoanelor cu handicap” (Parlamentul României, 2006, Legea 448/2006, capitolul I, articolul 3, literele a-j).

Aspectele menționate anterior fac trimitere directă la drepturile persoanelor cu dizabilități, care sunt regăsite în *Legea 448/2006*, unde este stipulat că:

> „persoanele cu handicap beneficiază de drepturi la: ocrotirea sănătății - prevenire, tratament și recuperare, educație și formare profesională, ocuparea și adaptarea locului de muncă, orientare și reconversie profesională, asistență socială, respectiv servicii sociale și prestații sociale, locuință, amenajarea mediului de viață personal ambiant, transport, acces la mediul fizic, informațional și comunicațional, petrecerea timpului liber, acces la cultură, sport, turism, asistență juridică, facilități fiscale, evaluare și reevaluare prin examinarea la domiciliu a persoanelor nedeplasabile de către membrii comisiei de evaluare, la un interval de 2 ani” (Parlamentul României, 2006, Legea 448/2006, capitolul II, articolul 6, literele a-i).

Nu în ultimul rând, analizând *Legea 448/2006*, au fost identificate aspecte care în ultimii ani au devenit frecvent întâlnite „în teren”, la nivel național, cele mai concrete exemple în acest sens fiind axate pe accesibilitatea persoanelor cu dizabilități la mediul fizic. În acest sens:

> „autoritățile publice au obligația să ia următoarele măsuri specifice: să promoveze și să implementeze conceptul Acces pentru toți, pentru a împiedica crearea de noi bariere și apariția unor noi surse de discriminare, să sprijine cercetarea, dezvoltarea și producția de noi tehnologii de informare și comunicare și tehnologii asistive, să recomande și să susțină introducerea în pregătirea inițială a elevilor și studenților a unor cursuri referitoare la problematica handicapului și a nevoilor acestora, precum și la diversificarea modalităților de realizare a accesibilității, să faciliteze accesul persoanelor cu handicap la noile tehnologii, să asigure accesul la informațiile publice pentru persoanele cu handicap, să asigure interpreți autorizați ai limbajului mimico-gestual și ai limbajului specific persoanelor cu surdocecitate, să proiecteze și să deruleze, în colaborare sau în

parteneriat cu persoanele juridice, publice ori private, programe de accesibilitate sau de conștientizare asupra importanței acesteia" (Parlamentul României, 2006, Legea 448/2006, capitolul IV, articolul 61, literele a-g).

4.3. Poziția societății civile

În cadrul Eurobarometrului publicat în 2015 de către Comisia Europeană, un număr de 1.012 cetățeni români au fost intervievați despre discriminarea în România (Comisia Europeană, 2015). Întrebați dacă consideră că discriminarea bazată pe dizabilitate este prezentă în România, 56% dintre români au ales „răspândită", 31% au ales „rară", doar 6% afirmând că „nu există", în timp ce 7% au răspuns că „nu știu" (Comisia Europeană, 2015, p. 1). Întrebați despre funcțiile politice, 54% dintre intervievați ar fi confortabili cu o persoană cu dizabilități în cea mai înaltă funcție politică, iar 27% s-au arătat inconfortabili cu această posibilitate, 13% dintre ei fiind indiferenți (Comisia Europeană, 2015, p. 2).

Din perspectivă economică, 31% dintre cei intervievați consideră că o dizabilitate poate defavoriza un candidat atunci când angajatorul are de ales între doi candidați (Comisia Europeană, 2015, p. 1). Un procent de 74% dintre cei intervievați ar susține monitorizarea procedurilor de recrutare astfel încât să nu existe discriminare, doar 7% dintre ei fiind împotrivă (Comisia Europeană, 2015, p. 4).

Atât la nivel macroscalar (la nivel național), cât și la nivel microscalar (la nivel județean sau local), există asociații pentru persoanele cu dizabilități, acestea aflându-se în subordinea Autorității Naționale pentru Persoanele cu Dizabilități (Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități, 2020). Dintre asociațiile pentru persoanele cu dizabilități, putem aminti Asociația Nevăzătorilor din România, Asociația Invalizilor de Război Nevăzători din România, Asociația Națională a Surzilor din România, Liga Națională a Organizațiilor cu Personal Handicapat din Cooperația Meșteșugărească sau Consiliul Național al Dizabilității din România,

toate organizațiile având sediul în București (Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități, 2020).

În afară de asociațiile pentru persoanele cu dizabilități, aflate în subordinea Statului Român, există un număr de 40 de organizații non-guvernamentale (ONG-uri) înregistrate care prestează servicii sociale pentru persoanele cu dizabilități (Camera Deputaților, 2021). Dintre ONG-urile care prestează servicii sociale pentru persoanele cu dizabilități, putem aminti Fundația Motivation România, Fundația „Pentru Voi" (Baciu, Lazăr, 2017, p. 17) și „Sense International România" (Sense International Romania, 2021).

Sense International Romania este unul dintre cele mai importante ONG-uri din România, domeniul de activitate fiind reprezentat de patru direcții strategice și anume: „promovarea drepturilor persoanelor cu surdocecitate,[3] sănătate, educație și incluziune socială" (Sense International Romania, 2021). Importanța ONG-ului derivă din scopul organizației, întrucât aceasta are misiunea:

> „de a îmbunătăți viața persoanelor cu surdocecitate și deficiențe senzoriale multiple din țara noastră. Sense International Romania este singura organizație din România care militează activ pentru drepturile persoanelor cu surdocecitate" (Sense International Romania, 2021).

Fundația Motivation România este printre puținele organizații non-guvernamentale din România care promovează sportul în rândul persoanelor cu dizabilități. Fundația Motivation România și-a început activitatea în anul 1995, prin producția de scaune rulante (Fundația Motivation România, 2021). Deși în prezent nu se mai ocupă de producția de scaune rulante, ONG-ul și-a continuat activitatea, acesta oferind:

---

[3] „Combinație de deficiențe de văz și auz, cu diferite grade de manifestare. Deficiență multisenzorială gravă, de cele mai multe ori asociată și cu alte tipuri de deficiențe" (Sense International Romania, 2021).

> „cea mai bună soluție de mobilitate fiecăruia dintre cei care solicită sprijinul. Echipamentele de mobilitate furnizate de Motivation sunt adaptate nevoilor individuale ale fiecărui utilizator și sunt întotdeauna însoțite de instruire și consiliere pentru utilizare independentă" (Fundația Motivation România, 2021).

Organizația:

> „promovează sportul în scaune rulante, ca argument important în sprijinul dreptului persoanelor cu dizabilități la integrare. Sportul în scaune rulante încurajează utilizatorii să recunoască și să își aprecieze capacitatea de a rămâne activi și implicați în societate. Evenimentele sportive în scaunele rulante sunt ocazii pentru a sărbători mobilitatea, performanța și jocul corect" (Fundația Motivation România, 2021).

Fundația „Pentru Voi" din Timișoara este un ONG

> „care oferă servicii comunitare în parteneriat cu Consiliul Local și Primăria Municipiului Timișoara și militează pentru drepturile persoanelor cu dizabilități de dezvoltare" (Fundația Pentru Voi, 2021).

Prin oferirea de servicii comunitare persoanelor cu dizabilități, sunt urmărite atât „creșterea calității vieții pentru persoanele cu dizabilități de dezvoltare și familiile acestora" (Fundația Pentru Voi, 2021), cât și unul dintre drepturile fundamentale ale omului, și anume „incluziunea – bazată pe credința că toți oamenii sunt egali și trebuie respectați și valorizați" (Fundația Pentru Voi, 2021). Fundația „Pentru Voi" se diferențiază de alte organizații non-guvernamentale pentru persoanele cu dizabilități, prin asistența individuală oferită, întrucât:

> „fiecare beneficiar este evaluat, după care se elaborează de către echipa multidisciplinară un plan individual de intervenție cu obiective specifice" (Fundația Pentru Voi, 2021).

Pe lângă ONG-uri, membrii societății (persoanele de rând) evidențiază uneori prin bloguri informale aspectele negative ale

sistemului medical românesc, dar și a statutului de persoană cu dizabilități în România. Un astfel de blog informal subliniază:

> „numeroasele probleme cu care se confruntă persoanele cu dizabilități, de la discriminarea la locul de muncă și presiunile psihologice la care sunt supuse, până la indiferența sau abuzurile funcționarilor care ar trebui să se ocupe de respectarea drepturilor și a demnității acestora" (Arun, 2020).

Autorul blogului analizează problema mastocitozei:

> „o boală rară, hematologică, oncologică, cu o incidență de 3 bolnavi la 1.250.000 oameni și include mai multe tipuri de manifestări clinice" (Asociația Suport Mastocitoză România, 2021).

Pentru a evidenția discriminarea, indiferent de gen sau vârstă, autorul a intervievat persoane care suferă de această boală, iar în urma interviurilor, afirmația referitoare la discriminarea persoanelor cu dizabilități s-a validat:

> „un copil a fost lăsat în mijlocul camerei de la grădiniță, iar infirmiera striga la ceilalți să nu-l atingă, pentru că e bubos. Altă pacientă mărturisește că a fost retrogradată profesional pentru că mastocitoza i-ar fi afectat creierul. O alta a fost amenințată cu bătaia de o colegă, dacă s-ar împotrivi unor decizii care i-ar fi afectat sănătatea. Cineva este pus să facă zilnic o muncă ce îi produce degranulări multiple. Multe persoane suferinde de mastocitoză mărturisesc faptul că petele pe care le au, ca unul dintre efectele bolii, îi fac pe colegii de muncă să îi ocolească și să-i jignească, spunându-le că sunt contagioși. Mai mulți copii au fost izolați, în parc sau în clase, pe motiv că ar fi avut varicelă sau rujeolă, ei suferind de fapt de mastocitoză" (Arun, 2020).

5. Concluzii

Deși la nivel internațional subiectul studiului este regăsit frecvent în literatura de specialitate (atât din perspectivă medicală, cât și socială), subiectul dizabilității rămâne mai puțin abordat din punct de vedere social de cercetătorii din România, studiile despre incluziunea

socială fiind minoritare comparativ cu cele ce tratează partea medicală/clinică.

Deși în România studiile despre sănătate și dizabilități abordează mai mult perspectiva medicală, acestea ating în anumite situații și modalități de incluziune socială, astfel, fiind confirmată prima premisă (articolele științifice vor trata mai mult valența medicală și mai puțin cea de dezvoltare și incluziune socială).

Lipsa unei evidențe concrete a numărului de persoane cu dizabilități din România face ca politicile de incluziune socială să fie dificil de aplicat. Deși există o evidență trimestrială a numărului de persoane cu dizabilități la nivel național, aceasta nu este exactă, deoarece multe persoane nu declară că au o anumită dizabilitate, din cauza percepției populației față de această categorie socială. Numărul real al persoanelor cu dizabilități la nivel național este mai mare decât cel raportat.

Cea de-a doua premisă nu a fost confirmată (legislația din domeniul sănătății și cea care vizează persoanele cu handicap nu este deficitară, ci dezvoltată). Deși cadrul legislativ din România, care vizează sănătatea sau persoanele cu dizabilități, este unul bogat, acest aspect nu indică faptul că autoritățile suscită un interes ridicat pentru domeniul sănătății sau pentru persoanele cu dizabilități, întrucât „una din principalele motivații pentru adoptarea unei astfel de legislații a fost interesul național, deoarece România urma să devină membră a Uniunii Europene” (Dinu, 2014, p. 8).

Deoarece există nenumărate situații de discriminare în rândul persoanelor cu dizabilități (prin nerespectarea legislației în vigoare), societatea civilă reprezintă principala sursă de ajutor pentru acest grup vulnerabil, aspect care a confirmat cea de-a treia premisă a cercetării (societatea civilă, prin reprezentanții ei, are un rol important în sprijinirea integrării persoanelor cu dizabilități). Discriminarea este cu atât mai periculoasă cu cât, conform Eurobarometrului publicat în 2015 de Comisia Europeană, 44% din cei 1.012 intervievați au mărturisit că nu și-ar cunoaște drepturile în acea situație (Comisia Europeană, 2015, p. 3).

Societatea are un rol important, deoarece ea contribuie (în anumite situații) la finanțarea organizațiilor non-guvernamentale dedicate persoanelor cu dizabilități, acestea neavând o sursă permanentă de finanțare, astfel conducând ulterior la absența serviciilor adaptate pentru ele.

Întrucât organizațiile non-guvernamentale nu au o sursă permanentă de venit, colaborarea între acestea și autoritățile publice locale reprezintă o soluție ca organizațiile non-guvernamentale să își poată desfășura activitatea pe o perioadă de timp cât mai lungă. Așadar, atât autoritățile publice, cât și societatea civilă contribuie în mod egal la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități în societate.

Bibliografie

Antipova, O.P., Dmytryk, I.O., Surzhenko, V.M., Kudrya, I.G., Tarasiuk, L.S. (2021). Modernization of the Paradigm of the Social State on the Example of the Countries of Eastern Europe During 2010-2019. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 612-623.

Arun, G. (2020). *Handicapul de a suferi de un handicap în România*. https://www.dw.com/ro/handicapul-de-a-suferi-de-un-handicap-%C3%AEn-rom%C3%A2nia/a-52041968 (accesat 20 mai 2021).

Asociația Suport Mastocitoză România (2021). *Ce este mastocitoza?* https://mastocitoza.ro/asmr/ (accesat 20 mai 2021).

Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități (2020). *Statistici trimestriale.* http://anpd.gov.ro/web/transparenta/statistici/trimestriale/ (accesat 9 mai 2021).

Baciu, E.-L., Lazăr, T.-A. (2017). Between Equality and Discrimination: Disabled Persons in Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 51 E, 5-19.

Baiocco, R., Pezzella, A., Pistella, J., Kouta, C., Rousou, E., Rocamora-Perez, P., López-Liria, R., Dudău, V., Doru, A.M., Kuckert-Wöstheinrich, A., Ziegler, S., Nielsen, D., Twisttmann Bay, L., Papadopoulos, I. (2021). LGBT+ Training Needs for Health and Social Care Professionals: a Cross-Cultural Comparison Among Seven European Countries. *Sexuality Research and Social Policy*.

Băbăiță C., M. (2012). Tourism Industry in Romania and the Needs of People with Disabilities. *Annals of Faculty of Economics*, University of Oradea, Faculty of Economics, 1(1), 481-486.

Berbecar, V.T., Cocheci, R.-M., Acasandre, A., Ismail, G., Mircescu, G. (2020). Quality of Living Assessment in Rural Romania. An Analysis of Settlements with Low Accessibility to Medical Services. *Journal of Urban and Regional Analysis*, XII(2), 165-180.

Blândul, V.C., Bradea, A. (2016). The Status and Role of ICT in the Education of Students with Special Educational Needs: A Research from Bihor County, Romania. *Problems of Education in the 21st Century*, 71(71), 6-15.

Blândul, V.C., Bradea, A. (2017). Developing Psychopedagogical and Methodical Competences in Special / Inclusive Education Teachers. *Problems of Education in the 21st C.*, 75(4), 335-344.

Borca, C.V. (2010). The School Inclusion of Children with Special Educational Needs in Romania. *Procedia Social and Behavorial Sciences*, 2, 4325-4329.

Bratu, M., Verza, F., Foloștină, R. (2012). Assessing the Impact of Large Residential Institutions on the Quality of Life of Mentally Retarded People. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 33, 692-696.

Buhaș, R., Săveanu, S., Bacter, C. (2020). Physical Activity and Other Health-Related Behaviors in Adults from Oradea, Romania. Facts and Social Factors. *Baltic Journal of Health and Physical Activity*, Special Issue (1), 36-45.

Bungău, S., Țiț, D.M., Popa, V.-C., Sabău, A., Cioca, G. (2019). Practices and Attitudes Regarding the Employment of People with Disabilities in Romania. *Quality - Access to Success*, 20(170), 154-159.

Bunt, D., van Kessel, R., Hoekstra R.A., Czabanowska, K., Brayne, C., Baron-Cohen, S., Roman-Urrestarazu, A. (2020). Quotas, and Anti-Discrimination Policies Relating to Autism in the EU: Scoping Review and Policy Mapping in Germany, France, Netherlands, United Kingdom, Slovakia, Poland, and Romania. *Autism Research*, 13, 1397-1417.

Camera Deputaților (2021). *Repertoar ONG.* http://www.cdep.ro/informatii_publice/ong2015.pe_dom?dom=34 (accesat 10 mai 2021).

Centers for Disease Control and Prevention (2020). *Disability and Health Overview*. https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/disability.html#:~:text=According%20to%20the%20World%20Health,%2C%20walking%2C%20or%20problem%20solving (accesat 7 mai 2021).

Ciot, M.-G., Van Hove, G. (2010). Romanian Approach to Media Portrayals of Disability. *Disability & Society*, 25(5), 525-538.

Ciutan, M., Scîntee, S.G., Dosius, M., Mototolea, C., Vlădescu, C. (2016). Geographical Distribution of Avoidable Hospital Conditions in Romania. *Procedia Environmental Sciences*, 32, 318-326.

Collins, T., Coughlan, B. (2016). Experiences of Mothers in Romania After Hearing from Medical Professionals That Their Child Has a Disability. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 13(1), 4-14.

Comisia Europeană (2015). *EUROBAROMETRU*. *Discriminarea în UE în 2015*. https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2077 (accesat 7 mai 2021).

Condon, L., Curejova, J., Morgan, D.L., Miles, G., Fenlon, D. (2021). Knowledge and Experience of Cancer Prevention and Screening among Gypsies, Roma and Travellers: A Participatory Qualitative Study. *BMC Public Health*, 21, 360.

Costea-Bărluțiu, C., Rusu, A.S. (2015). A Preliminary Investigation of Romanian University Teachers' Attitudes Towards Disabilities – A Premise for Inclusive Interaction with Students with Disabilities. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 209, 572-579.

Costea-Marcu, I.-C., Militaru, G. (2019). Patients' Attitudes Toward the Use of IoT Medical Devices: Empirical Evidence from Romania. În Dima, A.M., Vargas, V. (eds.), *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 13(1), 567-577.

Crăciun, I.C., Todorova, I., Băban, A. (2018). "Taking Responsibility for My Health": Health System Barriers and Women's Attitudes Toward Cervical Cancer Screening in Romania and Bulgaria. *Journal of Health Psychology*, 25(13-14), 2151-2163.

Ćwiklicki, M., Schiavone, F., Klich, J., Pilch, K. (2020). Antecedents of Use of E-Health Services in Central Eastern Europe: A Qualitative Comparative Analysis. *BMC Health Services Research*, 20(1), 171.

Dascălu, Ș., Geambașu, O., Covaciu, O., Chereches, R.M., Diaconu, G., Dumitra, G.G., Gheorghiță, V., Popovici, E.D. (2021). Prospects of COVID-19 Vaccination in Romania: Challenges and Potential Solutions. *Frontiers in Public Health*, 9, 644538.

Dănăcică, D.-E., Cîrnu, D. (2014). Unemployment Duration and Exit States of Disabled People in Romania. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, XVII(1), 35-52.

Dimitriu, M., Ionescu, C.A., Matei, A., Roșu, G., Banacu, M., Viezuină, R., Ilinca, C., Pleș, L. (2018). The Problems Associated with Adolescent Pregnancy in Romania: A Cross-Sectional Study. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 25(1), 117-124.

Dimitrova, M., Lakic, D., Petrova, G., Bešlija, S., Culig, J. (2020). Comparative Analysis of the Access to Health-Care Services and Breast Cancer Therapy in 10 Eastern European Countries. *SAGE Open Medicine*, 8.

Dinu, A. (2014). Rights of Children with Disabilities in Post-Communist Romania. *Righting Wrongs. A J. of Human Rights*, 4(1), 1-11.

Druică, E., Mihăilă, V., Burcea, M., Cepoi, V. (2019). Combining Direct and Indirect Measurements to Assess Patients' Satisfaction with the Quality of Public Health Services in Romania: Uncovering Structural Mechanisms and Their Implications. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 152.

Dulamă, M.E., Ilovan, O.-R. (2020). Online University Education during the COVID-19 Pandemic. How Efficient Are the Adapted Instruction Models? *Journal of Educational Sciences & Psychology, 10*(2), 92-111.

Dulamă, M.E., Ilovan, O.-R., Păcurar, B., Boţan, C.N., Ana-Simona Ilie, A.-S., Conţiu, H.V., Conţiu, A., Ciupe, I.A., George Mihai Rus, G.M. (2022). Making E-Learning Efficient. Proposals for University Geography. *9th ERD Conference, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca (under print).

Dumitrache, L., Nae, M., Simion, G., Taloș, A.-M. (2020). Modelling Potential Geographical Access of the Population to Public Hospitals and Quality Health Care in Romania. *International J. of Environmental Research and Public Health*, 17(22), 8487.

EMORY University School of Medicine (2018). *Impairment, Disability and Handicap*. https://med.emory.edu/departments/pediatrics/divisions/neonatology/dpc/impairment-mx.html (accesat 7 mai 2021).

Faludi, C., Rada, C. (2019). Gender Differences in Sexual and Reproductive Health Education in the Family: A Mixed Methods Study on Romanian Young People. *BMC Public Health*, 19(1), 1103.

Fanea-Ivanovici, M., Pana, M.-C., Sacala, M.D., Voicu, C. (2020). Measuring and Assessing the Wealth Influence on the Efficiency of the Health System through the Private Sector. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 31(4), 437-449.

Foloștină, R., Duță, N., Prăvălici, A. (2014). The Attitudes of Teachers Towards Integrating Students with Intellectual Disability in Regular Schools in Romania. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 141, 506-511.

Friedman, J.R. (2006). The Challenges Facing Mental Health Reform in Romania. *EUROHEALTH-LONDON*, 12(3), 36.

Fundația Alături de Voi (2017). *Despre noi*. https://alaturidevoi.ro/despre-noi/ (accesat 11 mai 2021).

Fundația Motivation România (2021). *Motivation Romania. Programe.* https://motivation.ro/programe/ (accesat 11 mai 2021).

Fundația Pentru Voi (2021). *Serviciul de tip „centre de zi pentru adulți cu dizabilități”*. https://www.pentruvoi.ro/centre-de-zi/ (accesat 11 mai 2021).

Furtunescu, F., Bohiltea, R.E., Voinea, S., Georgescu, T.A., Munteanu, O., Neacșu, A., Pop, C.S. (2021). Breast Cancer Mortality Gaps in Romanian Women Compared to the EU after 10 Years of Accession: Is Breast Cancer Screening a Priority for Action in Romania? (Review of the statistics). *Experimental and Therapeutic Medicine*, 21(3), 268.

Gheorghe, A.S., Negru, Ș.M., Nițipir, C., Mazilu, L., Marinca, M., Gafton, B., Ciuleanu, T.E., Schenker, M., Dragomir, R.D., Gheorghe, A.D., Stovicek, P.O., Bandi-Vasilica, M., Boț, A.C., Mihăilă, R.I., Zob, D.L., Kajanto, A.L., Stănculeanu, D.L. (2021). Knowledge, Attitudes and Practices Related to the COVID-19 Outbreak among Romanian Adults with Cancer: A Cross-Sectional National Survey. *ESMO Open*, 6(1), 100027.

Gherguț, A. (2010). Analysis of Inclusive Education in Romania. Results from a Survey Conducted among Teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 711-715.

Gherguț, A. (2011). National Policies on Education Strategies for Inclusion; Case Study – Romania. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 29, 1693-1700.

Gherguț, A. (2014). Aspects Related to the Educational and Vocational Guidance of Intellectually Impaired Students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 114, 116-120.

Gliga, F., Popa, M. (2010). In Romania, Parents of Children with and without Disabilities Are in Favor of Inclusive Education. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4468-4474.

Golli, A.-L., Nițu, M.F., Turcu, F., Popescu, M., Ciobanu-Mitrache, L., Olteanu, M. (2019). Tuberculosis Remains a Public Health Problem in Romania. *The International Journal of Tuberculosis and Lung Disease*, 23(2), 226-231.

Gorghiu, G., Buruleanu, C.L., Gorghiu, L.M., Avram, D. (2018). Teachers' Perceptions on the Relevance of Specific Health Education Topics in School. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 10(3), 35-47.

Hanyecz-Debelka, M., Szanto, I. (2016). Personalized Social Services Provided to Children Living with Disabilities: A Case Study in the North-West Region of Romania. În Sandu, A., Ciulei, T., Frunză, A. (eds.), *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, World LUMEN Congress. Logos Universality Mentality Education Novelty 2016. LUMEN 15th Anniversary Edition*, 456-463.

Ilovan, O.-R. (2020). Feedforward for University Geographical Online Education during the COVID-19 Pandemic. In Vlada, M. Albeanu, G., Adascalitei, A., Popovici, M. (eds.), *Proceedings of the 15th International Conference on Virtual Learning* (76-85). București: Editura Universității.

Ilovan, O.-R., Dulamă, M.E., Răcăşan, B.S., Gligor, V., Egresi, I., Vereş, S., Drăghici, F., Buda, P.-M., Rus, G.M. (2022). E-teaching for Geography at University. Some Solutions for the Challenge. *9th ERD Conference, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca (under print).

Institutul Național de Statistică (2021). *Statistică socială*. http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table (accesat 9 mai 2021).

Iovu, M.-B., Breaz, M.A. (2019). The Prevalence and Burden of Mental and Substance Use Disorders in Romania: Findings from the Global Burden of Disease Study 2016. *Psychiatria Danubina*, 31(4), 457-464.

Isăilă, N., Nicolau, I. (2010). Promoting Computer Assisted Learning for Persons with Disabilities. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4497-4501.

Junjan, V., Ciumăgeanu, M., Micluția, I., Crăciun, I. (2011). Labor Integration of Persons with Disabilities in Public Institutions in Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 33 E, 109-123.

Kilimova, L., Lysikova, O. (2019). Health as a Fundamental Basis of Population Life Quality. *Ec. Annals-XXI*, 180(11-12), 191-199.

Kühlbrandt, C. (2019). Confronting Racism in Family Planning: A Critical Ethnography of Roma Health Mediation. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 27(1), 83-92.

Le Roux, E. (2017). Faith-Based HIV Response in Post-Soviet Eastern Europe: The Case of Channels of Hope in Russia, Romania, and Armenia. *Development in Practice*, 27(5), 658-669.

Lee, E.J., Keyes, K., Bitfoi, A., Mihova, Z., Pez, O., Yoon, E., Masfety, V.K. (2014). Mental Health Disparities between Roma and Non-Roma Children in Romania and Bulgaria. *BMC Psychiatry*, 14, 297.

Lucheș, D., Saghin, D., Lupchian, M.-M. (2021). Public Perception of the First Major SARS-Cov-2 Outbreak in the Suceava County, Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1406.

Manolescu, L.S.C., Boeru, C., Căruntu, C., Dragomirescu, C.C., Goldiș, M., Jugulete, G., Marin, M., Popa, G.L., Preda, M., Radu, M.C., Popa, M.I. (2019). A Romanian Experience of Syphilis in Pregnancy and Childbirth. *Midwifery*, 78, 58-63.

Maté, T., Hoyos, J., Guerras, J.M., Agusti, C., Chanos, S., Kuske, M., Fuertes, R., Ștefănescu, R., Pulido, J., Sordo, L., de la Fuente, L., Belza, M.J., MPH, EURO HIV EDAT Group. (2020). Potential of HIV Self-Sampling to Increase Testing Frequency among Gay, Bisexual, and Other Men Who Have Sex with Men, and the Role of Online Result Communication: Online Cross-Sectional Study. *Journal of Medical Internet Research*, 22(11), 1-12.

Matei, E., Ilovan, O.-R., Sandu, C.B., Dumitrache, L., Istrate, M., Jucu, I.S., Gavrilidis, A.A. (2021). Early Covid-19 Pandemic Impacts on Society and Environment in Romania. Perception Among Population with Higher Education. *Environmental Engineering and Management Journal*, 20(2), 319-330.

Mărcuță, A., Simionescu, A., Tindeche, C., Mărcuță, L. (2018). Relationship Between Sustainable Development and Public Health. Case Study Romania. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 18(3), 251-259.

Mărgăritoiu, A., Eftimie, S., Enache, S. (2011). Some Issues Concerning Career Counselling for Adolescents with Disabilities. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 12, 107-116.

Mészner, Z., Wysocki, J., Richter, D., Zavadska, D., Ivaskeviciene I., Usonis, V., Pokorn, M., Mangarov, A., Jancoriene, L., Man, S.C., Kristufkova, Z., Jesenak, M., Tešović, G., Pluta, J., Wolfson, L.J. (2019). Burden of Varicella in Central and Eastern Europe: Findings from a Systematic Literature Review. *Expert Review of Vaccines*, 18(3), 281-293.

Mihalache, I.-C., Apetroi, F.-C., Tomaziu-Todosia, M. (2019). Equity in Financing the Health Sector – An Important Aspect in Reducing Inequalities in Accessing Health Services. Romania in the European Context. În Tofan, M., Bilan, I., Cigu, E. (eds.), European Union Financial Regulation and Administrative Area – EUFIRE 2019 (pp. 563-574). Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Nadolu, D. (2020). Sport and Public Policy in Romania. Case Study: Timișoara. *Baltic Journal of Health and Physical Activity*, Special Issue (1), 30-35.

Năsui, B.A., Ungur, R.A., Talaba, P., Varlas, V.N., Ciuciuc, N., Silaghi, C.A., Silaghi, H., Opre, D., Pop, A.L. (2021). Is Alcohol Consumption Related to Lifestyle Factors in Romanian University Students?. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1835.

Onofrei, M., Cigu, E., Gavriluță (Vatamanu), A.-F., Bostan, I., Oprea, F. (2021). Effects of the COVID-19 Pandemic on the Budgetary Mechanism Established to Cover Public Health Expenditure. A Case Study of Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(3), 1134.

Organizația Mondială a Sănătății (2001). *Clasificarea Internațională a Funcționării, Dizabilității și Sănătății*. CIF: Organizația Mondială a Sănătății, Geneva. http://anpd.gov.ro/web/wp-content/uploads/2016/06/Clasificarea-internationala-a-functionarii-dizabilitatii-si-sanatatii-CIF-CT-verrsiunea-pentru-copii-si-tineri-2012.pdf (accesat 17 iulie 2021).

Organizația Națiunilor Unite (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Article 1*. https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-1-purpose.html (accesat 7 mai 2021).

Parlamentul României (2002). *Legea nr. 519 din 12 iulie 2002 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 102/1999 privind protecția specială și încadrarea în muncă a persoanelor cu handicap*. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/37685 (accesat 8 mai 2021).

Parlamentul României (2006). *Legea nr. 448 din 6 decembrie 2006 (**republicată**) privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap*. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/77815 (accesat 9 mai 2021).

Pașcalău-Vrabete, A., Băban, A. (2018). Is 'Different' Still Unacceptable? Exploring the Experience of Mobility Disability within the Romanian Social and Built Environment. *Disability & Society*.

Pașcalău-Vrabete, A., Crăciun, C., Băban, A. (2020). Restricted Mobility and Unheard Voices: Perceptions of Accessibility and Inclusion Expressed on Romanian Disability-Specific Blogs and Forums. *Disability and Rehabilitation*.

Petrescu, N.B., Aghiorghiesei, O., Mesaros, A.Ș., Lucaciu, O.P., Dinu, C.M., Campian, R.S., Negucioiu, M. (2020). Impact of COVID-19 on Dental Emergency Services in Cluj-Napoca Metropolitan Area: a Cross-Sectional Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 7716.

Phillips, S.D. (2012). EU Disability Policy and Implications of EU Accession for Disability Rights in Education and Employment in Bulgaria, Romania, Croatia, and the Former Yugoslav Republic of Macedonia. *Journal of Disability Policy Studies*, 22(4), 208-219.

Popa, A.E., Morândău, F., Popa, R.-I., Rusu, M.S., Sidor, A. (2019). Supporting the Return to Work after Cancer in Romania: Exploring Employers' Perspectives. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 30(5).

Popa, A.E., Popa, R.-I. (2019). Working as a Cancer Survivor in Romania: An Overview of the Statutory Policies for Return to Work. *Disability and Rehabilitation*, 42(19), 2679-2686.

Popa, I., Ștefan, S.C., Giurgiu, A., Drăghici, M.S. (2016). Strengths and Weaknesses of the Romanian Health System Management. *Transylvanian Reviews of Administrative Sciences,* 49 E, 95-112.

Potter, R., Conway, D., Evans, R., Evans, S.L. (2012). *Key Concepts in Development Geography*. London: SAGE Publications Ltd.

Rada, C. (2020). Violence, Communication, and Satisfaction among Middle-Aged Adults and Older People from Romania. *Humanities & Social Sciences Communications*, 7, 109.

Radio Europa Liberă (2019). *Ministrul pentru romanii de pretutindeni: 9, 7 milioane de români trăiesc în afara granițelor țării, iar 5,6 milioane sunt în diaspora*. https://romania.europalibera.org/a/ministrul-pentru-diaspora-9-7-milioane-de-romani-traiesc-in-afara-granitelor-tarii-iar-mai-mult-de-jumatate-sunt-in-diaspora/30073056.html (accesat 9 mai 2021).

Radu, M.-C., Schnakovszky, C., Herghelegiu, E., Ciubotariu, V.-A., Cristea, I. (2020). The Impact of COVID-19 Pandemic on the Quality of Educational Process: A Student Survey. *International J. of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 7770.

Răcăşan, B.S., Egresi, I., Gaman, G., Ilovan, O.-R., Dulamă, M.E. (2022). Students' Perception on the Effectiveness of Practical Training Activities in Online Education during the COVID-19 Pandemic. *9th ERD Conference, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca (under print).

Rădulescu, C.V., Ladaru, G.-R., Burlacu, S., Constantin, F., Ioanăș, C., Petre, I.L. (2021). Impact of COVID-19 Pandemic on the Romanian Labor Market. *Sustainability*, 13(1), 271.

Revista de Asistență Socială (fără an). *Arhivă*. http://www.swreview.ro/index.pl/archive_ro (accesat 23 iulie 2021).

Roșca, E.C., Tudor, R., Cornea, A., Simu, M. (2021). Parkinson's Disease in Romania: A Scoping Review Protocol. *Brain Sciences*, 11(2), 251.

Saghin, D., Lucheș, D., Marici, M. (2016). The Influence of Personal and Professional Variables upon the Nature of Immigration of Romanian Doctors to France: The Moderating Effect of Gender. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 49 E, 132-149.

Schmets, G., Rajan, D., Kadandale, S. (eds.) (2016). *Strategizing National Health in the 21st Century: a Handbook*. Geneva: World Health Organization.

Sense International Romania (2021). *Despre noi*. https://surdocecitate.ro/despre-noi/ (accesat 11 mai 2021).

Sergentanis, T.N., Bampalitsa, S.D., Theofilou, P., Panagouli, E., Vlachopapadopoulou, E., Michalacos, S., Gryparis, A., Thomaidis, L., Psaltopoulou, T., Tsolia, M., Bacopoulou, F., Tsitsika, A. (2021). Cyberbullying and Obesity in Adolescents: Prevalence and Associations in Seven European Countries of the EU NET ADB Survey. *Children*, 8(3), 235.

Sima, D.I., Bondor, C.I., Vereșiu, I.A., Gâvan, N.A., Borzan, C.M. (2021). Hospitalization Costs of Lower Limb Ulcerations and Amputations in Patients with Diabetes in Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 2230.

Sørensen, K. (2020). Health Literacy Is an Emerging Strategic Priority in National Cancer Control Plans in the EU. *Journal of Cancer Policy*, 26, 100255.

Stănescu, M., Bota, A., Bejan-Mureșan, R., Corlaci, I. (2020). Sport Activities in Romania – A Tool for Social Innovation. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 12(1), 320-333.

Ștefănescu, M.L. (2016). Perception of the Rural and Urban Population about Healthcare in Romania During 1990-2010. În Sandu, A., Ciulei, T., Frunză, A. (eds.), *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS*, World LUMEN Congress. Logos Universality Mentality Education Novelty 2016. LUMEN 15th Anniversary Edition, 943-950.

Tambor, M., Pavlova, M., Rechel, B., Golinowska, S., Sowada, C., Groot, W. (2013). The Inability to Pay for Health Services in Central and Eastern Europe: Evidence from Six Countries. *European Journal of Public Health*, 24(3), 378-385.

Todor, R.D., Bratucu, G., Moga, M.A., Candrea, A.N., Marceanu, L.G., Anastasiu, C.V. (2021). Challenges in the Prevention of Cervical Cancer in Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1721.

Tomaziu-Todosia, M. (2019). The Importance of Public Health Policies in the Social-Economic Development of Romania. *Postmodern Openings*, 10(2), 162-172.

Tomaziu-Todosia, M. (2020). The Importance of Health in All Policies (HiAP). *Postmodern Openings*, 11(1), 238-249.

Tombat, K., van Dijk, J.P. (2020). Roma Health: An Overview of Communicable Diseases in Eastern and Central Europe. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(20), 7632.

Trummer, U., Novak-Zezula, S., Chrzanowska, M., Michalakelis, C., Mitoula, R., Rybka, A., Sulima, S., Zielińska-Sitkiewicz, M. (2020). How Structural Compensation Facilitates Health Care for the Homeless. A Comparative View on Four European Union Member States. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 9114.

United Nations (2021). *Goal 3: Ensure Healthy Lives and Promote Well-Being for All at All Ages*. https://www.un.org/sustainabledevelopment/health/ (accesat 9 mai 2021).

United Nations Development Programme (2021). *What Are the Sustainable Development Goals?* https://www.undp.org/sustainable-development-goals (accesat 9 mai 2021).

Valdebenito, S., Murray, A., Hughes, C., Băban, A., Fernando, A.D., Madrid, B.J., Ward, C., Osafo, J., Dunne, M., Sikander, S., Walker, S.P., Thang, V.V., Tomlinson, M., Fearon, P., Shenderovich, Y., Marlow, M., Chathurika, D., Taut, D., Eisner, M. (2020). Evidence for Better Lives Study: a Comparative

Birth-Cohort Study on Child Exposure to Violence and Other Adversities in Eight Low- and Middle- Income Countries – Foundational Research (Study Protocol). *BMJ Open*, 10.

Vermeșan, D., Todor, A., Andrei, D., Niculescu, M., Tudorache, E., Haragus, H. (2021). Effect of COVID-19 Pandemic on Orthopedic Surgery in Three Centers from Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 2196.

Vladescu, C., Ciutan, M., Sfetcu, R. (2020). Cross-Sectional Study on Hospital Admission for Asthma Patients in Romania, 2008-2018. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 68, 198-214.

Vrășmaș, E., Vrășmaș, T. (2012). Transition from School to Work at Young People with Disabilities. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 33, 433-437.

Vrășmaș, T. (2014). Curriculum for Children with Disabilities in Inclusive Education. A Literature Review. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 127, 336-341.

Wolf, D.A., Raissian, K.M., Grundy, E. (2015). Parental Disability, Parent Care, and Offspring Mental Health Outcomes. *European Journal of Ageing*, 12(3), 175-185.

Capitolul 5. Gen și dezvoltare în România

Adrian-Daniel MUNTEAN[1], Alexandra-Maria COLCER[2]

1. Introducere

Societatea actuală gravitează în jurul omului. Fiecare persoană are drepturi fundamentale care trebuie respectate, iar rolul societății este de a crea cadrul necesar pentru ca oricare persoană să aibă oportunitatea de a duce o viață cât mai prosperă.

Cu autoritate de ordin planetar, Organizația Națiunilor Unite, urmărind precedentul deja stabilit cu câteva zeci de ani în urmă, continuă să construiască politicile egalității prin mecanisme precum Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (Sustainable Development Goals). Acestea sunt succesoarele Millenium Development Goals (MDGs) și țintesc ca până în 2030 să se facă progrese în 17 domenii (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2021).

Dintre acestea, Obiectivul 5 se referă la egalitatea de gen. Se consideră că atingerea acestor obiective de dezvoltare va duce la îmbunătățirea calității vieții persoanelor și va sprijini crearea unei societăți incluzive și prospere, care „să nu lase pe nimeni în urmă" (Guvernul României, Ministerul Afacerilor Externe, 2020).

---

[1] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, nr. 5-7, Str. Clinicilor, Cluj-Napoca, 400006, adriand.muntean@gmail.com

[2] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Școala Doctorală de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, alexandra.colcer@ubbcluj.ro

România, ca țară democratică și membră a Uniunii Europene, aspiră la îmbunătățirea situației sale în raport cu disfuncționalitățile avansate în discursul Națiunilor Unite.

În acest capitol, am avut ca *scop* examinarea unui discurs de gen ca premisă a dezvoltării în România și în ce măsură urmează România discursurile internaționale. Pentru a îndeplini scopul propus, am stabilit o serie de obiective:

Obiectivul 1: diagnoza perspectivei legislative asupra temei genului în România

Obiectivul 2: identificarea perspectivei literaturii științifice generale asupra temei abordate

Obiectivul 3: prezentarea modului în care societatea civilă românească se raportează la gen

Premisele de la care am plecat în cercetare au fost următoarele: (1) domeniul legislativ va fi relativ bogat în conținut de gen; (2) literatura de specialitate este într-un proces de dezvoltare; (3) cadrul de acțiune al societății civile românești va fi mai degrabă în stadiu incipient în raport cu tema genului.

După secțiunea de introducere, am tratat câteva noțiuni de bază în cadrul fundamentării teoretice. Apoi, la metodologie, am detaliat felul în care am abordat obiectivele. Rezultatele cercetării sunt descrise pe larg în secțiunea de rezultate și discuții. Lucrarea se încheie cu secțiunea de concluzii, unde am reiterat pe scurt principalele rezultate, am descris limitările și posibilele direcții viitoare de cercetare. Studiul este unul de tip exploratoriu și nu a fost gândit și tratat având în minte exhaustivitatea și epuizarea subiectului.

2. Fundamentare teoretică

Tema genului este intrinsec legată de mai multe noțiuni. Una dintre noțiunile pe care se sprijină este aceea că genul, fiind diferit de

definirea biologică a sexului, este un construct cultural realizat în cadrul societății (Potter et al., 2014). Betty Friedan atrăgea atenția asupra problemei „care nu avea nume”, încă din anii 1960 (Friedan, 1974, p. 15), explorând cauzele pentru care femeile din SUA mijlocului de secol al XX-lea nu se simțeau împlinite, deși își îndeplineau cu succes rolul alocat de soții și mame (Friedan, 1974, p. 11). Genul este definit ca:

> „noțiunile dobândite social despre masculinitate și feminitate în funcție de care femeile și bărbații sunt identificați” (Momsen, 2020, p. 3).

De asemenea, de-a lungul evoluției sale, în literatura științifică și în agendele politicilor de dezvoltare, genul a fost însoțit tot timpul de ideea de drepturi pentru toți oamenii (dar mai cu seamă pentru femei, aflate într-o poziție de inferioritate), și de egalitate între toți oamenii (o egalitate pe multiple planuri, de la justiție la cadrul familial). Inițial tema genului fiind aproape în exclusivitate centrată pe femei și pe rolul lor în dezvoltare, în ultimii ani mai mult accent cade și pe rolul pe care îl au bărbații și masculinitatea în procesul de dezvoltare a societății democratice (Cheianu-Andrei et al., 2015; Parpart, 2015).

Căutările pe internet folosind cuvinte cheie („gender” alături de „Romania” pentru obiectivul al doilea, și „egalitate”, „egalitate de gen”, „drepturi femei” și „feminist” pentru obiectivul al treilea) în limba română au afișat numeroase rezultate în legătură cu genul atât din România, cât și din Republica Moldova, ceea ce evidențiază interesul pentru subiect în această parte a Europei.

Organizații internaționale precum Banca Mondială tratează genul din mai multe perspective. În Strategia de Gen pentru 2016-2023 (World Bank Group, 2015), organizația notează ca obiective strategice în relație cu genul: îmbunătățirea și promovarea înzestrărilor (endowments) umane (sănătate, educație și protecție socială), a oportunităților economice, a vocii, înțeleasă ca „abilitate a cetățenilor de a-și exprima preferințele și de a fi auziți de stat” (Combaz, Mcloughlin, 2014, citând din Rocha Menocal, Sharma,

2008), precum și îmbunătățirea și promovarea independenței decizionale (agency).

Cercetători precum Janet Momsen (2020), geografă, abordează conceptul dintr-o perspectivă similară cu cea a Băncii Mondiale și a Organizației Națiunilor Unite, oferind o perspectivă spațială. În ediția a treia a cărții sale intitulată *Gender and Development* (Momsen, 2020), autoarea analizează genul în raport cu: demografia (raportul de populație masculină-feminină), reproducerea (atât biologică, cât și socială), sănătatea și violența, mediul înconjurător (cu valențe ecologice și de alocare a resurselor), mediul construit (urban, rural și totodată provocările specifice acestora), activitățile economice, precum și efectul globalizării.

Uniunea Internațională Geografică (International Geographical Union – IGU) publică în cadrul Comisiei despre Gen și Geografie (Commission on Gender and Geography – în care România a fost reprezentanta Europei de Est pe perioada a două mandate, între 2004 și 2012, prin persoana doamnei conf. univ. dr. Sorina Voiculescu, din cadrul Universității de Vest din Timișoara) – newslettere periodice în care anunță ultimele știri și afișează liste exhaustive cu noi congrese, premii acordate, proiecte, ediții de reviste, cărți, articole și capitole de cărți (IGU Commission on Gender and Geography, 2021). Revista reprezentativă pentru această comisie este *Gender, Place and Culture*, publicată la Taylor and Francis.

3. Metodologie

Studiul s-a bazat exclusiv pe informare din surse online (baza de date Web of Science, diferite rapoarte oficiale și neguvernamentale la nivelul României, articole de presă, articole științifice etc.). Unul dintre principalele raționamente din spatele acestei decizii privind documentarea a fost buna reprezentare a surselor online în contextul mondial actual. Astfel, contextul metodologic a presupus o inventariere logică a resurselor existente.

Autorii studiului sunt studenți, la nivel masteral, respectiv doctoral, în cadrul Facultății de Geografie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, membri ai Centrului de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare. Ambii autori au ca interese principale studii despre dezvoltarea durabilă a comunităților în diferite contexte spațio-temporale. Autorii argumentează în favoarea atingerii echității în societate, în care să nu se discrimineze din perspectiva genului cetățenilor, discriminarea având un impact negativ major asupra dezvoltării cetățenilor și a comunităților locale din care aceștia fac parte.

3.1. Colectarea și interpretarea datelor

Primul obiectiv a fost atins prin culegerea actelor normative din domeniul genului și a egalității de gen și interpretarea conținutului lor. Aceste acte au fost sub formă de legi, îndeosebi legi ordinare și ordonanțe de urgență și de guvern, dar și strategii și programe de guvernare. Am analizat conținutul acestora și am evidențiat aspectele cele mai importante ale egalității de gen.

Următorul pas a fost accesarea site-urilor celor două instituții principale din România care se ocupă de egalitatea de gen - Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) și Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANESFB), de unde am extras și analizat rolul acestor instituții și, cel mai important, măsurile pe care le iau și proiectele pe care le desfășoară. Ulterior, am căutat în presă declarațiile președintelui României, Klaus Iohannis, pentru a putea formula opinia acestuia cu privire la subiect.

Pentru atingerea obiectivului al doilea, am realizat o căutare și selectare a articolelor relevante din baza de date Web of Science, după cuvinte cheie în limba engleză („gender” coroborat cu „Romania”). Căutarea în baza de date a afișat 809 rezultate. Dintre acestea, 94 au corespuns tematicii și, în același timp, au avut ca studiu de caz România. Celelalte articole nu au corespuns din variate motive, în principal din cauza algoritmului de căutare după cuvinte

cheie: nu aveau ca subiect România; aveau ca subiect România, dar nu tematica genului; ambele cuvinte se regăseau în articol, dar tematica abordată era diferită, genul fiind doar un indicator statistic ori având o prezență sporadică în text.

Pentru îndeplinirea obiectivului al treilea, de identificare a poziției societății civile din România față de tematica genului, am realizat mai multe căutări folosind motorul Google. Pentru o privire de ansamblu, am executat căutări consecutive cu termenii (în limba română) „egalitate”, „egalitate de gen”, „drepturi femei”, respectiv „feminist” (acest ultim cuvânt cheie a fost ales în forma aceasta pentru a se putea afișa și rezultatele care conțin forma „feministă/feministe”). Căutarea a afișat, pentru fiecare cuvânt cheie, în ordinea enumerată, 150 rezultate, 160, 130, respectiv 170 rezultate, fapt ce confirmă prezența temei în mediul online și interesul pentru aceasta.

Din rezultatele afișate au fost excluse o parte însemnată care se raportau la tematică dintr-o poziție oficială, precum articole și legi date de autorități, declarații ale președintelui, miniștrilor, proiecte și legi internaționale, precum cele ale Națiunilor Unite, UNICEF, instituțiilor Uniunii Europene și altele. Acestea au fost tratate separat în cadrul secțiunii despre perspectiva legislativă. Au fost excluse, de asemenea, un număr de rezultate care aveau ca origine Republica Moldova sau se adresau cetățenilor săi. Ele au fost amintite anterior la partea de fundamentare teoretică.

Pentru obiectivul întâi, am ales *Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2021-2027*, deoarece este cel mai cuprinzător document care conține măsuri și linii directive care vizează subiectul tratat de noi. Apoi, am ales *Strategia Națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030,* pentru a vedea care sunt pilonii de dezvoltare românească și cum este privită egalitatea de gen într-un astfel de document.

Programul de Guvernare 2020-2024 Partidul Național Liberal, Alianța USR-PLUS, Uniunea Democrată Maghiară din România a fost ales datorită actualității acestuia - prevederile programului de Guvernare ne arată direcția de dezvoltare pe care Guvernul actual o propune. Toate aceste documente au fost supusei analizei de conținut.

Textele identificate pentru obiectivul al doilea (cele mai multe au fost articole din reviste academice sau din cadrul unor conferințe, iar câteva texte au fost și capitole de cărți, cărți/volume și recenzii de carte) acoperă subiecte diverse din cadrul tematicii mai mari a genului, iar ca lungime variază de la structuri concise (Ticușan, 2014; Tocu, 2014; Trif, 2015) la analize detaliate (Brodeală, Șuteu, 2019; Iorga, Toma, Dobre, 2016; Peterson et al., 2019). Ele tratează fie despre un subiect singular mai în detaliu (Macarie, Hințea, Mora, 2011; Norocel, 2018; Profiroiu, Profiroiu, Nastacă, 2020), fie oferă o privire de ansamblu asupra a două sau mai multe subiecte (Cassidy, 2013; Norocel, 2016; Roman, 2001).

O parte importantă dintre texte a fost reprezentată de studii de caz cu delimitări clare ale teritoriului analizat, eșantionului implicat, metodologiei specifice în funcție de subiectul abordat (Chiru, Popescu, 2016; Moldovan, 2016; Vlase, 2013), dar au existat multiple studii cu caracter monografic și/sau istoric (Andrén, Andrén, 2015; Ghit, 2018; Miroiu, 2010), ori unele care tratau aspecte teoretice și/sau metodologice cu privire la gen în România (Apostu, 2013; Nimu, 2015; Voicu, Tufiș, 2012).

Trebuie precizat și că majoritatea textelor au fost scrise de autori români (Ghebrea, 2006; Popescu, 2012; Samoilă, 2018), însă au existat și colaborări cu autori străini (Del Baldo, Tiron-Tudor, Faragalla, 2018; Dumbrăveanu et al., 2016; Vanc, White, 2011;) sau chiar texte scrise exclusiv de autori străini (Beissinger, 2018; Dobrotić, Stropnik, 2020; Weiner, 2009).

Au fost identificate și câteva texte unde România era doar unul din teritoriile analizate (Garcia-Ramirez et al., 2020; Manea, 2013;

Krizsan, Roggeband 2018), dar au fost incluse datorită importanței lor pentru studiul genului în contextul național comparativ cu cel internațional.

Este important să avem în vedere faptul că textele, chiar dacă vom încerca o clasificare în secțiunea de rezultate și discuții, nu sunt perfect incluse într-un singur „șablon”. Fiecare are un scop anume, însă se folosesc și de noțiuni, date și cercetări conexe, sau abordează concomitent mai multe tematici care conduc spre obiectivul principal. Doar o parte din articolele rezultate în urma căutării au fost incluse în lucrare, dar considerăm că privirea de ansamblu este suficient de clară.

Pentru obiectivul al treilea, am analizat toate rezultatele care abordau sau erau în legătură cu tematica genului. După o citire preliminară și observarea specificului fiecărui link, au fost selectate o parte dintre materiale și au fost grupate în trei mari categorii: de informare (care au avut scopul general de a introduce un cititor mai puțin cunoscător în tematica genului), de activism (care descriau proiecte și demersuri ale actorilor implicați în politicile de gen), și de critică și conflict (în care se confruntau grupuri și idei contradictorii, sau se critica genul, egalitatea și feminismul, fie din interior, evidențiindu-se carențele activismului specific în România, sau din exterior, prin punerea la îndoială a acestor concepte).

4. Rezultate și discuții

În cadrul acestei părţi sunt detaliate perspectivele tripartite ale autorităților române, literaturii de specialitate, și a societății românești. Partea legislativă/oficială include diverse statistici și instituții relevante, precum și perspectiva președintelui țării. Cea academică include texte extrase în urma căutării în baza de date Web of Science, în timp ce perspectiva societății este redată printr-o căutare după cuvinte cheie utilizând motorul Google, și cuprinde, printre altele, diferite bloguri, ONG-uri, știri, materiale informative și critici aduse noțiunii de gen sau activismului specific din România.

4.1. Perspectiva autorităților române

În această secțiune este prezentată situația indicelui egalității de gen în diferite rapoarte internaționale, făcând referire la valorile acestuia pentru România. Trecând de la general la specific, au fost prezentate cadrul legislativ românesc, cu accent pe principalele acte legislative și prevederile acestora, și cele mai importante instituții din domeniu, cu rolul pe care îl au și proiectele pe care le au în desfășurare, pentru a avea o situație reală a preocupărilor autorităților pentru acest subiect. În final, a fost prezentată succint poziția președintelui cu privire la egalitatea de gen din țară.

4.1.1. Indicele (in)egalității de gen în diverse rapoarte internaționale

Unul dintre cei mai semnificativi indicatori ai egalității de gen este cel al Institutului European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați și care poartă numele de „Indicele egalității de gen” (calculat pentru fiecare țară). Pentru România, acest indice avea valoarea de 54.5 în anul 2020. Comparativ cu țările Uniunii Europene, unde media este de 67.9, țara noastră se află pe locul 26 din 28 țări. Modificarea indicelui față de anul 2010 este de 3.6 puncte, comparativ cu 4.1 media UE.

Indicele folosește o scară de la 1 la 100, în care 1 reprezintă inegalitate totală și 100 egalitate deplină. Valoarea acestui index măsoară decalajele dintre femei și bărbați în șase domenii de bază: muncă, bani, nivel de cunoștințe, timp, putere și sănătate, fiind compus din 31 de indicatori.

Valoarea indicelui a crescut de la 50.8 în 2010, la 52.4 în 2015. Acest aspect sugerează o diminuare a diferențelor de gen. La nivelul domeniilor, creșterea nu a fost uniformă. De exemplu, indicatorul privind segregarea și calitatea muncii a scăzut de la 58.6 în 2010, la 58.1 în 2015 și la 58.0 în 2020. La fel s-a întâmplat cu situația economică (84.2, 77.3, 80.4), timpul petrecut cu activitățile sociale

(36.2, 35.8, 35.8) și puterea economică (28.0, 21.4, 21.5). În schimb, s-au înregistrat creșteri semnificative ale valorilor anumitor indicatori din anul 2010 până în 2020, precum resursele financiare (42.5, 45.7, 49.3), puterea socială (44.4, 51.8, 59.3), sau chiar dublări la indicatori precum puterea politică (23.5, 32.9, 41.6) (IEES, 2020).

S-a putut observa că evoluția diminuării diferențelor de gen reprezintă un proces continuu, însă țara noastră face progrese însemnate în această direcție. Se observă faptul că femeile sunt tot mai incluse în procesele decizionale, în politică, în diferite sectoare economice și în diferite funcții.

O altă instituție care se ocupă de studierea diferențelor de gen este Forumul Economic Mondial, care realizează anual Raportul global privind diferențele de gen. În cadrul acestui raport, realizat pentru anul 2020, România ocupă locul 88 din 156 de state la indicatorul general al decalajului de gen, depășind, dintre statele europene, Grecia și Ungaria (WEF, p. 10).

La nivel mondial, România se află în jumătatea inferioară a clasamentului, fapt ce sugerează încă o pronunțată discrepanță la nivelul egalității de gen. Comparând cu țările europene, ne aflăm pe antepenultimul loc, fapt ce, de asemenea, nu plasează România într-o lumină favorabilă.

Acest raport analizează o serie de subindicatori, precum: participarea economică și oportunitățile oferite, în cadrul căruia România se situează pe locul 50, nivelul de studii - locul 54, afirmarea femeilor în politică - 129, sănătate și supraviețuire - 1 (alături de alte 28 de state care au același index – 0.98 – și sunt clasate pe locul 1).

Acești subindicatori arată sectoarele unde se înregistrează cele mai mari discrepanțe – politic, iar discrepanțe mai reduse se găsesc la nivelul salarizării și al educației (WEF, p. 329). Capitolul la care România se situează pe locul principal este cel al nivelului de supraviețuire și al șansei la viață. Astfel, se demonstrează încă tranziția pe care România o face de la o țară cu un nivel ridicat al inegalității, spre o țară cu un nivel al egalității ridicat. Drepturile

fundamentale sunt respectate și femeile se bucură de acces la educație și la locuri de muncă în diferite sectoare, cel mai problematic fiind încă cel politic.

Compania de plăți și tehnologie Mastercard realizează anual un raport privind femeile antreprenoare. Raportul pe anul 2020 plasează România pe locul 40 din 58 de țări analizate. În cadrul acestui raport, țările sunt împărțite în patru categorii, în funcție de venituri, astfel: țări cu venituri ridicate, țări cu venit mediu superior, țări cu venit mediu inferior și țări cu venituri reduse. România face parte din cea de-a doua categorie, iar dacă realizăm comparația cu țările din categoria sa, se situează pe locul 13, fapt ce sugerează cultura antreprenorială redusă a femeilor din România.

Oakley identifică două bariere care împiedică accesul femeilor în funcții de conducere: (1) practicile companiilor, care favorizează promovarea bărbaților și (2) cauze culturale și comportamentale ce țin de stereotipuri, stiluri de conducere și psihodinamica relațiilor femei-bărbați (Oakley, 2000, p. 322). La indicatorul privind numărul de femei antreprenoare, România este depășită de patru țări din categoria celor cu venit mediu inferior: Filipine, Indonezia, Vietnam, și Ghana (Mastercard, 2020, p. 11).

Un indicator care plasează țara noastră pe un loc superior– este numărul femeilor proprietare de afaceri (ca pondere din totalul de proprietari de afaceri) (Mastercard, 2020, p. 54). Diferența între femei antreprenoare și proprietare de afaceri o poate face implicarea acestora în antreprenoriat, adică pot avea doar titlul de proprietate, fără a se implica în desfășurarea acesteia.

4.1.2. Cadrul legislativ românesc

În continuare, ne-am concentrat atenția asupra documentelor oficiale și legislative din România, urmărind modul în care este percepută diferența de gen și măsurile luate pentru diminuarea acesteia. Documentele analizate sunt:

1. *Strategia Națională privind Promovarea Egalității de Șanse și de Tratament între Femei și Bărbați și Prevenirea și Combaterea Violenței Domestice pentru Perioada 2021-2027;*
2. *Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030;*
3. *Programul de Guvernare 2020-2024 – Partidul Național Liberal, Alianța USR-PLUS, Uniunea Democrată Maghiară din România;*
4. *Legea nr. 178/2018 din 17 iulie 2018 pentru modificarea și completarea Legii nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați;*
5. *Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, republicată, cu modificările și completările ulterioare;*
6. *Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice, republicată;*
7. *Legea nr. 62/2009 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 61/2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii;*
8. *O.U.G. nr. 61/2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii, cu modificările și completările ulterioare;*
9. *O.U.G. nr. 67 din 27 iunie 2007 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în cadrul schemelor profesionale de securitate socială;*
10. *Ordonanța de urgență nr. 111/2010 privind concediul și indemnizația lunară pentru creșterea copiilor, cu modificările și completările ulterioare;*
11. *Legea concediului paternal nr. 210/1999; care reglementează acordarea concediului paternal, în scopul de a asigura participarea efectivă a tatălui la îngrijirea nou-născutului;*
12. *O.U.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată, cu modificările și completările ulterioare.*

Toate documentele menționate anterior creează cadrul legislativ al egalității de gen din România. Primul dintre ele reprezintă "cadrul strategic național de politică pentru incluziunea socială și egalitatea de șanse" (ANES, 2021; Obiectivele generale, specifice și setul de măsuri privind combaterea discriminării de gen și a violenței domestice sunt menționate în Anexa 1 a acestui capitol). Cel de-al doilea document introduce egalitatea de gen printre obiectivele de dezvoltare durabilă a țării (Guvernul României, 2018). Programul de Guvernare prevede includerea drepturilor femeilor în procesele de elaborare a politicilor publice, creșterea numărului de femei în aparatul politic, reducerea violenței împotriva femeilor, favorizarea accesului la serviciile de sănătate sexuală și reproductivă (Guvernul României, 2020, p. 161).

Cel de-al patrulea document prevedere angajarea (sau atribuirea unor noi funcții unui angajat existent), în cadrul firmelor mai mari de 50 de angajați, unui specialist în domeniul egalității de șanse și tratament (Parlamentul României, 2018a, p. 1). Următoarea lege este principala din domeniul egalității de șanse; aceasta „reglementează măsurile pentru promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați, în vederea eliminării tuturor formelor de discriminare bazate pe criteriul de sex, în toate domeniile din România" (Parlamentul României, 2013).

Al șaselea document definește violența domestică și prevede instituțiile care au atribuții în prevenirea și combaterea violenței domestice (Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Educației Naționale și Ministerul Sănătății) (Parlamentul României, 2018b, pp. 4-6). *Legea nr. 62/2009* prevede aprobarea *OUG 61/2008* privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii. OUG 61/2008 stabilește cadrul pentru combaterea discriminării bazate pe criteriul de sex în ceea ce privește accesul și furnizarea la bunuri și servicii și interzice orice formă de discriminare bazată pe criteriul de sex.

Următoarea Ordonanță (*O.U.G. nr. 67 din 27 iunie 2007*) reglementează măsurile pentru aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în schemele profesionale de securitate socială. *O.U.G. 111/2010* și *legea nr. 210/1999* fac referire la durata concediilor maternale și paternale pentru creșterea copilului. Definirea unor termeni precum „discriminare", „hărțuire", „victimizare", „categorie defavorizată" se face în ultimul document analizat; tot acesta prevede și tipul de sancțiuni impuse. *O.U.G. nr. 137/200 (republicată)* prevede drepturile cetățenilor, prin prisma principiului egalității, al excluderii privilegiilor și discriminării. Aceste drepturi se suprapun și detaliază drepturile omului.

4.1.3. Aspecte instituționale

Cele mai reprezentative instituții care se ocupă de egalitatea de gen sunt: Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) și Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați.

CNCD este autoritatea de stat autonomă, sub control parlamentar, care își desfășoară activitatea în domeniul discriminării. Are următoarele atribuții: prevenirea, medierea, investigarea, constatarea, sancționarea și monitorizarea discriminării, cât și acordarea de asistență de specialitate victimelor discriminării (CNCD, 2021g).

Raportul anual privind aplicarea legii nr. 544/2001, având ca obiect liberul acces la informațiile de interes public pentru anul 2020, precizează numărul de plângeri în instanță: 723, dintre care 49 au avut rezultat în favoarea reclamanților, 190 au fost in defavoarea lor (CNCD) și 484 sunt în curs de rezolvare (CNCD, 2021h, p. 2).

Pe site-ul CNCD se găsesc cinci proiecte finalizate și unul în curs de dezvoltare (CNCD, 2021a; CNCD, 2021f; CNCD, 2021c; CNCD, 2021e; CNCD, 2021d; CNCD, 2021b). Aceste proiecte urmăresc reducerea rasismului și xenofobiei, incluziunea persoanelor LGBTI în comunitate, reducerea discriminării imigranților și a persoanelor cu

dizabilități. Valoarea acestor proiecte este de aproape 2 milioane de Euro.

Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) este organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, care are ca scop promovarea egalității de gen și combaterea discriminării. Reglementează și elaborează *Strategia Națională în Domeniul Egalității de Șanse*, armonizează legislația națională cu cea europeană și coordonează implementarea Convențiilor de la Istanbul și ONU privind eliminarea discriminării femeilor (MMFPSPV, 2016).

Pe site-ul Agenției sunt prezentate proiectele finalizate și cele în curs de implementare. Aceste proiecte, a căror valoare depășește suma de 20 milioane de Euro, au avut ca obiective: promovarea egalității de gen, reducerea discriminării, a violenței domestice și a traficului de persoane, creșterea incluziunii sociale, protejarea victimelor violenței domestice și informarea tinerilor asupra efectelor negative ale discriminării și a diverselor stereotipuri.

Proiectul „Venus”, în curs de implementare, prevede „crearea și dezvoltarea unei rețele naționale inovative integrate de locuințe protejate, grupuri de suport și consiliere vocațională” (ANES, 2019).

Pe site-ul Agenției sunt prezentate proiectele finalizate și cele în curs de implementare. Din prima categorie fac parte următoarele proiecte:

- START – O viață de calitate în siguranță, care a avut ca obiective: realizarea de studii asupra bunelor practici necesare combaterii violenței domestice și traficului de persoane, campanii de conștientizare asupra egalității de șanse, seminare de promovare a egalității de șanse și gen, dobândirea de competențe profesionale în domeniul incluziunii sociale, crearea unui sistem unic integrat de raportare a încălcării principiului egalității, „înființarea unei linii telefonice gratuite destinate victimelor violenței domestice”, furnizarea de măsuri

discrete de protejare a victimelor, înființarea de comisii județene pentru monitorizarea intervenției în vederea combaterii violenței domestice (ANES, 2018a). Proiectul a avut o durată de 12 luni, în intervalul octombrie 2014 – decembrie 2015, având o valoare de aproximativ 170 mii de Euro.

- „Campanie Națională de Conștientizare și Informare Publică privind Violența în Familie”, finanțat prin Mecanismul Norvegian în cadrul programului RO20 – „violența domestică și violența bazată pe deosebirea de sex”, care s-a bazat pe derularea unei campanii de informare, elaborarea de materiale pentru campanie și realizarea unui sondaj de opinie cu privire la impactul proiectului (ANES, 2018b). Proiectul a avut o durată de 25 de luni, în intervalul aprilie 2015 – aprilie 2017, având o valoare de aproximativ 210 mii de Euro.

- „Justice has no gender”, cu obiectivul general de creștere a „gradului de conștientizare în rândul a peste 15.000 de elevi români cu privire la efectele negative ale discriminării și stereotipurilor de gen, precum și față de persoanele cu dizabilități și/sau de altă etnie” (ANES, 2018c). Proiectul a avut o durată de 30 de luni, în intervalul mai 2017 – octombrie 2019, având o valoare de aproximativ 250 mii de Euro.

Dintre proiectele în curs de implementare se numără „VENUS – Împreună pentru o viață în siguranță!”, care prevede „crearea și dezvoltarea unei rețele naționale inovative integrate de locuințe protejate, grupuri de suport și consiliere vocațională” (ANES, 2019). Proiectul se află în prezent în desfășurare, având o perioadă de 48 de luni de implementare. Contractul de finanțare pentru proiect a fost semnat în martie 2019. Valoarea proiectului este de 11 milioane de Euro.

După cum s-a putut observa, cadrul legislativ este bogat în prevederi dedicate reducerii diferențelor de gen (prima premisă fiind astfel confirmată), însă, majoritatea legilor sunt relativ noi și publicul

țintă fie nu este familiarizat cu ele, fie nu are curajul să își ceară și să își apere drepturile (Fati, 2020).

Crearea instituțiilor care să se ocupe de diferențele de gen și egalitatea de șanse a fost un pas important pentru țara noastră, iar dezvoltarea acestor instituții, prin crearea mai multor programe de prevenire și ajutor este un lucru necesar pe viitor, pentru ca țara noastră nu numai să se alinieze indicatorilor europeni în ceea ce privește numărul instituțiilor, ci ca rezultatele acestora (reducerea violenței domestice, reducerea discriminării, oferirea de șanse egale) să fie reprezentative la nivel european.

Privind violența domestică, România se confruntă cu un număr foarte mare al cazurilor, însă doar o parte dintre aceste cazuri devin cunoscute și rezolvate. În ultimii ani, datorită acțiunilor de conștientizare, de oferire de sprijin și consiliere, numărul cazurilor de violență a scăzut (Poliția Română, 2020). Discriminarea de gen se întâlnește la toate nivelurile, iar numărul victimelor care recunosc abuzurile și acționează împotriva abuzatorilor este încă unul mult mai mic față de numărul real (Fati, 2020).

Privind implicarea femeilor în funcții politice, încă ne situăm pe ultimele locuri ale clasamentului. Acest aspect poate avea explicații multiple, însă noi considerăm ca posibile cauze următoarele: (1) femeile sunt mai conservatoare decât bărbații (Miroiu, Popescu 1999, pp. 10-11), fapt ce le împiedică să ocupe funcții care sunt (sau erau) masculine, (2) societatea românească este una „rurală, tradiționalistă, patriarhală” (Lovin, 2013, p. 191), în care rolul femeii este încă unul de casnică, iar faptul că (3) liderii femei sunt mai puțin transformaționali în România față de SUA și au tendințe de leadership evitativ (David, 2015, pp. 240-242) poate indica teama de eșec a femeilor romănce. Cu toate acestea, românii sunt mai puțin misogini în comparație cu europenii în privința alegerii unei femei în demnități publice înalte (Gökçel, Boboc, Crăciun, 2014, p. 31).

Indicatorii la care ne situăm cel mai bine sunt diferența mică de salarizare între femei și bărbați, gradul de educație al femeilor și accesul la sănătate și starea generală de sănătate.

4.1.4. Perspectiva prezidențială

Președintele României, domnul Klaus Werner Iohannis, este un susținător al egalității de gen. Acesta a declarat: „egalitatea între femei și bărbați constituie un pilon al societății orientate spre viitor" și încurajează la acțiune, la mobilizarea populației în vederea diminuării discrepanțelor (Agerpres, 2017).

În 2017, președintele propunea o nouă profesie – expertul în egalitate de gen, iar câte un reprezentant al noii profesii va fi regăsit în 70% dintre instituțiile din România (V.M., 2017).

În cadrul Adunării Generale ONU din 2019, a promovat egalitatea de gen și emanciparea femeilor. Atunci a prezentat și rezultatele raportului proiectului HeForShe. Campania #HeForShe a fost lansată în 2014 de către UN Women, iar președintele României a fost unul dintre cei opt lideri mondiali semnatari ai petiției HeForShe. Pentru România, acest proiect a însemnat crearea unei linii telefonice naționale gratuite de asistență pentru victimele violenței domestice. Ideea menționată în paragraful anterior, cea a noii profesii, este o inițiativă rezultată în urma acestui proiect (Lupițu, 2019).

Declarația președintelui din 8 Martie, Ziua Internațională a Femeii, surprinde rolul vital pe care femeile îl au în societate:

> „Când femeile prosperă, societățile prosperă. Societățile în care există egalitate de gen sunt societăți mai bogate, în toate sensurile cuvântului".

Astfel, acesta poziționează femeile ca garanție a bunăstării, siguranței și dezvoltării. Egalitatea de gen este un criteriu vital pentru dezvoltare (Digi24, 2021a).

Cu ocazia Zilei Naționale a Egalității de Șanse, 8 mai, președintele condamnă și combate violența împotriva femeilor, inegalitatea de gen și discriminarea (Digi24, 2021b). El se arată un puternic susținător al activării femeilor în orice profesie, în societate, în politică, în economie. Elementele pe care el le promovează sunt susținute și de fapte, pe lângă proiectul HeForShe, dintre cei 17 de consilieri, nouă fiind femei. Cabinetul de stat al președintelui este format din două femei.

În luna iulie 2021, la nivel ministerial, dintre cele 20 de ministere, doar unul este condus de femei – Ministerul Muncii și Protecției Sociale.

4.2. Perspectiva academică

Literatura științifică analizată urmează îndeaproape discursul internațional și se aliniază metodologiei propuse de experții externi, adaptând-o contextului național. Subiectele abordate au fost extrem de diverse și au inclus majoritatea celor din context internațional.

Autorii au tratat aspecte teoretice (filosofie, conceptualizare, metodologie, meta analiză), legislative (instituții, constituția, drepturi), politice (ONG-uri), economice (oportunități, comerț, indicatori etc.), educaționale, de sănătate (violență, conștientizare), culturale (statutul în gospodărie, violență, analiză de film, filantropie), etnice (Romii) și istorice (statutul femeii în diferite epoci).

4.2.1. Texte cu caracter teoretic despre gen

Acestea tratează despre subiectul genului în România în principal din perspectivă teoretică, analizând teorii, și verificându-le uneori prin confruntarea cu diferite date de la nivel național ori proprii.

Voicu și Tufiș (2012), în articolul intitulat *Trends in Gender Beliefs in Romania: 1993-2008*, examinează dinamica atitudinilor și

convingerea în raport cu genul în rândul populației României, demonstrând progresul înregistrat de societatea românească. Popescu (2012) propune un model de dezvoltare bazat pe egalitate și echitate. Trif (2015) realizează o meta analiză a studiilor de gen de-a lungul timpului în România. Intervievând pe Mihaela Miroiu despre propria viață și evoluția feminismului înainte și după 1989, Ghodsee (2011), alături de informația autobiografică, dezvoltă alături de expertă o discuție despre filosofia, politica și conceptele care stau în spatele feminismului și studiilor de gen în general, precum și în România.

4.2.2. Texte ce tratează domeniul istoric, politic și legislativ despre gen

Împreună cu studiile ce abordează dimensiunea economică și cea socio-culturală, cele care abordează spectrul legal-politic și cele ce tratează istoria sunt cele mai numeroase dintre textele analizate. Sunt abordate diverse teme, de multe ori aspectele politico-legislative fiind prefațate de contextul istoric de până în acel moment, sau invers, abordarea istorică este împletită cu caracteristicile legale ale contextului istoric respectiv.

Ghit (2018) analizează în detaliu activismul femeilor din România în perioada mijlocului de secol al XX-lea, iar Samoilă (2018) tratează despre activismul social al femeilor din spațiul românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea, concentrându-se pe articole ale romancierei Sofia Nădejde. Realizând un arc prin istorie, Miroiu (2010) scoate în evidență obstacolele întâmpinate de feminism din 1848 până în perioada integrării României în Uniunea Europeană.

În mod similar, Roman (2001) face o analiză complexă a primului deceniu post-comunist, situând spațiul românesc în etapa prefeminismului. Într-un capitol din cartea intitulată *Women as Constitution-Makers. Case Studies from the New Democratic Era*, Brodeală și Șuteu (2019) surprind evoluția subiectului drepturilor

femeii pe agendele politice românești, precum și prezența femeilor în rândul legiuitorilor.

Brodeală (2017) analizează constituția post-comunistă a României pe parcursul a 25 de ani, evidențiind că aceasta încă trebuie ajustată pentru a atinge stadiul de egalitate de gen. Weiner (2009) pune în față provocările pe care politicile de gen europene le au ca urmare a celui de-al cincilea val de aderare la Uniunea Europeană, val din care a făcut parte și România. Iorga, Toma și Dobre (2016) au aplicat un chestionar pe un eșantion de studenți pentru a le înregistra opiniile cu privire la existența egalității de gen în România, aceștia afirmând că în România nu există o egalitate de gen reală.

Pe partea politică, Ghebrea (2006) tratează despre „infrastructura legală” necesară implementării *gender mainstreaming*. După autoare, acest termen este înțeles în limba română ca „integrarea unei perspective de gen în toate politicile, programele și instituțiile” (Ghebrea, 2006, p. 6).

Aplicând un chestionar, Profiroiu, Profiroiu și Nastacă (2020) explorează posibilele diferențe în felul de a conduce al bărbaților și femeilor în cadrul prefecturilor, nedescoperind diferențe majore. Moldovan (2016) explorează conceptul de birocrație reprezentativă în mediul administrativ românesc, descoperind numeroase inegalități și propunând o serie de recomandări. Chiru și Popescu (2016) examinează poziția femeilor și bărbaților pe listele electorale închise de partid (closed list) din perioada 1996-2004, iar Chiru (2019) explorează felul în care sunt ocupate locurile în comisii și dacă acest proces este diferit în funcție de genul potențialilor membri.

Axându-se pe studierea vizibilității, Dan și Iorgoveanu (2013) au analizat diferența de reprezentare în mass-media, bazată pe gen, a candidaților politici pentru alegerile parlamentare din 2009, descoperind prejudecăți, cele mai multe în detrimentul candidaților femei. Fedor, Iațu și Istrate, referindu-se la alegerile locale din 2016, au surprins reprezentarea femeilor în politică și eventuala „legătură între identitatea locală și succesul din cadrul campaniei electorale”

(2019, p. 75). Intervievând 11 doamne primar din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est, aceștia au observat că ele „corespund imaginii ideale a femeii care are dreptul să aibă un cuvânt în viața publică, conform celor mai mulți români” (Fedor, Iațu, Istrate, 2019, p. 89). De asemenea, Macarie, Hințea și Mora (2011) au aplicat un chestionar în instituții publice din Bistrița-Năsăud pentru a identifica diferențele în conducere dintre liderii femei și liderii bărbați.

O temă prevalentă în literatură este și opoziția dintre susținătorii noțiunilor de gen, de obicei din aripa progresistă, și oponenții acestor noțiuni, de obicei din aripa conservatoare. Norocel (2016) analizează o publicație populistă radicală de dreapta între anii 2000-2012 pentru a observa cum este construită feminitatea din România în aceste discursuri, iar același autor, într-un alt articol, radiografiază discursurile despre feminitate ale spectrului politic de dreapta, studiind postările de pe Facebook a patru politiciene dintre care două din România (Norocel, 2018).

Având ca studii de caz contextele din Croația, Ungaria, Polonia și România, Krizsan și Roggeband (2018) contribuie la dezbaterile de-democratizării (democratic backsliding/de-democratisation) elaborând un șablon teoretic pentru analiza retrogradării politicilor de gen din patru democrații tinere central-est europene. Ursa (2015) supune analizei trei componente ale societății românești, în speță campaniile de promovare a produselor, intervențiile publice ale persoanelor politice și mesajele elitei culturale, pentru a identifica discursurile antifeministe și sexiste.

4.2.3. Texte ce tratează dimensiunea economică a genului

Domină în aceste texte analiza unor indicatori specifici pieței muncii pentru a surprinde diferențieri de gen (diferența de salarizare, concediul de maternitate, șomaj), precum și studiile asupra felului de a conduce al femeilor.

Istrate și Bănică (2015) scriu despre înțelegerea rolului economic al femeii în orașul românesc de după 1989, precum și despre schimbările în cadrul forței de muncă feminine. Florișteanu și Florișteanu (2015) studiază șabloanele legislative și indicatorii economici pentru a surprinde că încă nu există o egalitate a salarizării între femei și bărbați în România. Despre diferența de salarizare în România atât în perioada comunistă, cât și după scriu, de asemenea, Andrén și Andrén (2015).

Dănăcică și Cîrnu (2014) au determinat că durata și frecvența perioadelor de șomaj/neangajare este diferită în funcție de gen, statut marital, vârstă, educație și alți parametri, iar Dobrotić și Stropnik (2020), într-un studiu axat pe 21 foste țări socialiste (pentru perioada 1970-2008), analizează dinamicile concediilor de maternitate/paternitate și diferențierea de gen a acestora. Aplicând metoda interviului, Vlase și Preoteasa (2017) au analizat nesiguranța economică a forței de muncă din România, precum și discriminarea economică datorată genului, situației familiale, vârstei, și alte variabile.

Del Baldo, Tiron-Tudor și Faragalla (2018) explorează profesia de contabil din punct de vedere istoric și al prezentului, comparând rolul femeilor în această profesie în Italia și România. Dumbrăveanu et al. (2016) surprind munca femeilor în sectorul turistic din perioada socialistă a României, evidențiind feminizarea și caracteristicile acestui sector.

Cristescu et al. (2021) au analizat un eșantion numeros de firme pentru a observa cum reacționează IMM-urile (întreprinderi mici și mijlocii) la creșterea salariului minim, luând în calcul genul managerilor (bărbații și femeile au utilizat strategii diferite). Curșeu și Boroș (2011) au studiat necrologurile managerilor din ziarul „România Liberă” între 1975 și 2003 pentru a surprinde stereotipurile manageriale în funcție de gen, și au observat o discriminare mai marea a femeilor pentru perioada de după 1989. Având ca spațiu de analiză Bucureștiul între anii 1992 și 2002, Kobayashi, Gavriș și Ianoș (2016) se concentrează pe sectorul de afaceri unde numărul de femei

antreprenor a crescut, explicând diferențele dintre ele prin prisma unor factori precum educația și localizarea firmei.

Într-un studiu care a implicat 26 țări, inclusiv România, Peterson et al. (2019) au urmărit eventuale moduri în care cultura națională influențează relațiile dintre gen și atașamentul față de locul de muncă. Sunt descoperite o serie de eterogenități la nivel de țară/regiune și sunt propuse soluții pentru creșterea atașamentului față de locul de muncă. Păunescu et al. (2018) identifică felul în care anumite categorii vulnerabile din România (vârstnici, femei, persoane cu venituri mici, persoane din mediul rural) se raportează la ideea de a fi antreprenori, subliniind că atitudinea este, în general, pozitivă.

4.2.4. Texte ce tratează dimensiunea educațională a genului

Am grupat aici textele care tratează genul în mediul educațional, în special în cadrul învățământului preuniversitar și universitar.

Introducerea în mediul educațional geografic a studiilor de gen nu a fost un proces lipsit de obstacole. Voiculescu (2011) discută despre barierele existente în predarea studiilor de gen în România și despre introducerea acestor studii în cadrul Facultății de Geografie a Universității de Vest din Timișoara (în 2003), respectiv din Iași (2007). O introducere robustă în disciplina geografiei și genului o fac Voiculescu și Lelea (2003).

Apostoaie, Prodan și Manolescu (2019) studiază nivelul egalității de gen din instituțiilor de învățământ superior (High Education Institutions) românești, luând ca studiu de caz o universitate de stat, determinând că femeile sunt bine reprezentate în pozițiile universitare, cu puține excepții. Aplicând un chestionar la o universitate românească, Columban, Buse și Macarie (2020) au urmărit percepția studenților cu privire la dimensiunile genului în România și au observat că studenții, în general, conștientizează problemele de gen și sunt deschiși față de egalitatea de gen. Andrei,

Tușa și Herțeliu (2006) au ales ca studiu de caz o facultate din București și au aplicat studenților un chestionar pentru a observa percepția acestora cu privire la discriminarea de gen.

Analizând comparativ preșcolari din Franța și România, Manea (2013) identifică stereotipuri de gen diferențiate în funcție de țară, mediul urban/rural și genul copiilor. Ticușan (2014) studiază violența școlară și identifică câteva diferențe în funcție de genul elevilor. Tocu (2014) investighează formarea identității de gen și evoluția sa la preșcolarii din România, iar Hobjilă (2018) supune analizei manuale pentru școala primară și identifică elemente care facilitează perpetuarea inegalității, subliniind nevoia de a adresa inegalitatea pe diferite niveluri.

4.2.5. Texte ce tratează dimensiunea socio-culturală a genului

Această grupare de texte conține cele mai diverse subiecte cu privire la gen în România comparativ cu categoriile menționate anterior. Ele tratează despre subiecte ce țin de mentalitatea colectivă și rolurile tradiționale, familia, violența domestică, religiozitatea și generozitatea (Lazăr & Hatos, 2019), activismul social și ONG-uri axate pe probleme de gen (Nimu, 2015), alocarea timpului liber (Roman, 2006); etnice (minoritatea romă); migrație; precum și diferite reprezentări ale genului în: cinematografia românească (Batori, 2019; Fătu-Tutoveanu, 2021; Georgescu, 2011), epitafuri, jucării, cărți de bucate (Ghita, 2018), benzi desenate (Ilovan, 2021b; a se vedea și Ilovan, 2020, 2021a) și structura limbii (Liu et al., 2017).

Studiind mediul familial românesc, Rada (2014) a analizat violența asupra copiilor de către părinți și asupra femeilor de către bărbați atât în mediul rural, cât și în cel urban românesc, subliniind necesitatea implementării unor măsuri de prevenire. Autoarea a scris ulterior un studiu similar despre violența intimă față de partener (IPV – Intimate Partner Violence) în România, conturând un cerc vicios între violență și distanță emoțională, totodată propunând o serie de măsuri (Rada, 2020). Vrăbiescu (2019) a analizat violența intimă față

de partener într-un cartier multietnic al municipiului Giurgiu, și trage un semnal de alarmă că statul trebuie să intervină în ajutarea femeilor supuse acestor rele tratamente.

Apostu (2013) analizează conflictul dintre modern și tradițional în familia românească, iar Vanc și White (2011) au studiat rolurile de gen și efectul pe care acestea îl au asupra domeniului relațiilor publice din România, argumentând că organizațiile și cultura organizațională sunt influențate de cultura societății în care se desfășoară.

Analizând spoturile publicitare publicate în campaniile de promovare a turismului de către stat, Stoleriu (2016) constată că imaginea României pentru turiștii occidentali este una sexistă și stereotipică. Într-un capitol din cartea intitulată *Gender Equality and the Media. A Challenge for Europe*, Rovența-Frumușani et al. (2017) detaliază situația femeilor din instituțiile media românești, subliniind multiple dezavantaje pe care acestea le au. Lelea și Voiculescu (2017) tratează despre festivalul Ladyfest și contextul din jurul organizării sale, și afirmă, printre altele, că înființarea acestor spații:

> „este un mic mijloc de a contribui la eliminarea sexismului din spațiile de zi cu zi, și, probabil, în cele din urmă la dezvoltarea unui oraș non-sexist" (Lelea, Voiculescu, 2017, p. 807).

Intervievând copii de etnie maghiară din România, Kassay (2018) identifică rolul jucăriilor și al personajelor de desene animate în crearea stereotipurilor de gen. Curșeu și Pop-Curșeu (2018) analizează prin prisma stereotipurilor de gen epitafurile Cimitirului Vesel de la Săpânța.

Examinând seria socialistă de benzi desenate *Cutezătorii*, Ilovan surprinde rolul secundar atribuit femeilor și fetelor așa cum este el gândit pentru a fi transmis cititorilor, de „asistente, secretare, ca înlocuitori pentru bărbați și băieți, ca acelea care felicită, dar nu ca personaje principale" (Ilovan, 2021, p. 33). Bărbații par să fie cei care:

„construiesc socialismul, facilitând dezvoltarea, și astfel sunt îndreptățiți să primească gratitudinea românilor și un loc mai bun în ierarhia economică, socială și politică" (Ilovan, 2021, p. 33).

Având ca studiu de caz un areal de la granița româno-ucraineană, Cassidy (2013) studiază relațiile de gen în raport cu mobilitatea transfrontalieră și contextul social mai larg. Granița româno-ungară este analizată de Lelea (2011) din perspectiva antreprenoriatului feminin și a strategiilor de supraviețuire a femeilor antreprenoare în post-socialism. Vlase (2013) surprinde diferențele de gen cu privire la decizia de întoarcere în țară a imigranților români din Italia, analizând o comunitate rurală din Vrancea. Garcia-Ramirez et al. (2020) descriu un proiect european care și-a propus să adreseze discriminarea de gen a femeilor rome și să le emancipeze.

Gamella (2018) studiază un eșantion de femei de etnie romă ce provin din România și locuiesc în Spania pentru a observa cum se transformă viața lor reproductivă ca urmare a imigrației într-o altă societate. Beissinger (2018) a studiat diferențele de gen în familiile de lăutari și ce modificări au avut loc în aceste familii de-a lungul timpului.

În urma îndeplinirii obiectivului al doilea, cel de cercetare al literaturii științifice, am infirmat cea de-a doua premisă, deoarece mediul academic este atât bogat ca număr de articole, cât și divers ca subiecte abordate.

4.3. Perspectiva societății civile

O concluzie inițială în urma căutării este că, în sfera publică, tematica este cunoscută și abordată, prin drepturile femeii (12 rezultate după excluderea pozițiilor oficiale), egalitatea de diferite tipuri (28 rezultate) și cea de gen (26 rezultate), precum și noțiunea de feminism (21 rezultate). Link-urile au conținut diferite articole (ale unor reprezentanți de ONG-uri, opinii ale unor persoane obișnuite etc.), materiale din presă, de istorie a feminismului (internațional în primul rând și românesc), de istorie a drepturilor femeii, portretizări

ale unor femei remarcabile, materiale despre egalitatea de gen, acțiuni ale unor ONG-uri de profil, sau dimpotrivă, critici aduse genului și feminismului sau chiar opoziții directe. Am considerat și acele surse internaționale care aveau traducere dedicată pentru publicul român.

Am grupat rezultatele căutării pe Google în trei mari categorii: de familiarizare și informare (cele care, în principal, fac o introducere pentru cititorii nefamiliari cu noțiunile aferente genului, cunoașterea drepturilor etc.); de educare și activism (acestea, spre deosebire de categoria anterioară, duc discuția un pas mai în față și fac apeluri la activism specific egalității de gen sau promovează diferite aspecte); de critică și conflict (unde adesea au loc opoziții, și sunt aduse critici atât de la simpatizanți și activiști, cât și de la oponenți).

4.3.1. Familiarizare și informare

Un număr însemnat al link-urilor au avut un conținut cu caracter general, informând populația și îndeosebi femeile despre drepturile pe care le au, majoritatea fiind scrise de autorități. O serie de texte s-au axat pe istoria drepturilor femeii în lume (Deștepți, 2019; Greelane, 2019) și în România (Bouleanu, 2017).

Preponderent întâlnită în rezultate, „egalitatea” ia diverse forme: egalitate între parteneri (Zanzu, 2018), egalitate în fața legii (EurActiv, 2018), egalitate de șanse (Europa FM, 2019; Moga, 2010; Vasiliu, 2018) și egalitate de gen (ASRO, 2021).

Mediul muncii, cel mai adesea reprezentat prin firme private, afișează adesea în diferite secțiuni (de obicei cele de prezentare) ale site-urilor proprii mesaje care promovează: egalitatea la locul de muncă (Inter IKEA Systems B.V, 2021; SKF, 2021), sprijinul pentru ambele sexe în familiile cu nou-născuți (Inter IKEA Systems B.V, 2021), diversitatea și egalitatea de șanse (KMS International, 2021) și egalitatea de gen (Procter & Gamble, 2020).

Adesea asociat „egalității” și „drepturilor”, multiple rezultate au fost în legătură cu feminismul. Se abordează istoria sa (Arieșan, 2016; Dulămiță, Sociu, 2018; Sterie, 2017), dar este și portretizat prin femei-simbol ale feminismului (Dumitru, 2020; Leșcu, 2019; Pelehătăi, Vazelina, 2018; Pelin, 2019), prin marketing (MKOR Research & Consulting, 2019) și entertainment (ARCUB, 2014).

Se observă că în rândul audienței românești există interes pentru tema genului și egalității, ceea ce a și îndemnat abordarea sa în presă, pe bloguri personale, pe paginile unor universități precum ULBS (Radu, 2021) sau UB (FSPUB, f.a.), în politicile firmelor și în alte locuri. Familiarizarea societății cu noțiunea de gen și paradigma egalității a facilitat demararea unor demersuri mai mari de educare a publicului cu privire la probleme specifice și a impulsionat crearea activismului la nivel național.

4.3.2. Educare și activism

Există o preocupare continuă cu privire la educarea societății românești în privința genului. Pe toate palierele societății și pe diferite canale se transmit mesaje sub variate forme (rapoarte, broșuri de prezentare, proiecte, evenimente publice, entertainment), însă esența tuturor acestor mesaje este că egalitatea în sens larg (șanse la locul de muncă, în familie etc.) se anunță a fi cheia către un trai mai bun și o societate mai prosperă.

Actorii principali care se remarcă în aceste demersuri sunt organizațiile non-guvernamentale (ONG-urile), universitățile, asociațiile, platformele și activiștii, fiecare având o prezență importantă online și offline.

Există un număr însemnat de ONG-uri, fiecare având misiuni și obiective, de la a promova „egalitatea de șanse pentru femei și bărbați în România” (CPE, 2020), la afirmarea, promovarea și lupta „pentru a face vizibilă implicarea femeilor rome în societate și

comunitate” (E-Romnja, f.a.). Câteva ONG-uri (în număr de zece) au alcătuit o coaliție pentru a:

> „crea condiții favorabile pentru dezvoltarea și consolidarea capacității organizațiilor neguvernamentale active în domeniul egalității de gen de a promova și integra principiul egalității de șanse între femei și bărbați în toate domeniile vieții publice și private” (Coaliția pentru Egalitate de Gen, f.a.).

Printr-un proiect adresat școlilor primare și grădinițelor, Asociația pentru Libertate și Egalitate de Gen încearcă să adreseze chestiunea stereotipurilor de gen (A.L.E.G., 2021). Asociația COMMA (2021) operează în domeniul educației sexuale și relaționale. Există de asemenea petiții online pentru adresarea inegalității de gen (Asociația Declic, 2019). Necula (2017) subliniază diverse măsuri și activități pentru avansarea egalității în România, iar Șerban (2021) surprinde indicii în funcție de care se măsoară egalitatea de șanse și de gen și analizează situația în România.

Mediul academic contribuie la popularizarea discursului de gen și egalității prin demersuri precum existența unor programe de studii în politicile egalității de șanse (FSPUB, f.a.), organizarea unor evenimente publice despre drepturile femeilor (UB, 2021), egalitatea de șanse și combaterea violenței inter-personale (UB, 2017). Alte activități includ proiecte școlare (Walk the Global Walk, f.a.) și proiecții de film (G.B, 2021).

Activitatea din spațiul public, academic și prevederile legislative au avut ca efect necesitatea definirii clare pe piața muncii a unor profesii care să răspundă nevoii de reducere a inegalității de gen și de șanse. S-a pus problema de către specialiști că este necesară legiferarea clară în clasificarea ocupațiilor din România pentru a se putea da mai multă legitimitate experților de gen și s-au trimis scrisori publice președintelui și altor politicieni în funcții de conducere (Antonescu, 2018). Totodată, în spațiul public, au apărut mai multe cursuri pentru specializarea în egalitatea de șanse (Asociația Furnizorilor de Formare Profesională Dimitrie Cantemir, 2020; CFPDR, 2020) și gen (CPP UE, 2021).

4.3.3. Critică și conflict

Egalitatea de gen nu este lipsită de critică și opoziție. Acestea vin atât din „interior” (persoane sau activiști care sunt de opinie că mișcarea din România este slabă, s-a abătut de la scopul original sau este falsă), cât și din exterior, în principal din partea altor ONG-uri și segmente ale societății care nu se raliază ideii, ci dimpotrivă. Pe lângă acestea, și pandemia de Coronavirus a încetinit progresul egalității de gen, prin presiunea crescută ca urmare a intensificării muncii casnice și prin afectarea sectoarelor unde muncesc predominant femei, precum sectorul medical, industria ospitalității, sau învățământul (G4Media, 2020).

Feminismul este criticat pentru că s-a îndepărtat de la cauza inițială, apropiindu-se de extremism (Bloțiu, 2017), sau pentru că „nu are nimic de-a face cu femeile și are totul de-a face cu teoriile marxiste despre oprimați și oprimatori” (Andrieș, 2016), deviind astfel mai degrabă spre o ideologie ori o unealtă ce servește anumite scopuri.

Înspre latura politică, segmentul preocupat de gen se află într-o opoziție directă cu segmentul care nu consideră genul o noțiune veridică, printre care unele ONG-uri și Biserica Ortodoxă Română (Captarenco, 2020). Activiștii de gen sunt văzuți ca progresiști, iar activiștii pentru păstrarea aspectelor societale așa cum sunt ele în prezent sunt percepuți drept conservatori. Conflictul dintre aceste două sfere a iscat tensiuni pe diferite paliere ale societății, dar cu precădere în educație și familie. Primul grup militează pentru educație de gen și acceptarea identității de gen în școală și societate (Sandu et al., 2020), iar celălalt grup nu dorește implementarea „ideologiei de gen” (Platforma Civică ÎMPREUNĂ, 2021). Eșantionul de populație analizat de Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă (2021) al Guvernului României arată că populația României are atât unele preferințe progresiste, cât și altele mai degrabă conservatoare.

Pe fondul celor discutate anterior, unul din punctele de maximă tensiune a fost anul 2018, când a existat un referendum

pentru a modifica constituția mai ales cu efect asupra comunității LGBTQ, dar totodată cu răsfrângere asupra genului și egalității (mai multe aspecte ale Referendumului pentru Familie sunt prezentate în capitolul 6 al acestei cărți).

În urma îndeplinirii obiectivului al treilea, de investigare a perspectivei civile asupra temei genului, am confirmat cea de-a treia premisă. Am considerat premisa cercetării validată deoarece, deși activitatea în sfera publică este relativ intensă, adesea conținutul abordat este de informare a necunoscătorilor cu privire la noțiuni încă prea puțin vehiculate, iar mediul non-guvernamental încă are o voce slabă în discuția largă a politicilor de dezvoltare.

5. Concluzii

Acest studiu a avut ca scop examinarea situației noțiunii de gen în România și în ce măsură urmează România discursurile internaționale în materie de implementare a politicilor de egalitate de gen. Pe parcursul studiului, am demonstrat că genul este un subiect de interes, abordat prin multiple canale și discutat în diferite cadre ale contextului național (la nivel legislativ, academic și la nivelul societății civile). Am identificat abundența documentelor-cadru și a legilor care reglementează aspecte ale genului, a articolelor științifice publicate în diverse reviste, și a mediului civil online, unde există texte de informare, educare, activism, critică, sau conflict. Astfel, obiectivele au fost îndeplinite și scopul a fost atins.

Cercetări viitoare pot urmări evoluția drepturilor, egalității și a genului în România prin diferite alte abordări: chestionare și focus-grupuri cu diferiți actori relevanți și cu cetățeni, analiza cărților scrise despre această tematică în România, urmărirea evoluției indicatorilor relevanți pentru atingerea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă și altele. În orice caz, subiectul nu a fost epuizat prin acest studiu exploratoriu, iar tematica genului în România și efectul său asupra dezvoltării societății va continua să fie de interes și în viitor, cu atât

mai mult cu cât se va apropia termenul limită al îndeplinirii Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD/SDGs): 2030.

Limitările acestui studiu au fost reprezentate în principal de natura sa exploratorie și rezumarea la căutarea după cuvinte cheie în mediul online și analiza documentelor oficiale. Astfel, nu există o perspectivă directă din partea actorilor sau populației. De asemenea, baza de date și cuvintele cheie utilizate nu acoperă întregul spectru al termenilor care ar putea fi utilizați într-o căutare online. Studii complementare sunt necesare pentru a spori valoarea prezentului demers.

Bibliografie

Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) (2018a). *Proiectul START- O viață de calitate în siguranță!* https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/06/Start.pdf (accesat 2 mai 2021).

Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) (2018b). *Proiectul „Campanie Națională de Conștientizare și Informare Publică privind Violența în Familie”.* https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/06/Norvegia.pdf (accesat 2 mai 2021).

Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) (2018c). *Justice Has No Gender.* https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2019/10/JUSTICE-HAS-NO-GENDER.pdf (accesat 2 mai 2021).

Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) (2019). *Proiectul „VENUS – Împreună pentru o viață în siguranță!”* https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2019/04/Fisa-sintetica-POCU.pdf (accesat 2 mai 2021).

Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) (2021). *Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2021-2027.* http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/Transparenta_decizionala/09032021Anexa_1_SNESVD_cu_ANDPDCA_CNPP_29_01.pdf (accesat 2 mai 2021).

Agerpres (2017). *Iohannis, despre egalitatea între femei și bărbați: Nevoie de accelerare a recuperării decalajelor.* https://www.youtube.com/watch?v=EONaq9tGFhQ (accesat 6 mai 2021).

Andrei, T., Tușa, E., Herțeliu, C. (2006). Percepția discriminării de gen la nivelul populației educate tinere din România – o abordare cantitativă/ The Perception of Gender Discrimination at the Level of Young Educated Romanians – A Quantitative Approach. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 5(14), 51-62.

Andrén, D., Andrén, T. (2015). Gender and Occupational Wage Gaps in Romania: From Planned Equality to Market Inequality? *IZA Journal of European Labor Studies*, 4(10), 1-27.

Andrieș, C. (2016). Feminismul românesc, o sectă marxistă în lupta pentru dreptul de a nu face sarmale / Romanian Feminism as a Marxist Sect and the Struggle for the Right not to Cook. *În Linie Dreaptă*. https://inliniedreapta.net/jurnal/feminismul-romanesc-ca-secta-marxista-si-lupta-pentru-dreptul-de-a-nu-face-sarmale/ (accesat 12 mai 2021).

Antonescu, F. (2018). Propunere: o nouă ocupație, „expert în egalitate de gen”. *Economistul*. https://www.economistul.ro/stiri-si-analize-business/propunere-o-noua-ocupatie-expert-in-egalitate-de-gen-5356/ (accesat 12 mai 2021).

Apostoaie, C.-M., Prodan, A., Manolescu, I.-T. (2019). R&D Projects as Instruments for Enhancing Gender Equality in Universities/ Proyectos de I + D como Instrumentos para Mejorar la Igualdad de Género en las Universidades. *Anduli – Revista Andaluza de Ciencias Sociales*, 18, 2109, 199-218.

Apostu, I. (2013). The Traditionalism of the Modern Family – Social and Legal Direction and Contradiction. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 92, 46-49.

ARCUB (2014). *Feminism sau feminitate? Statutul femeii pe scena românească de azi.* https://arcub.ro/feminism-sau-feminitate-statutul-femeii-pe-scena-romaneasc-de-azi/ (accesat 13 mai 2021).

Arieșan, D. (2016). Premisele emancipării feministe în România. *The Woman*. https://thewoman.ro/premisele-emanciparii-feministe-in-romania/ (accesat 9 mai 2021).

Asociația COMMA (2021). *Evoluția feminismului în România*. https://www.wearecomma.ro/evolutia-feminismului/ (accesat 12 mai 2021).

Asociația Declic (2019). *Cerem Educație pentru Egalitate de Gen și Șanse Egale!* https://www.declic.ro/campaign/cerem-educatie-pentru-egalitate-de-gen-si-sanse-egale/ (accesat 12 mai 2021).

Asociația Furnizorilor de Formare Profesională Dimitrie Cantemir (2020). *Curs online Egalitate de șanse și CES în școală cu PARTICIPARE INDIRECTĂ – 25.04.2020*. https://asociatiacantemir.ro/curs-online-egalitate-de-sanse-si-ces-in-scoala-cu-participare-indirecta-25-04-2020/ (accesat 13 mai 2021).

Asociația pentru Libertate și Egalitate de Gen (A.L.E.G.) (2021). *Beneficiile egalității de gen în educația timpurie.* https://aleg-romania.eu/2021/01/25/beneficiile-egalitatii-de-gen-in-educatia-timpurie/ (accesat 10 mai 2021).

ASRO (2021). *Obiectivul 5 al Dezvoltării Durabile: Egalitate de gen* https://www.asro.ro/obiectivul-5-egalitate-de-gen/ (accesat 9 mai 2021).

Batori, A. (2019). Old and New Hierarchies: Rewritten Social Norms in *Silent Valley*. *Colloquia Humanistica*, 8, 165-186.

Beissinger, M.H. (2018). Gender, Ethnicity, and Education in L*ăutar* (Romani Musician) Families in Romania: Personal and Professional Strategies for Twenty-First-Century Life Choices. *Romani Studies*, Series 5, 28(1), 5-40.

Bloțiu, S. (2017). Trollii de pe Internetul românesc fac mișto de feministe pentru că merită. *Vice*. https://www.vice.com/ro/article/ypv8zx/de-ce-fac-trollii-misto-de-feministele-din-romania (accesat 10 mai 2021).

Bouleanu, E. (2017). Cum și-au câștigat femeile din România dreptul la vot. Feministele care au învins sistemul și au intrat în istorie. *Adevărul.* https://adevarul.ro/locale/alexandria/cum-si-au-castigat-femeile-romania-dreptul-vot-feministele-invins-sistemul-intrat-istorie-1_58e74fd15ab6550cb80b1493/index.html (accesat 14 mai 2021).

Brodeală, E. (2017). The Changing Status of Women as Others in the Romanian Constitution. *Vienna Journal on International Constitutional Law*, 11(4), 541-564.

Brodeală, E., Șuteu, S. (2019). Women and Constitution-Making in Post-Communist Romania. În Rubio-Marin, R., Irving, H. (eds.), *Women as Constitution Makers: Case Studies from the New Democratic Era* (pp. 81-152). New York: Cambridge University Press.

Captarenco, A. (2020). „Liturghia feministă de 8 Martie”, protest feminist față de BOR. *Europa Liberă România*. https://romania.europalibera.org/a/liturghia-feminist%C4%83-de-8-martie-protest-feminist-fa%C8%9B%C4%83-de-practicile-discriminatorii-ale-bor/30476354.html (accesat 14 mai 2021).

Cassidy, K.L. (2013). Gender Relations and Cross-Border Small Trading in the Ukrainian-Romanian Borderlands. *European Urban and Regional Studies*, 20(1), 91-108.

Centrul Parteneriat pentru Egalitate (CPE) (2020). *Despre noi*. https://cpe.ro/despre-noi/ (accesat 14 mai 2021).

CFPDR (2020). *Curs Tehnician în Egalitatea de Șanse*. https://www.cfpdr.eu/curs/curs-tehnician-in-egalitatea-de-sanse/ (accesat 14 mai 2021).

Cheianu-Andrei, D. (coord.), Perevoznic, I., Zaporojan-Pîrgari, A., Grosu, E. (2015). *Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova: În baza metodologiei IMAGES*. Chișinău: Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis”.

Chiru, M. (2019). Low-Cost Policy Specialisation, District Characteristics and Gender. Patterns of Committee Assignment in Romania. *The Journal of Legislative Studies*, 25, 375-393.

Chiru, M., Popescu, M. (2016). The Value of Legislative Versus Electoral Experience and Gender in Explaining Candidate List Placement in Closed-List PR. *Problems of Post-Communism*, 64, 65-78.

Coaliția pentru Egalitate de Gen (f.a.). *STATUTUL Coaliției pentru Egalitate de Gen*. http://ongen.ro/wp-content/uploads/2015/01/STATUTUL-Coalitiei-pentru-Egalitate-de-Gen.pdf (accesat 11 mai 2021).

Columban, A., Buse, M., Macarie, F.C. (2020). Students' Sense and Sensibilities. An Exploratory Study of Gender Perceptions at Romania's Largest University. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 61 E, 5-24.

Combaz, E., Mcloughlin, C. (2014). *Voice, Empowerment and Accountability*. https://gsdrc.org/topic-guides/voice-empowerment-and-accountability/concepts/defining-voice-empowerment-and-accountability/ (accesat 13 iunie 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021a). *10 ani de Implementare a Deciziei Cadru UE privind rasismul și xenofobia în România: provocări și abordări noi ale acțiunilor privind infracțiunile motivate de ură*. https://www.cncd.ro/proiecte/10-ani-de-implementare-a-deciziei-cadru-ue-privind-rasismul-si-xenofobia-in-romania-provocari-si-abordari-noi-ale-actiunilor-privind-infractiunile-motivate-de-ura-nointohate2018/ (accesat 2 mai 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021b). *Combaterea discriminării în clasă – ghid pentru profesori*. https://www.cncd.ro/proiecte/proiectul-combaterea-discriminarii-in-clasa-ghid-pentru-profesori-profsagainstdiscrimination/ (accesat 7 mai 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021c). *Discriminarea imigranților in Domeniul Drepturilor Civile – DIM*. https://www.cncd.ro/proiecte/discriminarea-imigrantilor-in-domeniul-drepturilor-civile-dim/ (accesat 7 mai 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021d). *Formare în domeniul antidiscriminării, egalității de gen și al drepturilor persoanelor cu dizabilități*. https://www.cncd.ro/proiecte/formare-in-domeniul-antidiscriminarii-egalitatii-de-gen-si-al-drepturilor-persoanelor-cu-dizabilitati/ (accesat 7 mai 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021e). *Îmbunătățirea măsurilor antidiscriminare la nivel național prin participarea largă a specialiștilor și a societății civile*. https://www.cncd.ro/proiecte/imbunatatirea-masurilor-antidiscriminare-la-nivel-national-prin-participarea-larga-a-specialistilor-si-a-societatii-civile/ (accesat 7 mai 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021f). *Parteneriat pentru egalitatea persoanelor LGBTI*. https://www.cncd.ro/proiecte/parteneriat-pentru-egalitatea-persoanelor-lgbti/ (accesat 7 mai 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021g). *Prezentare generală*. https://www.cncd.ro/despre-cncd-prezentare-generala/ (accesat 7 mai 2021).

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2021h). *Raport anual privind aplicarea Legii nr. 544/2001 având ca obiect liberul acces la informațiile de interes public -2020-* https://www.cncd.ro/wp-content/uploads/2021/02/Raport-Legea-544-aferent-anului-2020.pdf (accesat 7 mai 2021).

CPP UE (2021). *Expert în Egalitate de Gen*. http://cppue.ro/servicii/cursuri-si-seminarii/expert-in-egalitate-de-gen/ (accesat 11 mai 2021).

Cristescu, A., Popescu, M.E., Gatea, A.-M., Stănilă, L. (2021). Gender Management Strategies in Response to Minimum Wage Increases in Romania. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 55(1), 89-104.

Curșeu, P.L., Boroș, S. (2011). Gender Stereotypes in Management: A Comparative Study of Communist and Postcommunist Romania. *International Journal of Psychology*, 46(4), 299-309.

Curșeu, P.L., Pop-Curșeu, I. (2018). Gender in the Afterlife: An Exploration of Dynamic Gender Stereotypes in the Epitaphs of the Merry Cemetery of Săpânța. *Frontiers in Psychology*, 9, 1436.

Dan, V., Iorgoveanu, A. (2013). Still on the Beaten Path: How Gender Impacted the Coverage of Male and Female Romanian Candidates for European Office. *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 208-233.

David, D. (2015). *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*. Iași: Polirom.

Dănăcică, D.-E., Cîrnu, D. (2014). Gender Differences Regarding Unemployment Spells and Exit Destinations in Romania. *Argumenta Oeconomica*, 1(32), 115-139.

Del Baldo, M., Tiron-Tudor, A., Faragalla, W.A. (2018). Women's Role in the Accounting Profession: A Comparative Study Between Italy and Romania. *Administrative Sciences*, 9(1), 1-23.

Deștepți (2019). *Istoria luptei pentru egalitate – Când obțin femeile drept de vot?* https://destepti.ro/istoria-luptei-pentru-egalitate-cand-obtin-femeile-drept-de-vot (accesat 13 mai 2021).

Digi24 (2021a). *K. Iohannis, mesaj de Ziua egalității de șanse: Violența contra femeilor, inegalitatea de gen, discriminarea sunt fenomene nocive*. https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/k-iohannis-mesaj-de-ziua-egalitatii-de-sanse-violenta-contra-femeilor-inegalitatea-de-gen-discriminarea-sunt-fenomene-nocive-1521617 (accesat 5 mai 2021).

Digi24 (2021b). *Redresarea post-COVID-19 va fi un test și în ceea ce privește drepturile femeilor*. https://www.digi24.ro/opinii/editorial-semnat-de-presedintele-klaus-iohannis-redresarea-post-covid-19-va-fi-un-test-si-in-ceea-ce-priveste-drepturile-femeilor-1463897 (accesat 8 mai 2021).

Dobrotić, I., Stropnik, N. (2020). Gender Equality and Parenting-Related Leaves in 21 Former Socialist Countries. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(5), 495-514.

Dulămiță, I., Sociu, I. (2018). 80 ani de când femeile pot vota în România. *Scena9.* https://www.scena9.ro/article/votul-femeilor-in-romania-cronica-unei-lupte (accesat 12 mai 2021).

Dumbrăveanu, D., Light, D., Young, C., Chapman, A. (2016). Exploring Women's Employment in Tourism under State-Socialism: Experiences of Tourism Work in Socialist Romania. *Tourist Studies*, 16(2), 151-169.

Dumitru, S. (2020). Primele jurnaliste din România, pioniere în lupta pentru drepturile femeilor. *MediaStandard.* https://mediastandard.ro/primele-jurnaliste-din-romania-pioniere-in-lupta-pentru-drepturile-femeilor/ (accesat 9 mai 2021).

E-Romnja (f.a.). *Acasă*. https://e-romnja.ro/ (accesat 12 mai 2021).

EurActiv (2018). *Egalitate în fața legii: „Noi, frații tăi, potaie?" De la vorbă la faptă. Video-animație Rulo (3)*. https://www.euractiv.ro/edu-just-rule-of-law-stat-de-drept/egalitate-in-fata-legii-noi-fratii-tai-potaie-.-de-la-vorba-la-fapta-12524 (accesat 11 mai 2021).

Europa FM (2019). *8 mai, ziua egalității de șanse între sexe*. https://www.europafm.ro/8-mai-ziua-egalitatii-de-sanse-intre-sexe/ (accesat 12 mai 2021).

Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București (FSPUB) (f.a.). *Master în științe politice, specializarea științe politice – politicile egalității de șanse în context românesc și european / Master en sciences politiques – Politiques de l'egalite des chances en Roumanie et dans L'union Europeenne*. http://www.fspub.unibuc.ro/despre/curricula/mpes (accesat 12 mai 2021).

Fati, S. (2020). Acasă e un loc periculos sau despre capcana violenței domestice. *DW.* https://www.dw.com/ro/acas%C4%83-e-un-loc-periculos-sau-despre-capcana-violen%C8%9Bei-domestice/a-55718891 (accesat 20 iulie 2021).

Fătu-Tutoveanu, A. (2021). “A Star Is Born”: Gender, Soft Power and Biopics in Cold-War Romanian Cinema (Darclee, 1961). *Studia Universitatis Babeș-Bolyai - Philologia*, 66(1), 249-263.

Fedor, A.D., Iațu, C., Istrate, M. (2019). The Need of Local Identity in Politics. The Case of Women Mayors in the North-East Region of Romania. *Territorial Identity and Development*, 4(1), 73-92.

Florișteanu, E., Florișteanu, I.D. (2015). Equal Pay as an Objective of Gender Equality. *International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION*, XXI(2), 300-307.

Friedan, B. (1974). *The Feminine Mystique*. New York: Dell.

G.B (2021). Cea de-a 14-a ediție a festivalului One World România amânată pentru luna iunie. *Bursa*. https://www.bursa.ro/cea-de-a-14-a-editie-a-festivalului-one-world-romania-amanata-pentru-luna-iunie-03221345 (accesat 9 mai 2021).

G4Media (2020). *RAPORT Uniunea Europeană nu va ajunge mai devreme de 60 de ani la egalitatea de gen, iar pandemia ar putea încetini progresele*. https://www.g4media.ro/raport-uniunea-europeana-nu-va-ajunge-mai-devreme-de-60-de-ani-la-egalitatea-de-gen-iar-pandemia-ar-putea-incetini-progresele.html (accesat 12 mai 2021).

Gamella, J.F. (2018). Marriage, Gender and Transnational Migrations in Fertility Transitions of Romanian Roma Women. An Ethnographic Case Study. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 4(2), 57-85.

Garcia-Ramirez, M., Soto-Ponce, B., Albar-Marín, M.J., La Parra-Casado, D., Popova, D., Tomșa, R. (2020). RoMoMatteR: Empowering Roma Girls’ Mattering through Reproductive Justice. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(22), 8498.

Georgescu, D. (2011). Marrying into the European Family of Nations: National Disorder and Upset Gender Roles in Post-Communist Romanian Film. *Journal of Women’s History*, 23(4), 131-154.

Ghebrea, G. (2006). Gender Policies in Romania: From Infrastructure to Action. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 5(14), 5-30.

Ghit, A. (2018). Professionals' and Amateurs' Pasts: A Decolonizing Reading of Post-War Romanian Histories of Gendered Interwar Activism. *European Review of History / Revue européenne d'histoire*, 25(1), 21-44.

Ghita, I. (2018). Altering Cooking and Eating Habits During the Romanian Communist Regime by Using Cookbooks: A Digital History Project. *Encounters in Theory and History of Education*, 19, 141-162.

Ghodsee, K. (2011). On Feminism, Philosophy and Politics in Post-Communist Romania: An Interview with Mihaela Miroiu (Bucharest, 17 May 2010). *Women's Studies International Forum*, 34, 302-307.

Gökçel, R., Boboc, I., Crăciun, C.S. (2014). *Studiu privind barierele de gen din România. Raport de cercetare*. București: Lumina Publishing.

Greelane (2019). *Lupta pentru drepturile femeilor din trecut și prezent*. https://www.greelane.com/ro/umanistic%C4%83/istorie-%C8%99i-cultur%C4%83/what-are-womens-rights-3529028 (accesat 12 mai 2021).

Guvernul României (2020). *Programul de Guvernare 2020-2024*. https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/Program_de_guvernare_2020_2024.pdf (accesat 5 mai 2021).

Guvernul României, Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă (2018). *Strategia Națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030*. https://www.edu.ro/sites/default/files/Strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-Rom%C3%A2niei-2030.pdf (accesat 5 mai 2021).

Guvernul României, Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă (2021). *Sondaj de opinie: 86% dintre cetățeni consideră că femeile și bărbații au drepturi egale*. http://dezvoltaredurabila.gov.ro/web/2021/01/05/sondaj-de-opinie-86-dintre-cetateni-considera-ca-femeile-si-barbatii-au-drepturi-egale/ (accesat 12 mai 2021).

Guvernul României, Ministerul Afacerilor Externe (2020). *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*. https://www.mae.ro/node/35919 (accesat 13 iunie 2021).

Guvernul României, Ministerul Muncii (2021). *Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2021-2027.* http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/Transparenta_decizionala/09032021Anexa_1_SNESVD_cu_ANDPDCA_CNPP_29_01.pdf (accesat 5 mai 2021).

Hobjilă, A. (2018). The Idea of "Inequality" in Alternative Textbooks for Primary School. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 10(4), 301-311.

Ilovan, O.-R. (2020). Building Characters and Territorial Identities during Socialist Romania, in Comics for Communist Pioneers. *Romanian Journal of Population Studies*, XIV(2), 45-84, https://doi.org/10.24193/RJPS.2020.2.03

Ilovan, O.-R. (2021a). Comics for Pioneers. Representations of Modernisation and Class Identities in Socialist Romania. *Transylvanian Review,* forthcoming.

Ilovan, O.-R. (2021b). Visual Discourse on Territorial Development and Political Identities in Socialist Romania, in Comics for Pioneers. *Finisterra,* LVI(116), 19-48. DOI: 10.18055/Finis21752

Institutul European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (2020). *Indicele egalității de gen*. https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/country/RO (accesat 3 mai 2021)

Inter IKEA Systems B.V. (2021). *Egalitatea este mai bună pentru toată lumea*. https://www.ikea.com/ro/ro/this-is-ikea/about-us/egalitatea-este-mai-buna-pentru-toata-lumea-pub33ce3750 (accesat 12 mai 2021).

International Geographical Union (IGU) Commission on Gender and Geography (2021). *Newsletter No. 65*. https://igugender.wixsite.com/igugender/single-post/newsletter-no-65 (accesat 26 mai 2021).

Iorga, A.M., Toma, E., Dobre, C. (2016). Study on Equal Rights Between Men and Women. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 10, 548-554.

Istrate, M., Bănică, A. (2015). Female Labour Force in the Romanian Urban Environment: Structures, Relations, Segregation Indexes. *Procedia Economics and Finance*, 20, 316-325.

Kassay, R. (2018). Barbie Princesses and *Star Wars* Clones: Gender Stereotypes in the Representation of Children’s Favourite Heroes – A Participant Study in Urban and Rural Contexts, Among Hungarians from Romania. *Feminist Media Studies*, 19(2), 684-701.

KMS International (2021). *Diversitate și egalitate de șanse*. https://www.kmginternational.com/ro/sustenabilitate/sanatate-si-securitate-in-munca/diversitate-si-egalitate-de-sanse (accesat 13 mai 2021).

Kobayashi, A., Gavriș, A., Ianoș, I. (2016). Intra-Urban Spatial Changes Among Women Entrepreneurs in Bucharest (Romania) During Economic Transition (1992-2002). *Journal of Urban and Regional Analysis*, VIII(1), 37-46.

Krizsan, A., Roggeband, C. (2018). Towards a Conceptual Framework for Struggles over Democracy in Backsliding States: Gender Equality Policy in Central Eastern Europe. *Politics and Governance*, 6(3), 90-100.

Lazăr, A., Hatos, A. (2019). Religiosity and Generosity of Youth. The Results of a Survey Conducted on 8th Grade Students from Bihor County (Romania). *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 11(3), 93-118.

Lelea, M.A. (2015). Gendering Entrepreneurship in Romania: Survival in a Post-Communist Borderland. În Coles, A., Gray, L., Momsen, J. (eds.), *The Routledge Handbook of Gender and Development*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Lelea, M.A., Voiculescu, S. (2017). The Production of Emancipatory Feminist Spaces in a Post-Socialist Context: Organization of Ladyfest in Romania. *Gender, Place & Culture*, 24, 794-811.

Leșcu, C. (2019). Alexandrina Cantacuzino și începuturile feminismului românesc. *Radio România Internațional*. https://www.rri.ro/ro_ro/alexandrina_cantacuzino_si_inceputurile_feminismului_romanesc-2600420 (accesat 13 mai 2021).

Liu, A.H., Shair-Rosenfield, S., Vance, L.R., Csata, Z. (2017). Linguistic Origins of Gender Equality and Women's Rights. *Gender & Society*, XX, 1-27.

Lovin, L. (2013). *Grounds for Hope? Voices of Feminism and Women's Activism in Romania*. În Kubik, J., Linch, A. (eds.), *Postcommunism from within Social Justice, Mobilization, and Hegemony* (pp. 191-210). New York University Press.

Lupițu, R. (2019). „Campion" al inițiativei #HeForShe, Klaus Iohannis promovează la ONU egalitatea de gen și împuternicirea femeilor. *Calea Europeană*.

https://www.caleaeuropeana.ro/campion-al-initiativei-heforshe-klaus-iohannis-promoveaza-la-onu-egalitatea-de-gen-si-imputernicirea-femeilor/ (accesat 7 mai 2021).

Macarie, F.C., Hințea, C., Mora, C. (2011). Gender and Leadership. The Impact on Organizational Culture of Public Institutions. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 32 E, 146-156.

Manea, C.-N. (2013). Gender Stereotypes. A Comparative Analysis: Preschool Children from Romania and France. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 78, 16-20.

Mastercard (2020). *The Mastercard Index of Women Entrepreneurs 2020 Report*. https://www.mastercard.com/news/research-reports/2020/mastercard-index-of-women-entrepreneurs-2020/ (accesat 1 mai 2021).

Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice (MMFPSPV) (2016). *Ordin nr. 1875 din 13. 09. 2016*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2019/09/ROF-ANES-final.pdf (accesat 5 mai 2021).

Miroiu, M. (2010). 'Not the Right Moment!' Women and the Politics of Endless Delay in Romania. *Women's History Review*, 19(4), 575-593.

Miroiu, M., Popescu, L. (1999). Condiția femeilor din România între tradiție si modernizare. În Popescu, L. (ed.), *Gen și politică. Femeile din Romania în viața publică*. (pp. 3-27). București: UNDP and AnA.

MKOR Research & Consulting (2019). *Femvertising sau catalizarea feminismului în marketing*. https://mkor.ro/blog/femvertising-catalizarea-feminismului-marketing/ (accesat 12 mai 2021).

Moga, A. (2010). *Egalitatea de șanse între femei și bărbați*. https://andreiymoga.wordpress.com/2010/02/17/egalitatea-de-sanse-intre-femei-si-barbati/ (accesat 13 mai 2021).

Moldovan, O. (2016). Representative Bureaucracy in Romania? Gender and Leadership in Central Public Administration. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 48 E, 66-83.

Momsen, J. (2020). *Gender and Development*. London: Routledge.

Necula, S. (2017). *Egalitatea de gen și educația*. *Educația fără discriminare e și treaba mea!* http://www.educatiefaradiscriminare.ro/articole/egalitatea-de-gen-si-educatia/ (accesat 13 mai 2021).

Nimu, A. (2015). A Theoretical Approach to the Effects of External Funding on Women and Gender Based NGOs in Romania and Poland. *Europolity*, 9(1), 161-188.

Norocel, O.C. (2016). Disciplinary Intersections of Gender and Ethnicity in Populist Radical Right Media in Romania. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 23(2), 247-264.

Norocel, O.C. (2018). Antifeminist and “Truly Liberated”: Conservative Performances of Gender by Women Politicians in Hungary and Romania. *Politics and Governance*, 6(3), 43-54.

Oakley, J.K. (2000). Gender-Based Barriers to Senior Management Positions: Understanding the Scarcity of Female CEOs. *Journal of Business Ethics*, 27, 321-334.

Parlamentul României (1999). *Legea Nr. 210 din 31 decembrie 1999 Legea concediului paternal*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2017/09/11.-LEGE-Nr-210-din-1999-Legea-concediului-parental.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2007). *Ordonanța de Urgență Nr. 67 din 27 iunie 2007 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în cadrul schemelor profesionale de securitate socială*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2017/09/4.-OUG-Nr-67-din-2007-scheme-profesionale-de-securitate-sociala.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2008). *Ordonanța de Urgență Nr. 61 din 14 mai 2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/07/O.U.G.61.2008.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2009). *Legea Nr. 62 din 1 aprilie 2009 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 61/2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2017/09/2.-LEGE-Nr-62-pentru-aprobarea-OUG-61-din-2008-bunuri-si-servicii.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2013). *Legea Nr. 202/2002 din 19 aprilie 2002 *** Republicată privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/10/Legea-202-din-2002.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2014a). *Ordonanța de urgență Nr. 111 din 8 decembrie 2010 privind concediul și indemnizația lunară pentru creșterea copiilor*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2017/09/10.-OUG-Nr-111-din-2010-privind-concediul-si-indemnizatia-lunara-pentru-cresterea-copiilor.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2014b). *Ordonanța de Urgență Nr. 137 din 31 august 2000 *** Republicată privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare**).* https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2017/09/12.-ORDONAN%C5%A2%C4%82-Nr-137-din-2000-privind-prevenirea-si-sanctionarea-tuturor-formelor-de-discriminare.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2018a). *Legea nr. 178/2018 din 17 iulie 2018 pentru modificarea și completarea Legii nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/07/178-mod-202.pdf (accesat 5 mai 2021).

Parlamentul României (2018b). *Legea nr. 217/2003 din 22 mai 2003 *** Republicată pentru prevenirea și combaterea violenței domestice*. https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/10/Legea-217-din-2003.pdf (accesat 5 mai 2021)

Parpart, J.L. (2015). Men, Masculinities, and Development. În Coles, A., Gray, L., Momsen, J. (eds.), (2015). *The Routledge Handbook of Gender and Development*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Păunescu, C., Pascu, A.I., Filculescu, A., Badea, R. (2018). Entrepreneurship Perception among Vulnerable Population Groups in Romania. *Proceedings of the 12th International Conference on Business Excellence*, 718-727.

Pelehătăi, I., Vazelina, S. (2018). Nădejdea Sofiei. *Scena9*. https://www.scena9.ro/article/biografie-profil-feminista-sofia-nadejde (accesat 11 mai 2021).

Pelin, I. (2019). De-ale lui 8 Martie| Femei care au luptat pentru egalitate. *Cluju*. https://cluju.ro/de-ale-lui-8-martie-femei-care-au-luptat-pentru-egalitate/ (accesat 13 mai 2021).

Peterson, M.F., Kara, A., Fanimokun, A., Smith, P.B. (2019). Country Culture Moderators of the Relationship between Gender and Organizational Commitment. *Baltic Journal of Management*, 14(3), 389-410.

Platforma Civică ÎMPREUNĂ (2021). *Campanie națională de strângere de semnături împotriva ideologiei de gen prezentă în educația copiilor în România*. http://platforma-impreuna.ro/campanie-ideologie-de-gen/ (accesat 13 mai 2021).

Poliția Română (2020). *Aproape 8000 de ordine de protecție provizorii, emise de Poliția Română anul trecut*. https://www.politiaromana.ro/ro/stiri/aproape-8-000-de-ordine-de-protectie-provizorii-emise-de-politia-romana-anul-trecut (accesat 20 iulie 2021).

Popescu, L.G. (2012). A New Model of Development: Between Empowerment of the Community and Gender Equality Policies. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 36 E, 143-154.

Potter, R., Conway, D., Evans, R., Lloyd-Evans, S.L. (2012). *Key Concepts in Development Geography*. London: Sage.

Procter & Gamble (2020). *Egalitatea de gen*. https://ro.pg.com/egalitatea-de-gen/ (accesat 11 mai 2021).

Profiroiu, C.M., Profiroiu, A.G., Nastacă, C.C. (2020). Leadership and Gender in the Romanian Prefectures. *Management Research and Practice*, 12(2), 25-38.

Rada, C. (2014). Violence Against Women by Male Partners and Against Children within the Family: Prevalence, Associated Factors, and Intergenerational Transmission in Romania, a Cross-Sectional Study. *BMC Public Health*, 14, 129.

Rada, C. (2020). Violence, Communication, and Satisfaction Among Middle-Aged Adults and Older People from Romania. *Humanities & Social Sciences Communications*, 7, 109.

Radu, S. (2021). *Egalitate, eroism și recunoștință – Mesajul Rectorului ULBS de Ziua Internațională a Femeii*. https://www.ulbsibiu.ro/news/egalitate-eroism-si-recunostinta-mesajul-rectorului-ulbs-de-ziua-internationala-a-femeii/ (accesat 13 mai 2021).

Roman, D. (2001). Gendering Eastern Europe: Pre-Feminism, Prejudice, and East-West Dialogues in Post-Communist Romania. *Women's Studies International Forum,* 24(1), 53-66.

Roman, M. (2006). Gender Difference in Allocation of Free Time in Romania. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 5(14), 63-73.

Rovența-Frumușani, D., Milewski, N., Surugiu, R., Văcărescu, T.-E. (2017). It Takes Two to Tango: Gender in Romanian Media Organisations. În Ross, K., Padovani, C. (eds.), *Gender Equality and the Media. A Challenge for Europe* (pp. 171-183). London: Routledge, Taylor & Francis.

Samoilă, M.-E. (2018). Romanian Women's Education and Social Activism at the End of the 19th Century. În Chis, V., Albulescu, I. (eds.), *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, ERD 2017, Education Reflection, Development, Fifth Edition*, 858-866.

Sandu, O., Ciobanu, A.M., Tacu, I., Rădăcină, N. (2020). *Ce s-ar întâmpla dacă ar trece lege care ne interzice să vorbim în școli despre identitatea de gen*. https://www.dor.ro/lege-educatie-identitate-de-gen/ (accesat 9 mai 2021).

SKF (2021). *Egalitate și diversitate*. https://www.skf.com/ro/organisation/sustainability/equality-and-diversity (accesat 10 mai 2021).

Sterie, B. (2017). *Atunci și acum: feminismul în România și peste hotare*. AlistMagazine. https://www.alistmagazine.ro/atunci-si-acum-feminismul-romania-si-peste-hotare/ (accesat 10 mai 2021).

Stoleriu, O.M. (2016). Gendered Constructions of Romania's Tourist Destination Image. În Sandu, A., Ciulei, T., Frunză, A. (eds.), *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS. WLC 2016: World LUMEN Congress. Logos Universality Mentality Education Novelty 2016. LUMEN 15th Anniversary Edition*, XV, 965-974.

Șerban, D. (2021). Cum măsurăm egalitatea de gen și de șanse? *Contributors*. https://www.contributors.ro/cum-masuram-egalitatea-de-gen-si-de-sanse/ (accesat 15 mai 2021).

Ticușan, M. (2014). Gender Difference and School Aggressiveness. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 159, 128-131.

Tocu, R. (2014). The Development of the Distinction Between the Gender's Appearance and Reality: A Study on Romanian Preschoolers. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 159, 268-272.

Trif, V. (2015). Epistemic and Deontic Rhetoric on Gender: Meta-Analysis. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 187, 173-177.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2021). *Sustainable Development. The 17 Goals*. https://sdgs.un.org/goals (accesat 13 iunie 2021).

Universitatea din București (UB) (2017). *Egalitatea de șanse și combaterea violențelor inter-personale în context european, subiect de discuții în cadrul unui workshop la Universitatea din București*. https://unibuc.ro/egalitatea-de-sanse-intre-cetatenii-europeni-subiect-de-dezbatere-in-cadrul-unei-conferinte-la-universitatea-din-bucuresti/ (accesat 11 mai 2021).

Universitatea din București (UB) (2021). *Masa rotundă „Drepturile femeilor: între campaniile anti-gender și pandemie" la Universitatea din București*. https://unibuc.ro/masa-rotunda-drepturile-femeilor-intre-campaniile-anti-gender-si-pandemie-la-universitatea-din-bucuresti/ (accesat 12 mai 2021).

Ursa, M. (2015). Antifeminist Ideologies in Romanian Popular Culture. Advertising, Power Discourses and Traditional Roles. *Philobiblon*, XX(1), 77-93.

V.M. (2017). Klaus Iohannis: Până în 2020, 70% din instituţiile din România vor avea experţi în egalitatea de gen. *HotNews.* https://www.hotnews.ro/stiri-esential-22012955-klaus-iohannis-pana-2020-70-din-institutiile-din-romania-vor-avea-experti-egalitatea-gen.htm (accesat 6 mai 2021).

Vanc, A., White, C. (2011). Cultural Perceptions of Public Relations Gender Roles in Romania. *Public Relations Review*, 37, 103-105.

Vasiliu, D.A. (2018). Egalitate de șanse și dezvoltare durabilă. *Uricani: Fundația „Alături de Voi" România*. http://alaturidevoi.ro/Ghid-Pocu%20-%20Egalitatea%20de%20sanse%20-%20V2%20.pdf (accesat 5 mai 2021).

Vlase, I. (2013). 'My Husband is a Patriot!': Gender and Romanian Family Return Migration from Italy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(5), 741-758.

Vlase, I., Preoteasa, A.M. (2017). Gendered Life-Course Patterns in Post-Socialist Romania: An Illustration from Households Situated in Precarious Prosperity. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20(1), 31-48.

Voicu, M., Tufiș, P.A. (2012). Trends in Gender Beliefs in Romania: 1993-2008. *Current Sociology*, 60(1), 61-80.

Voiculescu, S. (2011). Teaching Gender and Geography in Romanian Universities. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 20(3), 189-193.

Voiculescu, S., Lelea, M.A. (2003). A Review of Gender and Geography and Its Development in Romania. *Analele Universității de Vest din Timișoara*, XIII, 123-144.

Vrăbiescu, I. (2019). Creating Solidarity: Intimate Partner Violence (IPV) and Politics of Emotions in a Multi-Ethnic Neighbourhood in Romania. *European Journal of Women's Studies*, 26(2), 150-164.

Walk the Global Walk (2021). *Notizie – Romania. Ar trebui ca mișcările feministe să se opună măsurilor de discriminare?* https://www.walktheglobalwalk.eu/it/news/romania/894-ar-trebui-ca-mi-c-rile-feministe-s-se-opun-m-surilor-de-discriminare (accesat 10 mai 2021).

Weiner, E. (2009). Dirigism and Déjà Vu Logic. The Gender Politics and Perils of EU Enlargement. *European Journal of Women's Studies*, 16(3), 211-228.

World Bank Group Gender Strategy (2015). *Gender Equality, Poverty Reduction and Inclusive Growth* FY16-23. Washington, D.C.: World Bank Group.

World Economic Forum (2021). *Global Gender Gap Report 2021*. https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021 (accesat 3 mai 2021).

Zanzu (2018). *Egalitate*. https://www.zanzu.nl/ro/egalitate (accesat 10 mai 2021).

Anexa 1. Obiectivele generale, specifice și setul de măsuri privind combaterea discriminării de gen și a violenței domestice

	Obiective generale	Obiective specifice	Măsuri
Pilonul 1	Prevenirea și combaterea stereotipurilor de gen din sistemul de învățământ	Eliminarea stereotipurilor de gen privind rolurile și responsabilitățile femeilor și bărbaților în familie și în societate, prin măsuri adecvate în domeniul educației	Introducerea în programele școlare a noțiunilor legate de egalitatea de gen, integrând diversitatea economică, socială, culturală și etnică
			Includerea în activitățile extra-curriculare din învățământul pre-universitar a unor programe care să promoveze egalitatea de gen în cadrul „Săptămânii Altfel”
			Angajarea/desemnarea unui expert de gen la nivelul inspectoratelor școlare și/sau a unităților școlare, care să organizeze periodic sesiuni de informare și exerciții interactive cu elevii, părinții și cadrele didactice, cu scopul de a promova egalitatea de șanse și de tratament
			Formarea inițială și continuă a experților de gen din Inspectoratele Școlare și unitățile școlare, precum și a personalului didactic (inclusiv directorii și consilierii școlari) din învățământul preuniversitar pentru a avea o abordare pedagogică care să favorizeze egalitatea de gen

			Campanie la nivel național privind stereotipurile de gen, adresată publicului general, în special părinților, reprezentanților legali și îngrijitorilor
			Campanie la nivel național privind respectarea dreptului la tratament egal pentru persoane supuse discriminărilor multiple (dizabilitate, etnie, status socioeconomic, migrație, orientare sexuală și religie), adresată elevilor și studenților
		Eliminarea factorilor care conduc la dezechilibre de gen în anumite domenii de studiu, inclusiv în cele STEM	Dezvoltarea la nivel național a unui program de mentorat prin care să se încurajeze participarea echilibrată a fetelor/femeilor și băieților/bărbați-lor în domeniile STEM
			Identificarea cauzelor care duc la diminuarea ponderii femeilor care continuă studiile masterale și doctorale
	Creșterea gradului de accesare a serviciilor de sănătate pentru femei și bărbați	Creșterea nivelului de îngrijire de calitate pre și post natală, inclusiv pentru grupuri vulnera-bile	Formarea medicilor de familie, a asistenților medicali comunitari și a mediatorilor sanitari în vederea identificării și gestionării situațiilor specifice femeilor din grupuri vulnerabile pentru sporirea acoperii îngrijirii medicale
			Dezvoltarea unui program la nivel național în vederea acordării unui ajutor material și/ sau a unui pachet de servicii medicale cu titlu gratuit, destinat femeilor din grupuri vulnerabile pentru

			perioada pre-natală (realizarea de controale medicale prenatale) și perioada post-natală (produse și servicii destinate mamei și copilului în primul an după naștere)
			Dezvoltarea unui program „Caravana medicală”, la nivel național, destinat femeilor din comunități marginalizate în vederea creșterii informării și utilizării serviciilor de îngrijire pre și post natală, în colaborare cu medicii de familie, asistenții medicali comunitari și mediatorii sanitari
		Facilitarea utilizării serviciilor medicale privind sănătatea sexuală și reproductivă, precum și de planificare familială, în mod gratuit, universal și adecvat	Cartografierea accesului la servicii medicale privind sănătatea sexuală și reproductivă, în special la nivel local
			Campanii de informare privind importanța educației pentru sănătatea reproducerii din perspectiva prevenirii și combaterii abuzurilor sexuale și respectarea drepturilor la nediscriminare și identitate (sexuale și reproductive), inclusiv pentru fetele și femeile cu dizabilități
			Lansarea unor dezbateri și inițiative cu actorii competenți, referitor la pilotarea în mediul urban și în mediul rural (inclusiv în comunități rurale marginalizate) a unui proiect privind amplasarea în locuri publice de automate cu absorbante

			sanitare, care să asigure accesul constant și la un preț simbolic
		Creșterea utilizării serviciilor de prevenție și screening, inclusiv pentru grupurile vulnerabile	Campanii de informare și conștientizare privind importanța screening-ului pentru cancerul de col uterin, cancerul la sân, cancerul colorectal, precum și a screening-ului prenatal, organizate inclusiv la nivel local
			Dezvoltarea unui program „Caravana medicală”, la nivel național, desinat persoanelor din comunități marginalizate, în vederea creșterii informării și utilizării serviciilor de prevenție și screening
	Asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați pe piața muncii, în special în ceea ce privește rata de ocupare, veniturile și domeniile de ocupare	Promovarea perspectivei de gen în politicile de ocupare, mobilitate și migrație a forței de muncă	Monitorizarea integrării perspectivei de gen în politicile care vizează ocuparea, mobilitatea și migrația forței de muncă
			Ateliere de formare/ informare a actorilor decizionali de la nivel local, județean și național în domeniul politicilor de ocupare, mobilitate și migrația forței de muncă în ceea ce privește integrarea dimensiunii de gen și a dreptului la tratament egal în aceste domenii
		Consolidarea principiului egalității de remunerare între femei și bărbați prin transparentizare,	Adaptarea legislației în vederea aplicării efective a principiului remunerării egale pentru muncă egală și muncă de valoare egală între femei și bărbați

		inclusiv prin aplicarea adecvată a legislației în vigoare în domeniul salarizării	Formarea inspectorilor de muncă pentru a putea identifica inegalități de remunerare între femei și bărbați
			Derularea unei campanii de sensibilizare în rândul angajaților și angajatorilor privind fenomenul discriminării la locul de muncă, în ceea ce privește diferențele de remunerare între femei și bărbați
		Reducerea riscului de sărăcie și excluziune a femeilor, prin o mai bună ocupare pe piața forței de muncă și reducerea fenomenului discriminării	Participarea femeilor în programe de învățare pe tot parcursul vieții pentru dezvoltarea de competențe și calificări care să ducă la creșterea gradului de ocupare și a mobilității pe piața muncii
		Promovarea unui mediu non-discriminatoriu și incluziv la locul de muncă	Formarea personalului din Inspecția Muncii pentru a identifica și interveni în cazuri de discriminare la locul de muncă (hărțuire, discriminare la angajare și promovare)
			Derularea unei campanii de sensibilizare în rândul angajaților și angajatorilor privind dimensiunile multiple ale discriminării la locul de muncă, inclusiv în procesul de angajare
			Elaborarea unui ghid de bune practici folosite la nivel european și internațional pentru gestionarea cazurilor de discriminare la locul de muncă de către autoritățile responsabile

			Modificarea și completarea cadrului legislativ în vederea asigurării vizibilității angajatorilor și angajaților sancționați pentru hărțuire la locul de muncă și discriminare la locul de muncă, pe criteriile de gen și de sex
	Creșterea gradului de acordare a serviciilor destinate tuturor persoanelor active pe piața muncii pentru echilibrarea muncii și a vieții private	Alinierea cadrului juridic intern la standardele Uniunii Europene în ceea ce privește echilibrul dintre viața profesională și viața privată	Dezvoltarea unui cadru de discuții interministerial, care să analizeze modificările și completările legislative necesare transpunerii și implementării efective și adecvate a Directivei 1150/2019/CE
			Adoptarea pachetului legislativ în vederea transpunerii Directivei 1150/2019/CE
		Creșterea gradului de conștientizare în ceea ce privește echilibrul dintre viața profesională și viața privată, în rândul persoanelor active pe piața muncii	Campanii de informare privind condițiile și beneficiile accesării concediului paternal
			Organizarea de campanii de conștientizare a folosirii instrumentelor de lucru alternative, respectiv muncă cu timp flexibil și a tele-muncii pentru părinți (munca la distanță)
			Realizarea unei cercetări privind percepția publică privind necesitatea asigurării echilibrului între viața profesională și de familie, pentru a identifica posibile impedimente ale implementării eficiente a noilor reglementări

			Identificarea bunelor practici pentru realizarea echilibrului între viața profesională și cea de familie și redactarea unui ghid de bune practici în scopul distribuirii acestuia în instituțiile publice și în companiile private
			Organizarea unor sesiuni de informare cu angajați ai instituțiilor administrației publice și mediului privat, cu privire la noile reglementări în domeniul echilibrului dintre viața profesională și viața privată
		Prevenirea factorilor ce determină fenomene precum uzura și extenuarea la locul de muncă (burnout)	Organizarea de ateliere de formare a personalului din domeniul resurselor umane privind prevenirea factorilor care determină uzura și extenuarea la locul de muncă, inclusiv prin promovarea mecanismelor de echilibrare a vieții profesionale cu cea de familie
			Sesiuni de informare în rândul angajaților cu privire la drepturile și responsabilitățile salariaților cu privire la condițiile de muncă și programul de lucru în vederea echilibrării muncii și vieții private
		Creșterea gradului de conștientizare cu privire la nevoia de servicii de educație de	Dezvoltarea de complexe sociale de servicii (în parteneriat cu DGASPC) în vederea asigurării serviciilor de tip creșă și/sau centru de zi (în funcție de nevoile identificate la nivel de comunitate)

		tip formal alternativ și/sau complementar în cadrul creșelor	
	Participarea echilibrată a femeilor și bărbaților la procesul de decizie în viața publică și politică	Identificarea și implementarea măsurilor și bunelor practici care promovează egalitatea de șanse și de tratament în ceea ce privește participarea la decizie în mediul public și mediul privat	Realizarea de analize privind participarea echilibrată a femeilor și bărbaților la nivelul administrației publice centrale
			Realizarea de analize privind participarea echilibrată a femeilor și bărbaților în alegeri electorale
			Realizarea de analize privind participarea echilibrată a femeilor și bărbaților în cadrul partidelor politice, la nivelul tuturor structurilor
			Identificarea bunelor practici care pot îmbunătăți echilibrul de gen privind participarea la decizie în mediul public și mediul privat
			Organizarea de sesiuni de formare în leadership pentru femeile din partidele politice
			Susținerea inițiativelor de adoptare a măsurilor afirmative (în special cote de tip „fermoar”) privind creșterea numărului de femei în procesul de decizie politic sau economic
			Susținerea aplicării prevederii Legii nr. 334/2006 privind obținerea finanțării suplimentare pentru partidele care promovează femei pe locuri eligibile pe liste electorale

		Combaterea factorilor formali și informali care previn accesul echitabil al femeilor și al bărbaților la funcții de conducere, în domeniul public și privat	Studiu cu privire la înțelegerea fenomenului „plafonul de sticlă” și luarea unor măsuri care să ducă la eliminarea sa, cu accent pe domeniile și sectoarele identificate în analiza diagnostic
			Crearea de rețele de sprijin care să contribuie la creșterea accesului femeilor în funcții de conducere în domeniul public și privat
		Creșterea gradului de conștientizare cu privire la concilierea vieții profesionale cu viața privată în partidele politice	Realizarea de sesiuni de informare pentru persoanele implicate în funcții de conducere în partidele politice privind bunele practici de conciliere a vieții profesionale cu cea familială
		Integrarea perspectivei de gen în politicile de securitate și apărare	Creșterea reprezentării și participarea semnificativă a femeilor în negocierile de pace, procesele de mediere și în cadrul misiunilor de menținere a păcii
		Integrarea perspectivei de gen în mass-media	Crearea de rețele de sprijin care să contribuire la creșterea accesului femeilor în funcții de conducere în mass-media
			Creșterea reprezentării și participarea semnificativă a femeilor în mass-media
			Realizarea de sesiuni de informare pentru persoanele implicate în funcții de conducere în mass-media

	Îmbunătățirea procesului de elaborare și implementare a politicilor publice folosind abordarea integratoare de gen	Respectarea principiilor bugetării de gen, la toate nivelurile administrației publice	Realizarea unui audit al bugetării de gen pentru principalele politici publice implementate în perioada 2021-2027
			Elaborarea, în parteneriat cu societatea civilă și mediul academic, al unui curs în cadrul căruia să se predea principiile bugetării de gen
			Realizarea unui studiu de impact de gen al alocărilor bugetare în domenii selectate
		Creșterea gradului de conștientizare cu privire la nevoia includerii unui expert în egalitate de șanse și tehnician în egalitate de șanse atât în mediul public, cât și în mediul privat	Modificarea și completarea Legii nr. 202/2002 având ca obiect caracterul obligatoriu al angajării /desemnării expertului în egalitatea de șanse și tehnicianului în egalitatea de șanse în mediul public și cel privat
			Dezvoltarea unui program de schimb de bune practici între experții/ tehnicienii în egalitatea de șanse și organizarea unei sesiuni de informare anuale
		Includerea principiilor abordării intersecționale în formularea și implementarea politicilor publice	Realizarea unui studiu prin care să fie identificate modalități de includere a abordării intersecționale în cadrul politicilor publice
			Realizarea unui ghid ce descrie în mod unitar procedurile de intervenție și metodologiile în domeniul prevenirii și combaterii violenței domestice și de gen, din perspectiva utilizării abordă-

			rii intersecționale în activitatea judecătorilor, procurorilor, avocaților, ofițerilor de poliție, asistenților sociali, cadrelor didactice și profesioniștilor în domeniul sănătății și protecției copiilor
		Întărirea capacității instituționale de a implementa politici de gen la nivelul administrației publice centrale și locale	Formarea președinților COJES cu privire la aplicarea principiilor egalității de gen la nivel local și județean, inclusiv în ceea ce privește bugetarea de gen
			Introducerea obligativității consultării expertului de gen în activitatea comisiei paritare
			Completarea legii 202/ 2002 în vederea creșterii capacității ANES de monitorizare a implementării strategiei și a cadrului normativ privind egalitatea de gen în domeniile cheie ale vieții sociale prin alocarea unui buget consolidat
			Creșterea numărului de personal angajat permanent în cadru ANES
			Realizarea unei analize a legislației naționale din perspectiva principiului egalității de gen
	Raportarea gradului de implementare a activităților	Raportarea gradului de implementare a activităților asumate în cadrul Pilonului Egalitate de șanse și de tratament între femei și bărbați	Monitorizarea măsurilor cuprinse în Planul de acțiuni – Pilonul Egalitate de șanse și de tratament între femei și bărbați

	asumate în cadrul Pilonului 1	Evaluarea finală a Pilonului Egalitate de șanse și de tratament între femei și bărbați	Realizarea unei analize privind îndeplinirea obiectivelor asumate în cadrul Strategiei
Pilonul 2	Eliminarea tuturor formelor de violență domestică și de violență împotriva femeilor în sfera publică și privată	Dezvoltarea unui sistem unitar de servicii destinate protecției efective a victimelor violenței domestice și de gen, precum și a drepturilor acestora	Crearea unui sistem informatic național de înregistrare și raportare a cazurilor de violență domestică și de gen
			Sprijinirea și facilitarea accesului victimelor violenței domestice la servicii integrate de asistență medicală, asistență psihologică, consiliere și reabilitare, la nivelul tuturor județelor
			Sprijinirea dezvoltării unei rețele naționale de locuințe protejate pentru victimele violenței domestice, aflate la distanțe rezonabile de domiciliu, la nivelul tuturor județelor
			Facilitarea accesului la asistență juridică gratuită pentru victimele violenței domestice, în special în procedurile legate de ordinele de protecție, inclusiv pentru femeile vulnerabile
		Întărirea capacității de intervenție a polițiștilor în domeniul violenței domestice, în sensul asigurării unor soluții tehnice moderne pentru probarea efi-	Dotarea cu arme și/sau dispozitive din categoria celor neletale, a polițiștilor din structurile de ordine publică, ce asigură serviciul specializat în cadrul solicitărilor de intervenție în cazurile de violență domestică

		cientă a faptelor de violență domestică	Dotarea cu camere video portabile a polițiștilor din structurile de ordine publică, care intervin în cazuri de violență domestică
			Formarea polițiștilor din structurile de ordine publică, cu privire la: proceduri de intervenție și de lucru prietenoase cu victimele violenței domestice și copiii acestora
		Asigurarea prevenirii violenței domestice și de gen, ținând cont de nevoile specifice ale grupurilor vulnerabile, printr-o abordare sensibilă la diferențele culturale și de vârstă	Ateliere de informare/ formare interdisciplinară a specialiștilor implicați în prevenirea și combaterea violenței domestice și de gen
			Organizarea de sesiuni de informare la nivel local, în special în comunitățile vulnerabile, cu scopul de a realiza prevenirea primară cu privire la violența domestică și de gen
			Campanii de informare la nivel național cu privire la violența domestică și violența de gen, în vederea realizării prevenirii primare
			Realizarea unor campanii de informare specifice care să vizeze formele mai puțin vizibile de violență domestică și de gen, precum violența psihologică, socială, economică, spirituală etc.

		Combaterea violenței domes-tice în toate domeniile vieții sociale	Derularea unor campanii ample, destinate deopotrivă victimelor și publicului larg, inclusiv prin utilizarea de mijloace inovative și cu sprijinul mass-media, în vederea destigmatizării victimelor și încurajării acestora să sesizeze autoritățile competente
			Derularea unor campanii generale de informare a femeilor și fetelor cu privire la dreptul lor de a se adresa instanțelor penale și civile, în cazul în care sunt victime ale violenței domestice
			Elaborarea unui ghid de recomandări cu privire la includerea problematicii violenței domestice și de gen în strategiile și programele de dezvoltare județeană și locală
			Extinderea parteneriatelor în vederea asigurării accesului la consiliere psihologică pentru agresori în cazuri de violență domestică și de gen
			Instituirea prin legislație a unui sistem național de monitorizare a agresorilor pentru care s-au emis OP și OPP, prin utilizarea unor dispozitive electronice
		Formarea/instruirea specifică și adecvată a tuturor categoriilor de profesioniști cu competențe	Realizarea prevenirii primare a violenței domestice și de gen prin pregătirea și instruirea reprezentanților administrației publice centrale și

		specifice în domeniul violenței domestice și violenței de gen, în vederea prevenirii și combaterii eficiente a acestui fenomen	locale, inclusiv din perspectiva corelării cu legislația privind victimele infracțiunilor
			Ateliere de informare/formare a specialiștilor în drept (avocați, procurori, judecători, studenți la Facultățile de Drept) privind legislația specifică și jurisprudența în materia violenței domestice și de gen
			Elaborarea unui ghid de recomandări cu privire la introducerea noțiunilor de violență domestică și de gen în curricula universităților ce pregătesc profesioniști în domeniu
		Cunoașterea și cuantificarea reală a fenomenului violenței domestice și de gen	Dezvoltarea unui sistem de colectare și raportare periodică a datelor cu privire la cazurile de violen-ță domestică și de gen
			Elaborarea unui studiu cu privire la violența domestică și de gen, privind identificarea dimensiunii reale a fenomenului și a cauzelor care descurajează sesizarea autorităților și depunerea plângerilor de către victime, în special în rândul grupurilor vulnerabile
			Elaborarea unui ghid de bune practici în domeniul prevenirii și combaterii violenței domestice și de gen din alte state

			Elaborarea unui studiu privind fenomenul „mariajelor timpurii”, ca formă specifică de vio-lență împotriva fetelor, precum și elaborarea de propuneri pentru conștientizarea și prevenirea fenomenului
		Continuarea procesului de consolidare a legislației naționale în domeniul violenței domestice	Analiza rezervelor formulate de statul român la ratificarea Convenției de la Istanbul prin intermediul Legii nr. 30/2016 și identificarea unor soluții legislative
			Elaborarea unui ghid de aplicare a legislației în domeniul violenței domestice și de gen destinat profesioniștilor cu atribuții în acest domeniu, inclusiv din perspectiva corelării cu legislația privind victimele infracțiunilor
	Raportarea gradului de implementare a activităților asumate	Monitorizare	Monitorizarea măsurilor cuprinse în Planul de acțiuni – Pilonul Prevenirea și combaterea violenței domestice Evaluarea finală a Pilonului Prevenirea și combaterea violenței domestice

Sursa: ANES, 2021, pp. 34-49, pp. 67-72. Pentru a nu distorsiona prin parafrazare sensul inițial, o parte a informației de mai sus a fost preluată *ad literam* din *Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2021-2027*.

Capitolul 6. Sexualitate și dezvoltare în România

Emanuela DIMITRIU[1], Mălina-Mihaela SIMIOANĂ[2]

1. Introducere

Procesul de perpetuare a fricii față de persoanele diferite, ieșite din tipar, care erau văzute ca factori perturbatori ai unui aparent echilibru față de care colectivitățile umane gravitau, a fost alimentat constant de-a lungul secolelor. În acest context, persoanele care făceau parte din categoria celor divergenți au fost și continuă să fie marginalizate conștient de către restul comunității. De exemplu, caracteristic Evului Mediu, este cunoscut procesul de masacrare a minorităților etnice care erau vânate când poposeau în locurile însușite de populațiile deja stabilite acolo. În prezent, procesul de oprimare se desfășoară, în principal, asupra minorităților sexuale, vizând comunitatea LGBT (persoanele lesbiene, gay, bisexuale, transgender etc.).

Oamenii sunt clasificați ca bărbați sau femei în funcție de tipul de organe sexuale sau capacitatea potențială de sarcină. Cei care nu se încadrează în aceste tipare normative sunt marginalizați, ascunzându-se rușinați de „ochii lumii” sau apelând la intervenții chirurgicale (din considerente personale sau sociale). Astfel, deși categoriile de sex par naturale și absolute, ele sunt „ameliorate” prin intervenția umană activă (Jolly, 2000, pp. 84-85).

[1] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, dimitriu.emanuela@gmail.com

[2] Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare, Str. Clinicilor, nr. 5-7, Cluj-Napoca, 400006, malinasimioana@yahoo.com

Așadar, sexualitatea este un aspect esențial al naturii umane în procesul amplu de dezvoltare a indivizilor și a societății pe care aceștia o constituie. Această auto-exprimare a ființelor umane ca entități sexuale este riguros legată de chestiunea genului (capitolul al cincilea al acestei cărți este dedicat genului în România), Conform raportului *Standarde pentru educația sexuală în Europa*:

> „sexualitatea este trăită și exprimată prin gânduri, fantezii, dorințe, convingeri, atitudini, valori, comportamente, practici, roluri și relații. Deși sexualitatea poate integra toate aceste dimensiuni, nu fiecare este întotdeauna trăită sau exprimată" (Biroul Regional OMS pentru Europa, 2010, p. 17).

De asemenea, paradigmele sociale, structurile economice, conflictele politice și ideologiile religioase sunt factori care influențează și gravitează în sferele de expresie ale sexualității (Cornwall, Correa, Jolly, 2008, pp. 5-6).

Scopul acestui capitol este de a analiza modalitățile de exprimare a orientării sexuale în România și de a sesiza provocările cu care se confruntă zilnic minoritățile sexuale. Printre principalele premise care au stat la baza acestei cercetări, se numără: probabilitatea ridicată a schimbării mentalității noilor generații, exprimarea orientării sexuale în sfera publică este văzută de români ca un subiect tabu, reținerea respondenților în a-și prezenta propriile opinii legate de acest subiect, lipsa de informare a respondenților privind organizațiile non-guvernamentale care militează pentru drepturile comunității LGBT.

De asemenea, sunt vizate trei obiective raportate la diverse subteme. *Primul obiectiv* vizează legislația românească și felul în care este abordat subiectul diversității orientării sexuale în legile după care se ghidează România. *Al doilea obiectiv* este de a urmări raportarea literaturii de specialitate din România la același subiect clasificat ca fiind unul sensibil pentru Europa de Est (Antonov, 2019). *Al treilea obiectiv* este de a da un diagnostic societății civile din punct de vedere al interesului pentru subiectul orientării sexuale.

Referitor la metodologia abordată, colectarea datelor s-a realizat prin documentare pentru toate cele trei obiective ale cercetării, oferind, astfel, o viziune cât mai cuprinzătoare privind sexualitatea și modul în care este abordat subiectul în România din trei mari perspective. Pentru primele două obiective, pe lângă consultarea resurselor bibliografice de ordin legislativ și științific, s-au analizat datele furnizate de Rainbow-Europe aferente anului 2020. Cât despre viziunea societății, au fost utilizate rezultatele cu caracter anonim din cadrul unui chestionar online aplicat pe un eșantion de 486 persoane cu domiciliul în România.

În România și în majoritatea țărilor comuniste, minoritățile sexuale (și nu doar acestea) nu aveau dreptul la exprimare și nici la afirmare. Homosexualitatea era catalogată ca o anomalie și, în același timp, ca o încălcare serioasă a ordinii impuse de stat. De asemenea, partidul aflat la conducere punea accentul pe creștere demografică, în timp ce homosexualitatea reprezenta un impediment în atingerea acestui obiectiv.

În România actuală încă persistă problema marginalizării și excluderii minorităților sexuale din sferele principale de influență, însă, în ultimul deceniu, s-au întreprins demersuri favorabile în vederea recunoașterii și susținerii acestor minorități (ca de exemplu festivalul anual dedicat drepturilor LGBT în România – GayFest, Serile Filmului Gay și implicarea în manifestații organizate de companii: H&M, IBM, Accenture).

Totuși, părerile sunt împărțite, cei pro raportându-se la aceste acțiuni ca forme de susținere, în timp ce alții, care se găsesc în categoria celor contra, argumentează că aceste manifestări au fost importate din vest, fără să se țină cont de background-ul și cultura României, considerându-se o greșeală ideea că această comunitate este omogenă, din mai multe considerente: clasa socială, nivelul de educație, influențele din diferite medii etc. Deci, pentru a dezvolta optim toleranța față de ceilalţi, este necesară educarea pentru a accepta și îmbrățișa multiculturalitatea și diversitatea din exteriorul propriei culturi.

2. Fundamentare teoretică

În decursul timpului, sexualitatea a fost considerată tabu, iar copiii și adolescenții ținuți într-o voită lipsă de informare asupra acestui subiect (Săhleanu, 1967, p. 65), prevenind astfel tentațiile de exprimare a sexualității. Factorii care au împovărat obținerea unei viziuni lipsite de prejudecăți asupra sexualității și integrării armonioase a acesteia în viața socială sunt prejudecățile alimentate de morala de tip religios și de răspândirea bolilor venerice (Săhleanu, 1967, p. 67).

Încă din Antichitatea timpurie, homosexualitatea se regăsea ca subiect în rândul armatei, homosexualitate ce era văzută ca una de compensație, fapt datorat unei vieți departe de femei. Mai târziu, această formă de manifestare a homosexualității a fost denumită „homosexualitate ocazională”.

Raportându-ne la homosexualitatea greacă, sunt evidențiate două tipuri: tiparul militar (tovărășia între tineri de vârstă similară) și tiparul pedagogic (între profesor și elev). Astfel, relațiile dintre două persoane de sex masculin se puteau institui atât între tineri, cât și între bărbați maturi. Aceste legături nu au fost osândite, deși pasivitatea dovedită a unuia din cupluri a făcut obiectul criticilor sau al cenzurii, această opoziție diferențiindu-se prin considerarea asiduă a problemelor produse de bătălia pentru putere, moralitate, gen, clasă social, nivelul de educație și/sau dominație.

Persoana pasivă era etichetată ca subordonată, inferioară, în special, din punct de vedere intelectual; tânărul trebuia să plătească material sau, în cazurile de imposibilitate, carnal, prin favoruri sexuale pentru învățăturile primite de la persoana mai matură. Cât despre sodomizare, această practică a fost fățiș respinsă și considerată ca fiind un act agresiv.

În ceea ce privește cauzele discreditării în care se va prăbuși homosexualitatea în universul elen, se disting următoarele: 1. Criza instituției homosexualității (care, de-a lungul secolelor, se va îndrepta mai mult spre prostituție decât spre predare), 2. Cauză socială în

urma războiului peloponesiac (populația tânără a fost decimată, procrearea devenind o necesitate), 3. Accentul filosofic (problemele fiind distribuite către dragostea metafizică în detrimentul celei fizice), 4. Rolul Romei în schimbarea mentalității (la guvernare își pune amprenta legislația referitoare la dreptul familiei, iar căsătoria este reevaluată în cadrul societății).

În literatura de specialitate ce are ca obiect tematica sexualității, s-au abordat, în decursul ultimelor decenii, variate viziuni și concepte. Acest fapt este datorat, în mare măsură, complexității subiectului, și, totodată, sensibilității cu care este abordat la nivel statal. Pentru a înțelege plurivalența termenului de „sexualitate”, este necesar a se vedea modul în care subiectul a evoluat de-a lungul timpului.

Lucrarea lui Jeffrey Weeks, *The Importance of Being Historical*, contextualizează cronologic evenimentele, acțiunile și actele normative la nivel global ce vizează subiectul sexualității (Weeks, 2010). Totodată, cercetarea prezintă modul în care au existat schimbări de paradigmă la nivel global privind sexualitatea și identitatea sexuală, statutul familiei și tendințele legalizării căsătoriilor între persoane de același sex, comportamentul erotic, dar și tiparele parentale.

Același autor definește și exemplifică ce a însemnat în trecut și prezent fenomenul „Great Transition”, mai precis transformările conceptuale ce au apărut, în special în țările vestice, privind modul în care societatea s-a raportat la subiectul sexualității în perioada 1960-2000. Efectele principale ale acestei tranziții sunt date de separarea termenilor de reproducere și sex, heterosexualitate și căsătorie, sex și căsnicie, schimbări care s-au materializat în crearea unei viziuni mult mai democratice și tolerante. Scala Kinsey a fost creată de către cercetătorii Alfred Kinsey, Wardell Pomeroy și Clyde Martin pentru a surprinde cât mai nuanțat și complex (pe o scală cu 7 puncte) orientările sexuale ale oamenilor (Indiana University, 2019).

Unul dintre scriitorii pionieri care abordează complexitatea subiectului sexualității este Michel Foucault (1978), care își aduce contribuția prin lucrarea *The History of Sexuality*, ce conturează diverse concepte și idei, precum vastele practici sexuale care există în diferitele culturi ale lumii, modalitatea în care practicile sexuale s-au schimbat de-a lungul timpului, dar și fenomenul de tranziție către „modernitatea sexuală”.

Acest fenomen al tranziției către modernitatea sexuală era văzut de Foucault prin prisma rolului pe care l-au avut clasele conducătoare privind controlul asupra sexualității. În această manieră, clasele sociale de rang înalt exercitau o formă de autoafirmare și autoprotecție a purității burgheziei. Altfel spus, prin acest control asupra modului de reproducere, se impunea proletariatului legalitatea supunerii, sexualitatea transformându-se într-o manieră de control de ordin capitalist: proprietarii de capital trebuie să garanteze că acesta nu este fragmentat între copii ilegitimi în timp ce proletariatul trebuie să-și canalizeze toată energia în producție.

Una dintre teoriile cheie urmărite în cadrul studiului de față este teoria constructivismului social din perspectiva sexualității, teorie fundamentată de Stein (1992), conform căreia raportările individului la practicile sexuale sau modul în care își exprimă emoțiile și sexualitatea sunt conturate de societatea și mediul din care acesta provine. În acest sens, în cazul României, o societate fundamentată pe valori patriarhale, se pot distinge valori spirituale diferite față de ale altor culturi, iar acest fapt se materializează și în modul în care individul se raportează la subiectul sexualității, în special într-un context al globalizării sexualității, unde valorile și ideile sunt supuse unui amplu proces de transformare (Weeks, 2010).

În strânsă legătură cu teoria sus-menționată, venind în completarea acesteia, teoria heteronormativității nuanțează ideea conform căreia identitatea sexuală a individului trebuie să fie conformă cu normele sociale impuse la nivel instituțional și statal (Hubbard, 2008). În această manieră, neconformarea cu normele de

heterosexualitate poate duce la grave situații de marginalizare socială și acces limitat la servicii precum educație și angajare, diversitatea în ceea ce privește orientarea sexuală fiind văzută ca o abatere de la normalitate sau de la „heterosexualitatea obligatorie” (Hubbard, 2008).

Cu alte cuvinte, prin heteronormativitate, se înțelege setul de îndatoriri, aprobări, interdicții și așteptări cu privire la comportamente sociale adecvate pentru persoanele de un anumit sex (Hubbard, 2008). Tipificarea idealului masculin sau feminin este standardizată până la stereotip, deși în dezvoltarea individuală viitoarea femeie sau viitorul bărbat fac o alegere personală în cadrul setului de valori considerate proprii genului lor. Rolurile și stereotipurile de gen – atât feminine, cât și cele masculine – sunt atât de adânc înrădăcinate încât sunt văzute ca expresia fundamentelor biologice ale genului (Hubbard, 2008).

În egală măsură, relevante pentru studiul de față sunt cercetările care relevă legătura instituită între orientările homosexuale și diferitele forme de marginalizare, discriminare și sărăcie. Puține sunt însă studiile ce indică conexiunea directă între sărăcie și drepturi sexuale (Jolly, 2010), dar, cu toate acestea, literatura de specialitate din ultimele două decenii nuanțează tot mai puternic legătura dintre cele două variabile. Astfel, în cadrul raportului anual SIDA, *Poverty and Sexuality: What Are the Connections?*, se indică necesitatea ca politicile de dezvoltare economică îndreptate către reducerea sărăciei la nivel mondial să fie în permanență conectate cu aspectele privind sexualitatea, evidențiindu-se astfel interconectivitatea dintre cele două sfere (Jolly, 2010).

Trebuie totuși trasată o distincție clară între orientarea sexuală și identitatea de orientare sexuală,[3] diferența constând în simpla

[3] O persoană homosexuală își poate asuma (sau nu) această identitate de gen din cauza normelor heterosexuale aplicate în prezent în societate. Astfel, un om care se naște cu o orientare sexuală anume poate recurge la

schimbare ce poate interveni pe parcursul vieții când ne referim la identitatea de orientare sexuală. Dacă orientarea sexuală este o certitudine, identitatea de orientare sexuală este mai degrabă o variabilă fluctuantă care poate fi afectată de anumiți factori, experimentând la un moment dat schimbări în această orientare. Asociația Americană de Psihologie afirmă că:

> „identitatea orientării sexuale - nu orientarea sexuală - pare să se schimbe prin psihoterapie, grupuri de sprijin și evenimente de viață” (American Psychological Association Task Force, 2009).

Se sesizează existența unei diferențe pregnante între cele două sfere funcționale umane.

Pentru a înțelege situația minorităților sexuale, este nevoie de flexibilitate în gândire, recunoscând că nu corpul cu care te-ai născut îți dictează identitatea de „băiat” sau „fată”, ci mai degrabă, ceea ce alegi să faci cu această identitate. De asemenea, libertatea de a determina comportamentul sexual este strâns legată de libertățile economice și politice (Jolly, 2000, pp. 78-79). Deci, lumea nu se împarte strict în bărbați/femei (sau negri/albi, tineri/bătrâni, apți/cu dizabilități etc.) (Hemmings, 2002). Totuși, „celelalte sexualități” care nu se conformează așteptărilor stabilite de societatea tradițională pot părea nepotrivite pentru un anumit loc, persoanele care se situează în afara heteronormativității putând experimenta o gamă complexă de conflicte emoționale (Hubbard, 2008).

Premisa care stă, în mare parte, la baza lucrărilor privind identitățile non-heterosexuale este că spațiul cotidian (spațiul „normal”) este perceput, ocupat și reprezentat ca heterosexual. În astfel de spații, homofobia și prejudecata sunt des întâlnite (Hubbard, 2008; Kitchin, Lysaght, 2003), violența bazată pe homofobie fiind o problemă comună la nivel mondial și afectând populația aparținătoare acestor categorii, de la arestarea homosexualilor (România), la bătăi crunte (Marea Britanie),

a-și însuși o identitate de orientare sexuală diferită de cea cu care se naște fiindcă nu vrea să iasă din tiparul prestabilit.

sinucideri provocate în urma „tratamentelor” meschine (India) și până la executarea acestora (în Iran și Mexic) (Rosenbloom, 1996; Susie, 2000). Este deci demonstrat faptul că protecția împotriva violenței homofobe este o nevoie fundamentală și urgentă.

Deci, homosexualitatea este percepută ca o amenințare la adresa valorilor culturale, iar multe state adoptă o poziție ofensivă. De exemplu, în Uganda, în 2009, a fost propus în Parlament un nou proiect de lege anti homosexualitate care crește sancțiunile pentru „acte homosexuale” de la 14 ani de închisoare la o condamnare pe viață (Potter et al., 2012, pp. 190-196). Rețelele digitale conectează oamenii și culturile din întreaga lume și transmit rapid știri despre încălcările drepturilor sexuale prin intermediul tehnologiilor media globale. Acest lucru ajută la diseminarea informațiilor, la creșterea gradului de conștientizare și la promovarea și protejarea drepturilor sexuale ale oamenilor.

Politicile de dezvoltare au avut tendința de a evita discuțiile despre sexualitate, dincolo de dezbaterile cu privire la protecția socială și, mai recent, despre HIV și SIDA. S-a susținut că excluderea sexualității din agendele de dezvoltare sugerează presupunerea problematică că, în timp ce în Nordul Global oamenii au nevoie de sex și dragoste, în Sudul Global au nevoie doar de mâncare (Wieringa, 1998). Deci, supraviețuirea (nevoia de bază) este influențată negativ de lipsa libertății de exprimare a sexualității (Jolly, 2000, p. 81).

Important de subliniat este că scriitorii români au asociat sexualitatea „netradițională” cu o alteritate circumscrisă cel mai adesea etnic, „ca viciu turcesc sau grecesc, impropriu poporului român și aurei sale mioritice de patriarhalitate” (Mitchievici, 2010, p. 16).

Potrivit lui Boffey (2018), România se situează printre ultimele țări din Uniunea Europeană care, în afară de protecția minorităților sexuale împotriva discriminării în sfera publică, nu asigură alte drepturi legale pentru cuplurile de același sex, aflându-se într-o situație asemănătoare cu Bulgaria, Letonia, Lituania și Slovacia. Conform lui Woodcock (2009, p. 8), unul dintre cele mai pregnante

motive din acest punct de vedere este experiența îngrozitoare prin care societatea românească a trecut prin intervenția statului comunist în viețile private ale indivizilor, dictând aspectele sexuale (și nu numai) care trebuiau urmate (erau trasate direcțiile „normale" în vederea perpetuării poporului, prin respectarea raportului femeie-bărbat). Astfel, politica demografică a lui Ceaușescu și modul în care aceasta a fost pusă în aplicare au avut efecte devastatoare în rândul populației și în felul în care erau purtate discuțiile despre sex, acest act normal și natural fiind etichetat doar ca act reproductiv realizat în numele perpetuării națiunii (Woodcock, 2009).

3. Metodologie

Pentru realizarea acestei cercetări științifice, s-au utilizat diverse metode, în funcție de obiectivele vizate. Colectarea datelor s-a realizat prin documentare bibliografică pentru toate cele trei obiective ale studiului, oferind, astfel, o viziune cât mai cuprinzătoare privind sexualitatea și modul în care este abordat subiectul în România din trei mari perspective: viziunea la nivel legislativ, viziunea cercetătorilor români, viziunea societății civile și a societății românești.

Ca atare, resursele teoretice analizate au constat în articole științifice pe plan internațional, acte normative în vigoare la nivel global, dar și național, privind drepturile comunității LGBT, precum și site-urile oficiale ale organizațiilor non-guvernamentale (ONG-uri) la nivel național și european.

Pentru obiectivul ce vizează perspectiva statului român, pe lângă consultarea resurselor bibliografice de ordin legislativ și științific, s-au analizat datele furnizate de Rainbow-Europe (2020). Aceasta este o platformă on-line creată de Asociația ILGA-Europe, fondată în 2009 de Comisia Europeană, ce studiază în detaliu situația din statele membre ale Uniunii Europene (și nu numai), privind legile și politicile ce vizează comunitatea LGBT, monitorizându-se, totodată, schimbările de ordin legislativ și social ce survin la nivelul fiecărui stat.

În acest sens, Rainbow-Europe (2020) analizează șase mari categorii la nivel legislativ în vederea elaborării analizei: egalitate și nediscriminare, familie, violență pe fond sexual și xenofobie (incitare si instigare la ură), recunoaștere legală de gen și integritate fizică, societatea civilă și azil.

Fiecărei categorii i se atribuie un procentaj din ponderea finală, rezultând valori cuprinse între 0%, anume violarea accentuată a drepturilor omului, și 100%, adică respect egal privind drepturile omului (categoriile care fac obiectul studiului, precum și criteriile urmărite în cadrul fiecărei categorii sunt exemplificate și explicate pe larg în Tabelul 1). Datele furnizate de Rainbow-Europe (2020) au fost analizate și procesate folosind metoda cartografică, prin intermediul Sistemelor Informaționale Geografice (GIS) utilizând software-ul ArcGIS Pro. Totodată, limitele administrative ale statelor au fost colectate de pe platforma Eurostat privind limitele vectoriale pentru anul 2020.

În vederea îndeplinirii obiectivului privind perspectiva și atitudinea cercetătorilor români față de subiectul sexualității, au fost consultate lucrări științifice, articole și publicații ce abordează această temă. Astfel, am putut elabora o schemă explicativă privind domeniile conexe ce au ca obiect de studiu sexualitatea și am întocmit grafice ce reflectă cercetările care au fost întreprinse pe această tematică. În acest fel, am expus o viziune amplă privind originile cercetărilor în România privind sexualitatea, care sunt direcțiile urmărite de acestea, și ce dorește să promoveze sfera academică prin raportare la tematica în cauză.

Pentru a identifica modul în care cetățenii se raportează la diverse subiecte, Comisia Europeană oferă un instrument foarte util în înțelegerea credințelor europenilor, prin intermediul Eurobarometrului. În această manieră, în anul 2015, s-au realizat 1.012 interviuri față-în-față în România și 27.718 de astfel de interviuri în Uniunea Europeană, având ca subiect central discriminarea (Figura 1).

Tabelul 1. Criterii de analiză a drepturilor sexuale în UE conform indexului propus de Rainbow-Europe (2020)

Categoriile analizate	Criterii de analiză
Egalitate și nediscriminare (25%)	• Constituția națională - se analizează prevederile anti-discriminare din Constituție (dacă aceasta conține, în mod explicit, prevederi legate de orientarea sexuală); • Angajare - acoperă legislația de angajare cu prevederi anti-discriminatorii; • Bunuri și servicii - acoperă aspectele legislative în care se menționează explicit caracterul non-discriminatoriu privind accesul la bunuri și servicii, indiferent de orientarea sexuală; • Educație - vizează legislația care interzice discriminarea pe fond sexual în domeniul educației; • Sănătate - vizează legislația care interzice discriminarea pe fond sexual în domeniul sănătății.
Familie (20%)	• Egalitate în drepturile căsătoriei - analiza drepturilor în căsătoria persoanelor de același sex, care au drepturi egale cu ale familiei tradiționale; • Adopția - analiza drepturilor de adopție pentru cuplurile formate din persoane de același sex; • Parteneriatul civil - analizează posibilitatea ca persoanele de același sex să își creeze un parteneriat civil; • Asistență medicală pentru inseminare - analizează posibilitatea cuplurilor de același sex de a accesa fără limitări legislative inseminarea asistată medical.

Violență pe fond sexual și xenofobie (hate crime law and hate crime speech) (20%)	• Analiza normelor legislative care prevăd explicit interzicerea manifestării oricăror forme de ură și intoleranță pe fondul orientării sexuale; • Analiza politicilor și strategiilor naționale prin care se descurajează hate speech (instigare la formele de exprimare care răspândesc, incită, promovează sau susțin xenofobia).
Recunoaștere legală de gen[1] și integritate fizică (20%)	• Analiza măsurilor legale existente a acțiunilor guvernamentale prin care le este recunoscut indivizilor dreptul de a-și schimba genul; • Analiza procedurilor administrative ce acoperă mențiuni privind procedurile de schimbare de gen (documente oficiale prin care individul își poate exprima genul cu care se identifică); • Analiza legislației privind schimbarea numelui unui individ fără ca acesta să fie împiedicat de obstacole de natura orientării sexuale; • Analiza modului în care este prevăzută în legislație autodeterminarea (recunoașterea de gen este realizată strict de persoana în cauză prin intermediul unei declarații, fără implicarea unei terțe persoane precum judecător, martor sau expert medical).

[1] Indivizilor le este recunoscut legal dreptul de a-și schimba genul.

Societatea civilă (8%)	• Posibilitatea exercitării dreptului de manifestare publică privind drepturile comunității LGBT, fără că aceasta să fie oprită/împiedicată de autoritățile publice; • Operarea, fără restricții de ordin legislativ, a organizațiilor non-guvernamentale ce activează în scopul protejării drepturilor comunității LGBT; • Analiza statutului activiștilor din sfera drepturilor LGBT (dacă aceștia sunt sau nu supuși unor riscuri în momentul apărării drepturilor lor, precum arestări sau agresiuni din partea autorităților publice); • Analiza drepturilor pe care le au ONG-urile privind accesarea de fonduri pentru activitatea pe care o desfășoară (lipsa sau existența limitărilor privind accesarea de fonduri); • Analiza cadrului legislativ la nivel local și național privind exprimarea liberă a drepturilor comunității LGBT (cenzură, legi anti-propagandă).
Azil (7%)	• Legislația și politicile la nivel național (Legislația Națională privind Azilul) prevăd, în mod explicit, dreptul la azil al tuturor cetățenilor, indiferent de orientarea sexuală (identitatea și orientarea sexuală sunt explicit menționate în legea azilului).

Sursa: Rainbow-Europe (2020)

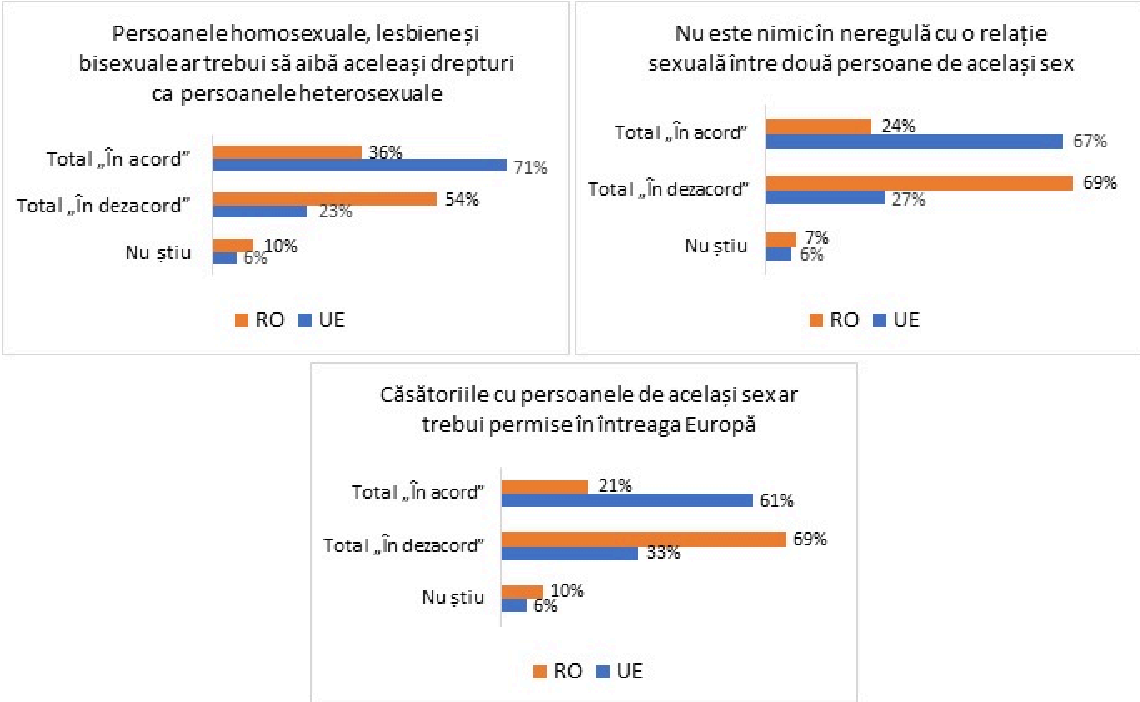


Fig. 1. Atitudini ale intervievaților față de discriminare

Sursa: Comisia Europeană (2015)

Conform Figurii 1, pentru primul subiect abordat, intervievaților li s-a adresat întrebarea dacă persoanele lesbiene, homosexuale sau bisexuale ar trebui să aibă aceleași drepturi precum persoanele heterosexuale. Mai bine de jumătate dintre românii intervievați nu au fost de acord cu acest aspect, comparativ cu media europeană, unde doar 23% au răspuns negativ. Se observă, așadar o reticență în rândul românilor în a crede că ar trebui să se instituie norme de egalitate, indiferent de orientarea sexuală.

Pentru întrebarea secundă, 69% dintre românii chestionați nu au fost de acord cu faptul că relațiile dintre persoanele de același sex sunt considerate „normale". Se conturează o diferență foarte ridicată între modul în care românii percep această normalitate și modul în care este abordat subiectul la nivel european, unde doar 27% dintre cei chestionați nu sunt de acord cu acest aspect.

Diferențe foarte mari se observă și în cazul celui de-al treilea item analizat, anume modul în care este văzută căsătoria dintre două persoane de același sex. În timp ce la nivel european, 61% dintre cei chestionați consideră că ar trebui să fie permise căsătoriile dintre persoanele de același sex, în România doar 21% dintre persoane sunt de acord cu acest aspect.

Cât despre viziunea societății civile în raport cu tematica sexualității, s-au utilizat rezultatele cu caracter anonim din cadrul unui chestionar (instrument de lucru), pe care l-am aplicat în perioada 1 aprilie-15 mai 2021, și la care au răspuns 486 persoane, cu domiciliul în România.

Având în vedere starea pandemică actuală, chestionarul a fost realizat prin Google Forms și diseminat pe rețele de socializare (grupuri locale de Facebook, Instagram și WhatsApp). Acest chestionar a inclus o serie de întrebări care vizează atitudinea societății privind exprimarea orientării sexuale în România, urmărindu-se validarea/invalidarea unor aspecte relevante menționate în secțiunea de fundamentare teoretică.

Răspunsurile centralizate la sfârșitul perioadei de completare a chestionarului ce vizează o temă sensibilă pentru spațiul românesc pot fi, și, în general, sunt distorsionate în funcție de efectul de „dezirabilitate socială”, mai exact tendința de conformare a respondenților cu normele după care se ghidează marea majoritate a populației. Astfel, respondenții tolerează un anumit behaviorism și pot trece sub tăcere conduite considerate reprehensibile.

De asemenea, au fost analizate și o serie de bloguri românești care și-au îndreptat atenția spre acestui subiect. În cele din urmă, rezultatele de pe urma chestionarului și privirea de ansamblu asupra blogurilor din câmpul online românesc ne oferă o diagnoză a societății civile în raport cu viziunea pe care o au românii în chestiunea exprimării orientării sexuale.

Necesar de precizat este faptul că, dată fiind situația actuală pandemică, chestionarul a fost diseminat pe grupuri variate aferente rețelelor de socializare, nefiind îngrădită sau obligată participarea respondenților, fiecare persoană doritoare și care dispunea de internet fiind invitată să-și expună părerile. Astfel, s-a urmărit o cât mai diversificată abordare a categoriilor de vârstă, a mediilor de rezidență și a nivelurilor de studii. Totuși, se observă clar preponderența răspunsurilor care vin din partea genului feminin, a celor care se găsesc în categoria tânără de vârstă și a celor amplasați în mediul urban.

Eurobarometrul arată clar faptul că există un procentaj ridicat de intoleranță față de comunitatea LGBT, însă chestionarul subliniază o diminuare a acestei tendințe de repulsie, iar rezultatul referendumului a evidențiat vehementa implicare a societății civile prin diverse forme de boicot și opoziția pe care au arătat-o față de Guvern, pe de-o parte, și față de statutul pe care Biserica îl are în România, pe de altă parte.

4. Rezultate și discuții

Această secțiune este divizată pe cele trei coordonate care reprezintă în același timp și obiectivele studiului. Fiecare perspectivă este analizată pentru România, singular, utilizând metodele enunțate anterior. Pentru a înțelege fiecare perspectivă (legislativă, atitudinea cercetătorilor, poziția societății civile și a societății în general), s-au utilizat reprezentări grafice și o sinteză a informațiilor pe care le-am considerat relevante.

4.1. Perspectiva autorităților române privind sexualitatea

Pentru a înțelege atitudinea și poziția statului român privind drepturile sexuale, trebuie înțelese originile acestora și apariția lor la nivel global. Conceptul de drepturi sexuale este conturat pentru prima dată în anul 1995, într-un document al Națiunilor Unite în cadrul *Beijing Platform for Action* (BPfA). De la apariția acestui document ce face trimitere la drepturile sexuale, a urmat „o perioadă de progres redus pe plan legislativ și multă opoziție" (Sheill, 2008, p. 45).

La zece ani distanță de acest moment, se accentuează tot mai puternic discursul cu privire la drepturile sexuale în cadrul sesiunilor de discurs ale Națiunilor Unite (Comisia pentru Statutul Femeilor-CSW, Comisia pentru Populație și Dezvoltare-CPD, Comisia privind Drepturile Omului-CHR). Acestora li se adaugă și obiectivele prevăzute în cadrul *Millennium Development Goals* (MDG) (United Nations, f.a.), unde nu se menționează explicit drepturile sexuale, ci se menţionează efectele negării drepturilor de reproducere prin fundamentarea a două obiective: sănătate maternă (obiectivul strategic 5) și pandemia de HIV (obiectivul 6) (cf. Sheill, 2008).

În ceea ce privește fondul legislativ la nivelul Uniunii Europene, Consiliul European protejează drepturile privind sexualitatea și reproducerea prin intermediul a două acte normative fundamentale: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* (1950) și *Convenția de la Istanbul – Convenția pentru prevenirea și combaterea violenței*

împotriva femeilor (2011). Totodată, în Charta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene există prevederi explicite privind interzicerea oricărei forme de discriminare pe fond sexual (art. 21). Mai presus, *Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000* (Consiliul Uniunii Europene, 2000) prevede interzicerea oricărei forme de discriminare pe fond sexual la locul de muncă și șansele egale de angajare indiferent de orientarea sexuală.

Pe lângă aceste acte normative în vigoare, Comisia Europeană a lansat în anul 2008 o *Propunere de Directivă a Consiliului* „cu privire la punerea în aplicare a principiului tratamentului egal al persoanelor indiferent de religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală", directivă care vine în completarea celei deja existente (Consiliul Uniunii Europene, 2000). Aceasta din urmă prevede aplicarea acestui principiu sus-menționat doar la încadrarea în muncă, activitate profesională și formare vocațională, pe când noua propunere dorește să introducă acest principiu într-o sferă mult mai largă de activități, de pildă în domeniul educației și mijloacelor media și publicității.

Figura 2 înfățișează situația generală a respectării drepturilor sexuale la nivel european pentru anul 2020. Țările din nord-vestul Europei au cele mai ridicate procentaje și cele mai numeroase obiective atinse privind respectarea drepturilor sexuale, pe când statele din estul și centrul continentului se încadrează în ultimele categorii. Este și cazul României, stat în care doar în proporție de 19% sunt respectate drepturile umane ale comunității LGBTQI, aliniindu-se, în această manieră, mai mult cu tendințele de dezvoltare ale statelor estice decât a celor vestice, în cadrul ultimelor atingându-se procente foarte ridicate (de peste 70% în țări precum Belgia, Norvegia, Islanda).

Conform Figurii 3, România atinge cele mai multe obiective în categoria „societate civilă", cu un procentaj de 100%, fapt ce indică o bună operare a organizațiilor non-guvernamentale ce activează în scopul protejării drepturilor comunității LGBTQI (indicatorii respectivi analizează prezența acestor ONG-uri însă nu și activitatea concretă a

organizațiilor respective), precum și dreptul neîngrădit al societății de a-și exprima susținerea față de drepturile sexuale prin manifestații libere.

Cele mai mari lipsuri se resimt în categoria „familie”, unde procentul este 0%, categorie în care se analizează criterii precum drepturile egale în cazul căsniciilor pentru persoane de același sex, adopția și parteneriatul civil. Un procentaj redus se înregistrează și în categoria „recunoaștere legală de gen și integritate fizică” (8%), pe când categoria „egalitate și non-discriminare” înregistrează un procentaj de 24%. Nici în categoriile „azil” și „violență pe fond sexual și xenofobie” nu se înregistrează valori crescute (17%, respectiv 13%), în final existând o singură categorie ce trece de procentajul de 50% (societate civilă).

Procentul general foarte redus, de doar 19%, plasează România pe locul 39 la nivel european dintre cele 49 de state analizate, o poziție cauzată, în mare măsură, de atitudinea pe care conducerea de la nivel central o are privind drepturile sexuale. Analizând rezultatele, România se clasează în categoria țărilor din Europa Centrală și de Est (CEE), țări care:

> „nu au avut parte de o evoluție liniară din perspectiva avansului în sensul drepturilor comunității LGBT, iar traseul a fost unul neuniform” (Viski, 2018, p. 3).

Pe acest fond, România se clasează printre ultimele state din Europa care decriminalizează homosexualitatea, în 2002 (Iordache & Ionescu, 2008), dar este primul stat din CEE care adoptă o legislație ce prevede interzicerea oricărei forme de discriminare bazată pe orientarea sexuală a individului în cadrul pieței muncii, educației, sistemului sanitar și sistemului judiciar (Guvernul României, 2014).

Având în vedere aceste contraste, statul român nu recunoaște din punct de vedere legal căsătoriile între persoane de același sex, plasând România printre ultimele state din Europa la acest capitol, statul oferind doar protecție privind discriminarea pe fond sexual (Viski, 2018).



Fig. 2. Obiectivele atinse privind drepturile comunității LGBT la nivel european

Sursa datelor: Rainbow-Europe (2020); Sursa hărții: Autoarele

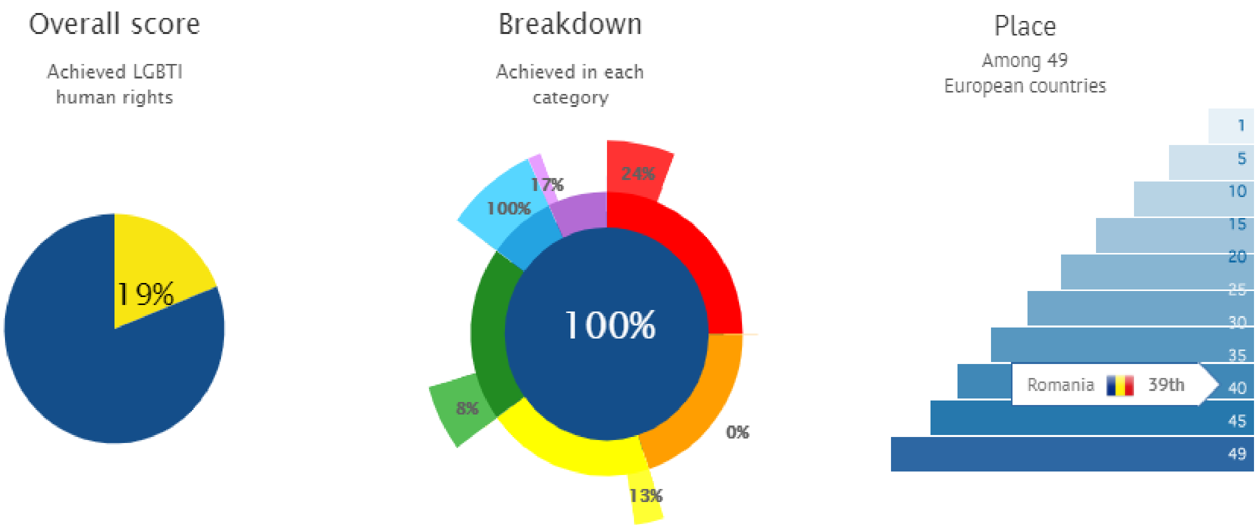


Fig. 3. Procentajele obținute de România privind respectarea drepturilor comunității LGBT
și clasarea la nivel european

Sursa: Rainbow-Europe (2020)

Fragilitatea acestui subiect derivă și din atitudinea și implicarea pe care Biserica o are în cadrul statului român, dat fiind faptul că, în anul 2015, ia naștere Coaliția pentru Familie, un grup format din organizații conservatoare care au avut ca scop adunarea unui număr suficient de semnături încât să se păstreze statutul heterosexual al familiei în Constituție (Parlamentul României, 2018).

Pe acest fond al schimbării prevederilor din Constituție, traiectoria referendumului ce a urmat în anul 2018 a fost puternic îngreunată de apariția unui caz românesc ce se regăsea în total contradictoriu cu directiva europeană privind libertatea de mișcare pentru cetățenii europeni - cazul Coman. Curtea Constituțională a României nu a recunoscut statutul legal al căsniciei între un cetățean român și un cetățean american, uniunea prin căsnicie între cei doi soți fiind realizată în Belgia. Ca atare, statul român a refuzat oferirea cetățeanului american permisul de ședere, fapt ce a condus la dezbaterea cazului în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene - CJEU (ILGA Europe, 2020).

Întregul demers al referendumului s-a finalizat prin nemodificarea articolului 48 din Constituție datorită prezenței scăzute la vot, care nu a atins pragul de 30%. Acest rezultat al referendumului și toate evenimentele care au fost corelate cu acesta a fost considerat „unul dintre mai complexe procese politice care au avut loc în România în ultimele trei decenii” (Viski, 2019, p. 8).

Rezultatul referendumului a reflectat, totodată, reacția de opoziție totală a societății civile față de Guvern (prin boicot) și față de influența Bisericii pe care o exercită în România. Voiculescu și Groza (2021, p. 2) au utilizat metode calitative și cantitative (analiză de discurs și analiză spațială) pentru a examina acest referendum, axându-se pe mobilizările teritoriale pentru sau împotriva familiilor LGBT. Aceștia au alcătuit „șase categorisiri pentru a reprezenta spectrul atitudinilor politice dinspre stânga spre dreapta” (Voiculescu, Groza, 2021, p. 4).

4.2. Perspectiva cercetătorilor români privind sexualitatea

Cercetările în sfera sexualității pot aduce fundamentale beneficii, în special într-un stat în care mișcarea pentru protejarea drepturilor comunității LGBT a fost târzie. Un beneficiu substanțial este dat de îmbogățirea literaturii de specialitate, ce poate reprezenta o bază pentru comunitatea civilă în înțelegerea detaliată a subiectului, prin aducerea în vizor a lucrărilor științifice bazate pe fundamente teoretice și cercetări amănunțite.

O primă instituție de referință ce abordează subiecte privind sexualitatea și drepturile sexuale este *Institutul Român pentru Drepturile Omului* (IRDO), care funcționează încă din anul 1991, fiind primul institut de acest fel din România. Acesta are personalitate juridică, activitatea principală fiind îndreptată către

> „desfășurarea unor programe și parteneriate care să răspundă mai bine cerințelor internaționale și naționale de promovare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” (Revista IRDO, 2020).

În cadrul institutului funcționează și revista intitulată „Drepturile Omului”, aceasta fiind o publicație științifică unde apar:

> „studii, cercetări și articole din domeniul drepturilor omului sau cu impact asupra drepturilor și libertăților fundamentale” (Revista IRDO, 2020).

Deși subiectele abordate nu fac referire strict la cele ce țin de sfera drepturilor sexuale, cel puțin în ultimii ani, au apărut în cadrul revistei numeroase articole ce abordează această tematică de interes. Numerele din anul 2018 au ca tematică principală „Rolul UNESCO și al Consiliului Europei în promovarea educației pentru egalitatea de gen”, dar și în cadrul altor numere din anii precedenți există articole care abordează tangențial sau integral problematica discriminării în România pe fondul orientării sexuale.

O altă revistă foarte vizibilă pe plan național, care abordează exclusiv subiectul sexualității, *este Analize - Journal of Gender and Feminist Studies*, revistă on-line, internațională, cu sediul în

București. Revista este editată de boardul Societății Române pentru Analize Feministe (AnA), fiind format dintr-un comitet științific de la cele mai mari universități din țară (Universitatea din București, Universitatea Babeș-Bolyai, Universitatea Lucian Blaga din Sibiu), dar și de pe plan internațional (Indiana University - USA, University of Sofia - Bulgaria, University of Nijmegen - The Netherlands, Peace Institute - Slovenia).

Scopul revistei este acela de

> „a aduce în vizorul comunității noi idei și descoperiri în domeniul sexualității și feminismului, și totodată, de a contribui la înțelegerea, din perspectiva diferențelor de gen, aspectele economice, sociale, culturale și politice pe plan local, național, regional și internațional" (Analize - Journal of Gender and Feminist Studies, 2020).

În cadrul revistei sunt publicate studii, articole, recenzii de cărți pe tematici conexe sexualității și feminismului, fiecare număr având o tematică aparte, fiind acceptate articole din partea cercetătorilor, profesorilor, studenților (la toate nivelurile de studii). De la primul număr, apărut în anul 2013, și până în prezent, au fost publicate 15 numere ale acestei reviste, vizând subiecte variate, care sunt menite să ofere o perspectivă cât mai largă asupra tematicii complexe a studiilor de gen. Printre subiectele fundamentale abordate se regăsesc:

- *Feminismul în secolul XXI (vol. 1)*
- *Comunism și postcomunism: perspective de gen (vol. 8)*
- *Drepturile comunității LGBT în Europa Centrală și de Est: teorii, dispute și strategii (vol. 10)*
- *Relația dintre religie și identitatea de gen (vol. 13)*
- *Bărbați, masculinitate și egalitate de gen (vol. 12)*

Deși nu a fost identificat un număr foarte ridicat de reviste și editoriale care să abordeze tematica sexualității, se observă interesul comunității academice și științifice din România privind acest subiect,

fapt evidențiat prin numărul considerabil de articole și cercetări științifice în domeniu.

Totuși, un moment de gravă presiune asupra comunității academice și a studiilor de gen a venit în anul 2020 din partea Senatului României. La data de 16 iunie 2020 a fost lansată o propunere de lege de către PMP (Partidul Mișcarea Populară), prin care se interziceau studiile de gen în școli și universități, dorindu-se, astfel, oprirea propagării teoriilor de gen în mediul academic (Consiliul Europei, 2019).

Inițiativa legislativă a fost puternic susținută de BOR (Biserica Ortodoxă Română), însă viguros atacată de societatea civilă și, îndeosebi, de comunitatea academică la nivel național. În acest sens, marile universități din România au creat petiții și au înaintat declarații pentru a opri înaintarea legii în Parlament. Ca atare, la presiunile mediului academic și civil, Curtea Constituțională a României a respins legea la 16 decembrie 2020.

4.3. Perspectiva societății civile și a societății românești privind orientarea sexuală

Societatea și implicit mentalitatea colectivă a fost dintotdeauna un instrument puternic în dezvoltarea (pe toate palierele) a statelor. Conform lui Tudora, Bănică și Istrate (2015, p. 5), apariția atitudinilor stereotipe ale comunității, modificate în conformitate cu obiceiurile religioase sau tradiționale, generează arhitecturi psiho-comportamentale rigide, observabile teritorial, precum respingerea sau/și reticența față de anumite manifestări sexuale/afective, considerate subiecte tabu.

4.3.1. Reflectarea activității societății civile în mediul online

În spațiul românesc on-line au putut fi identificate o serie de platforme care militează și susțin drepturile comunității LGBT, de la

pagini ale rețelelor de socializare, până la bloguri, cu o gamă variată de articole pe această temă.

Pe arhiblog.ro este sesizată o modalitate de susținere a minorităților sexuale prin articolul postat în anul 2018 și care se încheie apoteotic cu afirmația:

> „Sper că v-ați lămurit și cu homosexualitatea. Și ați înțeles că este vorba de libertatea oamenilor de a iubi, singurul motiv al existenței umane. Și pentru libertate voi lupta întotdeauna” (Arhi, 2018).

În plus, Simona Tache, pe blogul omonim, simonatache.ro, subliniază un punct relevant privind ura societății față de aceleași minorități și anume:

> „normal că e ilogic, pentru că ura nu e niciodată logică, iar rezultatul este ce vedem cu ochii noștri, în aceste zile: un asalt îngrozitor al unor oameni cărora nu le-a dat nimeni dreptul să judece asupra altor oameni, care nu s-au băgat în viața nimănui. Ce e teribil e că unii dintre cei asaltați sunt fiii și fiicele celor care asaltează. Fiii și fiicele unor oameni care nu vor ști niciodată că și-au călcat în picioare propriii copii. Fii și fiice care, dimpotrivă, știu că la cârma tăvălugului de ură sunt chiar cei care i-au adus pe lume” (Tache, 2018).

În secțiunea blogurilor adevărul.ro, sunt prezente o serie de articole de interes pentru subiectul în cauză, acestea fiind publicate de către bloggeri și jurnaliști. Raportându-ne la textul lui Tudor Kovacs, *Ce țară vă doriți pentru copiii voștri?*, este sesizată critica dură la adresa populației adulte pentru atitudinea pe care o reflectă în viața de zi cu zi:

> „Voi sunteți cei care împroșcați cu ură, fără să vă gândiți că vă aflați de partea greșită a istoriei. Tot voi erați aceia care, acum 60 de ani, nu acceptau persoane de culoare în același autobuz cu voi și nu se gândeau că e posibil ca femeile să poată vota și credeau că cei cu alte credințe religioase și de altă etnie vă răpesc copiii și îi pun să cerșească” (Kovacs, 2013).

Pe blogul *Prințesa Urbană* (printesaurbana.ro) este urmărită implicarea altor actori, „colaterali” în ceea ce privește procesul de discriminare. Aceștia sunt părinții celor care se încadrează în categoria minorităților și care sunt conștienți de nedreptățile la care sunt supuși propriii copii:

> „Nu vreți să fiți în locul meu. E foarte greu. Îmi doresc doar să fie fericit, doar că aici, printre atâția homofobi, cu legile și mentalitățile noastre, mi se pare imposibil” (Chicet-Macoveiciuc, 2015).

De asemenea, și pe vice.com, într-o secțiune destinată comunității LGBT, sunt abordate diferite subiecte pe această tematică și sunt actualizate periodic știri cu privire la această comunitate. Conform unui astfel de buletin de știri este subliniată ideea că, odată cu referendumul din 2018, au fost puse în mod decisiv problemele comunității LGBTQ pe agenda publică și se pare că numărul românilor care susțin căsătoria între persoanele de același sex s-a dublat (Petrache, 2021).

Totuși, principala problemă a acestor medii este reprezentată de subiectivitatea ridicată a problematicii abordate, deținătorii domeniilor respective influențând direct/indirect și pozitiv/negativ opinia publică, aceștia fiind atrași de răspunsurile care vor reuși să acapareze traficul virtual.

Un alt exemplu de blogger care se axează pe transmiterea gândurilor pozitive despre minoritățile sexuale este bazavan.ro, totodată și unul dintre organizatorii Paradei Gay de-a lungul anilor, dar și fost redactor-șef al revistei Tabu România. Aceasta trage un semnal de alarmă asupra a ceea ce înseamnă cu adevărat mișcarea acestei parade și a ceea ce a ajuns să reprezinte în prezent:

> „N-am fost anul ăsta la marșul gay pentru că simt că nu se merge într-o direcție bună. E grav că după 7 ani de marș nu avem în România mai multe voci recunoscute ale comunității. E o problemă de management a imaginii, a resurselor și, la capăt de drum, a sentimentelor oamenilor ălora din comunitate. Care,

acum, nu se mai regăsesc nici în interiorului grupului minoritar din care fac parte” (Băzăvan, 2010).

Un articol publicat în DoR în anul 2016 începe promițător prin afirmația „La 15 ani de când a fi gay nu mai este o infracțiune în România, e mai ușor pentru tinerii LGBT să-și afirme identitatea”. Este atinsă nevoia de demarare a programelor care să le ofere tinerilor LGBT informații corecte și constante, dar și normalizarea orelor de educație sexuală (informațiile receptate referitoare la anatomia și comportamentul sexual uman) și sexualitate (modul în care oamenii se percep și se auto-exprimă ca entități sexuale) în mediul școlar (Stănescu, Tacu, 2016).

Un alt punct forte al articolului constă în conștientizarea importanței pe care platformele de socializare online o au în viața tinerilor, ele par să le dea acestora „confort, încredere și posibilitatea de a se identifica cu poveștile altora” (Stănescu, Tacu, 2016). De asemenea, unele dintre organizațiile LGBT din România, cum ar fi Pride (prideromania.ro) sau ACCEPT (acceptromania.ro) au și website-uri în care sunt adunate diverse articole și sfaturi.

Un aspect interesant este pagina Creștinilor pro LGBT România, un portal realizat de către Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea, care încurajează și susțin deschis prin articole și cercetări științifice, perpetuând o ambianță tot mai tolerantă pentru comunitatea LGBT, încurajându-i pe tineri să-și exprime identitatea sexuală (The Christian, 2021).

De menționat este și portalul dw.com România, unde se pot găsi numeroase articole care stau la baza problematicii prezentate. În articolul lui Arun (2020) sunt prezentate motivele discriminării minorităților sexuale și modul acestora de a trece neobservate într-o societate care nu ezită cu fiecare ocazie posibilă să-i „pună la zid”. De asemenea, în articol este prezentat faptul că România este fruntașă la numărul de atacuri homofobe din Uniunea Europeană.

4.3.2. Explorarea perspectivei societății românești privind orientarea sexuală

Instrument unic de culegere a informațiilor, chestionarul, reprezintă o metodă directă prin care se înfățișează atitudinile avute de societate referitor la subiectul exprimării orientării sexuale și poziția acesteia față de minoritățile sexuale. Întrebările chestionarului sunt considerate valide datorită faptului că sunt îndeplinite cele trei criterii, mai exact confidențialitatea, inteligibilitatea și capabilitatea (aptitudinea întrebărilor de a primi răspunsuri veridice și utile). Din cauza situației generate de pandemia de COVID-19 în România, chestionarul a fost diseminat pe diverse grupuri de pe rețelele de socializare.

Caracteristici generale ale respondenților

Studiul se bazează pe răspunsurile a 486 persoane, cu vârste cuprinse între 14 și 75 de ani. Majoritatea respondenților fac parte din populația tânără, cel mai mare procent fiind reprezentat de intervalul de vârstă 19-25 (Figura 4). Conform Figurii 5, procentul respondenților de sex feminin conduce detașat cu 85,4%, cealaltă categorie principală, sexul masculin înregistrând doar 13,8% (67 persoane) chiar dacă autorii au încercat distribuirea chestionarului în ponderi cât mai apropiate. Ce trebuie menționat este faptul că respondenții și-au declarat apartenența și la genuri ca: genderfluid, trans non-binar sau agender (Figura 5).

„Non-binaritatea (sau genderqueer) este un spectru de identități de gen care nu sunt exclusive masculine sau feminine, ci mai degrabă se află în afara acestor binarități" (Usher, 2006). Astfel, aceste persoane „se identifică mental cu două sau mai multe genuri (bigender/trigender)" (Bosson, Vandello, Buckner, 2018, p. 54), „niciun gen (agender, fără gen sau neutrois), o identitate de gen fluctuantă (genderfluid)" (Winter, 2010), și „un al treilea gen, categorie care include acele persoane care nu dau un nume genului lor" (Beemyn, 2005).

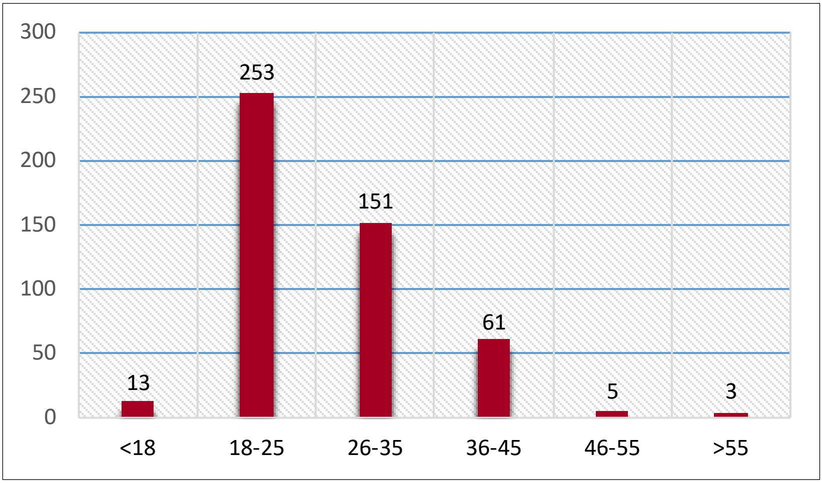


Fig. 4. Structura respondenților pe grupe de vârstă

Sursa: Autoarele

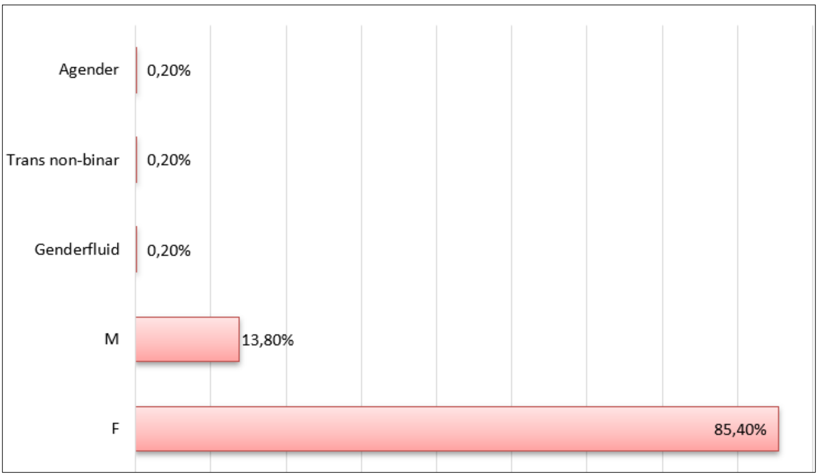


Fig. 5. Structura respondenților după apartenența la gen

Sursa: Autoarele

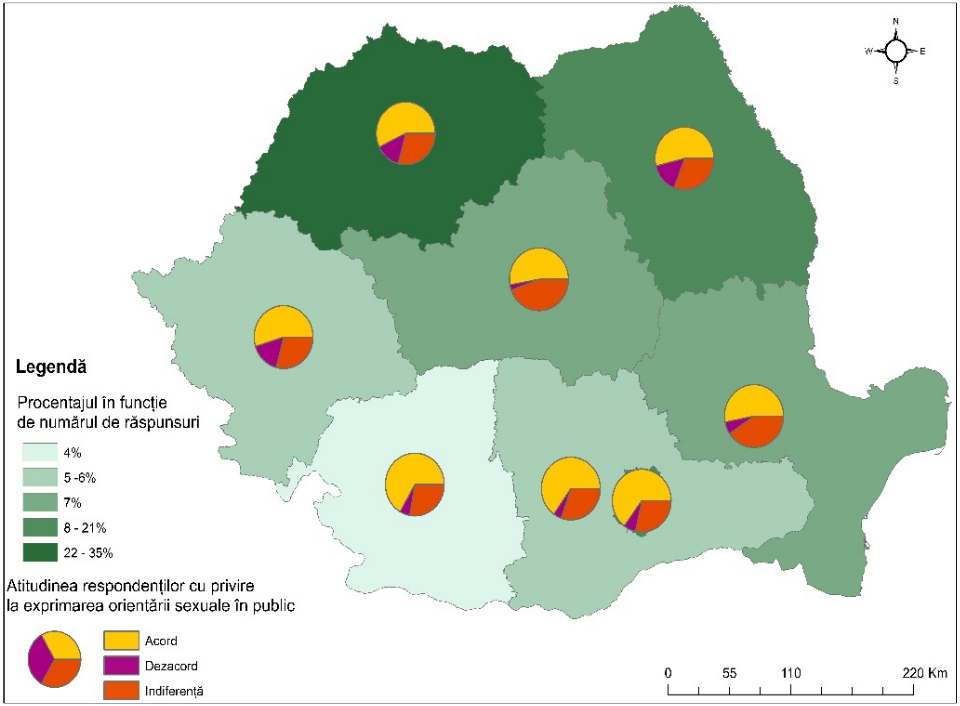


Fig. 6. Domiciliul actual al respondenților în funcție de Regiunea de Dezvoltare

Sursa: Autoarele

Cât despre domiciliul actual al respondenților aferent celor opt Regiuni de Dezvoltare (Figura 6), cele mai multe răspunsuri (168) au provenit din Regiunea Nord-Vest, pe următoarele locuri situându-se Regiunea Nord-Est (104) și Regiunea București-Ilfov (cu 74 de răspunsuri). La polul opus, cele mai puține răspunsuri au provenit din Regiunea Sud-Vest (doar 18 răspunsuri).

Din punctul de vedere al nivelului studiilor absolvite, se sesizează existența unui procent ridicat al persoanelor cu studii superioare, mai exact studii universitare de licență și masterat, urmate de persoane cu studii liceale, aspect ce poate fi observat în Figura 7.

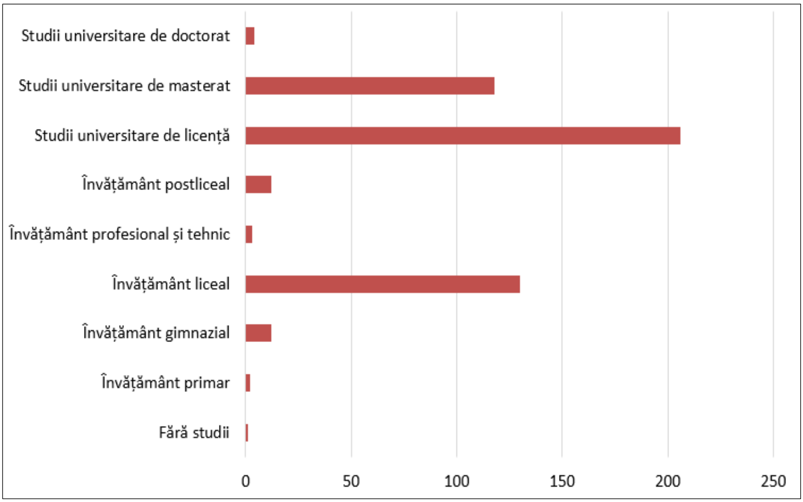


Fig. 7. Structura respondenților după nivelul de studii

Sursa: Autoarele

Analiza și interpretarea rezultatelor

În cele ce urmează, se vor prezenta atitudinile pe care românii intervievați le au privind exprimarea orientării sexuale, situația minorităților sexuale în România, referendumul pentru familie organizat în anul 2018 și, nu în ultimul rând, respondenții ne

împărtășesc cunoștințele legate de acest subiect și de organizațiile non-guvernamentale/asociații care activează în România și care militează pentru drepturile LGBT.

În primul rând, pentru a ne putea face o idee asupra viziunii pe care o are societatea asupra exprimării orientării sexuale, o importanță deosebită o are ușurința abordării acestui subiect de către români, mai exact dacă respondenții văd acest subiect ca unul tabu pentru România. Cum era de așteptat din cauza contextului explicat anterior, 84% dintre respondenți (408 din 486), consideră că acest subiect este unul tabu pentru țara de referință. Doar 11% (55 de persoane) au răspuns negativ la această întrebare, iar 4% dintre respondenți au ales varianta „nu știu".

Cât despre cunoștințele pe care respondenții le au despre acest subiect, item urmărit cu ajutorul Scalei Likert, mai exact metoda ordonării rangurilor (unde 1 înseamnă foarte puține, iar 5 foarte multe), majoritatea respondenților s-a situat la rangul 4 (221 de persoane), foarte puțini alegând valorile 1 și 2 (Figura 8). Se pare deci că respondenții aveau cunoștințe consistente despre această temă.

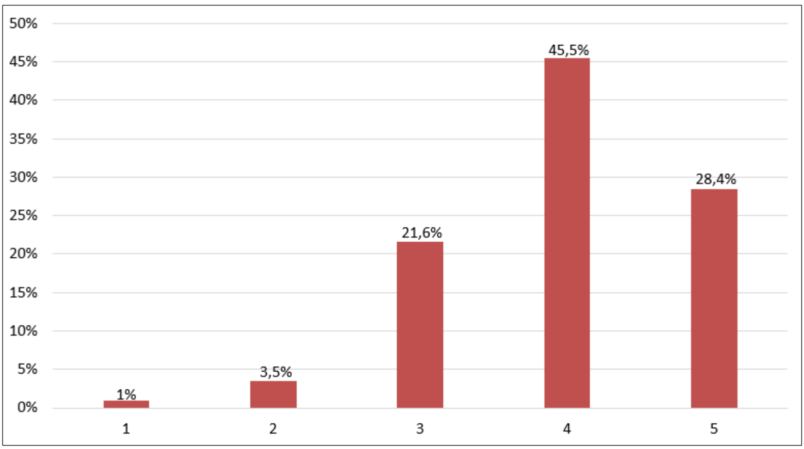


Fig. 8. Nivelul de cunoștințe pe care respondenții îl au despre tema orientării sexuale

Sursa: Autoarele

Sursele de informare joacă un rol crucial când analizăm nivelul de cunoștințe al respondenților. Astfel, aceștia au fost rugați să aleagă sursa principală de informare privind tema orientării sexuale. Din Figura 9, deducem că internetul conduce detașat cu 56%, iar printre variantele ce aparțin categoriei deschise „altele" se numără cărțile, TV-ul, mediul școlar, psihologii, experiența profesională sau toate variantele deja enumerate.

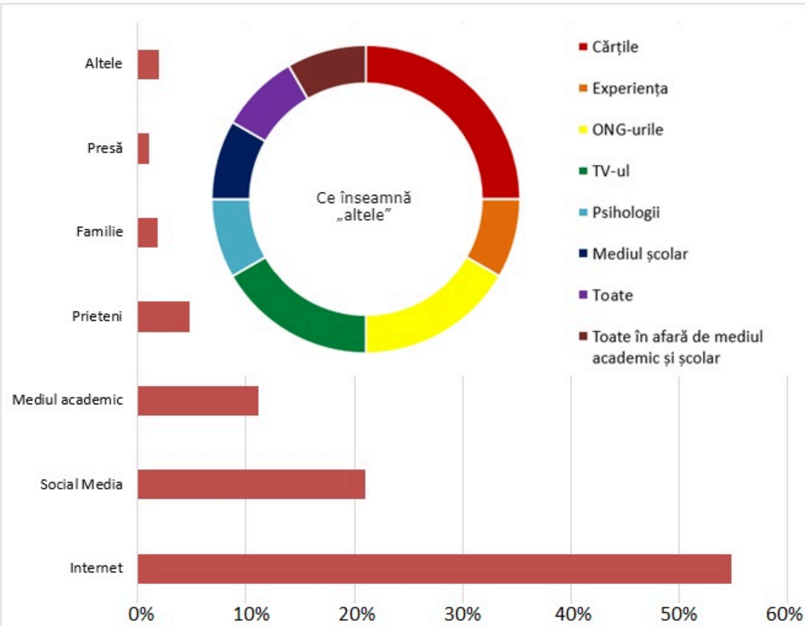


Fig. 9. Sursele de informare a eșantionului
cu privire la orientarea sexuală

Sursa: Autoarele

Unii dintre itemii cei mai relevanți pentru cercetarea noastră sunt cei care explorează atitudinea pe care o au respondenții referitor la exprimarea orientării sexuale în public. Conform Figurii 10, 57,6%, mai exact 280 de respondenți din 486, sunt de acord cu

exprimarea publică, în timp ce 31,3% (152 de persoane) sunt indiferenți, iar 11,1% (54) nu sunt de acord.

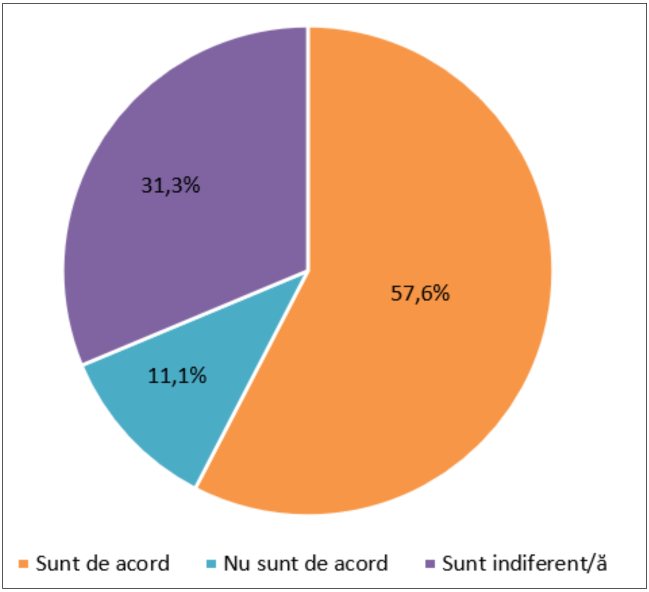


Fig. 10. Atitudinea respondenților privind exprimarea orientării sexuale în public

Sursa: Autoarele

Sunt deci înregistrate răspunsuri numeroase argumentate variat pentru cele trei categorii de răspunsuri. De exemplu, cei care au răspuns cu „sunt de acord" subliniază importanța libertății de exprimare, a diversității, a iubirii și a deschiderii către susținere, lăsând deoparte ura, argumentând:

Nu văd diferența dintre un cuplu heterosexual care vorbește/ își exprimă sentimentele în public și un cuplu homosexual care face același lucru. Momentan, pot să spun că ușor mă indispune să văd asemenea lucruri în public, dar probabil este doar din cauză că astfel de imagini nu sunt comune prin țara noastră. Atât timp cât orientarea sexuală a individului nu este încălcată (o persoană homosexuală să se

dea la o persoană heterosexuală sau invers, chiar dacă fiecare e conștient de sexualitatea celuilalt), nu văd absolut nicio problemă. (M, 19)

Consider că oricine are dreptul să își expună sinele real oriunde, atât timp cât nu face niciun rău nimănui. Problema privind „nu se face în fața copiilor" o consider o abordare greșită, întrucât un copil trebuie educat în așa fel încât să cunoască viața în toată diversitatea și complexitatea sa și să învețe că o perspectivă diferită de a sa nu e una greșită sau de blamat, ci doar altfel. (F, 22)

Ceea ce e permis pentru unii trebuie să fie permis pentru toți. (M, 37)

Analizând categoria de persoane care au optat pentru varianta „sunt indiferent/ă", s-a putut sesiza faptul că oamenii au argumentat alegerea făcută prin faptul că nu sunt interesați de viețile altora și de orientările sexuale avute de ceilalți, sau pur și simplu nu-i interesează subiectul în sine:

Sunt indiferentă pentru că nu este treaba mea ce face fiecare dpdv sexual. Categoric, nu aș fi de acord cu extrema de a trăi viața ca o paradă a orientării sexuale, oricare ar fi ea. (F, 31)

Este sesizat faptul că românii au probleme cu afișarea sau „exagerarea" anumitor manifestări, argumentele aduse de respondenți subliniind că nu contează orientarea sexuală a celorlalți indivizi atâta timp cât echilibrul personal nu este afectat:

Orientarea sexuală minoritară nu cred că ar trebui afișată cu ostentație, în public, nici cea majoritară. Ce face fiecare în intimitate este însă fix treaba lui. Și, de asemenea, nu cred că trebuie ascunsă această orientare, dar nici defilat ostentativ. Moderația și bunul simț ar trebui să ne caracterizeze pe toți în public, indiferent de orientarea sexuală (F, 40).

Sau

În limitele decenței (își trăiesc viața de cuplu ca orice cuplu) nu mă deranjează. Paradele cu nuditate pe bulevarde principale în miezul zilei da. (F, 30).

De asemenea, sunt prezente și argumente aduse de cei care au optat pentru varianta „nu sunt de acord”; majoritatea fac referire la aspecte biblice, afecțiuni psihice care „trebuie vindecate” sau la faptul că populația tânără ar putea fi afectată negativ:

Dumnezeu a lăsat pe pământ femeia și bărbatul să se înmulțească .... doi de același sex cum se pot înmulți? (F, 29)

Nu sunt de acord pentru că un copil cu vârsta cuprinsă între 7-12 poate înțelege greșit sensul unei relații cu o persoană de sex opus ... deci e o influență negativă (cu siguranță tu ca părinte nu ai vrea să vezi cum copilul tău se ține de mână și se iubește cu o altă persoană de același sex). (M, 23)

Sau

Acestea sunt niște anormalități care nu trebuiesc susținute. E ok să ai această problemă, dar asta nu înseamnă că trebuie normalizată ci vindecată. (M, 23)

Analizând reacția respondenților privind preluarea tendințelor vestice referitoare la acceptarea diversității în orientarea sexuală, se pare că 45,3% dintre respondenți consideră că România nu se aliniază cu mentalitatea țărilor vestice din acest punct de vedere. Totuși, 38,3% susțin că România preia aceste tendințe, în timp ce 16,5% optează pentru varianta „nu știu”.

O viziune interesantă pentru o cercetare pe viitor referitoare la tematica abordată ar putea fi și analiza unor site-uri de dating specifice minorităților sexuale, capacitatea acestora de a se manifesta liber în funcție de zona în care trăiesc. Un astfel de studiu a fost realizat de către Tudora, Bănică și Istrate (2014) care subliniază faptul că utilizatorii gay anonimi din regiunile cu un grad ridicat de urbanizare sunt mult mai activi online, preferând să distribuie anumite gânduri, trăiri și păreri, în detrimentul celor aflați în regiuni

cu un grad mai scăzut de urbanizare. Astfel, arealele mai tradiționale nu sunt permisive în manifestarea liberă a orientării sexuale, lucru demonstrat de raritatea prezenței profilurilor cu informații despre datele personale în aceste localități/județe.

O altă coordonată cheie pentru cercetarea noastră este viziunea eșantionului în raport cu schimbările majore produse în România pe tema acceptării minorităților sexuale. Conform Figurii 11, 51% (248) dintre respondenți consideră că s-au produs schimbări în special după anul 2010, în timp ce 21,8% (106) susțin că nu s-a schimbat nimic, iar 19,1% (adică 93 de persoane) optează pentru varianta „nu știu".

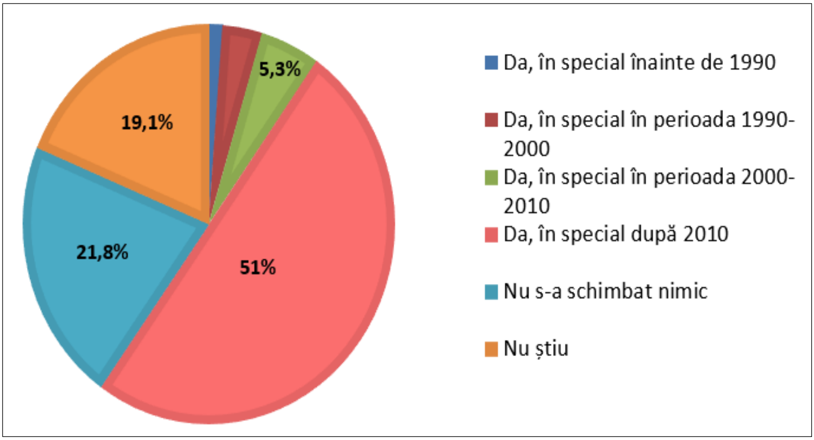


Fig. 11. Opinii referitoare la schimbările majore produse în România privind acceptarea minorităților sexuale

Sursa: Autoarele

Se poate considera că perioada de după 2010 a reprezentat un uriaș pas în vederea îmbunătățirii situației minorităților sexuale datorită activităților ONG-urilor care militează pentru drepturile comunității LGBT, a apariției diferitelor reviste și articole științifice care susțin aceste minorități, a propunerilor de legi care să le ofere susținere minorităților, dar și datorită deschiderii mult mai mari pe

care România începuse să o aibă către ideologiile vestice. Astfel, tendințele din ultimul deceniu s-au îndreptat mai mult spre acceptarea și înțelegerea diversității minorităților sexuale.

Aspect important de menționat este reacția majoritar pozitivă a eșantionului când ne raportăm la relevanță pe care o pot avea orele de educație sexuală în unitățile de învățământ. Astfel, cu o pondere de 94,4% (459 de persoane), majoritatea consideră a fi benefice orele de educație sexuală în școli, în timp ce 3,1% dintre respondenți (15 persoane) sunt de părere că aceste ore nu sunt benefice, iar 2,5% (12 respondenți) nu se pot pronunța în această chestiune.

În continuare, 87,7% dintre respondenți consideră că cuplurile homosexuale sunt marginalizate în societatea românească. Așadar, această situație trage semnale de alarmă atât din punct de vedere al marginalizării, cât și din punct de vedere al expunerii acestor categorii vulnerabile unor riscuri și situații conflictuale serioase.

De asemenea, este analizată și reacția respondenților față de referendumul organizat în 2018. În primă instanță, 55,3% (269) dintre respondenți au susținut că nu era necesară organizarea acestui referendum, în timp ce 22,6% (110) au susținut necesitatea acestui demers. Pe lângă acestea, aproximativ 7,2% (35 de persoane) au susținut că nu știu ce ar putea răspunde. 15% dintre respondenți au susținut că nu știau de existența unui astfel de referendum sau că nu se pot pronunța pentru că nu cunosc situația sau nu îi interesează. De asemenea, răspunsurile au subliniat ideea că întregul demers a fost doar o luptă politică, „nu o problemă reală bazată pe studii și informare în spațiul public, doar o mârlănie la nivel înalt” (F, 22) care a produs o traumă colectivă și o risipă de resurse financiare și timp.

Referendumul din 2018 a avut mult prea multe implicări politice încât să fie relevant. A fost o bătălie PSD vs PNL vs USR, nu ceva centrat pe familie. Din păcate, într-o țară atât de conservatoare ca România, e nevoie de extrem de multă muncă astfel încât o asemenea lege (liberalizarea căsătoriilor între persoanele de același sex) să treacă. Din punctul meu de vedere, biserica a avut o opinie

mult prea mare, inacceptabil de mare pentru un stat democrat de secol 21 (M, 19).

Cât despre schimbările generate de acest referendum, 55,8% (271 de persoane) au susținut că nu s-a schimbat nimic, 12,6% (61) au constatat că această situație s-a schimbat, organizându-se „meeting-uri” în vederea susținerii minorităților sexuale, iar 10,5% (51 de persoane) au precizat că s-au produs schimbări în mentalitatea colectivă. Însă, 11,7% (aproximativ 80 de persoane) au subliniat ideea că situația minorităților sexuale s-a înrăutățit, producându-se o instigare la ură împotriva acestei comunități, dar și diferența dintre mentalități a devenit mai evidentă. Se sesizează că părerile sunt împărțite: dacă marea majoritate susține că nu s-au produs schimbări, unii fac referire la o „toleranță toxică” care provoacă dezechilibre și dezbateri aprinse, iar alții totuși pun accent pe faptul că au început să fie mai multe discuții pe tema aceasta.

Referindu-ne la cunoștințele respondenților despre organizații non-guvernamentale/asociații care activează în România și care militează pentru drepturile LGBT, o majoritate covârșitoare de 77,8% (378 de persoane) susțin că nu cunosc astfel de mișcări. Restul de 22,2% (108 respondenți) vin cu câteva exemple de astfel de asociații, cea mai cunoscută de ei fiind ACCEPT, prima organizație non-guvernamentală pentru drepturile omului din România care apără și promovează drepturile LGBT.

Pe lângă aceasta, mai sunt enumerate și MozaiQ, Queer Sisterhood Cluj (Instagram), Comunitatea veganilor din România, Queer Voices.md (Instagram), Transylvania Queer Art, PRIDE, Go Free, Identity Education, 3S - Sănătate sexuală și lupta anti-SIDA (OSM Cluj), Centrul Filia, feminism.ro, Creștini Pro LGBT+, Sexul VS Barza, GirlUp, Triumf Amiria, Semper Musica (într-o oarecare măsură), Jublipen, iele-sânziene, COMMA, plus câteva pagini de Instagram care vor să contribuie la normalizarea situației comunității LGBT+.

Ca o completare, suntem atât de proști și ignoranți, încât ne inflamăm inutil când vedem două persoane de același sex ținându-se de mână, însă nu ne sesizăm când sunt abuzate mame, copii și animale. (F, 34)

5. Concluzii

Capitolul de față a prezentat un subiect mai controversat pentru spațiul românesc, mai exact deschiderea pentru exprimarea orientării sexuale amplificată de situația marginalizării conștiente a minorităților sexuale, însumându-se și evidențiindu-se legătura pregnantă dintre sexualitate și procesul de dezvoltare al unui stat est-european. Astfel, s-au abordat trei mari perspective: viziunea cercetătorilor români, viziunea la nivel legislativ și viziunea societății civile și a societății în general.

Dacă Consiliul European protejează drepturile privind sexualitatea prin intermediul a două acte normative fundamentale, de ce statele din estul și centrul continentului se plasează pe ultimele locuri când ne raportăm la respectarea drepturilor sexuale? În România doar în proporție de 19% sunt atinse drepturile umane ale comunității LGBT (cf. Rainbow-Europe 2020). Totuși, este atins un procentaj maxim când facem referire la câmpul de muncă al organizațiilor non-guvernamentale ce activează în scopul protejării drepturilor comunității, precum și dreptul neîngrădit al societății de a-și exprima susținerea față de drepturile sexuale prin manifestații libere (lucru imposibil, în țări precum Rusia - Antonov, 2019).

Din punct de vedere legal, România nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex, realitate care derivă și din atitudinea și implicarea Bisericii Ortodoxe Române, statul oferind doar protecție privind discriminarea pe fond sexual. Situația a escaladat odată cu organizarea referendumului din 2018, însă, datorită prezenței scăzute la vot (nu s-a atins pragul de 30%), întregul demers s-a finalizat prin nemodificarea articolului 48 din Constituție, societatea arătându-și dezacordul prin boicot.

În contrast cu numărul redus de reviste și editoriale care abordează tematica sexualității, se sesizează interesul comunității academice și științifice din România privind acest subiect, fapt susținut prin numărul impresionant de articole și cercetări științifice în domeniu.

Analizând poziția societății civile privind abordarea acestei problematici, se observă prezența a numeroase platforme online, sub formă de bloguri și pagini ale rețelelor de socializare, care însumează o gamă variată de articole și postări cu scopul de a încuraja acceptarea minorităților sexuale.

De asemenea, am explorat perspectiva societății prin aplicarea unui chestionar la care au răspuns 486 de persoane. 84% dintre respondenți consideră acest subiect tabu în România, o posibilă cauză fiind „moștenirea” lăsată de regimul comunist. Cu toate acestea, 57% dintre respondenți sunt de acord cu exprimarea orientării sexuale în public, 31% sunt indiferenți, iar 11% nu sunt de acord.

Este sesizată o schimbare în mentalitatea colectivă românească, atât prin deschiderea generațiilor tinere către atitudinile vestice, cât și prin schimbarea ideologiilor după care își trăiau viața persoanele din celelalte categorii de vârstă. De asemenea, societatea civilă consideră că cele mai multe schimbări au avut loc în special după anul 2010, observabile atât în cadrul manifestațiilor publice, cât și în atitudinile populației majoritare heterosexuale privind minoritățile sexuale.

Este necesară înțelegerea diversității (de orice natură) și trebuie promulgate sentimentele de afecțiune și exprimarea liberă a crezurilor indivizilor de către toate canalele de comunicare. Ca viziune de viitor, toleranța toxică trebuie să se disipeze din cotidianul românesc, iar etichetarea socială să facă loc exprimării sincere, care să nu fie condamnată. Împlinirea sexuală și autonomia sporesc adesea bunăstarea oamenilor, în timp ce violența și discriminarea legate de sexualitate reprezintă forme de sărăcie și privare de

libertate. Eforturile de dezvoltare trebuie, așadar, să se concentreze pe asigurarea drepturilor oamenilor la o viață sexuală plăcută și mai sigură, fără prejudecăți, riscuri sau cenzuri.

Cu cât mai multe persoane aleg să se exprime liber în privința orientării și identității sexuale, cu atât publicul larg începe să înțeleagă că diversitatea este naturală. (F, 40)

Bibliografie

American Psychological Association Task Force (2009). *Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientations.* https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/therapeutic-response.pdf (accesat 15 martie 2021).

Analize: Journal of Gender and Feminist Studies (2021). *Aims & Scope*. http://www.analize-journal.ro/ *(accesat 22 martie 2021).*

Antonov, M. (2019). Religion, Sexual Minorities, and the Rule of Law in Russia. *Journal of Law Religion and State*, 7(2), 152-183.

Arun, G. (2020). *Minoritățile sexuale puse la zid*. https://crestiniprolgbtromania.wordpress.com/ (accesat 10 martie 2021).

Arhi (2018). *Să vorbim, la rece, despre homosexualitate.* https://arhiblog.ro/vorbim-rece-despre-homosexualitate/ (accesat 2 martie 2021).

Băzăvan, C. (2010). *De ce n-am mers la Marșul Gay*. http://bazavan.ro/2010/05/marsul-gay/ (accesat 12 mai 2021).

Beemyn, B.G. (2005). *„Genderqueer". glbtq: An Encyclopedia of Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender, and Queer Culture. Chicago: glbtq, Inc*. https://web.archive.org/web/20120425081046/http://www.glbtq.com/social-sciences/genderqueer.html (accesat 15 mai 2021).

Biroul Regional OMS pentru Europa și BZgA (2010). *Standarde pentru educația sexuală în Europa. Un cadru pentru factorii de decizie politică, specialiști și autorități din domeniul educației și sănătății*. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Standards_Romanian.pdf (accesat 12 mai 2021).

Boffey, D. (2018). All EU Countries Must Recognise Rights of Gay Spouses, ECJ Rules. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2018/jun/05/eu-countries-recognise-rights-gay-spouses-european-court-of-justice-ecj (accesat 13 mai 2021).

Bosson, J.K., Vandello, J.A., Buckner, C.E. (2018). *The Psychology of Sex and Gender*. Thousand Oaks, California: Sage.

Chicet-Macoveiciuc, I. (2015). *Și homosexual, tot copilul meu ești.* https://www.printesaurbana.ro/2015/04/si-homosexual-tot-copilul-meu-esti.html (accesat 20 aprilie 2021).

Comisia Europeană (2015). *Eurobarometru. Rezultatele pentru România*. https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2077 (accesat 17 mai 2021).

Consiliul Europei (2019). *Raportul Anual privind situația drepturilor umane ale comunității LGBT în România.* https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania-romanian-translation-/168094c9e7 (accesat martie 2021).

Consiliul Uniunii Europene (2000). *Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32000L0078 (accesat 22 aprilie 2021).

Cornwall, A., Correa, S., Jolly S. (2008). *Development with a Body: Sexuality, Human Rights and Development*. London: Zed Books.

Eurostat (2020). *GISCO: Geographical Information and Maps.* https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata/reference-data/administrative-units-statistical-units/countries (accesat 5 mai 2021).

Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality: Volume 1: An Introduction*. London: Allen Lane.

Guvernul României (2014). *Ordonanța nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare.* http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/24129 (accesat 5 mai 2021).

Hemmings, C. (2002). *Bisexual Spaces: A Geography of Sexuality and Gender*. Routledge: New York and London.

Hubbard, P. (2008). Here, There, Everywhere: The Ubiquitous Geographies of Heteronormativity. *Geography Compass*, 2(3), 640-658.

ILGA EUROPE (2020). *Raportul anual privind situația drepturilor umane ale comunității LGBT în România.* https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2021/romania.pdf (accesat 5 mai 2021).

Indiana University (2019). *The Kinsey Scale*. https://kinseyinstitute.org/research/publications/kinsey-scale.php (accesat 10 iunie 2021).

Iordache, E., Ionescu, I. (2008). *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in Romania*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/334-FRA-hdgso-NR_RO.pdf (accesat 5 mai 2021).

Jolly, S. (2000). 'Queering' Development: Exploring the Links Between Same-Sex Sexualities, Gender and Development. *Gender & Development*, 8(1), 78-88.

Jolly, S. (2010). Poverty and Sexuality: What Are the Connections? Overview and Literature Review. *Swedish International Development Cooperation Agency*, SIDA61361EN. http://www.sxpolitics.org/wp-content/uploads/2011/05/sida-study-of-poverty-and-sexuality1.pdf (accesat 5 mai 2021).

Kitchin, R., Lysaght, K. (2003). Heterosexism and the Geographies of Everyday Life in Belfast, Northern Ireland. *Environment and Planning A*, 35(3), 489-510.

Kovacs, T. (2013). *Ce țară vă doriți pentru copiii voștri?* https://adevarul.ro/life-style/parinti/ce-tara-doriti-copiii-vostri-1_5125e84600f5182b8586f3fc/index.html (accesat 1 mai 2021).

Mitchievici, A. (2010). Sexualitatea damnată și literatura gay românească. *Dilemateca,* V(49), 16-17. https://issuu.com/dilema-veche/docs/dilemateca49_low (accesat 12 aprilie 2021).

Parlamentul României (2018). *Legea de revizuire a Constituției României, decizia nr. 580/2016.* https://lege5.ro/gratuit/gmydenbvgazq/legea-de-revizuire-a-constitutiei-romaniei (accesat 5 mai 2021).

Petrache, P. (2021). *Tot mai mulți români susțin căsătoria între persoanele de același sex, în ciuda homofobiilor*. https://www.vice.com/ro/article/88n99k/tot-mai-multi-romani-sustin-casatoria-intre-persoanele-de-acelasi-sex (accesat aprilie 2021).

Potter, R., Conway, D., Evans, R., Lloyd-Evans, S.L. (2012). *Key Concepts in Development Geography*. London: Sage.

Rainbow-Europe (2020). *Rainbow Map*. https://rainbow-europe.org/ (accesat 25 aprilie 2021).

Revista IRDO (2020). *Drepturile Omului*. http://revista.irdo.ro/ (accesat 10 aprilie 2021).

Rosenbloom, R. (ed.) (1996). Unspoken Rules: Sexual Orientation and Women's Human Rights. London: Cassell.

Săhleanu, V. (1967). *Omul și sexualitatea*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Sheill, K. (2008). Sexual Rights are Human Rights: But How Can We Convince the United Nations? *IDS Bulletin*, 37(5), 40-45.

Susie, J. (2000). 'Queering' Development: Exploring the Links Between Same-Sex Sexualities, Gender, and Development. *Gender and Development*, 8(1), 78-88.

Stănescu, S., Tacu, I. (2016). *Out.* https://www.dor.ro/dor-24-out/ (accesat 1 mai 2021).

Stein, E. (ed.). (1992). *Forms of Desire: Sexual Orientation and the Social Construction Controversy*. New York and London: Routledge.

Tache, S. (2018). *Adevărul e că cine nu își dorește să devină gay?* https://www.simonatache.ro/2018/09/24/adevarul-e-ca-cine-nu-isi-doreste-sa-devina-gay/ (accesat 1 mai 2021).

The Christian (2021). *Biserica adventistă de ziua a șaptea și persoanele LGBT: atitudini, comportamente, perspective.* Creștini pro LGBT România. https://crestiniprolgbtromania.wordpress.com/ (accesat 5 mai 2021).

Tudora, D., Bănică, A., Istrate, M. (2014). Evaluation of Gender Disparities from the Balkan Countries. *Procedia Economics and Finance*, 20, 654-664.

United Nations (f.a.). *News on Millennium Development Goals*. https://www.un.org/millenniumgoals/ (accesat 15 aprilie 2021).

Usher, R. (ed.) (2006). *North American Lexicon of Transgender Terms.* San Francisco: GLB Publishers.

Viski, V. (2018). LGBT Rights in Central and Eastern Europe: Theoretical Disputes, Community Building Strategies. *Analize – Journal of Gender and Feminist Studies*, 10(24).

Viski, V. (2019). *Ce s-a întâmplat la referendumul pentru familie?* https://adevarul.ro/news/politica/ce-s-a-intamplat-referendumul-familiei-1_5d9b2c64892c0bb0c6581013/index.html (accesat 12 martie 2021).

Voiculescu, S., Groza, O. (2021). Legislating Political Space for LGBT Families: The 2018 Referendum on the Definition of Family in Romania. *Area*, 00, 1-12.

Weeks, J. (2010). The Importance of Being Historical: Understanding the Making of Sexualities. În Aggleton, P., Parker, R. (eds.), *Routledge Handbook of Sexuality, Health and Rights* (pp. 28-37). London and New York: Routledge.

Wieringa, S. (1998). Rethinking Gender Planning: A Critical Discussion of the Use of the Concept of Gender. *Gender, Technology and Development*, 2(3), 349-371.

Winter, C.R. (2010). *Understanding Transgender Diversity: A Sensible Explanation of Sexual and Gender Identities*. California: CreateSpace Independent Publishing Platform.

Woodcock, S. (2009). A Short History of the Queer Time of "Post-Socialist" Romania, Or, Are We There Yet? Let's Ask Madonna! *Analize – Journal of Gender and Feminist Studies*, 10(24), 14-37.

Volumul de față este o sinteză utilă pentru fundamentarea și argumentarea eventualelor proiecte/programe destinate unor categorii variate de beneficiari, fiind interesate diverse instituții locale, regionale și naționale. Informațiile din acest volum pot fi valorificate de către studenții diverselor specializări (geografie, politici publice, sociologie, economie și nu numai) în identificarea particularităților unor diferite categorii de populație dintr-o societate sau comunitate și în înțelegerea diversității umane în contextul unor sisteme și servicii sociale.

Profesor univ. dr. Alois GHERGUŢ

Lucrarea propune ca temă principală de analiză ceea ce numim generic astăzi geografia diferenței. Aceasta se materializează foarte bine prin analiza categoriilor celor mai susceptibile la discriminare. Lecturând temele propuse în acest volum, putem observa cum rafinamentul geografic surprinde relația recursivă dintre social și spațial și felul în care identitățile și locurile sunt formate prin intermediul structurilor de tip legislativ, administrativ, a vectorilor de diferite tipuri ori a culturii locale și globale. Marele beneficiu pe care lucrarea de față îl aduce literaturii de specialitate românești este acela de a analiza felul în care aceste teme și-au găsit locul în abordările contemporane. Este o reparație binevenită pe care editorii și autorii acestui volum o fac pentru publicul român, în limba română, venind cu o lucrare proaspătă cu teme de mare actualitate precum gen, sexualitate, vârstă, dizabilități, ce rezonează cu principalii poli ai discriminării și/sau dezvoltării unei națiuni.

Conferențiar univ. dr. Sorina VOICULESCU

Dimensiunea umană a devenit un concept cheie la nivel global și regional privind o serie de procese și schimbări majore ale mediului și societății, semnalate deja cu câteva decenii în urmă dar ale căror efecte se fac puternic resimțite în prezent, producând adevărate crize umanitare și impunând modificări comportamentale importante, reflectate de către politicile actuale de dezvoltare durabilă. Organisme și instituții mondiale și europene de referință (ONU, UNEP, OMM, OMS, UE, OSCE) au reiterat, prin inițiativele și acțiunile lor, necesitatea adoptării din multiple perspective a dimensiunii umane în cadrul strategiilor și politicilor de dezvoltare. Abordarea dezvoltării centrate pe om este singura modalitate prin care poate fi concepută și proiectată o dezvoltare coerentă, incluzivă și în profunzime a societății, la orice nivel teritorial.

Lector univ. dr. Ana-Irina LEQUEUX-DINCĂ

Organizația Națiunilor Unite numește contextul actual cod roșu pentru umanitate („code red for humanity"). Dezvoltarea și amenajarea teritorială sustenabilă, organică, intrinsecă, presupune concentrarea atenției asupra societății și a omului. Această carte abordează aspecte de dezvoltare dintr-o perspectivă geografică la nivelul României, toate într-un context problematic, al schimbărilor majore actuale la nivel global.

Cercetător dr. Zoltan MAROȘI

Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare

UNIVERSITAS • NAPOCENSIS
ROMANIA
PRESA UNIVERSITARĂ

ISBN: 978-606-37-1205-0